МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра гуманітарних і соціальних дисциплін

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА
Юридичний інститут
Кафедра політичних технологій

БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра філософських та політичних наук

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
Кафедра політичних наук і права

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ НАФТИ І ГАЗУ
Інститут гуманітарної підготовки та державного управління
Кафедра публічного управління та адміністрування

ХЕРСОНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра державного будівництва та місцевого самоврядування

ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
V ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

22 лютого 2024 р.

Полтава

Co-funded by the Erasmus+ Programme of the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише авторам(ів) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Виконавчого агентства з питань освіти, аудіовізуальних засобів і культури (EACEA). Ні Європейський Союз,ні EACEA не можуть нести за них відповідальність

УДК 32
П 50

Редакційна колегія:

Шаравара Тамара, проректор з науково-педагогічної роботи і перспективного розвитку Полтавського державного аграрного університету, доктор історичних наук, професор, голова редакційної колегії;

Сизоненко Наталія, завідувач кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін Полтавського державного аграрного університету, кандидат філологічних наук, доцент;

Лахач Тамара, доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін Полтавського державного аграрного університету, кандидат історичних наук, доцент;

Макарець Світлана, доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін Полтавського державного аграрного університету, кандидат історичних наук, доцент;

Помаз Юлія, доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін Полтавського державного аграрного університету, кандидат історичних наук, доцент;

Приходько Сергій, доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін Полтавського державного аграрного університету, кандидат політичних наук, доцент;

Сенько Інна, старший викладач кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін Полтавського державного аграрного університету;

Токуєва Наталія, доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін Полтавського державного аграрного університету, кандидат педагогічних наук;

Усанов Ігор, доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін Полтавського державного аграрного університету, кандидат філософських наук, доцент.

Затверджено до розповсюдження в мережі Інтернет вченою радою факультету обліку та фінансів Полтавського державного аграрного університету (протокол № 6 від 19.02. 2024р.).

УДК 32
П 50

Політичні трансформації сучасного суспільства : зб. матеріалів V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 22 лютого 2024 р.). Полтава : ПДАУ, 2024. 370 с.

До збірника ввійшли тези до повідей докторів, кандидатів наук, викладачів, здобувачів вищої освіти, подані до організаційного комітету V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Політичні трансформації сучасного суспільства».

На основі міждисциплінарного підходу розглянуто кардинальні суспільно-політичні зрушення на глобальному та локальному рівнях, проаналізовано соціально-економічні, культурні, освітні, правові, трансформаційні процеси й безпекові аспекти модернізації політичної системи.

Для науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти, тих, хто цікавиться проблемами політичного життя в Україні та за кордоном.

Тексти доповідей публікуються в авторській редакції. За науковий зміст і якість поданих матеріалів, наведені факти та статистичні дані відповідають автори, а також наукові керівники (для здобувачів вищої освіти).

© ПДАУ, 2024
© Автори статей, 2024

Зміст

СЕКЦІЯ 1. ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ Й ПОЛІТИЧНІ СИСТЕМИ СВІТУ: ДИНАМІКА ЗМІН 10

ІНСТИТУЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ЯК ОСНОВА ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНСТИТУЦІЙНИХ ІНТЕРАКЦІЙ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ
Баштанник Оксана 10

МОДЕЛЬ ПОЛІТИЧНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У РЕСПУБЛІЦІ СЕРБІЯ
Железнік Мартін 13

МІЖ ЛОКАЛ-ПАТРІОТИЗМОМ ТА ЕТНОСЕПАРАТИЗМОМ: CASE STUDY ПАРТІЇ ПІДКАРПАТСЬКА РУСЬ УКРАЇНИ
Зан Михайло 17

КРИТИКА КОНЦЕПЦІЇ ТА МОДЕЛІ «ЕТНІЧНОЇ ДЕМОКРАТІЇ»
Каменчук Тетяна 21

КАТЕГОРІЯ «МОДЕЛЬ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ» ЯК АНАЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ВИВЧЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ
Ключкович Анатолій 25

УНІВЕРСАЛЬНІ ТРЕНДИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА
Лавриненко Ганна
Примуш Микола 30

ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА В СИСТЕМІ ПОЛІТИЧНИХ ЗМІН УКРАЇНИ
Науменко Ольга 33

ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯН ДО УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ СПРАВАМИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ
Приходько Сергій 35

ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ФРАНЦІЇ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРОЦЕСУ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ
Скоробогатько Микола 39

СЕКЦІЯ 2. ЦІННІСНО-СВІТОГЛЯДНІ АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ 44

ТРАНСФОРМАЦІЇ АВТОКРАТІЇ У СУЧАСНІЙ ПОЛІТИЦІ: СПЕЦИФІКА ТЕХНОЛОГІЙ
Вонсович Сергій 44

УКРАЇНСЬКА МОВА В УМОВАХ ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ
Демченко Володимир 48

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І ДЕЗІНФОРМАЦІЯ: ПЕРЕФОРМАТУВАННЯ ЗНАННЯ І ЦІННОСТЕЙ У ХОДІ СУЧАСНИХ КОГНІТИВНИХ ВОЄН
Кармазіна Марія 51

ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗАКОРДОННИХ УКРАЇНЦІВ ЯК НАГАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ
Лопушинський Іван 55

УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ ТЕОРІЇ ВІЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА
Мазур Даниіл 59

ПРАКТИКИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В КАНАДІ
Макарець Світлана 62

ЦІННІСТЬ ПРИНЦИПІВ ТРАНСФОРМАЦІЇ КОНФЛІКТІВ ВІД «ГЛОБАЛЬНІ КОАЛІЦІЇ ДЛЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ КОНФЛІКТІВ»
Маруховська-Картунова Ольга 66

НЕЗАЛЕЖНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ
Наумкіна Світлана
Сурова Марія 70

УКРАЇНСЬКА ДУХОВНО-КУЛЬТУРНА РЕЗИЛЬЄНТІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СУБ'ЄКТНОСТІ УКРАЇНИ
Ніколаєва Тетяна
Люотенко Марія 74

«ГЛОБАЛЬНИЙ ПАРТИЗАН» ЯК ПОЛІТИЧНИЙ СУБ'ЄКТ ДОБИ СВІТ-СИСТЕМНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ
Огаренко Євген 79

ПЕРЕТИНИ ПАМ'ЯТІ: ПРОБЛЕМИ МЕМОРІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В КРАЇНАХ ЄВРОСОЮЗУ
Петраков Микита 83

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ АКСІОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-ПОЛІТОЛОГІВ
Токуєва Наталія 91

КОНЦЕПТ ДОЛІ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ
Усанов Ігор
Усанова Людмила 95

ВПЛИВ ОСОБИСТИХ ПЕРЕКОНАНЬ НА СУЧАСНІ ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
Феденко Дмитро 98

ПРИЧИНИ ТА ВИКЛИКИ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ
Шейко Сергій
Колодій Олена 100

СЕКЦІЯ 3. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЙ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА 103

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ТРАНСФОРМАЦІЇ В ЕКОНОМІКУ ЗНАНЬ
Бзіта Анастасія 103

ІНСТРУМЕНТИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ
Йовбак Олександр
Йовбак Сергій 108

ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ
Кобелінець Назар 111

ВИКЛИКИ ДЛЯ РИНКУ ПРАЦІ В ЕПОХУ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Круглов Віталій 114

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ НА ОСВІТНЮ МІГРАЦІЮ НАСЕЛЕННЯ
Мосора Лариса
Кос Данислава 118

РЕПРЕСИВНІ ЗАХОДИ ПАРТІЙНО-ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ЩОДО ВІРУЮЧИХ НАПРИКІНЦІ 1950-Х – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1960-Х РОКІВ
Помаз Юлія 122

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ РЕАЛІЙ В УКРАЇНІ
Проніна Оксана
Семенко Олексій 126

ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: КОНТЕКСТ ВОЄННОГО СТАНУ
Ягодзінський Сергій 130

СЕКЦІЯ 4. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА 137

ЩЕ РАЗ ПРО СЦЕНАРІЙ ЗАГОСТРЕННЯ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИН НАПРИКІНЦІ ХХ - НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ.
Баскакова Анна 137

ГЕОПОЛІТИЧНА КРИСТАЛІЗАЦІЯ СВІТУ І ПОТЕНЦІЙНІ КОНФЛІКТИ
Войтенко Юрій 140

ПИТАННЯ БЕЗПЕКИ В ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІЙ СТРАТЕГІЇ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ
Гавриленко Нізар 144

ЦИФРОВИЙ ВИМІР ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: НЕПОМІТНІ РЕВОЛЮЦІЇ
Гончар Максим 148

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ ІМІДЖ ЯК ЧИННИК МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Горбачова Олександра 152

ПРИЧИНИ ПОСИЛЕННЯ ІРЕДЕНТИСТСЬКОЇ РИТОРИКИ У КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ І СХІДНОЇ ЄВРОПИ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ
Горло Наталя 156

ООН ТА МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА: ПЛАН УКРАЇНИ
Єрмолюк Григорій Сотник Юрій 160

ТРАНСФОРМАЦІЯ АРХІТЕКТУРИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ НА ТЛІ ВІЙСЬКОВИХ ПЕРЕВОРОТІВ У ЗАХІДНІЙ АФРИЦІ
Запорізька Ірина 163

ЗАХОДИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ – ЧЛЕНА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ
Любарець Дмитро 167

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ
Мацука Вікторія 170

МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА ЯК ГАРАНТ СВІТОВОГО РОЗВИТКУ
Мельник Юлія 174

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ КРІЗЬ ПРИЗМУ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ
Оверко Родіон 176

ГАСТРОДИПЛОМАТІЯ ЯК СКЛАДОВА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВ У СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ
Пасічник Наталія 179

ГІБРИДНІ ВІЙНИ: БАГАТОГРАННІСТЬ ЦІЛЕЙ ТА МЕТОДІВ СУЧАСНОГО КОНФЛІКТУ
Проноза Інна
Стецюк Олександр 185

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ У СУЧАСНОМУ ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ
Семенов Геннадій 188

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПОСТУП ГРУЗІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
Сізокрилов Михайло 192

МИР ЯК СТАН СПІВІСНУВАННЯ ДЕРЖАВ ПОЗА КОНФЛІКТОМ КОЛЕКТИВНИХ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ
Тараненко Ірина 195

ПОЛІТИКА УМИРОТВОРЕННЯ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ
Харламов Михайло
Чиркіна-Харламова Марина 198

МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНИЙ ДОСВІД І ТЕХНОЛОГІЇ ПОЛІТИЧНОГО ЛОБІЗМУ В ПРАКТИЧНІЙ ДИПЛОМАТІЇ XXI СТОЛІТТЯ: ЗОВНІШНЬО-ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ТА ІМІДЖЕВИЙ ДИСКУРСИ
Ціватий В'ячеслав 200

МУСУЛЬМАНСЬКА СПІЛЬНОТА У ФРАНЦІЇ: ІНТЕГРАЦІЯ ТА АДАПТАЦІЯ
Чайка Валерія 204

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ
Черниченко Діана 207

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙИХ ПРОЦЕСІВ НА ХАРАКТЕР МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Чубур Наталія 211

ДЕЯКІ ЗАУВАЖЕННЯ ЩОДО ЗМІСТУ ПОНЯТЬ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ТА ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ
Шкорута Іван 214

СЕКЦІЯ 5. РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ 220

АНАЛІЗ СТАНУ РИНКУ ПРАЦІ ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ: НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ВЛАДИ
Бондаренко Снiжана 220

ВЛАДА НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ В УКРАЇНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
Гарус Владислав 224

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА КРІЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНИХ СУБНАЦІОНАЛЬНИХ ПОРІВНЯЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
Гнатюк Володимир 227

МІСЦЕВІ ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
Єрмаков В'ячеслав 230

ВПЛИВ ПРАВИХ ПОПУЛІСТІВ НА ДЕМОКРАТИЧНІ ПРОЦЕСИ В ЦЕНТРАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ
Запорожець Олександр 233

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ
Калініченко Зоя 235

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ
Коваленко Артур 240

ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У РЕГІОНАХ (НА ПРИКЛАДІ БНАУ)
Мельник Людмила
Грек Ірина 243

УКРУПНЕННЯ РАЙОНІВ ЯК СКЛАДОВА РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ
Міщенко Анастасія 246

МІСЦЕВА ПУБЛІЧНА ВЛАДА: ТРАНСФОРМАЦІЇ ІННОВАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ
Некряч Анастасія 250

СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ 258
Ордіна Лариса 258

РОЛЬ БІЗНЕСУ У МІСЦЕВОМУ РОЗВИТКУ
Паланиця Микола 261

ДІЯЛЬНІСТЬ ЛОКАЛЬНИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
Тимченко Михайло 265

СЕКЦІЯ 6. ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ 268

СТРАТЕГІЧНІ НАРАТИВИ В СУЧАСНОМУ КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРІ
Афанасьєв Олександр 268

ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА КОМУНІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ
Булгаков Дмитро 272

ДО ПИТАННЯ ПРО ОПТИМАЛЬНУ МОДЕЛЬ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ У ПОСТВОЄННИЙ ЧАС
Бульбенюк Світлана 276

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ
Василенко Денис 280

ФРЕЙМИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ
Віннічук Ольга 283

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ
Лаврентьєва Валерія 286

ДИПЛОМАТИЧНИЙ ЛОБІЗМ НА ТЛІ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ
Левенець Михайло 290

ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЙ ПОЛІТИЧНОГО МАНІПУЛЮВАННЯ НА ІНФОРМАЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
Лисенко Юлія
Манелюк Юрій 294

СТВОРЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ ПОЛІТИЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ 297
Оленковська Лариса 297

ФУНКЦІЇ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ПОЛІТОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ
Слободян Світлана 300

НЕГАТИВНІ ЕФЕКТИ ПОЛІТИКО-КОМУНІКАТИВНИХ ПРОЦЕСІВ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ
Філіппова Вікторія 303

ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ СУЧАСНОСТІ: ЗАСОБИ ТА МЕХАНІЗМИ ВЕДЕННЯ
Ходієнко Павло
Науковий керівник – Некряч Анастасія 307

СЕКЦІЯ 7. ПРАВО ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТИТУТ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА 311

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ
Блоха Ярослав

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ У ПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ
Бровко Наталія 315

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ У СПРАВАХ ЩОДО ФІКТИВНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ
Дивнич Анатолій 318

ЛОБІЮВАННЯ В УКРАЇНІ: ПЕРЕХІД ВІД НЕФОРМАЛЬНИХ ПРАКТИК ДО ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГУЛЯЦІЇ
Євценко Роман 321

ЩОДО ПРАВОГО СТАТУСУ ОСІБ ЩО ЗНИКЛИ БЕЗ ВІСТИ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН
Зіньова Ольга 329

ДІАЛЕКТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ
Красій Марія 332

THE CONCEPT OF STATE SOVEREIGNTY IN THE THEORY OF CONSTITUTIONAL LAW
Martyniuk Roman
Baisan Dina 334

ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС ЯК ОБ'ЄКТ ВИБОРЧОЇ ІНЖЕНЕРІЇ
Ніколенко Юрій 338

ТИПИ ОРГАНІЗАЦІЙ ІЗ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ
Розгон Ольга 344

СТРУКТУРА ХАРАКТЕРУ ІНДИВІДА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ЗЛОЧИНЦЯ
Сімакова Світлана 349

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ БІЖЕНЦІВ ТА ОСІБ ПЕРЕМІЩЕНИХ ВСЕРЕДЕНІ КРАЇНИ ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЄТЬСЯ ГУМАНІТАРНИМ ПРАВОМ
Сокиринська Оксана 353

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ
Тимощук Олеся 355

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ
Чулінда Людмила
Клокун Ігор 357

ЗНАЧЕННЯ РІШЕНЬ СУДУ ЄС У ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ
Шабалін Андрій 360

ПОПЕРЕДНІЙ ДОГОВІР КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ
Шерстюк Світлана 362

ПОНЯТТЯ КОДИФІКАЦІЇ ЯК ЗАСОБУ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА
Штефан Анна 365

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА АНТРОПОЛОГІЯ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ
Щербак Максим 368

СЕКЦІЯ 1. ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ Й ПОЛІТИЧНІ СИСТЕМИ СВІТУ: ДИНАМІКА ЗМІН

ІНСТИТУЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ЯК ОСНОВА ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНСТИТУЦІЙНИХ ІНТЕРАКЦІЙ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ

Баштанник Оксана,
кандидат політичних наук,
доцент, доцент кафедри історії та політичної теорії
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»
м. Дніпро, Україна
Bashtannyk.O.V.@nmu.one
https://orcid.org/0000-0003-4067-3261

Аналіз взаємодії суб'єктів політико-управлінських відносин є одним з актуальних напрямів досліджень у сучасних суспільних науках, таких як політична наука та публічне управління. Інституційні інтеракції на сьогоднішній день є об'єктом дослідження переважно в рамках політичної науки, при цьому актуалізується проблема ефективності реалізації влади щодо громадянського суспільства. На нашу думку, додаткового аналізу та концептуалізації потребує телеологічний аспект міжінституційної взаємодії, що має особливо важливе значення стосовно інституцій реалізації державної влади в сучасній Україні.

Вважаємо за доцільне стверджувати, що реалізація інституційних інтеракцій в системі сучасного державного управління має здійснюватися на основі комплексної системи цілепокладання, до складових якої належить забезпечення безпеки, підтримання стабільності та проектування розвитку перебігу інституційної взаємодії. Для дослідження основних параметрів вказаних складових вважаємо за необхідне проаналізувати особливості забезпечення національної безпеки, інституційну стабільність як фактор впливу на суспільство та стратегії реформування і розвитку державного управління в сучасній Україні. Такий підхід принципово відрізняється від аналітичних практик політичної науки, в рамках якої інтеракція учасників політичного процесу розглядається переважно як складова політичної комунікації із

акцентом на властивих для такого середовища негативних аспектах викривлення, маніпуляції та інше.

Важливим елементом системи реалізації цілепокладання в сфері державного управління можливо вважати інституційну стабільність та інституціональну стабільність, які є взаємопов'язаними та взаємообумовленими явищами, оскільки ефективне функціонування управлінських структур має базуватися на нормативно врегульованому підґрунті. А. Панарін пропонує розглядати цю складову цілепокладання у більш широкому контексті, звертаючи увагу на загальний стан суспільно-політичної системи та виокремлюючи наступні «концептуальні підходи до розуміння політичної стабільності: у вузькому (інституційному) розумінні її обґрунтовано через інститути влади, а стабільність інтерпретовано як відсутність конфлікту між вищими органами державної влади; означено, що відсутність збройних конфліктів/воєн становить мінімальне розуміння політичної стабільності, а розвинена економічна та соціальна база формують широке розуміння політичної стабільності» [2, с. 7]. С. Ковбасюк, поставивши перед собою завдання реконструювання цілісного та стабільного інституційного базису сучасної держави, в результаті проведеного дослідження прийшов до висновку що, «основними передумовами інституційної цілісності і стабільності сучасної держави є: 1) здатність ефективно реалізовувати функції держави, впорядкованість та взаємозумовленість інститутів і функцій; 2) адаптивність, здатність вирішувати конфлікти в суспільстві та відповідати вимогам інституційної конкуренції; 3) інституційна стійкість; 4) легітимність, підтримка громадянами інститутів держави» [1, с. 32]. Інституційна стійкість має значення не лише для ефективності функціонування окремих інституцій системи управління, але також є важливою умовою конструювання національної системи стійкості для безперервності функціонування основних сфер життєдіяльності суспільства і держави.

Указом Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 р. «Про запровадження національної системи стійкості» було затверджено Концепцію забезпечення національної

системи стійкості. Одним з її положень встановлюється те, що впроваджувана національна система стійкості має передбачати забезпечення функціонування низки базових елементів, серед яких вказано гарантовану дієвість та спроможність до повноцінного функціонування системи державних органів, їх інституційна стійкість [4]. Вказаний документ був розроблений та затверджений напередодні здійснення повномасштабної збройної агресії проти України і його положення потребують додаткового уточнення у зв'язку із розширенням спектру загроз не лише для національної стійкості, але і для національної безпеки загалом.

У Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості до 2025 р.» виокремлюється важливість ідентифікації загроз, виявлення вразливостей, оцінювання та пріоритезація ризиків національній безпеці. Для цього вказується на необхідність, серед іншого, проведення комплексного роз'яснення і навчання для різних цільових груп населення щодо підтримки сил безпеки та оборони у кризовий період. В переліку заходів, спрямованих на досягнення результатів щодо вказаної мети, визначається, зокрема, «опрацювання механізму залучення інститутів громадянського суспільства, які беруть участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, до інформаційно-просвітницьких заходів щодо підтримки сил безпеки та оборони у кризовий період» [3].

Таким чином, в результаті проведеного аналізу обґрунтування отримали твердження стосовного того, що у просторі реалізації суспільних відносин політичні інституції (в першу чергу – інституції державної влади) є суб'єктами формування функціональних та нормативних основ реалізації політичних відносин. Втім, як проголошення стратегічних орієнтирів для взаємодії суб'єктів політичного процесу, так і розробка планів дій для виконання відповідних стратегій може мати в дійсності більшою мірою декларативний характер. Невідповідне цілепокладання або його відсутність в основі інституційної взаємодії системи державного управління не дозволяє досягти ні цілей у

короткостроковій перспективі, ні встановити довготривалу внутрішньо системну суспільну рівновагу.

Джерела та література

1. Ковбасюк С. Інституційний базис сучасної держави: аспекти цілісності та стабільності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 29–33.
2. Панарін А. С. Політична стабільність при напівпрезидентських системах правління : дис. … канд. політ. наук : 25.00.02. Львів, 2015. 230 с.
3. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості до 2025 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.11.2023 р. № 1025-р. URL : http://surl.li/retxh (дата звернення: 06.02.2024 р.).
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості» : Указ Президента України від 27.09.2021 р. № 479/2021. URL : http://surl.li/pdcpf (дата звернення: 06.02.2024 р.).

МОДЕЛЬ ПОЛІТИЧНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У РЕСПУБЛІЦІ СЕРБІЯ

Железнік Мартін,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності Політологія
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
zheleznik.martin@student.uzhnu.edu.ua
https://orcid.org/0009-0002-7552-192X
Науковий керівник – **Зан Михайло**,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри політології і державного управління
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
mykhaylo.zan@uzhnu.edu.ua
https://orcid.org/0000-0001-8967-0083

Республіка Сербія, як одна з ключових країн колишньої Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія, пройшла складний шлях від комуністичної

диктатури до ухвалення демократичних цінностей та інститутів, що дало змогу забезпечити на законодавчому рівні питання національних меншин та їх представництво на різних рівнях влади. Враховуючи те, що Сербія є країною з поліетнічним складом населення, питання моделі політичного представництва національних меншин є досить актуальним у сучасній політичній науці. Нещодавно, 17 грудня 2023 року, пройшли чергові вибори до Національної Скупщини Республіки Сербія. Їх результати в контексті вивчення проблематики політичного представництва етнічних громад країни, зокрема, політичних партій національних меншин, виявилися до певної міри несподіваними.

Зауважимо, що відповідно до «Закону про захист прав і свобод національних меншин» (ст. 4, ч. 2) «Республіка Сербія забезпечує умови для ефективної участі представників національних меншин у політичному житті, представництва представників національних меншин у Національні збори та пропорційне представництво національних меншин в зборах автономних провінцій та одиниць місцевого самоврядування відповідно до закону» [3]. Окремо в цьому Законі виділяється статус представництва ромської етнічної громади: «Органи влади прийматимуть нормативно-правові акти та вживатимуть заходів, передбачених частиною першою цієї статті, з метою покращення становища осіб, які належать до ромської національної меншини» [3].

Механізми, що забезпечують соціальну інтеграцію національних меншин можна класифікувати за такими категоріями: 1) політична участь на всіх рівнях управління; 2) безперешкодна соціальна мобільність для усіх груп населення; 3) право на здійснення культурної автономії; 4) механізми позитивної дії у працевлаштуванні, зокрема в державному секторі. Соціальна інтеграція передбачає високий ступінь взаємодії між меншиною та більшістю (етнічними сербами), що призводить до зменшення сегрегації національних меншин та зміцнення соціальної згуртованості [4, с. 137]. Відтак Сербію у цілому можна вважати законодавчо розвинутою країною в сфері захисту прав національних

меншин. Утім на практиці є багато нюансів, про які можна говорити в окремій розвідці з окресленої нами проблематики.

Загалом у Республіці Сербія наявний широкий спектр прав національних меншин, що гарантовані законодавством (індивідуальні та колективні права). У державі розроблено механізми реалізації прав, водночас ця політика не призвела до збільшення взаємодії між більшістю та меншістю, а навіть знизила ступінь інтеграції національних меншин порівняно з періодом комуністичного правління. Звісно, що найбільшу відповідальність за такий стан речей несе більшість (серби), оскільки вона володіє найбільшою політичною владою. Водночас не звільнені від відповідальності й представники національних меншин.

Групові інтереси національних меншин у Сербії презентують політичні партії, через які національних громади реалізують власне право на політичне представництво. Власне вони і є головними акторами політичної інтеграції. Подібними до них є ради національних меншин, через які етнічні громади реалізують своє право на культурну автономію. Вони відіграють важливу роль у процесі соціальної інтеграції національних меншин країни [4, с. 144].

Згідно з «Законом про політичні партії», окремий (другий) розділ містить статті про формування як загальнонаціональних партій, так і політичних партій національних меншин. Відповідно до нього: 1) політичну партію можуть заснувати щонайменше 10 тис. громадян Республіки Сербія, які є повнолітніми та дієздатними (ст. 8); 2) політичну партію національних меншин може заснувати щонайменше 1 тис. громадян Республіки Сербія, які є повнолітніми та дієздатними (ст. 9) [2].

У «Реєстрі політичних партій» (станом на 2024 рік) зафіксовано 120 політичних партій [4]. Загалом у національному парламенті Сербії за результатами парламентських виборів 2023 року представлені 35 партій (включно з партіями національних меншин).

У Народній скупщині Республіки Сербія (всього 250 депутатів) представлені наступні політичні партії національних меншин:

1) Альянс воєводинських угорців (угорська національна меншина; 6 депутатів);

2) Коаліція: Спадщина муфтія – Партія справедливості та примирення + Демократичний союз хорватів у Воєводині (боснійська та хорватська національні меншини; 2 депутати);

3) Партія демократичної дії Санджаку (боснійська національна меншина; 2 депутати);

4) Коаліція албанців долини Прешево (албанська національна меншина; 1 депутат);

5) Коаліція: Російська Партія + Нова комуністична партія Югославії (російська національна меншина; 1 депутат) [1; 6].

Таким чином, Республіка Сербія є демократичною країною, де інтереси національних меншин, зокрема, в політичній сфері, затверджені на законодавчому рівні. Республіка Сербія має чітко прописані закони щодо прав та представництва національних меншин в органах влади. Держава регулює їхнє політичне представництво через партії національних меншин, до яких застосовуються більш лояльні вимоги. Це, зокрема, засвідчує ілюстрація останніх парламентських виборів до Народної скупщини, де питання репрезентації інтересів національних меншин займає важливу позицію у формуванні Республіки Сербія як розвинутої та демократичної країни сучасної Європи.

Джерела та література

1. Дулановић Ж. И нови сазив Скупштине Србије без посланика из Нове Вароши. *Варошке новине*. 2024. URL : http://surl.li/revlt (дата звернення: 08.02.2024 р.).
2. Закон о политичким странкама. *Република Србија. Министарство државне управе и локалне самоуправе.* URL : http://surl.li/reucd (дата звернення: 08.02.2024 р.).
3. Закон о заштити права и слобода националних мањина. *Република Србија. Министарство државне управе и локалне самоуправе.* URL : http://surl.li/reudg.

4. Извод из Регистра политичких странака. *Република Србија. Министарство државне управе и локалне самоуправе.* URL : http://surl.li/reuht (дата звернення: 09.02.2024 р.).
5. Марковић К. Јовановић А. Нови приступи мањинском питању: Децентрализација и националне мањине – случај Србија. 2015. С. 123–150. URL : http://surl.li/reuiu (дата звернення: 10.02.2024 р.).
6. Aktuelni Saziv. *Otvoreni Parlament*. URL : http://surl.li/reujn (дата звернення: 10.02.2024 р.).

МІЖ ЛОКАЛ-ПАТРІОТИЗМОМ ТА ЕТНОСЕПАРАТИЗМОМ: CASE STUDY ПАРТІЇ ПІДКАРПАТСЬКА РУСЬ УКРАЇНИ

Зан Михайло,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри політології і державного управління
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
mykhaylo.zan@uzhnu.edu.ua
https://orcid.org/0000-0001-8967-0083

Однією із перших політичних сил у карпаторусинському громадському русі Закарпаття стала «Подкарпацька республіканська партія» (голова Василь Заяць), установчий з'їзд якої відбувся 21 березня 1992 року в м. Мукачево. Згодом, 21 лютого 1995 року, в цьому ж місті краю відбулися установчі збори Християнсько-демократичної партії Закарпатської Автономної Республіки, яку очолив юрист Петро Годьмаш [3, с. 69–70]. Утім, окрім декларації намірів самих лідерів і групи їх прихильників, якоїсь практично значущої діяльності на рівні регіонального політикуму ці незареєстровані політичні структури так і не продемонстрували.

Зауважимо, що після тривалої підготовчої роботи й консультацій з представниками інтелігенції, духовенства, ділових кіл і громадськими організаціями Закарпаття 30 травня 2002 року в Ужгороді було прийнято рішення про збір підписів на підтримку «нової української політичної партії Підкарпатська Русь України» (далі – ППРУ). Цей крок по створенню нової

політичної сили через двомовну обласну газету «Карпатський Євроміст» «ініціативна група» (прізвища не вказані – М.З.) пояснювала двома чинниками: 1) політичним розмежуванням 11-ти депутатів від Закарпатської області у Верховній Раді України на «дві групи протистояння»; 2) стагнацією краю через економічну експансію «сусідніх областей та перенесення важелів впливу на економіку краю з Києва в інший регіон…» та етнокультурну асиміляцію корінних жителів [1].

Доволі конструктивну позицію щодо створення політичної партії на карпаторусинській громадській платформі на початку липня 2002 року висловили відомі громадські активісти, кандидат медичних наук Михайло Завадяк і заслужений працівник культури України Михайло Шарга. Вони справедливо констатували про незграбне формулювання назви з кінцевим словом «України» й пропонували назву – Партія України «Підкарпатська Русь». Однак, усвідомлюючи законодавчу заборону створення регіональних партій, зверталися до громадськості про «можливе солідарне об'єднання під назвою «Партія корінних народів України», яке би змогли підтримати корінні етнічні громади всієї держави (кримські татари, греки, болгари, румуни, угорці та ін.). У такому випадку можна орієнтуватися на перспективу парламентського статусу партії, яка б гарантовано подолала прохідний бар'єр (4 %). Громадські активісти також закликали долучатися усіх членів ініціативної групи, особливо юристів, по створенню нової політичної сили до членства й практичної роботи в шести русинських громадських організаціях (Товариство карпатських русинів, Общество підкарпатських русинів, Русинське науково-освітнє товариство, Товариство ім. А. Духновича, Товариство ім. Кирила і Мефодія та Общество русинських письменників) [2].

25 серпня 2002 року лідери карпаторусинського руху Закарпаття (о. Димитрій Сидор, Михайло Шарга, Михайло Алмашій та ін.) провели в Мукачеві Установчий з'їзд, де була прийнята Програма політичної сили «Партія Підкарпатська Русь України». Її очільником став лідер Закарпатського Народного Об'єднання «Субкарпатія» Микола Бурак.

Програма ППРУ була опублікована впродовж жовтня – листопада 2002 року на сторінках інформаційно-аналітичної газети «Карпатський Євроміст». У преамбулі вказано, що партія створюється «на основі патріотичної ідеї утвердження і розвитку громадянського суспільства в Україні на принципах історичної і соціальної справедливості, чистоти державної політики в інтересах народу, дотримання демократичних правових норм та християнської моралі, забезпечення гідних умов життя людини» [4]. Соціально-економічна та політична ситуація в Україні визначалася як кризова в усіх сферах життя суспільства: панування олігархату й мафіозних кланів; безробіття та соціальна деграція; криміналізація; занепад освіти, культури та охорони здоров'я; адміністративний ресурс у політиці тощо. Загальна криза, як вказують автори документи, «б'є насамперед по населенню периферійних територій України, яким є Закарпаття з його історичною, географічною, рельєфно-кліматичною та національною специфікою» [4].

Прикметно, що в програмному документі ППРУ визначаються тільки два корінні корінні народи України, які компактно проживають «на своїх історичних територіях» – підкарпатські русини та кримські татари [4].

У програмі ППРУ виокремлено п'ять факторів, що призвели до «повного занепаду і знищення ключових пріоритетів краю, позбавлення майбутнього для нових поколінь закарпатців»: 1) руйнування історично сформованого «укладу життя»; підвищення промислово-виробничого потенціалу Закарпаття в радянські часи з одночасним відставанням за середньостатистичними показниками в соціальній сфері; 2) приватизація державних об'єктів, «якою скористалися лише ділки»; руйнування матеріально-технічної бази сільського господарства, погіршення комунальних мереж, систем трансорту тощо; 3) стрімка поляризація населення, «самозайнятість», масове безробіття, бідність, дискримінація, зверхнє ставлення та «недовір'я до кадрів з корінного населення»; 4) ігнорування владою результатів обласного рефрендуму 1991 року про надання Закарпатській області самоврядного статусу в складі Україні та мовчазне потурання з боку обласної влади урядового «Плану заходів щодо

розв’язання проблем українців-русинів» 1996 року; 5) політичне представництво «від імені закарпатців», відтак мала частка корінних жителів Закарпаття в обласних структурах політичних партій України [4].

Головною метою ППРУ окреслила участь у формуванні державної політики та захист прав громадян на управління державою задля задоволення і гармонізацію «політичних, економічних, соціальних, національно-культурних інтересів народу України, в т.ч. жителів Закарпатської області (історичної Підкарпатської Русі) та вихідців з її території, що проживають в інших регіонах України і за її межами» [4].

Серед завдань ППРУ виокремимо ті, що стосуються найбільш вразливих проблем, що потребують нагального вирішення власне для корінного населення краю через реалізацію: 1) права русинів як «корінного державотворчого народу Закарпаття і як державотворчої частини поліетнічного українського народу»; 2) волевиявлення жителів «усіх національностей Закарпатської області» під час референдуму 1991 року; 3) активну участь у політиці представників ППРУ «із врахуванням інтересів національних й етнічних груп населення»; 4) встановлення жорсткого громадського контролю в системі добору управлінських кадрів; 5) збереження історичної пам’яті «підкарпатської спільноти – русинів, угорців, українців, росіян, румунів, словаків, німців, ромів, євреїв та ін., і відтворення її в нових поколіннях» [4].

Варто зауважити, що ППРУ створювалася без належної соціальної бази та фінансової підтримки. За умов конкуренції лідерів думок і впливу зовнішніх чинників відбулася сегментація карпаторусинського громадсько-політичного руху краю. Відтак подальші події засвідчили про неспроможність мобілізації русинської етнічності на Закарпатті у форматі окремої політичної партії.

Джерела та література

1. В Закарпатті народжується партія! *Карпатський Євромість.* 2002. 6 червня. С. 1.
2. Завадяк М., Шарга М. Партія Підкарпатська Русь України. *Карпатський Євромість.* 2002. 4 липня. С. 6.

3. Зан М. Неорусинство на Закарпатті як латентний фактор дезінтеграційної загрози єдності українського етнонаціонального простору. *Стратегічні пріоритети. Серія «Політика».* 2017. № 1 (42). С. 62–71.
4. Програма Партії Підкарпатська Русь України (ППРУ). *Карпатський Євроміст.* 2002. 12 жовтня. С. 2; 19 жовтня. С. 2; 24 жовтня. С. 2; 31 жовтня. С. 2; 7 листопада. С. 2; 14 листопада. С. 2; 21 листопада. С. 2; 30 листопада. С. 2.

КРИТИКА КОНЦЕПЦІЇ ТА МОДЕЛІ «ЕТНІЧНОЇ ДЕМОКРАТІЇ»

Каменчук Тетяна,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук і права
Південноукраїнського національного
педагогічного університету імені К. Д. Ушинського
м. Одеса, Україна
politlaw@ukr.net
https://orcid.org/0000-0002-9518-8389

Наприкінці 1990-х рр., концепція та модель «етнічної демократії» (яка, вочевидь, була побудована на кейсі «єврейської держави» та стала, як стверджують критики, засобом її легітимації) викликала гарячі дискусії в науковому і публічному просторі Ізраїлю та Діаспори. Вона зазнала досить потужної, жорсткої та предметної (насамперед з боку багатьох ізраїльських дослідників) критики та зауважень, які стосуються концептуальної неадекватності, нестабільності, неефективності та браку легітимності концепції та моделі «етнічної демократії» [1, с. 128].

Критика концепції та моделі «етнічної демократії» ґрунтується, в першу чергу, на переконанні, що «етнічна демократія», в принципі, не є справжньою демократією, оскільки не задовольняє вимогам процедурного мінімуму, які висуваються або повинні висуватися до сучасної демократії. Більше того, незважаючи на свій демократичний фасад, «етнічна демократія» настільки ж (як стверджує Орен Їфтахел [7] та Йосі Йона [8]) чи майже настільки ж (як стверджує Беньямін Нойбергер [5]) недемократична, як і різні форми квазідемократії, і, так

само як і вони, незважаючи на деяку різницю в тактиці, базується на гегемоністському контролі і тиранії більшості.

По-друге, як зазначають зокрема Надім Роухана та Ас'ад Ганем [6], «етнічна демократія», через вплетені в неї суперечності та протиріччя, а також очевидну неспроможність й нездатність «етнічної демократії» забезпечити основні людські потреби членів несердцевинних, меншинських спільнот, не може тривалий час залишатися стабільною: вона або занепадає до авторитарного контролю, або піднімається до консоціативної демократії.

По-третє, як стверджують зокрема Б. Нойбергер [5], А. Ганем, Н. Роухана та О. Їфтахел [3], «етнічна демократія» не здатна ефективно управляти внутрішніми конфліктами та врегульовувати їх. Вона здатна лише тимчасово заморожувати етнічні конфлікти замість того, щоб їх принципово послаблювати. І оскільки «етнічна демократія» навіть у віддаленому майбутньому не передбачає ліквідацію нерівності, а лише її певне пом'якшення, запровадження «етнічної демократії» може відкласти конфронтацію, але навряд чи усуне джерело конфлікту [3].

І, нарешті, як зазначають зокрема Б. Нойбергер [5], А. Ганем, Н. Роухана та О. Їфтахел [3], концепція та модель «етнічної демократії» не є і не може вважатися легітимною, оскільки за терміном «етнічна демократія» ховається не справжня, а уявна, бутафорська демократія. Більше того, за словами Б. Нойбергера [5], «етнічна демократія» є не просто нелегітимною, а невиправно недемократичною формою політичного режиму. Виходячи з цього, А. Ганем, Н. Роухана та О. Їфтахел [3] вказують на некоректність поняття «етнічна демократія», і замість нього пропонують поняття «етнократія», яке має підкреслити недемократичний характер описаного С. Смухою режиму (і насамперед ізраїльського режиму як його архетипу).

І все ж, незважаючи на нищівну критику концепції та моделі «етнічної демократії», вона з часом почала лише активніше застосовуватись не тільки щодо Держави Ізраїль, а й щодо багатьох постсоціалістичних і пострадянських країн, а в останні роки – й щодо багатьох ключових (для збереження

гегемоністського контролю) країн Азії та Африки (як інструмент знецінення «незахідних демократій», зокрема індійської [4] та південноафриканської [2]).

Отже, викриття сутності й призначення концепції та моделі «етнічної демократії», вочевидь, слід вважати значно важливішим завданням ніж розгляд її формального змісту. Висновки. Незважаючи на існування альтернативного, первісного підходу до «етнічної демократії», представленого у роботі Хуана Хосе Лінца (пізніше у співпраці з Альфредом Степаном), саме концепція та модель Самі Смухи (в якій Держава Ізраїль виступила архетипом) утвердилася в світі.

В основі концепції С. Смухи лежать найбільш вкорінені (особливо у західній політичній науці) нормативні уявлення, які спрямовують нас розглядати політичні режими не з точки зору їх фундаментальних властивостей, таких як (динамічна) стійкість, а з точки зору таких (уявних) властивостей як демократія / недемократія, які є важливими елементами ліберального дискурсу та ліберальної ідеології.

«Етнічна демократія», за словами С. Смухи, значно відрізняється від звичайних типів громадянської демократії, однак, незважаючи на свою вкрай низьку якість, «етнічна демократія» має більше спільного із (громадянською) демократією, ніж з недемократією. Основним правилом етнодемократичного режиму є невід’ємне протиріччя між двома принципами – громадянськими та політичними правами для всіх громадян і членів суспільства та структурним підпорядкуванням етнічної меншості етнічній більшості. Цього протиріччя не існує в квазідемократичних та недемократичних режимах, які субстанціонально не тільки не є демократіями, але й не претендують на це.

Наприкінці 1990-х рр., концепція та модель «етнодемократії» (яка, вочевидь, була побудована на кейсі «єврейської держави» та стала, як стверджують критики, засобом її легітимації) зазнала досить потужної, жорсткої та предметної (насамперед з боку ізраїльських дослідників) критики та зауважень, які стосуються її концептуальної неадекватності, нестабільності, неефективності та браку легітимності. І все ж, незважаючи на нищівну критику

концепції та моделі «етнічної демократії», вони з часом почали лише активніше застосовуватись не тільки щодо Держави Ізраїль, а й щодо багатьох постсоціалістичних і пострадянських країн, а в останні роки – й щодо багатьох ключових (для збереження гегемоністського контролю) країн Азії та Африки (як інструмент знецінення «незахідних демократій», зокрема, індійської та південноафриканської). Отже, викриття сутності й призначення концепції та моделі «етнічної демократії», вочевидь, слід вважати значно важливішим завданням ніж розгляд її формального змісту.

Джерела та література

1. Маруховська О. О. Сутність та призначення моделі «етнічної демократії»: критичний етноконфліктологічний аналіз. *Studia Politologica Ucraino-Polona*. 2013. Вип.3. С. 125–131.
7. Пискунова Н. Развитие феномена этнической демократии. *Международная жизнь*: веб-сайт. URL : http://surl.li/reunl (дата звернення: 08.02.2024 р.).
2. Ghanem A., Rouhana N., Yiftachel O. Questioning «Ethnic Democracy»: A Response to Sammy Smooha. *Israel Studies*. 1998. Vol. 3. № 2. P. 253–267.
3. Jaffrelot C. Modi's India: Hindu Nationalism and the Rise of Ethnic Democracy. Princeton, N.J. : Princeton University Press. 2021. 656 p.
4. Neuberger B. Democracy with Four Stains. *Panim.* 1999. № 9. P. 104–108.
5. Rouhana N., Ghanem A. The Crisis of Minorities in Ethnic State: The Case of Palestinian Citizens in Israel. *International Journal of Middle East Studies.* 1998. Vol. 30. P. 321–346.
6. Yiftachel O. The concept of «ethnic democracy» and its applicability to the case of Israel. *Ethnic and Racial Studies*. 1993. Vol.15. № 1. P. 125–136.
7. Yonah Y. Fifty Years Later: The Scope and Limits of Liberal Democracy in Israel. *Constellations*. 1999. № 3. P. 411–428.

КАТЕГОРІЯ «МОДЕЛЬ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ» ЯК АНАЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ВИВЧЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Ключкович Анатолій,
доктор політичних наук,
доцент, завідувач кафедри політології і державного управління
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
anatoliy.klyuchkovych@uzhnu.edu.ua
https://orcid.org/0000-0001-6573-6500

Динамічність і багаторівневість демократичних трансформацій, варіативність їх перебігу та наслідків окреслили ряд викликів для політичної науки щодо осмислення цих процесів. Ці виклики ще більш посилюються в умовах російської агресії, яка націлена не лише проти України, але й проти західної ліберально-демократичної моделі розвитку та системи міжнародної безпеки загалом. В сучасних умовах не втрачають важливості наукові дослідження, спрямовані на теоретичний аналіз динаміки та тенденцій суспільно-політичного розвитку, визначення його детермінованості та демократичної спрямованості.

Суспільно-політичний розвиток акумулює потенціал змін як на рівні політичної системи, так і соціального середовища. Взаємозалежність політичної та соціальної сфер визначає парадигму розвитку суспільства, його просторові, часові та процесуальні характеристики. На основі взаємодії політичної системи та соціального середовища забезпечується відповідний рівень стабільності та ефективності суспільно-політичної моделі розвитку країни. Політичні моделі демократичного спрямування є відкритими системами, що взаємодіють з соціальним (зовнішнім) середовищем на різних рівнях – як на макрорівні, що охоплює глобальні тенденції та міжнародні відносини, так і на мікрорівні, що включає внутрішні процеси. Зовнішні впливи та внутрішній динамізм систем обумовлюють процес змін та оновлень.

Модель суспільно-політичного розвитку як цільовий аналог дійсності та умовна схема її аналізу конструюється на основі сукупності процесуальних,

структурно-функціональних складових, які відображають цілеспрямованість, динамічність, багаторівневість політичного життя суспільства. Також важливим є урахування контекстуальних та історичних особливостей конкретної країни при конструюванні моделі суспільно-політичного розвитку, що претендує на релевантність та адекватність у поясненні політичної реальності.

У розрізі багатоаспектного дослідження моделі суспільно-політичного розвитку теоретико-методологічну цінність засвідчили системний, еволюційний, неоінституціональний, соцієтальний, порівняльний підходи. Сучасні реалії зростання динаміки трансформаційних процесів і зниження якості функціонуючих демократій не сприяють подоланню методологічних труднощів в узагальненні розвитку перехідних систем, а навпаки, розширюють їх різноманітність [1, с. 115].

Значний потенціал у вивченні моделей суспільно-політичного розвитку розкривають методологічні можливості системного підходу, орієнтовані на пояснення взаємодії між суспільним середовищем і політичною системою через «вхідні – вихідні» імпульси, а також відображення внутрішньої складності, ієрархічності, структурної та функціональної пов’язаності рівнів у процесі прийняття та реалізації політичних рішень.

У перехідних умовах суспільно-політичні системи часто виходять зі стану рівноваги й динамічно змінюються під впливом різнорівневих чинників. Внаслідок динамічної взаємодії політичної системи з суспільним середовищем у ній виникають флуктуації, які можуть спрямувати систему до точки біфуркації з переходом до якісно іншого стану. Цей процес може призвести до зміни владних структур, створення нових політичних інститутів, перегляду цінностей суспільства та вектору його розвитку.

Кожне суспільство формує власну модель розвитку, виходячи з тих базових цілей і потреб, які постають на відповідному етапі. Політична система суспільства акумулює владні зусилля і ресурси по їх досягненню. Наприклад, політичні цілі розвитку посткомуністичних країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) підпорядковувалися інтегральній логіці трансформації недемократичного

режиму в демократію. Водночас посткомуністичні транзити – це багатовимірні процеси, зумовлені складними цілями трансформації у різних площинах (одинарні, подвійні, потрійні та четверні демократичні переходи).

Для розуміння динаміки перетворень, встановлення взаємозв'язку між структурними рівнями та елементами моделі суспільно-політичного розвитку першочерговим є аналіз чинників детермінації змін. У дослідженні перехідних суспільств дослідники зверталися насамперед до пояснювальних можливостей структурного та процедурного підходів, які апелюють до аналізу чинників соціально-структурного контексту та суб'єктивного вибору політичних акторів щодо динаміки й спрямованості суспільно-політичних перетворень.

Аналітичну цінність у поясненні детермінації суспільно-політичного розвитку підтверджує методологічний інструментарій інституціонального та соцієтального підходів. Вплив політико-культурних чинників, соціально-політичних розмежувань на трансформаційні процеси є в фокусі соцієтальної призми, яка концентрується на аналізі структурних сегментів суспільства як цілісного організму. Модель суспільно-політичного розвитку визначається також формальною організацією владних інститутів і сукупністю неформальних структур і практик, які впливають на політичну діяльність і суспільні відносини, мають регулююче значення, зокрема в умовах перехідного суспільства. У даному контексті варто підкреслити методологічне значення неоінституціоналізму, який розглядає політичний розвиток під впливом формальних і неформальних норм і практик. У процесі політичного розвитку країни ЦСЄ постали перед труднощами вибору демократичних інститутів, які були б адаптивні до національно-культурного контексту та політичних традицій суспільства. Взаємодія чинників може мати різний формат і відігравати як стимулюючу, так і гальмуючу роль у демократичному розвитку.

Модель суспільно-політичного розвитку як структурована та ієрархічна конструкція відтворює свої характеристики на різних рівнях політичної системи та соціального середовища. В структурно-динамічному вимірі модель суспільно-політичного розвитку відтворює свої ключові властивості на владно-

інституційному, партійно-політичному, громадському, політико-культурному, зовнішньополітичному рівнях. Ці рівні взаємодіють та впливають один на одного, створюючи комплексну картину суспільно-політичного розвитку. Взаємопов'язаність цих рівнів обумовлює необхідність взаємодії інституційних, групових, персоналізованих політичних акторів, що реалізують свої цілі, інтереси та мотиви.

Суспільно-політична модель є динамічною конструкцією, що має змінні характеристики. Вона розвивається в часі, повністю чи частково змінюючи свої параметри та структурні елементи з урахуванням ресурсів і завдань, які стоять перед нею. Для пояснення змін у моделі суспільно-політичного розвитку використовується широкий діапазон понять (модернізація, трансформація, перехід, еволюція, революція та ін.), які фіксують спосіб, форму, глибину, варіативність, тривалість перетворень. При розгляді динаміки демократичних трансформацій детального аналізу потребують наступні аспекти: тривалість і послідовність стадій переходу, темпи, глибина і результати перетворень, їх взаємозв'язок з процесами на різних суспільних рівнях.

Моделі розвитку перехідних суспільств є варіативними, оскільки під впливом комплексу чинників по-різному реалізуються в політичній практиці й відтак можуть генерувати різні суспільно-політичні наслідки. Досвід країн ЦСЄ засвідчує поліваріантність моделей суспільно-політичного розвитку після краху комуністичних режимів та в контексті сучасних викликів. Попри ряд спільних характеристик і ключових цілей на старті посткомуністичної трансформації, не всі країни регіону мали позитивну динаміку та лінійний шлях транзиту, не всі досягли рівня консолідованої демократії, і не всі консолідовані демократії повністю реалізували свій потенціал на сучасному етапі політичного розвитку.

В умовах наростання кризових явищ в регіоні ЦСЄ, пов'язаних із загостренням внутрішніх проблем в ЄС, поширенням популізму та екстремізму, розв'язанням росією війни проти України, «молоді демократії» все більше стикаються з новими викликами та загрозами. На сучасному етапі в регіоні спостерігаються суперечливі процеси, неліберальні тенденції суспільно-

політичного розвитку, що насторожують демократичну спільноту та вимагають ретельного наукового аналізу. У світлі актуальних тенденцій розвитку в країнах ЦСЄ на передній план висувається проблема забезпечення якості та функціональності демократій. Як підкреслює А. Пуддінгтон, історія останніх 30 років свідчить про те, що боротьба за демократію ніколи не закінчується, і досягнення революцій, подібних до 1989 р., потребують активного захисту [2].

Отож, в демократичній проєкції модель суспільно-політичного розвитку має еволюційний характер, оскільки спрямована на якісні зміни в політичному житті суспільства як на соцієтальному, так і на інституційному рівні. У конструкції моделі зафіксовані ключові цілі та пріоритети її розвитку на відповідному історичному етапі, багаторівневість і динамічність демократичних перетворень, їх обумовленість комплексом передумов і чинників, а також спрямованість подальшого розвитку суспільства. Раціональна зміна чи вдосконалення моделі розвитку суспільства зумовлює проблему вибору оптимального співвідношення традиційних та інноваційних елементів, поступових і швидких темпів перетворень.

Схематичність і умовність запропонованої моделі суспільно-політичного розвитку не дозволяє охопити весь спектр політичних процесів у перехідному соціумі, однак може допомогти в розробці інструментарію для комплексного політологічного аналізу демократичних трансформацій, їх порівняння в розрізі окремих країн і регіонів.

Джерела та література

1. Ключкович А. Теоретико-методологічні засади дослідження еволюції моделі суспільно-політичного розвитку в контексті демократичних трансформацій. *Теоретико-методологічні підходи до вивчення суспільно-політичних інститутів та процесів: колективна монографія*. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2022. С. 103–116.
2. Puddington A. Thirty Years: The Changing State of Freedom in Central Europe. November 7, 2019. URL : http://surl.li/reupu (дата звернення: 03.02.2024 р.).

УНІВЕРСАЛЬНІ ТРЕНДИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА

Лавриненко Ганна,
кандидат політичних наук,
доцент, доцент кафедри політології та соціології
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна
h.lavrynenko@kubg.edu.ua
https://orcid.org/0000-0001-7705-6545

Примуш Микола,
доктор політичних наук,
професор, професор кафедри політології та державного управління
Донецького національного університету імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна
m.prymush@donnu.edu.ua
https://orcid.org/0000-0001-5769-7345

Сучасні глобальні виклики, котрі ширяться серед суспільств та набувають різноманітних форм, від соціальних та економічних до інформаційних та безпекових, потребують відповідної реакції зі сторони держав, їх очільників та способів управління. Оскільки виклики досить часто призводять до криз у державі, запобігання яким потребує рішучих змін з метою убезпечення від втрати суб'єктності, сучасні політичні лідери все частіше трансформують своє політичне амплуа та змінюється тип лідерства в залежності від вимог часу і соціально-політичних обставин.

Мета даного дослідження полягає у виявленні універсальних трендів трансформації політичного лідерства.

Дослідженню питань політичного лідерства присвячені праці як зарубіжних учених (М. Дюверже, Е. Дюркгейма, Р. Даля, Л. фон Мізеса, Г. Файфа, Й. Шумпетера), так і вітчизняних науковців (М. Головатого, М. Михальченка, А. Пахарєва, М. Рудича, В. Токовенко).

Політичне лідерство, будучи однією із центральних проблем дослідження у сучасній політичній науці, є складним соціокультурним явищем. Воно пов'язано із характером політичної влади, її структурою та способами її легітимації. Політичне лідерство впливає на встановлення відносин між

суспільством та представниками влади, де останні набувають легітимності не тільки через набуття офіційних повноважень, але й за допомогою особистісних якостей, оскільки є моральними авторитетами [2].

Політичні лідери визначають стратегії розвитку держави, впливають на внутрішню та зовнішню політику, соціально-економічні процеси. Вони виступають ключовим суб'єктом трансформаційних перетворень та постійного впливу на суспільство, котрий спирається переважно не на силу, а на авторитет [1, с. 72].

Підвищений попит на дослідження проблеми політичного лідерства в останні роки обумовлений перш за все світовими трансформаційними перетвореннями, викликаними необхідністю подолання безпекових загроз, як то COVID-19 або ж повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну, що несуть пряму або ж опосередковану загрозу для функціонування суспільств у світовому масштабі. Соціально-політична ситуація у трансформаційний період базується на динаміці взаємовідносин «влада-суспільство», в межах якої і розглядаються універсальні тренди змін у характері відтворення політичного лідерства. Одним з таких є тенденція особистісної трансформації політичних лідерів. Якщо спиратися на типологію Р.-Ж. Шварценберга, то в перші півтора десятиріччя XXI сторіччя превалював образ «чарівного лідера» у поєднанні з образом «свійського мужика». А вже з кінця 20-х років XXI століття на фоні погіршення соціально-економічної обстановки в державах все більшої популярності почали набувати образи «батька нації» та «рятівника Батьківщини» [3, с. 118–120]. Таким чином спостерігається перехід від популістсько-ідеалістичного до професійно-прагматичного типу лідерства зі збереженням ліберально-демократичних механізмів управління державою.

Наступним універсальним трендом трансформації політичного лідерства є структурні зміни у способі формування політичної платформи партій та програм політичних лідерів. Відбувається чіткий перехід до прозорих та добре структурованих політичних програм, котрі доступні для всіх громадян та включають їх інтереси та вимоги.

Ще один тренд – це посилання соціальної взаємодії політичних лідерів з метою формування довіри суспільства до політичних лідерів та інститутів, де ключовими детермінантами виступають відкритість, довгостроковість відносин, сталий зворотній зв'язок, раціональність, двостороння вигода.

Усі вищезазначені перетворення сформувалися в якості відповіді на глобальні виклики, котрі вплинули на внутрішньополітичну ситуацію та можливості подальшого розвитку держав, як то економічна стагнація, пандемія COVID-19, безпекові виклики пов'язані з активізацією воєнних дій та загостренням ситуації, у тому числі й в Україні. Це зумовило трансформацію поведінки політичних лідерів від ситуативної та навіть конформістської до спланованої та відповідальної.

Таким чином слід зазначити, що трансформація політичного лідерства відбувається відповідно до змін, які охоплюють соціально-політичний простір та вимагають певної реакції з боку держави. Виявлені універсальні тренди сформувалися в якості відповіді на запити суспільства щодо забезпечення державою соціальних, економічних, безпекових та інших гарантій, реалізація яких зміцнює довіру та підтримку політичних інститутів.

Джерела та література

1. Пахарєв А. Політичне лідерство в умовах трансформації пострадянських владних режимів. *Політичний менеджмент*. 2011. № 5. С. 68–75.
2. Pierzchalski F. Modern Conceptual-Theoretical Transformations of Political Leadership. Polish Political Science Yearbook. 2013. 42 (1) : 1–5. URL : http://surl.li/reurg (дата звернення: 04.02.2024 р.)
3. Sørensen E. Political Leadership Performance in a Mediatized World. Interactive Political Leadership: The Role of Politicians in the Age of Governance. Oxford University Press, 2020. P. 111–132. URL : http://surl.li/reute (дата звернення: 05.02.2024 р.)

ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА В СИСТЕМІ ПОЛІТИЧНИХ ЗМІН УКРАЇНИ

Науменко Ольга,
кандидат політичних наук,
доцент, доцент кафедри політичних технологій
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна
naumenko.olya@gmail.com
https://orcid.org/0000-0003-0136-460

Політичні зміни в сучасній Україні пов'язані з російсько-українською війною та наслідками збройної російської агресії проти нашої держави. Політична еліта в умовах війни займає позицію захисту українського суспільства і держави, забезпечення обороноздатності держави та співпраці з іноземними партнерами. Призначення політичної еліти полягає в утворенні стратегії розвитку держави, в формуванні важливих заходів щодо всіх галузей суспільного розвитку [1, с. 31].

Утворенню стійких структурно-функціональних характеристик еліти сприяють процеси інституалізації, які розкривають особливості внутрішньоелітної взаємодії, конкретизують процедуру і технологічний інструментарій діяльності. Високий рівень інституалізації поглиблює спроможність політичної еліти у реалізації модернізації політичної системи. Успіх у поставлених цілях і завданнях зумовлюється дієвим інституціональним середовищем, легітимністю еліти, ефективним розподілом ресурсів, формулюванням процедури політико-модернізаційної діяльності і вибором потрібних для неї технологій політичної діяльності [4, с. 130].

Рекомендаціями в оптимізації функціонування еліти як політичного інституту і збільшення рівня його інституалізації є: 1) політична еліта має заохочувати нових суб'єктів політичної діяльності до статусно-рольової сітки, підтримувати їх подальшу адаптацію і соціалізацію до виконання визначених функцій. Це завдання можливе за активізації діяльності молодіжних суспільно-політичних організацій і виокремлення нових політичних лідерів. Якісний склад кадрів має базуватися на антрипренерських принципах інкорпорації,

встановлення публічних і прозорих правил відбору, визначені критеріїв відповідності особистих рис і професійних компетенцій обраній посаді; 2) створення режиму партнерської співпраці еліти з громадянським суспільством і оптимізація взаємодії з бізнес-структурами; 3) формування дієвого інституційного середовища; 4) відповідальність політичної еліти за розроблення цілісного національного проекту модернізації, спрямованого до довгострокової перспективи оптимізації функціонування і поступового розвитку політичної системи України; 5) активне включення політичної еліти в процеси об'єднання суспільства, підвищуючи рівень національної самосвідомості і ідентичності з політичною системою, які мають значну роль для активізації суспільного потенціалу в процесах модернізації [4, с. 132–134].

Політичні зміни мають вагоме значення в формуванні та функціонуванні політичної системи та політичної еліти. Політичними змінами у воєнний час стали різні реформи. Як зазначають аналітики інформаційного агентства УНІАН, такими реформами стали визнання мобільного застосунку «Дія» 58 країнами світу; Україна отримала статус кандидата у члени ЄС; рух у галузі верховенства права; Верховною Радою України було ухвалено закон про впровадження електронного посвідчення для ветеранів, та про використання хмарних послуг; утворення Єдиного реєстру зброї; вступ України до так званого «енергетичного Євросоюзу» [3].

З-поміж основних завдань нового покоління політиків є формування умов для широкомасштабних реформ в більшості сфер, таких як економічна, соціальна, політична і судова. Завданням реформ є сприяння суспільному розвитку і забезпечення побудови правової і демократичної держави [2, с. 4]. Завданнями політичної еліти є формування нових демократичних цінностей, форм поведінки, світоглядних та патріотичних настанов. Всі дії політичної еліти в умовах воєнного стану спрямовані на консолідовану демократію та повноцінний вступ України до Європейського Союзу та НАТО.

Джерела та література

1. Кукуруз О. Роль еліти в реформуванні політичних систем України і Польщі в контексті теоретичної спадщини В. Липинського. *Studia Politologica Ucraino-Polona.* Житомир-Київ-Краків : Вид-во Євенка О., 2011. Випуск 1. С. 27–33.
2. Рафальський О. Переднє слово. *Нове покоління українського політикуму в умовах війни та повоєнних суспільних трансформацій* : матеріали круглого столу (Київ, 15 листопада 2022 р.) [Електронний ресурс] / За наук. ред. Ю. Ж. Шайгородського, С. Л. Чуніхіної. Київ : Талком, 2023. С. 4–5. URL : http://surl.li/reuvg (дата звернення: 10.02.2024).
3. Слуцький Б. Перемикаємо швидкість: які українські реформи пришвидшила війна. *УНІАН інформаційне агентство* : веб-сайт. URL : http://surl.li/gfjtk (дата звернення: 11.02.2024 р.).
4. Хорішко Л. С. Перспективи інституціоналізації еліти в процесах модернізації політичної системи України. *Політичне життя.* 2019. № 3. С.130–136.

ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯН ДО УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ СПРАВАМИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Приходько Сергій,
кандидат політичних наук,
доцент, доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава, Україна
serhii.prykhodko@pdau.edu.ua
https://orcid.org/0000-0001-9755-5368

Система місцевого самоврядування має дуалістичний характер. Їй притаманні риси громадської самоорганізації, на яку не поширюється вплив державної влади. З іншого боку, органи місцевого самоврядування за певних умов можуть здійснювати певні повноваження органів державної влади. Отже, функціональний зміст місцевого самоврядування полягає в органічному поєднанні елементів державного управління і самоорганізації населення. Сучасне суспільство все більше набуває ознак повноцінного політичного актора. Воно має бути активним співучасником та співтворцем політики поруч.

Обмеження політики лише діяльністю органів влади не сприяє її подальшому вдосконаленню. Крім того, існує певний рівень загрози відчуженню громадськості від політики. Тому необхідно суттєво розширювати суспільний простір політики.

Важливим засобом залучення громадськості до участі у політичних процесах є інститут учасницької (партисипаторної) демократії. Її головним призначенням є надання представникам громадськості можливості вирішувати головні проблеми свого життя. Найбільш ефективно такий принцип проявляється на рівні місцевого самоврядування в силу більшої наближеності його органів до громадськості. Частина форм учасницької демократії визначена законодавством України, частина – напрацьована громадською практикою. Кожна з них виконує важливі функції і суттєво доповнює діяльність органів місцевого самоврядування, посилюючи демократичні засади їх функціонування. Загалом ці форми виконують більшою мірою консультативні та дорадчі функції.

Але при цьому вони дають змогу визначити і розв’язати суспільно значущі проблеми і «больові точки» територіальних громад. Якщо референдум потребує чіткого нормативно-правового регулювання та докладної розробки процесу проведення, то інші форми менш формалізовані і мають довільну процедуру. Отже, основними формами учасницької демократії є такі. Загальні збори громадян, які передбачають безпосередню участь громадян у вирішенні питань місцевого значення. Наприклад, це можуть бути збори мешканців для обговорення проблем своєї території, внесення пропозицій до органів місцевого самоврядування, обговорення проєктів рішень ради. На зборах громадяни можуть вимагати від органів місцевого самоврядування звіти та заходи щодо проблемних питань. Порядок проведення загальних зборів громадян визначається статутом конкретної територіальної громади [2].

Певну аналогію з попередньої формою щодо залучення громадян у процеси здійснення самоврядних функцій мають громадські слухання. Це – «зустрічі з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких члени територіальної громади можуть

заслуховувати їх, порушувати питання та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення, що належать до відання місцевого самоврядування» [2]. Це свого роду публічні збори для обміну думок, на яких громадяни можуть висловитися щодо проблемних питань, а представники органів місцевого самоврядування – почути потреби мешканців громади.

Місцеві ініціативи – право членів територіальної громади ініціювати розгляд у раді будь-якого питання, яке належить до компетенції місцевого самоврядування. Це можуть бути питання щодо земельних відносин, соціальних, адміністративних, освітніх, медичних послуг тощо. Фактично, через місцеві ініціативи мешканці громади можуть готувати проєкти рішень відповідних рад. Пропозиція, яка була надана у формі ініціативи, обов'язково розглядається на сесії представницького органу місцевого самоврядування. З цього приводу він неодмінно має ухвалити аргументоване і обґрунтоване рішення і довести його до відома громади.

У чинному законодавстві України передбачено можливість подачі ініціатив в електронному форматі. Вона передбачена законом «Про звернення громадян». Загалом звернення є окремою формою громадської участі. Коло питань, з якими громадяни мають право звертатися до органів влади є досить широким. Вони можуть «висловлюватися порада, рекомендація щодо діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, депутатів усіх рівнів, посадових осіб, а також висловлюються думки щодо врегулювання суспільних відносин та умов життя громадян, вдосконалення правової основи державного і громадського життя, соціально-культурної та інших сфер діяльності держави і суспільства» [1]. У сфері місцевого самоврядування такі звернення мають свою специфіку, оскільки стосуються вирішення місцевих проблем

Певним різновидом звернення громадян є електронна петиція У разі звернення до органу місцевого самоврядування вона пов'язана з вирішенням суто місцевих проблем. Але щодо процедури розгляду е-петицій на місцевому рівні є певні проблеми. Чіткий механізм цього процесу не розроблений на законодавчому рівні. Він визначається лише статутом територіальної громади.

Законодавством не передбачена мінімально необхідна кількість голосів для її підтримки. До того ж на сесії представницького органу місцевого самоврядування лише розглядається питання про доцільність включення запиту до порядку денного. Тому є нагальна потреба змінити процесуальні механізми підписання та подачі електронних петицій. Наприклад, для територіальної громади слід збільшити мінімальну кількість підписантів до 1 % від загальної кількості її мешканців, які мають право голосу. Але за таких умов цей запит представницький орган місцевого самоврядування обов'язково має розглянути і проголосувати на своїй сесії.

Органи самоорганізації населення – представницькі органи, що створюються мешканцями села, селища, міста або їх частин в межах відповідної територіальної громади. Їхня діяльність спрямована на вирішення певних питань місцевого значення, актуальних для громадян. Ці органи можуть бути наділені власними фінансами, майном, повноваженнями. Вони створюються за ініціативою мешканців частини територіальної громади. Умовно, ці структури можуть безпосередньо впливати на рішення ради та проводити моніторинг щодо їхнього виконання. Вони, фактично, представляють собою інструменти прямої демократії. Тобто, органи самоорганізації покликані сприяти трьохсторонній співпраці у забезпечення належного рівня життєдіяльності територіальних громад: влади, бізнесу і громадськості.

Національне законодавство, воєнний стан та обмеження, пов'язані з ним, не забороняють повної участі громадян у місцевому самоврядуванні. Слід відзначити, що у Верховній Раді на сьогодні прийнятий законопроєкт «Про внесення змін до закону «Про місцеве самоврядування в Україні» та інших законодавчих актів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування», за яким вдосконалюється процедура організації форм участі. Навіть у сьогоднішніх умовах для органів місцевого самоврядування важливим потрібно розширювати простір використання інструментів участі громади. Залежно від рівня безпеки і можливостей кожного регіону можна

використовувати гнучкі форми участі: електронні консультації з громадськістю, дистанційні конференції, опитування мешканців тощо.

Вказані форми учасницької демократії можуть повноцінно функціонувати лише у разі їх належного технологічного забезпечення. Сучасні технічні можливості, зокрема, інформаційно-комунікативні технології дають змогу забезпечувати оперативність у проведенні зазначених заходів, здійснення їх у режимі он-лайн та проведення голосування фактично усіх мешканців громад. Електронні механізми значно розширюють форми громадської участі. А, головне, вони посилюють її ефективність.

Джерела та література

1. Про звернення громадян: Закон України від 02 жовтня 1996 року № 393/96-ВР. URL : http://surl.li/reuzb (дата звернення: 07.02.2024 р.).
2. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL : http://surl.li/husc (дата звернення: 08.02.2024 р.).

ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ФРАНЦІЇ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРОЦЕСУ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Скоробогатько Микола,
здобувач 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності Політологія
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна
Науковий керівний – **Кадук Наталя**,
кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна
kaduk.natalia@onu.edu.ua,
https://orcid.org/0000-0001-8502-0040

Франція пройшла доволі динамічний шлях свого розвитку, про що свідчить той факт, що історія її державності налічує понад 100 інститутів, деякі з яких остаточно вимерли, а деякі зазнали трансформації. Французька політична система динамічно перебудовувалася під впливом різних соціально-політичних криз, зокрема революцій, які чергували інститут президентства з інститутом

монархії, під впливом чого, кожен з цих інститутів набував характеристик минулого. До прикладу, інститут президентства і до сьогодення зберіг деякі королівські привілеї. Проте централізм Франції залишався невід'ємною частину всіх політичних систем, які існували в історії цієї держави. На те є свої історичні причини, про що достатньо вичерпно написав французький історик Жак Жульярд, зауваживши, що однією з функцій історії є визначення для кожного народу сфери сакрального: для Англії це королівська особа; для Німеччини мова; для Сполучених Штатів – Конституція; нарешті, що стосується Франції, то це держава. Відповідно до структурно-функціонального методу Г. Алмонда, на місцевому рівні існували входи (політичні партії, ЗМІ, групи впливу), проте виходи (місцеві органи влади) не мали автономії та залежали від центру. Фактично комуни не могли вирішувати власні питання, що створило перевантаженість системи [6; 8].

Однак не дивлячись на усю доцентровість, Франція не змогла вистояти проти тенденцій 1970-х років, що в результаті призвело до трансформації системи. Проте, державоцентристська тенденція виявилася сильнішою, що відобразилось, з одного боку, у виборності всіх представницьких і виконавчих органів (мерів) місцевого самоврядування, а з іншого – у призначенні з «центру» на місця повноважних представників державної влади. Щодо самого процесу децентралізації, він має хвилеподібну динаміку, після кожної нової хвилі починається спад та втрата актуальності. Проте для розуміння суті трансформацій політичної системи Франції, більш детально розглянемо процес децентралізації [7; 8].

Перша хвиля децентралізації була виправдана кризою 1970-х років призвела до пошуку місцевих рішень в умовах, коли держава була засуджена як інтервенціоніст. Одним з важливих законів першої хвилі децентралізації був закон Деффера прийнятий 2 березня 1982 року урядом П'єра Моруа. Закон закріпив принцип територіальної одиниці як такої, що «вільно керують собою за допомогою обраних рад». Він запровадив три основні нововведення: 1) скасування адміністративного нагляду префектом, який був замінений на подальший нагляд; 2) передача виконавчих повноважень від префекта до голови

Генеральної ради; 3) підвищення статусу регіону до повноцінного територіального органу влади [8].

Наступні закони від 7 січня та 22 липня 1983 року розмежували повноваження між державою та місцевими органами влади і запровадили передачу ресурсів. У 1980-х роках, під час першої хвилі децентралізації, держава переклала на місцеві органи влади такі дороговартісні функції, як соціальне забезпечення та утримання дорожньої інфраструктури. Однак фінансові трансферти від держави не встигали за зростанням видатків. Проте через велику кількість комун та малу середню кількість населення спроможність та суб'єктність більшості комун була низька. Вирішенням став закон Шевмана від 12 липня 1999 р. Закон врегулював відносини міжкомунальної співпраці створивши об'єднання громад, агломерацій, міст [5].

На початку 2000-х років пролунав заклик до більшої автономії місцевої влади з метою забезпечення фінансування. Друга хвиля децентралізації почалася з уряду Жан-П'єра Раффарена, який повернув реформу децентралізації до політичного порядку денного між 2002 та 2004 роками, зокрема, завдяки конституційному закону від 28 березня 2003 року про децентралізовану організацію Французької Республіки. Основними рисами цієї хвилі є: 1) принцип фінансової автономії для місцевих органів влади (комун, департаментів, регіонів); 2) включення термінів «регіон» і «децентралізація» до Конституції; 3) запровадження референдуму для прийняття рішень на місцевому рівні; 4) запровадження права на подання петицій [6].

Конституційна реформа 2003 року закріпила фінансову автономію місцевих органів влади, хоча вони залишилися значною мірою залежними від держави. Більше того, після кризи 2007 року держава прагне скоротити свої структурні видатки. Незважаючи на поправку до Конституції, результати другої хвилі децентралізації були невтішними: департаменти не мають реальних повноважень для прийняття рішень і є «відомчими установами держави». Регіони не мають ні законодавчих, ні регуляторних повноважень, а також не мають жодних повноважень над нижчими рівнями влади. Особливе місце займає

реформа проведена у 2010 року при Ніколя Саркозі, метою якої є скорочення витрат. Держава посилює свій контроль над місцевою владою та зменшує її фінансову автономію. Скасування місцевого податку на підприємницьку діяльність значно зменшує ресурси місцевої влади. Створення єдиної виборної посади територіального радника було викликано потребою оптимізувати відносини між департаментами та регіонами [6].

Третя хвиля децентралізації була однією з передвиборчих обіцянок президента Франсуа Олланда і розпочалася у 2013 році. Основними законами про децентралізацію був «Закон про модернізацію публічної територіальної діяльності та утвердження метрополій», «Закон про делімітацію регіонів, про регіональні та департаментські вибори та про зміну виборчого календаря», а також «Закон про нову територіальну організацію Республіки». Напрямками реформи Олланда були: 1) оптимізація повноважень між органами місцевої влади різного рівня, яка має забезпечити економію загальних державних витрат; 2) укрупнення комун шляхом формування мережі метрополій з метою підвищення ефективності та конкурентоспроможності; 3) укрупнення регіонів з метою формування територіальних одиниць «європейського розміру» та підвищення їх ролі [9]. Розподілу компетенцій між рівнями місцевого самоврядування присвячений «Закон про новий територіальний устрій Республіки» 2015 року, який розширив компетенції у економічній сфері, зокрема розробці планів регіонального розвитку, залучаючи міжкомунні об'єднання. Таким чином, підвищення ролі регіону та метрополії не створювало сприятливих умов для розвитку комун та децентралізації. Сам процес збільшення розмірів регіонів не створив відповідну фінансову забезпеченість [7].

Четверта хвиля почалася під час президентства Еммануеля Макрона з законом 3D «Про децентралізацію, диференціацію та деконцентрацію». Це технічний закон, який надає більше автономії місцевим органам влади був вимогою руху Жовтих жилетів. Макрон підсумовуючи здобутки децентралізації, прийшов до висновку про «павутиння компетенцій, яке не було упорядковане». Саме така невпорядкованість викликає недовіру у французів та дестабілізує

систему. Макрон переконаний, що потрібна чітка і радикальна децентралізація, через передачу повноважень, фінансування, можливості встановлювати правила і відповідальність [6].

Отже, децентралізація є життєдайною основою для політичної системи Франції, яка дозволила реалізувати місцеві ініціативи та розвантажити систему. Однією з важливих характеристик політичної системи цієї країни стало заснування інституту експериментальної децентралізації. Система дозволила громадам брати стільки повноважень, скільки вони можуть виконувати. Інститут об'єднаних громад значно посилив їх суб'єктність та фінансову забезпеченість. Тим не менш, хвилеподібний характер децентралізації у Франції заважає розвиватися політичній системі та підвищувати її ефективність.

Джерела та література

1. Борденюк В. Децентралізація державної влади і місцеве самоврядування: поняття, суть та форми. *Право України*. 2005. № 1. С. 21–25.
2. Європейська хартія місцевого самоврядування 1985. URL : http://surl.li/akdvn (дата звернення: 07.02.2024 р.).
3. Романюк С. А. Децентралізація: теорія та практика застосування. Київ : 2018. 216 с.
4. Constitution de la France du 4 octobre 1958. URL : http://surl.li/revfz (дата звернення: 07.02.2024 р.).
5. Décentralisation de la France: arrêtons de faire semblant de réformer. URL: http://surl.li/revgs (дата звернення: 07.02.2024 р.).
6. La décentralisation et les réformes territoriales. URL : http://surl.li/revhj (дата звернення: 08.02.2024 р.).
7. L'État, la décentralisation et la crise économique: concilier l'inconciliable? URL : http://surl.li/revig (дата звернення: 08.02.2024 р.).
8. Historique de la décentralisation URL : http://surl.li/revit (дата звернення: 08.02.2024 р.).
9. 1982-2022: quarante ans de decentralisation en France. URL : http://surl.li/revjf (дата звернення: 10.02.2024 р.).

СЕКЦІЯ 2. ЦІННІСНО-СВІТОГЛЯДНІ АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

ТРАНСФОРМАЦІЇ АВТОКРАТІЇ У СУЧАСНІЙ ПОЛІТИЦІ: СПЕЦИФІКА ТЕХНОЛОГІЙ

Вонсович Сергій,
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології та філософії
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Україна
vonsovych.sergiy@kpnu.edu.ua
https://orcid.org/0000-0001-9657-0902

За С. Гантінгтоном, чергова хвиля автократичного відкату спостерігається з початку 2010-х років. Особливістю цієї хвилі є зростання кількість не тільки авторитарних, а й гібридних режимів та різних видів демократій «із прикметниками». Так, за показниками індексу демократії EUI (2023), у 2022 р. лише 45,3% світового населення проживали у державах, які є повноцінними (full) або «недосконалими» (flawed) демократіями (24 та 48 держав відповідно). Держави із авторитарним типом режиму (59) включають більше третини світового населення (36,9%). Режим ще 36-ти держав був визначений як гібридний (17,9% населення). Світова пандемія Covid19 поглибила сумніви у спроможності сучасних інститутів представницької демократії втілювати сформульовані інтереси громадськості та нести відповідальність [5, с. 242].

Повномасштабне вторгнення росії в Україну у лютому 2022 р. оцінюється як «великий історичний поворотний момент» до нового мультипорядкового світу, де ліберальна демократія продовжуватиме існувати, але вже без претензій на універсальність [6, с. 469]. Крім того, посилення економічної та військової потуги Китаю, загострення конфліктів в Африці й на Сході та триваючий світовий економічний спад посилили скептичні голоси у дебатах щодо того, чи буде у новому світопорядку місце для демократичних інститутів і практик. У країнах, які розпочали демократичний транзит у 1990-х (Балкани, Центрально-

Східна Європа та Центральна Азія), аналітики констатують «антидемократичний поворот» протягом останніх декількох років [7].

Одним із чинників такої дедемократизації в регіоні став політичний, економічний та комунікаційний вплив росії, керівництво якої прагне до реставрації імперських амбіцій та перетворення на більш потужний центр прийняття рішень у межах світопорядку. У цьому контексті національний супротив українців повномасштабному вторгненню російського агресора є не просто регіональним конфліктом, а глобальною боротьбою за збереження демократичного світоустрою.

У сучасному політологічному дискурсі дослідники оперують поняттям «авторитарна дифузія» (authoritarian diffusion) [1; 2; 9.], щоб позначити транснаціональне поширення авторитаризму, міжнародну співпрацю недемократичних режимів, переймання одними режимами репресивного досвіду інших. Західні науковці використовують поняття «авторитарна дифузія» для позначення технологій впливу авторитарних держав на інші держави шляхом експорту моделі. Експорт авторитаризму можна розглядати, по-перше, як активний, неприхований. Це цілеспрямована інтервенція задля підриву демократії та просування антидемократичних цілей. Такий вплив називають «сприянням автократії»; по-друге, пасивний, опосередкований. Такий вплив поширює недемократичні моделі поведінки, ідеї, цінності. Його називають «автократичною дифузією» [8, с. 672]. І сприяння автократії, і автократична дифузія мають джерелом походження, найперше, т. зв. «центри авторитарного тяжіння». Основу його складають недемократичні держави, ресурси та інтереси (амбіції, імперське минуле тощо), які і підштовхують їх вийти за свої державні кордони. Тобто, не лише зберігається та посилюється авторитаризм у своїх межах, а й здійснюються різні форми інтервенції у царину суверенітетів інших держав, щодо яких є певні інтереси (геополітичні, військово-стратегічні, економічні тощо). Формуванню авторитарних центрів тяжіння сприяють державні, неурядові організації та навіть окремі особи, що володіють різноманітними ресурсами (влада, фінанси, приватні військові компанії тощо).

Метою такої діяльності є або сприяння автократії, або здійснення автократичної дифузії. За цього використовуються стратегії просування антидемократичних напрямків у різні способи. Зокрема, втручання у виборчі кампанії інших держав з метою підтримки авторитарних режимів або приведення до влади президента-автократа чи авторитарних політичних партій. Якщо ж держава демократична, то проблематично досягати мети. Кейс виборчої кампанії у США 2020 року, коли росія та інші авторитарні держави були зацікавлені у переобранні Д. Трампа, є прикладом цьому. Тоді росія, Китай, Іран, Венесуела втручалися у виборчу кампанію. Для цього використовувався великий арсенал технологій: інтернет-тролі; поширення фейків; організація кампаній із дискредитації кандидатів; кібератаки; проведення «операцій впливу», спрямованих на підрив суспільної довіри до виборчого процесу тощо. Рушійною силою автократизації виступають такі потужні а́ктори міжнародної політики авторитарного зразка, як росія та Китай. Це зумовлене їхнім статусом постійних членів Ради безпеки ООН, приналежністю до держав «ядерного клубу» та іншими чинниками. Щоб гарантувати виживання режиму, великі авторитарні держави вийшли далеко за межі свого регіону. Так, росія поширює вплив не лише на Білорусь, Угорщину, Сербію, держави Центральної Азії, а й на Венесуелу, М’янму, Судан. Китай здійснює експорт авторитаризму до Нігерії, Кенії, В’єтнаму, Єгипту, Сербії, Угоррщини, Камбоджі та ін. [3].

Таким чином, взаємодія недемократичних акторів полягає в ідеологічній, фінансовій, технологічній, банківській та іншій підтримці. Вони відстоюють інтереси в межах міжнародних організацій; лобіюють інтереси через формальні та неформальні канали; допомагають у військово-стратегічних і безпекових питаннях, передають/продають озброєння, спрямовують військові підрозділи для придушення масових протестів; продають/купують технології, які допомагають протистояти опозиції, зміцнювати владно-пануючу партію, стежити за громадянами, контролювати інформаційні потоки тощо; обговорюють стратегії протистояння спільним «ворогам»; втручаються у перебіг виборчих кампаній в інших державах.

Джерела та література

1. Ambrosio T., Tolstrup J. How do we tell authoritarian diffusion from illusion? Exploring methodological issues of qualitative research on authoritarian diffusion. *Quality & Quantity*. 2019. Vol. 53. P. 2741–2763.
2. Bank A., Weyland K. Authoritarian Diffusion and Cooperation: Interests vs. Ideology. New York : Routledge, 2020. 136 p.
3. Dearing S.C., George A. As China Promotes Authoritarian Model, the Resilience of Its Democratic Targets is Key. *Just Security*. URL : http://surl.li/rmlcv (дата звернення: 24.01.2024).
4. Economist Intelligence Unit. Democracy Index 2022 : Frontline democracy nd the battle for Ukraine. URL : http://surl.li/rmlcz (дата звернення: 26.01.2024).
5. Farrell H., Han H. Public Governance and Global Politics after COVID19. In: Gavin F. J., Brands H. (Eds.), COVID19 and World Order: *The Future of Conflict, Competition, and Cooperation*. Baltimore : Johns Hopkins University Press, 2020. P. 238–258.
6. Flockhart T., Korosteleva A. War in Ukraine : Putin and the multiorder world. *Contemporary Security Policy*, 2022, 43:3, P. 466–481.
7. Freedom House. Freedom in the World 2023 : Marking 50 Years in the Struggle for Democracy [Report]. URL : https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2023/marking-50-years (дата звернення: 23.01.2024).
8. Richter T. Kneuer, Marianne, und Thomas Demmelhuber, Hrsg. 2021. Authoritarian gravity centers: a cross-regional study of authoritarian promotion and diffusion. Conceptualising comparative politics Volume 11. New York : Routledge, Taylor & Francis Group. *Zeitschrift für Vergleichende Politikwissenschaft.* 2022. Vol. 15, no. 4. P. 671–674. URL : https://doi.org/10.1007/s12286-021-00511-7 (дата звернення: 27.01.2024).
9. Weyland K. Autocratic diffusion and cooperation: the impact of interests vs. ideology. Democratization. 2017. Vol. 24, no. 7. P. 1235–1252. URL : https://doi.org/10.1080/13510347.2017.1307823 (дата звернення: 26.01.2024).

УКРАЇНСЬКА МОВА В УМОВАХ ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Демченко Володимир,
кандидат філологічних наук,
доцент, доцент кафедри державного управління і
місцевого самоврядування
Херсонського національного технічного університету
м. Херсон, Україна
d.vovchyk@gmail.com
https://orcid.org/0000-0003-1841-7798

Постановка проблеми. В умовах колишньої совєтської імперської стратегії (принципово не вживаємо термін «радянський» як такий, що не відповідає тогочасним реаліям, коли ради нічого не вирішували, а фактична влада належала партії) відбувалося формування такого соціального конгломерату, як «совєтський народ» – із єдиною мораллю та мовою. Спочатку це було очищення від «елементів», які не відповідали такому єднанню й мали інші пріоритети (господарі на власній землі, реальні священники, вільна інтелігенція, свідки злочинів більшовиків, національно свідомі люди тощо), надалі – прикриття невдалого планового господарювання зовнішніми війнами і, зрештою, русифікація таким чином обробленого населення.

Виклад основного матеріалу. У межах протистояння (часом і збройного) різних світоглядів виокремлюємо й мовне (за словами сучасних мовознавців – «мовну війну»), де метрополійна (імперська) російська мова протистояла окремим національним (місцевим) і, звісно, перемагала їх в усіх сферах, окрім побутової чи в сільських умовах. Так, активно впроваджувалися терміни, зокрема й запозичені, саме в російськомовній формі; у словниках першим відповідником була калька з російської – фонетична, морфологічна, семантична, а тоді вже питомий національний відповідник; використовувалася кирилиця в непридатних до неї азійських мовах і навіть у румунській (на території Молдови), що за кілька сотень кілометрів – у Румунії реалізувалася латиницею.

Отже, повною мірою використовувалися адміністративні ресурси для поступового вимирання тих національних мов, що в таких умовах поступово би втратили взагалі потребу їх використання. З іншого боку, надавалася всіляка

підтримка російській мові, зокрема матеріальне стимулювання вчителів, які її викладали, а також пільгове видавництво, що надалі – в іншій формі імперії (російській «федерації») – з успіхом продовжувалося.

Наданий українській мові конституційний статус державної [1] майже нічого спочатку не змінив: національну мову підтримував лише Закон від 1989 року, але, починаючи із владних структур і деяких відомств, українська почала відвойовувати функційний простір, не доступний їй раніше, зокрема управлінський, освітній, науковий, медіа, а в побутовій сфері міста люди переставали соромитися вживати рідну мову в будь-якій ситуації. Дуже промовистим фактом став перехід на українську мову популярної музики (поступовий, після 1-го Майдану – швидкий, а після 2-го – всеохопний і радикальний).

Отже, українська мова отримала можливість досягти паритету у віковому змаганні в межах білінгвістичного протистояння «мова імперії – мова провінції» та зрештою стала мовою освіти на всіх рівнях та мовою публічної / управлінської сфери. Це дозволило їй почати своє очищення від лексичних і морфологічних нашарувань російської мови, які є, безсумнівно, рудиментами імперії, що найбільш відчутно виявилося сьогодні в умовах відкритої війни з боку тієї імперії. Тому і фахівці, і публічні службовці мусять відчувати такі загрози з боку російської мови та відповідні засоби «лікування» української, ураховуючи екстралінгвістичні чинники її розвитку.

Більш чітко таке «лікування» (очищення) міг би здійснити чинний Правопис української мови як державний Закон, проте дещо змінений 2019 року, він загалом залишився таким самим, лише запропонувавши особистий вибір певної одиниці самим мовцем (скажімо, «етер» чи «ефір»), що трохи дивно як для закону [2]. Нам здається, що мовознавці старої школи, які чинили спротив нововведенням, не бажаючи того, підігрували російським ідеологам або аналогійним політичним силам в Україні. Проте на цьому тлі є значний позитив – виявилося, що сьогодні є чимало науковців, які не підвладні тим колоніальним

рудиментам і мають креативні ідеї, хоча й ще не мають достатнього впливу на академічному рівні.

Уважаємо, що в наш час мова виявила себе як сильна система, що може й очищуватися, й набувати нових форм, які отримують підтримку всього народу. Так, вітальне кліше «добрий день» в останнє десятиріччя активно вживається у формі «доброго дня», що більш логічна, а головне – використовується більшістю мовців. Закон – Правопис – цього не визначає, а колишні словники вже не мають такої рекомендаційної сили як раніше. Тому згоджуємося з більшістю й беремо за основу саме логічність мовної форми (не констатація, а побажання), а також відмову від російськомовного відповідника.

З іншого боку, логічним інноваціям протистоїть ненауковий аргумент «так прийнято», яким і прикривали весь час використання російськомовних кальок канцеляристи та постсовєтські науковці. Наприклад, у синтаксичній ситуації «використовуємо два підходи: звужений і розширений» викладач, зокрема у школі, буде пояснювати ту двокрапку підказкою «а саме», адже і його так учили. Проте логічно ви тут бачимо (чуємо) просторову ознаку: тобто існують два підходи – звужений і розширений. Читач також ніби супроводжує поглядом це спрямування, що й візуально схоже на знак тире (! – наша емоція – В. Д.). У разі ж двокрапки отримується протилежна логіка – «внутрішнє» розкриття теми («використовуємо два підходи: саме так ми дійдемо істини). Тобто у просторовому вимірі зміст висловлювання розкриваємо через тире, а у внутрішньому, смисловому – через двокрапку.

Висновки. Отже, сучасна ситуація очищення українського суспільства від рудиментів (нашарувань) совєтського минулого, що ми бачимо в активній зміні топонімії, потребує очищення й державної мови від ознак російської, що довгий час справляла свій імперський вплив на українську культуру та мову.

Джерела та література

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. С. 141. URL : https://www.president.gov.ua/documents/constitution (дата звернення: 07.02.2024).

2. Правопис української мови. Схвалено Кабінетом Міністрів України від 22 травня 2019 р. Київ, 2019. 282 с. URL : https://osvitoria.media/experience/novyj-pravopys-povnyj-tekst-ta-osnovni-zminy/ (дата звернення: 07.02.2024).

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І ДЕЗІНФОРМАЦІЯ: ПЕРЕФОРМАТУВАННЯ ЗНАННЯ І ЦІННОСТЕЙ У ХОДІ СУЧАСНИХ КОГНІТИВНИХ ВОЄН

Кармазіна Марія,
доктор політичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор, працівник ЗСУ
м. Київ, Україна
karmm@ukr.net
https://orcid.org/0000-0003-2887-6824

1. Своєрідним мейнстрімом сьогодення стає подальший розвиток штучного інтелекту (ШІ) – перехід штучного вузького інтелекту (ШВІ) на новий рівень: «однозадачна» (ще нещодавно – лише «граюча») нейромережа, нескінченно ускладнюється, стає «багатозадачною», що й засвідчив новітній ШІ, який оприсутнився наприкінці 2022 р. у вигляді *ChatGPT-4* – популярного чат-бота від приватної кампанії *OpenAI*. *ChatGPT-4* встановив не лише рекорд щодо найшвидшого зростання бази користувачів, але й виявився (як засвідчує уже тепер історія розвитку ШІ) найшвидше зростаючим споживчим додатком. *ChatGPT-4* – це машина, так би мовити, «для всього». Вона здатна, як ми переконалися у 2023 р., переглядати Інтернет, писати тексти (есе, вірші, жарти та ін.), інтерпретувати зображення, а також генерувати будь-яке запитуване зображення, «вставляти» себе в інші численні функціонуючі інструменти та служби, поширювати інформацію та, що показово, неймовірно швидко працювати з великими обсягами неоднорідних, неструктурованих і дублюючих одні одних даних (на що людина, зазвичай, витрачає дні, місяці і роки). ШІ виявляється спроможним невпинно не просто створювати інформацію (по-своєму примушуючи трепетати, приміром, журналістів, оскільки загрожує поставити їх фах, фаховість під питання), але й фабрикувати дезінформацію,

потоки дезінформації. Нині ми – в очікуванні ШЗІ – штучного загального інтелекту (чи «сильного ШІ»). І цей нелюдський ум буде спроможним не просто розв'язати будь-яке інтелектуальне завдання, виконуване людським мозком, а й перевершити людину.

Поява та доступність цієї новітньої «машини для всього», як і її не аби-які «сформовані здібності», **актуалізували** не лише питання *чи мислять чат-боти на основі штучного інтелекту «так само, як ми»?*, але й багато інших запитань і проблем, серед яких виразно окреслилася проблема негативного впливу ШІ на довкілля і зміни клімату чи, приміром, проблема фактичного сприяння новітньою нейромережею академічній нечесності (розсунення меж простору «академічної брехні») та потужне фабрикування дезінформації, нагромадження в інформаційному просторі дезінформаційних потоків, перенасичення ними інформаційної сфери, хаотизації інформації та – як наслідок – примноження деструктивного ресурсу когнітивних воєн сучасності.

2. Агресія, з якою ШІ втручається в інформаційний простір та впливає на свідомість і цінності як кожного з нас, так і цінності та орієнтири спільнот, а крім того – «пропоновані» ШІ способи ведення дискусії (приміром, у соціальних мережах) чи його «пропозиції» розв'язання конфліктних ситуацій (аж до застосування ядерної зброї) спонукають аналітиків/дослідників реалій сьогодення *мислити складно* заради адекватного аналізу *джерел та суті дезінформації* (або – *ускладненого ШІ дезінформаційного хаосу) в контексті когнітивних воєн, що розгортаються в спотвореній реальності* (політичній, соціо-економічній, міжнародній тощо), вивчати природу дезінформації в складній сітці координат – у контексті розвитку можливостей ШІ та розгортання когнітивних воєн. Думаю, що долати складності осягнення нинішніх політичних реалій можна лише спираючись на ідеї низки теорій – *автопоезису*, *синергетичної, антикрихкост*і (згідно з якими, нагадаю, надскладні системи здатні до самовідтворення, самоорганізації і кооперативної співпраці, як і до протистояння зовнішнім викликам і загрозам), відштовхуючись від яких, ми

будемо спроможними «читати» сенси, смисли новітніх дезінформаційних потоків, як і знаходити дієву протиотруту обробці ворогом нашої свідомості.

3. Утім, попри схвалення Кабінетом Міністрів України (у грудні 2020 р.) «Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні» (пріоритетними напрямами якої у тому числі проголошувався «захист інформаційного простору від несанкціонованого втручання, забезпечення безпечного функціонування інформаційно-телекомунікаційних систем»), зростання (на серпень 2023 р.) світового ринку ШІ до понад 142 млрд доларів, ажіотаж у світі довкола *ChatGPT-4*, українці в своїй переважній більшості залишаються поза позитивними можливостями, які надає ШІ. Результати соціологічного опитування, проведеного (наприкінці червня 2023 р.) соціологічною службою Центру Разумкова, свідчили, що 33,9% українців взагалі не знають про ШІ (відповіли негативно на питання «Чи знаєте Ви, що таке штучний інтелект?»), 24% впевнені, що «знають добре», а 42% мають приблизне уявлення про технологію. Далі. 64% (від опитаних з тим чи іншим ступенем обізнаності про ШІ) не використовують *ChatGPT-4* (утім, як і будь-яких інших чат-ботів). Серед тих, хто все ж користується інструментом, 12,1% використовують його «у своїх приватних цілях», 10,2% – «для ознайомлення з можливостями чат-бота», 8,6% – у «своїй роботі», 5,6% – у «своїй освіті». Така необізнаність не означає, що індивіди чи їх групи, як і в цілому Українська держава, залишаються поза деструктивними впливами ШІ, пов'язаними, найперше, з дезінформацією і пропагандою, поширюваною ворожими ШІ-технологіями у вітчизняному інфопросторі. Дезінформацією, яка виводить когнітивні війни (зокрема, Росії проти України) на новий рівень: спектр інструментів, які змушують свідомість українця (необізнаного чи того, який, з огляду на найрізноманітніші – не лише російську агресію – обставини, щоденно втрачає кваліфікацію і перетворюється на *де*кваліфікованого індивіда) перелаштовуватися і думати, оцінювати, приймати рішення та діяти у напрямку, заданому ворожими алгоритмами, в умовах сьогодення стрімко розширюється (і доступність – з 6 грудня 2023 р. –

для громадськості моделі ШІ від *Google* під назвою *Gemini* – ще одне тому підтвердження).

4. Про подальші (найперше – негативні перспективи розвитку ШІ) нині застерігають низка провідних (у різних галузях) фахівців. Так, Мустафа Сулейман (один із засновників компанії *DeepMind* та екс керівник *Google*) зауважував, що люди будуть експериментувати зі «створеними синтетичними патогенами», а віруси, створені ШІ, будуть швидко поширюватися, вбиваючи людей «як пандемія», тож слід обмежити коло осіб, які використовуватимуть «програмне забезпечення штучного інтелекту, хмарні системи та навіть деякі біологічні матеріали». У свою чергу Юваль Ной Харарі (ізраїльський історик, футуролог), виступаючи у червні 2023 р. на форумі у Швейцарії, звернув увагу на те, що небезпека ШІ пов'язана не лише з тим, що ШІ, як вважається, може отримати самосвідомість чи бути здатним керувати об'єктами фізичного світу, але й з тим, що ШІ може самостійно вчитися і самовдосконалюватися. Ю. Н. Харарі акцентував: «Коли ми розглядаємо всі ці здібності разом, пакетом, вони зводяться до однієї дуже важливої речі: здатності маніпулювати та генерувати мову комунікації за допомогою слів, зображень та звуків. Найважливіша частина революції ШІ полягає в тому, що нейромережа освоює мову на рівні, який перевершує середню людину. І завдяки цьому ШІ отримує ключ, який може відкрити всі наші інститути: від банків до храмів. Мова – це інструмент, який ми використовуємо, щоб дати інструкції нашому банку та водночас передати божественні видіння з нашого мозку».

5. Аналіз дезінформаційних трендів, сформованих донині «мовою комунікації» ШІ, приміром, щодо України та російської агресії проти Української держави, дозволяє твердити, що домінантними серед них є ті тексти, зображення, голосові повідомлення, які стосуються, з-поміж іншого, містифікацій зі смертю, втечею, зрадою низки українських політиків; сфабриковані події (на полі бою, у регіонах, у органах влади), «оновлені» минулі події (до рівня тих, які «щойно відбулися»); інсинуації щодо діяльності в Україні «секретних лабораторій США», про «втому» Заходу від війни тощо. ШІ –

потужний інструмент залякування, пропаганди, творення міфів. ШІ вводять в оману, спілкуються «мовою ненависті», демонструють сексистські чи расистські упередження, «переконливо» представляють антинаукові результати фейкових досліджень, надають на запит споживача заборонені інструкції (з виготовлення наркотиків, вибухових пристроїв чи відмивання грошей), насаджують стереотипи мислення і підмінюють цінності. Але більшість з нас не готові до усвідомлення всіх загроз, які надходять (чи оприсутняться у майбутньому) від ШІ.

ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗАКОРДОННИХ УКРАЇНЦІВ ЯК НАГАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Лопушинський Іван,
доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедри публічного управління та адміністрування
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу,
заслужений працівник освіти України
м. Івано-Франківськ, Україна
doctordumetaua@meta.ua
https://orcid.org/0000-0002-7460-7476

Закордонні українці (українська діаспора, автохтонні українці, українці, що мають статус «закордонний українець», трудові й освітні мігранти та члени їхніх сімей) є важливим демографічним, інтелектуальним, соціально-культурним та інформаційним ресурсом країни. Тектонічні зсуви, що відбуваються останнім часом, особливо після початку 2014 року війни Росії проти України, призводять до значних змін у процесі формування складу та структури закордонного українства не тільки як етнічного, але й національно-громадянського феномену. Зважаючи на те, що в умовах повномасштабного наступу РФ на Україну мільйони українців змушені були виїхати за кордон, інтегруючись у суспільства країн перебування, існує загроза їх асиміляції, а відтак втрати української національної ідентичності [2].

«Закордонний українець – це особа, яка є громадянином іншої держави або особою без громадянства, а також має українське етнічне походження або є походженням з України» [4].

З метою консолідації Української нації і збереження національної ідентичності закордонних українців важливо здійснювати послідовну державну політику у сфері співпраці із закордонними українцями, їх громадами та неурядовими організаціями, що сприятиме більшому залученню української діаспори для формування позитивного іміджу України у світі, а також зміцненню зв'язків закордонних українців зі своєю материнською державою, розвитку української культури та мови, розвитку культурних, соціальних, економічних та інших взаємозв'язків України із країнами проживання закордонних українців.

Основними перспективами розвитку прав та обов'язків закордонних українців за законодавством України є: дальше розширення спеціальних прав закордонних українців, зокрема, з метою задоволення їх національно-культурних потреб, зміцнення зв'язків з історичною Батьківщиною, сприяння возз'єднанню сімей закордонних українців, у тому числі і з громадянами України, сприяння імміграції закордонних українців в Україну.

У межах зовнішньої політики України важливе значення має діяльність щодо забезпечення реалізації національно-культурних і мовних потреб закордонних українців та захист їхніх прав як національних меншин в інших державах. Важливе значення для зміцнення взаємозв'язків закордонних українців із Україною як їх материнською державою, має реалізація благодійних проєктів та гуманітарних ініціатив неурядових організацій закордонних українців на території України.

«Українська національна ідентичність – стійке усвідомлення особою належності до української нації як самобутньої спільноти, об'єднаної назвою, символами, географічним та етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних цінностей, зокрема українською мовою і народними традиціями» [6].

Як зазначає Євген Головаха, «питання ідентичності для нашого суспільства надзвичайно чутливе і просто ключове… До цієї теми треба підходити виважено, адже в багатьох країнах саме на цьому ґрунті виникають і міжетнічні конфлікти, і конфлікти між державами, які не знаходять спільну мову

в питаннях національної ідентичності. Наша війна з РФ – не виняток. Путін вважає росіян і українців «одним народом» і прагне силою повернути назад» [3].

Українська держава сприяє розвитку національної свідомості українців, які проживають за межами України, зміцненню зв'язків з батьківщиною та поверненню їх в Україну [4]. Відповідно до статті 12 Конституції України держава дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за її межами [1].

Метою державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності є досягнення єдності в українському суспільстві шляхом подолання суперечностей соціокультурного, мовного, регіонального характеру на основі європейського та євроатлантичного курсу, забезпечення дотримання конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина та усунення впливу держави-агресора (держави-окупанта) в інформаційній, освітній, культурній сферах України [6].

Основними завданнями державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, зокрема, є формування та збереження української національної ідентичності у громадян України, які усвідомлюють свою належність до української нації, а також у закордонних українців [6].

Зважаючи на те, що Росія впродовж століть систематично вчиняла і продовжує вчиняти дії, спрямовані на знищення національної ідентичності, пригноблення українців, порушення їхніх прав і свобод, у тому числі на історично населених ними землях на Кубані, Стародубщині, Північній та Східній Слобожанщині в межах сучасних Краснодарського краю, Білгородської, Брянської, Воронезької, Курської, Ростовської областей Російської Федерації, Президент України 22 січня 2024 року видав Указ за № 17/2024, яким передбачається розробити із залученням міжнародних експертів, представників Світового конгресу українців, вчених, громадськості та внести на розгляд Ради національної безпеки і оборони України план дій щодо збереження національної

ідентичності українців в Російській Федерації, у тому числі на історично населених ними землях [5].

План дій має передбачати, зокрема, опрацювання питання стосовно збору та вивчення фактів і свідчень про злочини, скоєні проти українців, які проживають (проживали) на територіях Росії, історично населених етнічними українцями, про політику примусової русифікації, політичні репресії та депортації щодо українців, відновлення та збереження історичної пам'яті, зокрема щодо утворення центру із зазначених питань [5].

Отже, новітні тенденції суттєвого збільшення кількості тимчасово переміщених осіб з України (ідеться про мільйони громадян та осіб без громадянства) та ймовірного переходу частини з них у категорію закордонного українства потребують серйозного переосмислення шляхів і механізмів збереження їх національної ідентичності. Важливим є і врахування правильного підходу в поєднанні етнічного та національно-громадянського в процесі вдосконалення державної політики щодо закордонного українства. Потрібне глибоке та системне переосмислення основних підходів та завдань взаємодії із закордонним українством та вироблення оптимального балансу між етнічним і національно-громадянським у процесі недопущення асиміляції українців за кордоном та збереження їхнього сталого зв'язку з Україною.

Джерела та література

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року (із змінами). URL : https://www.president.gov.ua/documents/constitution (дата звернення: 23.01.2024).
2. Мазука Людмила. Модифікація державної політики збереження національної ідентичності закордонних українців. *Політичні дослідження.* 2022. № 2 (4). URL : http://pd.ipiend.gov.ua/article/view/269232 (дата звернення: 23.01.2024).
3. Національна ідентичність – це ключове питання для суспільства. *Голос України*, 19 серпня 2021 року. URL : http://www.golos.com.ua/article/350002 (дата звернення: 23.01.2024).

4. Про закордонних українців: Закон України від 4 березня 2004 року № 1582-IV URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1582-15#Text (дата звернення: 3.01.2024).
5. Про історично населені українцями території Російської Федерації: Указ Президента України від 22 січня 2024 року № 1/2024. URL : https://www.president.gov.ua/documents/172024-49513 (дата звернення: 23.01.2024).
6. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13 грудня 2022 року № 2834-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text (дата звернення: 23.01.2024).

УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ ТЕОРІЇ ВІЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Мазур Даниіл,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності Політологія
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава, Україна
danyil.mazur@st.pdau.edu.ua
Науковий керівник – **Макарець Світлана**,
кандидат історичних наук,
доцент, доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава, Україна
svitlana.makarets@pdau.edu.ua
https://orcid.org/0000-0002-6844-261X

24.02.2022 року – дата, яка поставила Україні ультиматум: вільне суспільство або занепад. З розвитком подій на політичній та військовій аренах все гостріше постає питання трансформації українського суспільства, незворотності процесу відходу від неефективної соціал-демократичної системи до вільного ринку. Одна з головних причин невдач України – це помилковість догм і принципів соціальних та економічних механізмів, які повинні забезпечувати ефективний розвиток, що доведено часом. За всі роки

незалежності наша держава так і не стала дійсно економічно незалежною, що породжує гострі соціальні проблеми. Тож суспільство має попит на економічне зростання, і для цього не існує кращих інструментів, ніж вільне суспільство та вільний ринок.

Вільне суспільство – це набір інститутів, ціннісних установок, які зробили західну цивілізацію найпотужнішою та найуспішнішою в історії людства. Це насамперед повага до прав людини, включаючи повагу до власності, повагу до особи, безпеки та особистого простору. Це система децентралізованого прийняття економічних рішень в рамках особистої власності та режиму вільного обміну.

Вільний ринок, заснований на вільному підприємництві, на певному рівні представляється настільки простою системою, що так і підштовхує не бачити в ній системи взагалі. Насправді це найприродніша річ у світі. Адам Сміт висловив цю думку дуже коротко: «Поділ праці, що дає так багато переваг, – це не плід людської мудрості, яка передбачає, яке багатство воно несе з собою, і свідомо використовує його для цієї мети. Це неминуче, хоч і дуже повільно і поступово виявляється наслідок певного прагнення людини, не розрахованої на таку віддалену вигоду: прагнення платити натурою, займатися натуральним обміном і міняти одну річ на іншу» [3, с. 12]. Використання прагнення людини до свого індивідуального блага в переважній більшості випадків найкраще дозволяє задовольнити потреби всіх людей.

Одним із потужних інструментів творення вільного суспільства є децентралізація влади, створення реальних органів самоврядування, тобто безпосереднє обрання голови громади, визначення населенням цієї громади суми податків, яку воно будете платити, задач, які треба буде вирішувати. Таким чином відбувається трансформація від людини-обивателя до людини-громадянина. Як наслідок, у людей з’являється громадянська позиція, формується клас політиків, тих, хто дійсно виражає інтереси народу. Децентралізація дає можливість суспільству побачити як функціонують громади, в яких населення обрало раціональних, розумних та чесних політиків.

«Кожен мешканець села чи міста має право на сучасну медицину й освіту, доступні та якісні адміністративні, комунальні, соціальні послуги, гарні дороги, чисті й освітлені вулиці. Але люди можуть впливати на якість цих послуг лише тоді, коли відповідальні за їх надання знаходяться близько. Найближчою до людей владою є органи місцевого самоврядування: сільські, селищні міські ради та їхні виконкоми. Отже, саме вони повинні мати широкі повноваження і достатньо коштів, щоб бути спроможними вирішувати усі місцеві питання і нести за це відповідальність. Для цього в Україні відбувається децентралізація – передача повноважень та фінансів від державної влади якнайближче до людей – органам місцевого самоврядування» [1].

Щодо економічних змін, найсильнішим аргументом буде наступний приклад. Домінуюча в країнах Євросоюзу, Кейнсіанська економічна модель дає не більше 3% росту ВВП на рік, чого недостатньо задля швидкого та потужного економічного буму. В той час як модель вільного ринку, принципи якого Рональд Рейган повернув до США на початку 80-х років XX століття давали показники близько 8%.

«…Суспільство є системою, у якій усі частини взаємозалежні, і ви не можете постійно змінювати одну з його важливих частин, зовсім не торкаючись при цьому інших. Відповідно до першого принципу, узагалі кажучи, спроби соціальних реформ діють або в тому напрямку, у якому суспільство розвивається і без цього (так що вони просто прискорюють зміни, що все одно відбудуться), чи ж мають тільки тимчасовий ефект, так що суспільство знову сповзає в стару колію. Щоб зробити тривалі зміни в напрямку розвитку будь-якої важливої суспільної галузі потрібна революція, а не реформа. (Революція не обов’язково застосовує збройне повстання чи скинення уряду.) Відповідно до другого принципу, революція ніколи не змінює тільки одну сторону суспільства» [2, с. 43]. Тож змін потребує саме система, а не її елементи. Задля тектонічних змін у країні недостатньо завдати точкових змін, змін потребує увесь механізм.

Саме тому, коли Україна стоїть перед завданням побудови сильної економіки, вільний ринок та вільне суспільство – це єдиний шлях. Виходячи з

вище перерахованих принципів можна дійти до висновку про неможливість напівмір. Українське суспільство повинно усвідомити, що вільне суспільство не дається задарма. Для того, щоб свобода прижилася, необхідна критична маса людей, які справді розуміють, що це таке. Наразі головною задачею для українського суспільства є переосмислення цінностей та механізмів, які спонукають до підвищення благоустрою в ньому.

Джерела та література

1. Децентралізація в Україні. URL : http://surl.li/rbtay (дата звернення: 10.02.2024).
2. Качинський Т. Маніфест Унабомбера. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 100 с.
3. Smith A. The Wealth of Nations. London : everyman's library, 1991. 622 p.

ПРАКТИКИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В КАНАДІ

Макарець Світлана,
кандидат історичних наук,
доцент, доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава, Україна
svitlana.makarets@pdau.edu.ua
https://orcid.org/0000-0002-6844-261X

Важливим завданням для всіх демократичних країн був і залишається розвиток та вдосконалення системи громадянської освіти. В Україні це завдання сьогодні актуалізоване необхідністю поступу нашої держави як демократичної правової в умовах військової агресії з боку росії. Підґрунтям для його вирішення може стати відповідний досвід, накопичений в умовах зрілих демократій США, Великобританії, Канади, Франції, Нідерландів тощо.

Зразковою моделлю з безліччю практик громадянської освіти, які сприяють формуванню поінформованих громадян, демократії участі та загальному добробуту громад, є сьогодні Канада. Ключовим аспектом успішних канадських практик є співпраця між державними органами й неурядовими організаціями.

Серед відомих ініціатив – проведення спільних інформаційних кампаній, які спрямовані на вирішення нагальних соціальних і громадянських проблем. Однією з показових стала кампанія «Голосуй розумно, Канада» – спільна робота агенції Elections Canada та різних неурядових організацій. У 2019 році з метою підвищення обізнаності населення про федеральні вибори, заохочення участі у них тих громадян, хто має на це право, позиціювання себе як офіційного джерела інформації про виборчий процес Elections Canada вперше запустила свою передвиборчу інформаційну кампанію. Наразі, щоб гарантувати, що канадці можуть скористатися своїм демократичним правом голосу, щоб надати всю необхідну інформацію про те, коли, де та як зареєструватися і проголосувати Elections Canada проводить інформаційні кампанії для виборців до та під час федеральних виборів. Задля цього агенція розробила багато ресурсів для охоплення канадського електорату, особливо тих, хто стикається з перешкодами для голосування (молодь і студенти, люди похилого віку, виборці з-поміж корінного населення, членів етнокультурних громад, бездомних, люди з обмеженими можливостями) [1].

Дієвою формою співпраці уряду й неурядових організацій є розробка та розповсюдження інформаційних ресурсів: брошур, онлайн-платформ, навчальних матеріалів, мультимедійного контенту тощо. Таке партнерство гарантує, що інформація буде доступною, точною та адаптованою до різних аудиторій.

CivicInfo BC – це некомерційна служба інформації та даних, яка з 2000 року обслуговує сектор місцевого самоврядування Британської Колумбії. На вебсайті CivicInfo BC можна знайти поточну й інформацію за минулі роки про вибори до органів місцевого самоврядування та їх результати, бібліотеку документів з можливістю пошуку, стрічну новин і пресрелізи, що оновлюються щодня, онлайн-дискусійні дошки, щотижневі інформаційні бюлетені, законодавчий календар, актуальну базу даних грантів, оголошення про вакансії на посади в органах місцевого самоврядування [2].

Невіддільними компонентами стратегії сприяння громадянській освіті є освітні семінари й просвітницькі програми. Ці ініціативи часто спрямовані на

конкретні демографічні групи, такі як молодь, новоприбулі або маргіналізовані громадяни, і мають на меті покращити громадянські знання та навички. Неурядові організації діляться своїм досвідом на місцях, а уряд надає інституційну підтримку й ресурси.

«Ми беремо реальні політичні події та перетворюємо їх на навчальні моменти» – такий принцип покладено в основу діяльності некомерційної організації CIVIX, яка реалізовує низку проєктів, співпрацюючи з навчальними закладами по всій країні для імітації федеральних і провінційних виборів.

Проєкт Student Vote (Студентське голосування) використовує вибори як навчальний момент. Заходи спрямовані на те, щоб поінформувати студентів про уряд і виборчий процес, заохотити дослідження щодо вибору свого кандидата, стимулювати дискусію серед студентів та їхніх родин. У День учнівського голосування молоді люди голосують за офіційних кандидатів, які балотуються у виборчому окрузі їхньої школи. Результати оприлюднюються після загальних виборів.

Проєкт Student budget consultation (Студентська бюджетна консультація) – унікальна програма, яка поєднує громадянську освіту та фінансову грамотність. Студенти дізнаються про процес складання бюджету, вивчають доходи й витрати уряду, досліджують поточні проблеми, з якими стикається країна, та різні політичні перспективи. У кульмінаційному заході молодь висловлює власну думку щодо пріоритетів майбутнього федерального бюджету. Результати надаються Міністерству фінансів і всім федеральним політичним партіям.

Rep Day (День представників) – програма, в основу якої покладено безпосередні зустрічі студентів з їхніми обраними представниками. Вона має на меті зруйнувати негативні стереотипи молодих людей щодо політиків і політичного процесу, допомогти їм розвинути краще розуміння й почуття довіри до інститутів демократії. Студентів запрошують поділитися своїми проблемами та взяти участь в обговоренні актуальних проблем суспільства.

Найновіша програма CIVIX, PoliTalks, спрямована на розвиток знань і навичок, необхідних для конструктивної участі в політичних дискусіях.

Організовані заходи допомагають студентам практикувати навички активного слухання, сприйняття представленої точки зору, шанобливого самовираження. Заслуговує на увагу й програма цифрової медіаграмотності CTRL, розроблена для того, щоб допомогти молоді навчитися виявляти неправдиву інформацію в інтернеті та знаходити її надійні джерела [3].

Цікавим є досвід розробки інноваційних стратегій, спрямованих на організацію проведення кампаній з мобілізації молоді під час федеральних, провінційних і муніципальних виборів, та виховання почуття громадянської відповідальності серед молодих канадців, позапартійної благодійної організації Apathy is Boring («Апатія – це нудно»), заснованої у 2004 році в Монреалі, Квебек. Ця організація має кілька унікальних характеристик. ЇЇ робота націлена на молодь віком від 18 до 35 років – тих, хто має право голосу, але вже не вчиться в школі та рідше живе з батьками. AisB також зосереджує свої зусилля на молоді, яка на цей момент не залучена до демократичного процесу, чи то як виборці, чи то іншим способом. Організація значною мірою покладається на дослідження з соціальних наук для формування структури своїх програм, а також проводить власні дослідження.

Apathy is Boring виконує свою місію (допомогти молодим людям взяти на себе відповідальність за умови, в яких вони живуть, використовуючи мистецтво і технології для навчання демократії) за допомогою трьох основних програм: RISE – надає можливість і залучає молодь протягом року до реалізації заходів щодо проблем, з якими стикаються громади на місцевому рівні; VOTE – спрямована на те, щоб полегшити орієнтування на виборах до органів влади різного рівня; Reach – звертається до громадськості через онлайн-канали, соціальні медіа, креативні методи (наприклад, мистецькі інсталяції) для підвищення обізнаності про громадянську й демократичну участь та забезпечення її привабливості для молоді [4].

Загалом канадські ініціативи є прикладом цілісного та інклюзивного підходу до громадянської самоосвіти. Поєднуючи спільні зусилля між урядом і неурядовими організаціями, громадські форуми, семінари, проєкти з місцевого

врядування, програми залучення молоді, цифрові платформи, Канада створює взірець для країн, що прагнуть виховати громадян, які беруть активну участь у формуванні майбутнього своїх громад і суспільства в цілому. Успіх цих ініціатив підкреслює важливість багатогранних стратегій у вихованні громадянського суспільства.

Джерела та література

1. Elections Canada. Офіційний сайт. URL : http://surl.li/qhutq (дата звернення: 05.02.2024).
2. CivicInfo BC. Офіційний сайт. URL : http://surl.li/qhuul (дата звернення: 05.02.2024).
3. CIVIX. Офіційний сайт. URL : http://surl.li/qhuur (дата звернення: 05.02.2024).
4. Apathy is Boring. Офіційний сайт. URL : http://surl.li/qhuuu (дата звернення: 05.02.2024).

ЦІННІСТЬ ПРИНЦИПІВ ТРАНСФОРМАЦІЇ КОНФЛІКТІВ ВІД «ГЛОБАЛЬНІ КОАЛІЦІЇ ДЛЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ КОНФЛІКТІВ»

Маруховська-Картунова Ольга,
кандидат філософських наук,
завідувач секції суспільних наук,
доцент кафедри іноземних мов та загальноосвітніх дисциплін
Університету економіки та права «КРОК»
м. Київ, Україна
omaruhovska@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-5207-0671

Відомо, що на Заході ще далекого 1971 року була створена «Фундація для досліджень конфліктів» (Foundation for Conflict Studies) або просто «Фундація Бергхова» (Berghov Foundation), при якій у 1993 році було започатковано «Бергховський Дослідницький Центр для конструктивного управління конфліктами», з ініціативи якого на початку 2012 року було засновано відому міжнародну інституцію «Глобальна Коаліція для трансформації конфліктів» (ГКТК) – англійською мовою «The Global Coalition for Conflict Transformation (GCCT)» [1], що об’єднує низку неприбуткових науково-дослідницьких та

освітянських організацій з багатьох країн світу, які прагнуть підтримувати та впроваджувати в життя основні принципи трансформації конфліктів. Загальною метою та головною Місією GCCT є підвищення обізнаності про принципи та підходи до трансформації конфліктів на глобальному рівні.

Стратегічними цілями діяльності «Глобальної Коаліції для трансформації конфліктів» (ГКТК) проголошуються наступні цілі: «1. Налагодження тіснішої співпраці між організаціями, що працюють у сфері трансформації конфліктів…» для спільних дій. 2. «Зменшення розриву між теорією і практикою як засобу… розвитку методології … трансформації конфліктів». 3. «Заохочення теоретично та політично орієнтованої дискусії щодо принципів, цілей та підходів трансформації конфліктів». 4. «Лобіювання включення принципів і підходів трансформації конфліктів у політику та діяльність урядів і міжнародних організацій». 5. «… більша підтримка зусиль з трансформації конфліктів на національному, регіональному та міжнародному рівнях відповідно». 6. «Надання освіти з … трансформації конфліктів широкому колу учасників, включаючи уряди, міжнародні організації, громадянське суспільство, засоби масової інформації та інші зацікавлені сторони» [2].

Перш за все, необхідно відзначити, що найбільший внесок у розробку основних принципів трансформації конфліктів зробили у своїх фундаментальних працях такі відомі західні вчені, як: Йохан Галтунг (Johan Galtung) [3; 4] та Джон Пол Ледерах (John Paul Lederach) [5; 6]. Окремі важливі положення їх теорій трансформації конфлікту були закладені в методологічні принципи трансформації конфліктів, які розповсюджує «Глобальна Коаліція для трансформації конфліктів» від національного до міжнародного рівнів.

Цінність й важливість розуміння та практичного використання основних методологічних принципів трансформації конфліктів, полягає в тому, що для успішної трансформації конфліктів необхідно врахування багатовимірного підходу та впливу міжнародного контексту на зародження, розвиток та динаміку конфлікту в конкретних географічних регіонах та цільових групах.

Виходячи з цінності цих запропонованих «Глобальною Коаліцією для трансформації конфліктів» принципів, їх можна умовно поділити на 4 блоки:

Перший блок: загальні підходи до тлумачення конфліктів. 1. «Конфлікт слід розглядати не як ізольовану подію, яку можна вирішити…, а як невід'ємну частину постійної еволюції … суспільства». 2. «Конфлікт не слід розуміти виключно як негативне і деструктивне явище, а як потенційно позитивну і продуктивну силу для змін, якщо його конструктивно використовувати». 3. Трансформація конфлікту завжди спрямована на трансформацію першопричин конфлікту. 4. «Трансформація конфлікту – це довготривалий, поступовий і складний процес, що вимагає постійної участі та взаємодії». 5. «Трансформація конфлікту – це не просто підхід і набір технік, а спосіб мислення і розуміння самого конфлікту» [7].

Другий блок стосується характеру конфліктів. 6. «Трансформація конфлікту особливо підходить для нерозв'язних конфліктів, де глибоко вкорінені проблеми підживлюють тривале насильство». 7. «Трансформація конфлікту пристосовується до постійно мінливого характеру конфлікту, особливо на етапах до і після насильства, а також на будь-якій стадії циклу ескалації». 8. «Трансформація конфлікту – завжди ненасильницький процес, який принципово протилежний насильницьким проявам конфлікту» [7].

В третьому блоці принципи регулюють структурні відносини: рівні, типи, інтереси, потреби, шляхи. 9. «Трансформація конфлікту охоплює низку вимірів – мікро-, мезо- та макрорівень, локальний та глобальний». 10. «Трансформація конфлікту стосується п'яти конкретних типів трансформації, зосереджуючись на структурних, поведінкових і світоглядних аспектах конфлікту: суб'єкти, контекст, проблеми, правила, структури». 11.«Для … трансформації конфлікту, необхідно подолати напруженість між сторонами конфлікту … шляхом забезпечення усвідомлення всіма суб'єктами, що їхні інтереси не можуть бути досягнуті шляхом застосування насильства… та шляхом досягнення консенсусу…». 12. Трансформація конфлікту підкреслює … сторонам … сумісний характер їхніх потреб … та інтересів…» [7].

Четвертий блок акцентує увагу на специфіку конкретної ситуації, врахування усіх точок зору учасників конфлікту при залученні третьої неупередженої сторони. 13. «Трансформація конфлікту не вдається до заздалегідь визначеного набору підходів і дій, а адаптується до особливостей конкретної ситуації». 14. «Трансформація конфлікту … характеризується творчим підходом до вирішення проблем, враховуючи точки зору широкого кола учасників». 15. «Трансформація конфлікту завжди передбачає залучення третьої, неупередженої сторони, щоб допомогти … подоланню поділу між «Ми» і «Вони». 16. «Трансформація конфлікту є амбітним і складним завданням, яке краще відповідає асиметричній, складній і затяжній природі сучасних конфліктів, ніж існуючі методи і підходи» [7].

Підсумовуючи наведене можна зробити наступний висновок про те, що в сучасному бурхливому глобалізованому світі, де постійно існують безліч різноманітних етнополітичних та міжнародних конфліктів, саме вивчення та аналіз вищеназваних цінних методологічних принципів трансформації конфліктів від «Глобальної Коаліції для трансформації конфліктів» є нагальною потребою для сприяння обміну знаннями та передовим досвідом між вченими-теоретиками та фахівцями-практиками для розбудови миру.

Джерела та література

1. Маруховська-Картунова О. О. Логіка та методологічні принципи парадигми трансформації конфліктів. *Гілея: науковий вісник.* 2016. Вип. 111. С. 196–200. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_111_52 (дата звернення: 07.02.2024).

2. Global Coalition for Conflict Transformation**.** URL : http://www.transconflict.com/gcct/global-coalition-for-conflict-transformation/ (дата звернення: 08.02.2024).

3. Galtung J. Conflict Transformation by Peaceful Means (The Transcend Method). Participants' Manual/Trainers' Manual, United Nations Disaster Management Training Programme, 2000. 178 p. URL : https://www.transcend.org/pctrcluj2004/TRANSCEND_manual.pdf (дата зверненн : 09.02.2024).

4. Galtung J. Transcend and Transform: An Introduction to Conflict Work. London : Pluto Press, 2004. 192 p.
5. Lederach J. P. Preparing for Peace : Conflict Transformation Across Cultures. Syracuse, New York : Syracuse University Press, 1996. 144 p.
6. Lederach J. P. The Little Book of Conflict Transformation. Intercourse, PA. New York : Good Books, 2003. 74 p.
7. Principles of Conflict Transformation. TransConflict. URL : http://www.transconflict.com/gcct/principles-of-conflict-transformation/ (дата звернення: 10.02.2024).

НЕЗАЛЕЖНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Наумкіна Світлана,
доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук і права Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського
Одеса, Україна
svetlana.naumkina@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-2268-5181

Сурова Марія,
здобувач першого (бакалаврського) рівня спеціальності Політологія Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського
surovamarrriia@gmail.com

Для розуміння динаміки політичних процесів визначною є політична культура та її вплив на формування політичної системи. Загалом таке поняття, як політична культура, не є однозначним у розгляді. У широкому розумінні політична культура є своєрідною сферою суспільної культури, тісно пов’язаної з політикою [1]. Якщо звернутися до Г. Алмонда, то він розглядає політичну культуру як особистісну орієнтацію до політичного спілкування та системи влади, що означає взаємодію особистості з політичними інститутами.

У той же час у даному випадку дослідницький інтерес не зосереджується на етнонаціональному аспекті проблеми, що є актуальним для нашої, української

нації. І у завершення прикладів різності сприйняття політичної культури як явища, розглянемо третій підхід, що є, на наш погляд, своєрідним і найяскравішим у відношенні української нації, а саме – вплив ментальності та національного характеру, символів, міфів, національних традицій, стереотипів мислення і поведінки, що в цілому вважаються соцієтальними проявами культури народу.

Часто відслідкувати політичну культуру нації можливо, лише, відштовхуючись від системи цінностей, вірування та вже вищезазначених традицій. Ототожнюючи притаманність цієї сукупності аспектів для нашого суспільства, буде доречно навести приклади до кожного явища з нашої історії. Так, до прикладу в українській системі цінностей завжди виокремлювалася повага до жінок, що простежується в мовленні (після заручин жінка стає «дружиною», себто вірним другом) або в граматиці, в словотворенні були прадавньо закладені фемінітиви, такі як «княгиня», «аристократка» і тому подібні.

Питання віри було актуально за будь-яких часів, в тому числі за козаків, що були вірними православ'ю. Захисниками віри вони вважалися серед православного духовенства у своїх творах. Вони ж характеризували запорозьких воїнів як «людей лицарських», тож лицарська верства вимагала належних прав і свобод, а з ними ще автономну політичну інституцію в межах політичної системи Речі Посполитої. Такі традиції як «понеділкування» виражають, зі свого боку, політичну культуру народу. А саме – воно позначало уникання важкої роботи для жінок, перекладаючи в цей день тижня всі клопоти на чоловіка, урівнюючи їх статус в родині. З втратою мирного життя люди почали звертати увагу і на культурний код, що відрізняє їх від сусіднього ворога і захищає від всіх його намагань маніпулювати свідомістю та світоглядами.

Величезний вплив на сприйняття громадянами політичних цінностей взяли на себе освітні інституції та засоби масової інформації. Важливо зазначити, як необхідно працювати з підростаючим поколінням, з дітьми, що продовжать нести нашу культуру в світ, особливо в час євроінтеграційних процесів. Випадки

на конкурсах та інших дитячих виступах, де українські діти співають наш гімн, не збиваючись навіть при вимкненні музики, або швидка відповідь переважної більшості громадян на рахунок знання державних символів та їх значення у нашій історії – невід'ємний показник роботи даних політичних механізмів.

Усвідомлення ідеологічної сутності існування як громадянина протягом усього становлення особистості доповнює цю саму особистість. Ті ресурси та інформація, яку людина обирає для закладання в свою голову, і є архітекторами розуміння навколишнього середовища, від книг до дуже популярних сьогодні постів у соціальних мережах, вони в скорочено вигляді описують конкретний випадок, займають хвилини часу і надають уявлення інтегрованості в проблему. Уявлення тут дуже важливе слово. Ці ресурси ЗМІ використовують у власних інтересах, що далеко не завжди розраховані на лікбез населення у базових речах для існування держави. Вибудовується імідж видавництв і через сумний досвід люди рідше почали вживати пізнавальний контент заміть жовтої преси, хоча багатьом здається, що, пишучи про президента або депутатів, між цими двома видами публікацій немає різниці. Хотілося б побачити порушення питання «Чому однакові за формою органи влади функціонують по-різному?». Почути більше інформацію про рівень розвитку правової держави, когнітивний та емоційний види введення громадян у будову власного життя. Які види культур існують, та що насправді в собі мають культура парламентської діяльності, суспільно-політична та дуже важлива електоральна культура? Чому потрібно приймати участь у виборах та ставитися до цього з повною відповідальністю, розраховуючи на певні речі та проєкти наступні декілька років, і знаючи свої права виборювати бажане? Надважливе пояснення ще й обов'язків громадян, та грамотне обґрунтування, що несе не тільки освітню функцію, а й дає можливість небайдужим громадян донести це до ближнього.

В ідеологічному плані Україні потрібно звернути увагу на яскравіші свої аспекти і відходити нарешті від презентування себе тільки на основі порівняння нашої держави з іншими. За словами Володимира Єрмоленка, «в Україні є простір і необхідність для всіх ідей – ліберальних, соціалістичних, патріотично-

націоналістичних, екологічних. Але здоровий націоналізм – той, який, окрім цінностей ідентичності, бачить також важливість цінностей свободи, рівності чи екології. А здоровий соціалізм – той, який, окрім цінностей рівності, бачить також важливості цінностей ідентичності чи свободи. Такого, на жаль, усе менше, бо ми живемо в час радикалізму. Утім, у нас є хороші вчителі: Драгоманов, Франко, Лисяк-Рудницький і багато інших наших класиків, які дуже добре відчували необхідність поєднання різного і виступали за послідовну поміркованость. Усі засадничі цінності, про які ведется мова, в Україні досі недостатньо розвинуті, і тому потребують захисту та реалізації. Тому нам потрібно все – і якісні послідовні ліберали, і якісні соціалісти, і якісні націоналісти чи консерватори, і якісні екологісти. Але для цього спочатку потрібна дискусія в суспільстві навколо цих ідей» [2].

Також варто відмітити, що політична культура України уособлює наші незалежні чинники державотворення, що знову ж таки не потребують порівняння для доказу своєї ідентичності. Українське громадянське суспільство показало свою міць і почесне місце в культурі як прояв єдності і створення влади через ці численні об’єднання. Ці громади із заводських налаштувань проти культу лідера, тиранії, що забезпечує чинність демократії теренами держави. В ньому ж люди продовжують прояв свого такого особливого ставлення до часу. Відтак, політична культура нашої нації є здатною до відтворення через все вищезгадане. Вона унікальна та не втрачає своєї автентичності в модерності, а навпаки підлаштовує сучасність під свої стандарти. Вона заземлена та родюча на нові таланти, що просувають її. За нами лишається зараз стати гідними представниками такої вагомої ланки власного спільного існування як когнітивно, так і емоційно з точно визначеними цілями та самоусвідомленням.

Джерела та література

1. Півнева Л. Політична і популярна культури як предмет політологічного аналізу. *Політичний менеджмент*. 2018. № 6. URL : http://surl.li/rnlpz (дата звернення: 03.02.2024).

2. Інтерв'ю в рамках фокус-теми Українського ПЕН 2020/2021 «Культура в режимі очікування». URL : http://surl.li/rnlqe (дата звернення: 05.02.2024).

УКРАЇНСЬКА ДУХОВНО-КУЛЬТУРНА РЕЗИЛЬЄНТІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СУБ'ЄКТНОСТІ УКРАЇНИ

Ніколаєва Тетяна,
кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри політичних технологій
Київського національного
економічного університету імені Вадима Гетьмана,
директор Музею історії університету
м. Київ, Україна
n_t_m@ukr.net
https://orcid.org/0000-0001-6772-5928

Лютенко Марія,
здобувачка 2 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності Політологія
Київського національного
економічного університету імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна
marialutenko943@gmail.com

Давно виникла необхідність подати спадок української культури не з погляду постколоніальної теорії, а у формі історичної пам'яті та національної суб'єктності. *Яку роль відіграє у цивілізаційній суб'єктності* духовно-культурна резильєнтність *(від. англ. resilience – життєстійкість, спроможність відновлюватись)*? [1]. Виявляється існування державності *може бути під загрозою не лише тоді, коли ворог нападає на твою територію, але і якщо у небезпеці мова, релігія, культура, історія, що є рушійною складовою незалежності.* Тобто, зберігати та примножувати, відновлювати те, що втрачено, доводячи, що даний історичний спадок належить саме нам – важливі функції держави, що відновлює свою самостійність. Знищені гілки духовно-культурного дерева, або привиті на інші дерева, можуть сприяти гуманітарній кризі, позбавленню спроможності позиціонувати себе серед цивілізаційних потужних гравців, що могло б бути завадою державної суб'єктності. Прийшов час, показати і довести світу, що належить українцям, довести власну духовно-

культурну резильєнтність, протидіючи пропаганді, а також виробляючи рекомендації по її нейтралізації.

В умовах повномасштабної війни, що супроводжується не менш масштабною інформаційною проти української історичної та культурної спадщини, стає очевидним, що культура для російського наративу стала вагомою складовою пропаганди причин війни. Для окупантів одним із багатьох безглуздих приводів нападу на суверенну Україну, було саме повернути собі «втрачене» (відібране в українців в часи імперії, чи радянської влади). Зазіхання на українську спадщину насправді було ще за часів Київської Русі, наприклад, шлюб київської князівни Анни Ярославни й французького короля Генріха, росіяни позиціонують як початок російсько-французької дружби, хоч фактичний початок відбувся аж у 1615 році, коли перше московське посольство прибуло у Францію. Чи факт привласнення Третьяковською галереєю мозаїк, фресок та інших предметів мистецтва з виставки, зі стін Михайлівського Золотоверхого собору в Києві. Або ж викрадення Вишгородської ікони Божої матері, яка дивним чином з'являється у тій ж Третьяковській галереї під назвою Володимирської ікони Божої матері, і на яку кажуть «де вона – там і Росія». На жаль, таких викрадень було надзвичайно багато і про кожне з них потрібно кричати на весь світ, щоб усі знали дійсні факти про культурні «надбання» Росії.

Чимало української духовно-культурної *суб'єктності* несуть часи XVII – XVIII ст., тоді, коли козацтво здобуло військову славу, визволяючи європейців від османів. Це час, коли києво-могилянські спудеї, що володіли грецькою, латинською, польською мовами, вже працювали у Сербії, Болгарії, Варшаві… І навіть епоха імперій, що принесла безліч викликів, які часом ставили під сумнів можливості виживання, не зуміла знищити українську духовність. «Прогресивним» московським монархам, починаючи від Петра І, Катерині І та інших, довелось докласти чимало зусиль, намагаючись стерти з пам'яті славну історію доби козацтва, перетворити перший в Східній Європі світський вищий навчальний заклад в духовний, а згодом взагалі знищити, викладацьку еліту колонізувати, використавши для побудови держави та освіти в імперії. Чимало

успіхів у винищенні української духовно-культурної суб'єктності досягли монархи XIX ст., позбавляючи націю мови, освіти, заборонивши писати, друкувати, читати, співати українською. Хтось наполегливо намагався обминати ці заборони і не відрікався, а творив своє, національне, зазнаючи переслідувань, хтось, заробляючи на життя, творив теж, але метрополія привласнювала це як власне культурне надбання.

Національне відродження XIX ст. було зумовлено культурно-просвітницьким рухом, що сприяв відновленню історичної пам'яті, етнічної культури, становленню літературної мови, що вплинуло на формування модерної української ідентичності зі своїми національно-політичними орієнтаціями навколо ідеї національної державності. І це все всупереч імперським поділам. Консолідація української нації відбувалася як частина загальноєвропейського процесу, з переходом від аграрно-ремісничого до індустріального суспільства, з бажанням мати національно-політичні права та економічну свободу. Саме творчість Т. Шевченка була в європейському тренді: українська культура, як і європейська прагнула до «воскресіння». Він зумів втілити це, вихопивши гоголівський образ мертвої України з могили, показавши її, як квітучий, але пригноблений край воїнів-козаків та хліборобів. Проте, ворожа інформаційна війна, і через двісті років, поширює наратив, що Шевченко – російсько-український поет. Замовчування і привласнення українського походження Іллі Рєпіна, тема давня і часто з'являється під час виставок. Так, у Фінляндії, на виставці присвяченій творчості Рєпіна, на відомій картині «Запорожці пишуть листа турецькому султану», було зазначено, що це «Росія 1676 року», а запорожці стали «росіянами». Тому, у виданні Helsingin Sanomat Фінляндії, фінсько-український музикант та активіст Лукас Стасевський, викриваючи правду, вказав на те, що державний музей Атенеум демонструє І. Рєпіна як російського художника, нівелюючи історичні маркери, та його етнічне українське коріння, а Київська Русь у фінському перекладі – Kiovan Venäjä, тобто Київська Росія [2].

ХХ ст. – дуже непростий час у розвитку українства. Це – час викликів: світові війни, революції, голодомори, репресії, ув'язнення, психіатричні лікарні. Це століття переривання сталого розвитку української ідентичності, що супроводжувалось великою кількістю втрат. Питаннями повернення Україні власного культурного спадку зайнялися з відновленням державності, саме тоді, власне, і заговорили про українську культуру, хоч це в багатьох випадках було дуже складно доводити. Дуже часто джерела нашої культури були поза межами України. Перші виставки українського мистецтва, які раніше вважали «радянським», з 2000-х почали презентувати за кордоном: в Європі, Канаді, США. І вже після 2014 року, коли історичні події Революції гідності, довели світові існування волелюбного українського народу, що вийшов на барикади, відстоюючи свої демократичні права і бажання не потрапити знову в колишнє колоніальне минуле, світ побачив у центрі Європи – Україну. Українська діаспора, дослідження німецьких, американських, канадських авторів, і звісно українських, нові державні інституції: Український інститут, Інститут національної пам'яті – почали писати про українські культурні надбання як частину світової культурної спадщини, та звертатися до музеїв з вимогою переатрибуції робіт, як українських, або таких, що стосуються України. Відбулось видання книги «Казимир Малевич. Київський період 1928−1930» англійською та французькою мовами, проведення міжнародних наукових конференцій на кшталт «Казимир Малевич: Київський аспект», кампанії щодо коректного зазначення походження того чи іншого митця у колекціях музеїв світу тощо. Подібні дискусії щодо власної культурної спадщини тривали і в інших країнах. Так, до прикладу, довгий час музеї представляли Пабло Пікассо як французького художника, аж доки Іспанія не повернула його собі.

Повномасштабне вторгнення багато в чому розставило все на свої місця. Західний світ тепер сприймає російську культуру, як ту, що скористалась уярмленим народом, тому Музей Метрополітан у Нью-Йорку визнає творчість А. Куїнджі, І. Айвазовського, І. Рєпіна як діячів української національної культури. Національний музей історії України, згідно рішення голландського

апеляційного суду, отримав колекцію стародавніх скіфських скарбів, що перебувала на правах оренди в амстердамському музеї Алларда Пірсона, коли Росія анексувала український півострів у 2014 році. Це рішення суду, що скарби належать Україні, є беззаперечним підтвердженням духовно-культурної суб'єктності визнаної на міжнародному рівні. Рішення Всесвітньої федерації міжнародних музичних конкурсів щодо термінового скасування участі російського Міжнародного конкурсу імені Петра Чайковського підкреслило, що країна-агресор вже тривалий час та систематично використовує культуру для маніпуляцій [3]. Королівський музей образотворчого мистецтва Бельгії представив виставку українського художнього авангарду, де продемонстрували видатні твори українських модерністів: К. Малевича, О. Екстер, Л. Лисицького, М. Бойчука, всього 63 твори українських модерністів. Згодом вони були представлені у європейських столицях [4]. Такі заходи свідчать про те, що Україна є невід'ємною частиною культури Європи, а для РФ цей факт є дуже неприємним, і саме тому вони намагаються знищити і нас, і нашу культурну ідентичність.

Сьогодні є чимало прикладів просування української культурної спадщини того періоду, коли панували колонізація та тоталітаризм. Але це лише початок, бо перед нами постане ще чимало викликів: повернення багатьох культурних пам'яток, які були вивезені, а також позиціонування сучасного українського культурного продукту, який має бути якісним, конкурентним, професійним. Навіть в умовах війни український народ просуває свою пісню, мову, культуру, історію, спорт, як право на *цивілізаційну суб'єктність та фактор національної безпеки у* духовно-культурному відродженні. Віримо, що народ, який пройшов через таке горнило історичних випробувань, зуміє перемогти рашистську навалу, відбудує втрачене і достойно увійде до списку світових культур.

Джерела та література

1. Єгор Божок Резильєнтність : стратегія виживання в умовах гібридних загроз. URL : https://www.ukrinform.ua/authors/egorbozok.html (дата звернення: 06.02.2024).

2. Деколонізація культури як елемент національної безпеки. URL : https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Tematich_ogliadi/2021/Dec.pdf (дата звернення: 08.02.2024).
3. Роман Ревакович Сьогодні є часом мовчання для російської культури. URL : http://surl.li/rlkow (дата звернення: 08.02.2024).
4. У Королівському музеї Брюсселя відкрили виставку українського авангарду. URL : http://surl.li/rlkpe (дата звернення: 10.02.2024).

«ГЛОБАЛЬНИЙ ПАРТИЗАН» ЯК ПОЛІТИЧНИЙ СУБ'ЄКТ ДОБИ СВІТ-СИСТЕМНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Огаренко Євген,
кандидат філософських наук,
доцент, доцент кафедри політології
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна
e.ogarenko@onu.edu.ua
https://orcid.org/0000-0002-0015-032X

У книзі «21 урок для 21 століття» сучасний історик і прихильник лібералізму Ю. Н. Харарі наголошує критичну для сучасних ліберальних демократій дату – 2050 рік. На думку автора, людство втрачає віру в ліберальну ідею, що переважала у світовій політиці останні десятиліття, саме зараз, коли злиття інформаційних технологій з біотехнологіями спричиняє виклики, з якими людству ще ніколи не доводилося мати справу [5].

Одна з впливових концепцій щодо розвитку політичних процесів у світі – це концепція «кризи лібералізму», сформульована ще наприкінці XX століття І. Валлерстайном [2].

Концепція передбачає, що ліберальна світ-система, що є пануючою у світі в останні 500 років, наближається до свого кінця. Потрібно, на думку автора, щонайменше п'ятдесят років передсмертної кризи, тобто хаосу, перш ніж людство може сподіватися вийти до нового соціального порядку. Серед ознак кризи лібералізму автор називає такі: по-перше, це серйозне виснаження світового фонду доступної дешевої праці; по-друге, це стиснення середніх страт,

які небезпідставно сприймалися як політична опора існуючої світ-системи; по-третє, демографічний розрив, що подвоює економічний розрив між Північчю та Півднем, який швидше прискорюється, ніж зменшується. Як висновок І. Валерстайна: після завершення періоду біфуркації у 2050 чи 2075 році, ми не будемо більше жити в умовах капіталістичної світ-економіки.

Пізніше світ-системну методологію аналізу напряму розвитку сучасної ліберальної системи доповнив Дж. Аррігі у книзі «Довге XX століття: гроші, влада та витоки нашого часу».

Автор використовує поняття «мегациклу» та «СЦНК» («Світові центри накопичення капіталу») і пропонує формулу влади, що розкриває механізми динаміки капіталістичної світової системи: «влада = військова сила + капітал».

В концепції Дж. Аррігі еволюція ліберальної світ-системи невід'ємна від використання військової сили як фактору геополітичних перетворень.

Геополітичні перетворення, що спостерігаються у світі після розпаду на початку 90-х років XX століття СРСР і сягають до сьогодення, зокрема, у фактах довготривалої сирійської війни, агресії Росії проти України, сьогоденного військового конфлікту у секторі Газа, можуть розглядатися як маркер зростання геополітичного хаосу, що передує народженню «нового проекту майбутнього», зокрема, геополітичного проекту майбутнього.

Світоглядно важливою є відповідь на питання: чи пов'язані пошуки альтернативних сценаріїв розвитку людства з появою нових політичних суб'єктів, що стають тригером геополітичних перетворень?

У контексті пошуку нового політичного суб'єкта здається доцільним звернутись до творчої спадщини К. Шмітта, що акцентує не стільки світ-системну, скільки геополітичну проблематику, а саме до його концепції «глобального партизана», висловлену у роботі «Теорія партизана» [4].

Аналізуючи еволюцію поняття «партизан», К. Шмітт доводить, що класичний партизан веде політичну війну, яка знаходиться за межами державного контролю, і держава навіть намагається затаврувати партизанів як «нелегальну» і навіть «нелегітимну» військову силу.

На думку К. Шмітта, партизан відрізняється загостреним почуттям ворога, але своїми діями підриває традиційну різницю між цивільним населенням і військовими. Крім іррегулярності, класичний партизан відрізняється гнучкістю і рухливістю в реальній битві, але головне – телуричним характером: у звичайному випадку цілі партизана обмежені його власною територією. Тобто він виходить із «логіки Землі», що, за Шміттом, протилежна «логіці Моря».

Сучасний партизан, за Шміттом, уособлюється у «бійці революції» або «революційному активісті», появу якого Шмітт зводить до поширення у світі ленінської теорії соціалістичної революції, і який претендує на втілення «абстрактної справедливості». А сьогоднішній терорист, на думку К. Шмітта, це спадкоємець чи останнє за часом втілення партизана такого типу. Шмітт пророкує майбутню еру «глобального партизана», якому технічний та індустріальний прогрес дають нові якості.

Сучасний тероризм – так звана політика «прямої дії», спосіб цілеспрямованого знищення випадкових людей для того, щоб змусити політичне керівництво ворожої держави відмовитись від своїх політичних намірів щодо іншої держави – відповідає концепції К. Шмітта про розрізнення «справжнього ворога» та «абсолютного ворога». Сучасний тероризм значно. мірою є відповіддю на певну політичну стратегію у міждержавних відносинах, зокрема стратегічну логіку геополітики США. Цікаво в цьому сенсі, що 11 вересня 2002 року, через рік після страшного теракту в Нью-Йорку, американський президент Дж. Буш заявив, що «ідеал Америки – надія людства». А у своєму особистому журналі Дж. Буш описав теракт 11 вересня як «Перл-Харбор XXI століття», не усвідомлюючи, що справжній «Перл-Харбор» був скоріше актом протистояння із «справжним ворогом». Тим цікавіше, що своєму плану боротьби з тероризмом Білий дім дав кодову назву «Нескінченна справедливість», що більш співзвучна саме поняттю «абсолютного ворога».

Поставимо питання: чи не стає «глобальний партизан», якому технічний та індустріальний прогрес надали нових якостей, одним із головних політичних суб’єктів доби сучасних світ-системних перетворень ?

Сучасні війни з їх крайніми проявами, на думку Е. Балібара [1], виходять тепер з-під контролю самих держав, скасовуючи інституційні «регулярні» відносини між урядами, арміями та народами і, як правило, мобілізуючи так звані «меншості» (етнічні чи релігійні, або й ті, й інші), які самі прагнуть кинути виклик державі, якщо не зруйнувати її.

Чи не доводять події «арабської весни», зокрема, переростання революційних подій 2011–2014 років у збройні конфлікти у Сирії, Лівії, Ємені з участю терористичних угрупувань, намагання терористичного угрупування ІДІЛ створити власну державу, правильність точку зору Е. Балібара? І чи не доводять ці події пророчі передбачення К. Шмітта стосовно сучасної геополітичної ролі «глобального партизана-терориста» ?

Також світоглядно важливе питання: чи може телуричний за своєю природою «партизан-терорист» стати альтернативою сучасній глобалізованій технологічній цивілізації? Відповідь на це питання дає Грег Джонсон в рецензії на «Теорію партизана» К. Шмітта: «Кошмаром Шмітта, як і Гайдеґґера, є здійснення нашого поточного «прогресу» до повністю гомогенізованої, глобальної технологічної цивілізації. Його найглибша надія, здається, полягає в тому, що партизан, завдяки своїй телуричній природі, може протистояти цьому майбутньому» [3].

Джерела та література

1. Balibar E. What's in a war ? Politics as war, war as politics // ratio juris. L. , 2008. Vol. 21, n 3. P. 365–386.

2. Wallerstein, Immanuel Maurice. The modern world-system I. Capitalist Agriculture and the Origins of the Europian World-Economy in the Sixteenth Century. University of California Press, 2011. 442 p.

3. Джонсон Г. Політичний солдат: Теорія партизана Карла Шмітта. URL : http://surl.li/rlkqc (дата звернення: 28.01.2024).

4. Theory of the Partisan. G. L. Ulmen, trans. (Telos Press [Архівовано 12 червня 2019 у Wayback Machine.], 2007). Original publication: 1963; 2nd ed. 1975. 95 p.

5. Харарі Ю. Н. 21 урок для 21 століття. Київ : Bookchef, 2022. 416 с.

ПЕРЕТИНИ ПАМ’ЯТІ: ПРОБЛЕМИ МЕМОРІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В КРАЇНАХ ЄВРОСОЮЗУ

Петраков Микита,
кандидат політичних наук,
здобувач кафедри політичних наук і права
Південноукраїнського національного педагогічного
університету імені К. Д. Ушинського
м. Одеса, Україна
politlaw@ukr.net

Меморіальна політика є ключовим компонентом у формуванні культурної та історичної ідентичності суспільств. У контексті країн Європейського Союзу, де історичне минуле часто відзначене складними та багатогранними подіями, питання меморіальної політики набуває особливої актуальності. Меморіальна політика в країнах ЄС не є монолітною; вона варіюється від країни до країни, відображаючи їх унікальний історичний досвід та культурні особливості. Такий диверсифікований підхід ускладнює створення єдиної панєвропейської стратегії в цій сфері, однак водночас відкриває широкі можливості для міжкультурного діалогу та взаєморозуміння.

Значення подібних досліджень полягає у висвітленні складнощів та можливостей, які має меморіальна політика в контексті євроінтеграції та глобалізації. Аналізуючи досвід різних країн ЄС, дослідження прагне внести вклад у розуміння того, як меморіальна політика може сприяти більшій єдності та згуртованості в Європейському Союзі, а також як вона може впливати на збереження історичної пам'яті та культурної спадщини в умовах сучасного світу. Меморіальна політика, як поняття, має глибокі корені в соціальних науках, об’єднуючи історію, соціологію, культурологію та політичні науки. Вона вивчає способи, за допомогою яких суспільства пам’ятають та інтерпретують історичні події, зокрема через монументи, музеї, офіційні свята та освітні програми. Визначення меморіальної політики включає аналіз того, як пам'ять використовується державами або культурними групами для формування ідентичності, традицій та офіційних наративів.

Один із ключових теоретиків у цій області – П'єр Нора, чия робота «Між пам'яттю та історією: Проблематика місць» (1989) впровадила концепцію «місць пам'яті» [10]. Нора аргументував, що такі місця є життєво важливими для колективної пам'яті культури чи нації. Іншим важливим внеском є праці Яна Асмана, який у книзі «Культурна пам'ять» (1995) розробив ідею культурної пам'яті як способу, за допомогою якого історичні знання передається та підтримується у суспільствах [1]. Паул Коннертон у праці «Як суспільства пам'ятають» (1989) розглядає ритуали та символи, які використовуються для збереження колективної пам'яті [2]. Деніел Волкан у «Кровні помсти: Історія та пам'ять у модернізованих суспільствах» (2006) аналізує, як історичні травми впливають на меморіальну політику та відносини між групами [12]. Кетрін Меррідейл у праці «Іванова війна: Життя та смерть Червоної Армії» (2005) досліджує, як радянська та пострадянська меморіальна політика формувала сприйняття Другої світової війни [9]. Річард Есбеншаде у праці «Пам’ятати, щоб забути: пам’ять, історія, національна ідентичність у післявоєнній Східній і Центральній Європі» досліджує чинники формування меморіальних конфліктів в регіонах Європи [5]; Дарден Кіт та Грималате Енн в праці «Великий розподіл: письменність, націоналізм і крах комунізму» предметом дослідження визначили посткомуністичний транзит, трансформації меомріальної політики [3]; Антонелла Тібурзі зосереджується на тому, як Холокост вплинув на меморіальну політику та ідентичність у Європі [[1]1]. Коріні Добош, Маріус Стан та Володимир Тісманяну в праці «Політика пам’яті в посткомуністичній Європі (Історія комунізму в Європі)» (2010) досліджують, як колишні комуністичні країни відновлюють та реінтерпретують своє історичне минуле [4]. Ян Кубік та Майкл Бернхард в праці «Теорія політики пам'яті» розглядають формування теорії меморіальної політики як особливої галузі досліджень, вплив глобалізації на меморіальну політику і формування історичної пам'яті в різних регіонах [8]. Всі ці роботи є лише невеликою частиною широкого спектру досліджень, які сприяють розумінню значення та впливу меморіальної політики на політичні процеси.

Історичний контекст меморіальної політики в Європі бере свій початок у давні часи, коли монументи та пам'ятники використовувались для вшанування важливих особистостей та подій, часто з метою зміцнення влади та авторитету правлячих класів. Перша та Друга світові війни внесли значні зміни у меморіальну політику. Вшанування пам'яті загиблих, утворення воєнних меморіалів та пам'ятних місць стали ключовим елементом національної самосвідомості та історичної пам'яті в багатьох європейських країнах. Поділ Європи під час Холодної війни сформував різні підходи до меморіальної політики в країнах Західної та Східної Європи. З одного боку, у Західній Європі акцент робився на вшануванні жертв воєн та тоталітарних режимів, з іншого – у Східній Європі, особливо в радянських країнах, меморіальна політика часто використовувалась як інструмент пропаганди. Після падіння комунізму: Розвал СРСР та падіння комуністичних режимів у Європі призвели до переосмислення меморіальної політики, зокрема, до демонтажу пам'ятників та переінтерпретації історичних подій.

Сьогодні, меморіальна політики має ряд завдань: *відіграє ключову роль у формуванні ідентичності*, зокрема, національної (пам'ятники, музеї та святкування історичних подій допомагають націям створити спільне бачення минулого, що сприяє національній єдності); *може сприяти процесу примирення та зцілення, створюючи простір для колективного вшанування та рефлексії* в європейських країнах, особливо тих, що пережили конфлікти та воєнні злочини; 3) сприяє розвитку історичної свідомості та підтримці культурних традицій (через меморіальну політику молоді покоління вчать свою історію та дбають про культурну спадщину); 4) у світі глобалізації меморіальна політика може виступати як *засіб збереження унікальної культурної та історичної ідентичності*, допомагаючи націям зберегти своє особливе місце у світовій спільноті.

Меморіальна політика в країнах Європейського Союзу відображає різноманітність історичних підходів та культурних традицій. Наприклад, Франція, з її багатовіковою історією, має глибокі традиції у вшануванні

історичної пам'яті. Одним з найяскравіших прикладів є меморіал «Дуга Тріумфу» у Парижі, під яким знаходиться Могила Невідомого Солдата, що вшановує пам'ять жертв Першої світової війни [6]. Щорічні церемонії на 11 листопада, день перемоги у Великій війні, є ключовим елементом французької меморіальної політики, що підкреслює національну єдність і патріотизм. Німеччина має унікальний досвід у меморіальній політиці, особливо з огляду на наслідки Другої світової війни та Голокосту. Пам'ятники, такі як Меморіал убитим євреям Європи в Берліні, відіграють ключову роль у збереженні пам'яті про жертви Голокосту. Німеччина також зосереджує значну увагу на освітніх програмах та музеях, що розповідають про цей трагічний період, сприяючи культурі пам'яті та історичної відповідальності. Україна, як країна зі складним історичним минулим, останнім часом активно переосмислює свою меморіальну політику [7]. Це стосується, зокрема, переоцінки радянської спадщини та вшанування пам'яті жертв Голодомору та політичних репресій. Меморіали, такі як Національний музей «Меморіал жертв Голодомору» у Києві, відіграють важливу роль у формуванні національної ідентичності та історичної свідомості. Польща, історія якої відзначена воєнними конфліктами та окупаціями, активно займається збереженням пам'яті про Другу світову війну та Голокост. Меморіали, такі як музей-меморіал Аушвіц-Біркенау, є місцями для освіти та вшанування пам'яті про жертви нацистських репресій.

Водночас, Франція та Німеччина демонструють різні підходи до меморіальної політики: французька зосереджена на національному героїзмі та єдності, в той час як німецька зорієнтована на примирення та історичну відповідальність. Конфлікти пам'яті між Францією та Німеччиною історично мають глибокі коріння, і в основному пов'язані з наслідками двох світових війн. Ці конфлікти пам'яті часто відображають різні перспективи та інтерпретації історичних подій, різне сприйняття воєн. Для Франції, Перша світова війна була війною оборони та національної жертви, в той час як Німеччина переживала її як втрату та національний занепад. Відносно Другої світової війни, Франція страждала від окупації та колабораціонізму, тоді як Німеччина після війни

зосередилась на примиренні та відповідальності за нацизм. Після Другої світової війни Франція та Німеччина почали процес примирення, що включав спільні відзначення історичних подій та створення спільних меморіальних проектів. Цей процес був спрямований на побудову нової європейської ідентичності, заснованої на мирі та співпраці. Незважаючи на прогрес у примиренні, деякі питання продовжують викликати дебати, наприклад, щодо колабораціонізму у Франції під час Другої світової війни.

Україна та Польща, з іншого боку, мають схожі виклики у побудові своєї меморіальної політики, зосереджуючись на відновленні правди про історичні трагедії та формуванні національної самосвідомості. В цілому, меморіальна політика в кожній з цих країн відображає її унікальний історичний досвід та культурні цінності. Конфлікти пам'яті між Україною та Польщею в значній мірі обумовлені складним історичним минулим, яке включає періоди взаємних конфліктів та трагедій у XX-ому столітті. Наприклад, Волинська трагедія 1943 року, яка в Польщі розглядається як масовий злочин, вчинений українськими націоналістичними формуваннями проти польського цивільного населення, а українська сторона, в свою чергу, наголошує на контексті антипольського насилля в рамках ширшого національно-визвольного руху та відповіді на попередні злочини проти українців. Обидві країни мають офіційні заяви та пам'ятники, присвячені жертвам цих подій. Час від часу вони стають предметом дипломатичних спорів, коли одна сторона вважає, що інша не повністю визнає обсяг трагедії або представляє її однобічно. Іншим прикладом є різні погляди на події Другої світової війни, зокрема на ролі УПА (Української Повстанської Армії) та її діяльності на території тодішньої Польщі. Українська сторона часто вшановує УПА як борців за незалежність, тоді як у Польщі вони часто сприймаються як колаборанти та злочинці. З метою примирення та вирішення історичних спорів, були створені спільні історичні комісії, які працюють над об'єктивним аналізом історичних подій.

Основними проблемами в меморіальній політиці в ЄС можна назвати наступні: 1) *різноманітність історичного досвіду*. Країни ЄС мають різні

історичні та культурні контексти, що ускладнює формування єдиної меморіальної політики. Різні історичні події та персоналії можуть бути інтерпретовані по-різному в кожній країні; 2) *конфлікти пам'яті*. Історичні конфлікти між країнами ЄС, як-от Друга світова війна чи комуністичне минуле, можуть призводити до розбіжностей у меморіальній політиці, що ускладнює міжнародну співпрацю; 3) *політизація історії*. Історичні події часто використовуються політичними силами для досягнення своїх цілей, що може призвести до спотворення історичної правди та маніпуляцій публічною думкою; 4) *проблеми колективної відповідальності*. Питання про відповідальність за історичні злочини, такі як Голокост або колоніальні зловживання, викликають дискусії та розділяють громадську думку; 5) *збереження та інтерпретація меморіалів*. Спадщина минулого, представлена в пам'ятниках та меморіалах, часто стає предметом дебатів про те, як їх зберігати та інтерпретувати в сучасному контексті. Тут проблемою стає зміна соціальних та політичних контекстів, часто – політичної кон'юнктури. Наприклад, сучасні соціальні та політичні зміни впливають на те, як історія сприймається та представляється, вимагаючи переосмислення та оновлення меморіальної політики. Ці проблеми вимагають детального аналізу та чутливого підходу, оскільки вони стосуються глибоко вкорінених історичних та культурних ідентичностей, а також сучасних політичних і соціальних відносин у Європі; 6) *включення різних перспектив.* Врахування різних точок зору та історичних досвідів, включаючи меншини та маргіналізовані групи, в історичному дискурсі є складним завданням; 7) *збереження єдності в розмаїтті.*

Окрему проблему складає інституціоналізація меморіальної політики, обґрунтування створення інститутів національної пам'яті.

Позиції на підтримку створення інститутів національної пам'яті будуються на тому, що це є інструментом: 1) збереження історії (інститути національної пам'яті вважаються важливими для документування та збереження історичних фактів, особливо стосовно чутливих або травматичних подій національної історії); 2) виховання та освіти (нститути національної пам'яті

сприяють освітнім зусиллям, надаючи точну історичну інформацію та аналітику, що є основою для навчальних програм); 3) формування ідентичності (інститути можуть відігравати ключову роль у формуванні національної ідентичності та самосвідомості, підтримуючи культурну спадщину та традиції).

Позиції проти інститутів національної пам'яті базуються на тому, що факт створення інституту колективної пам’яті обумовлює: 1) ризик політизації історії (існує стурбованість, що такі інститути можуть стати інструментом у руках домінуючої політичної сили для узурпації влади, нав’язування своєї позиції як єдиної вірної, для політизації історії або пропаганди однобокого бачення минулого); 2) маніпуляцію історією (критики вважають, що урядові інституції можуть маніпулювати історичними наративами, віддаючи перевагу певним версіям подій на шкоду іншим, менш популярним чи зручним); 3) обмеження академічної свободи (існують побоювання, що державні інститути можуть обмежувати академічну свободу, впливаючи на дослідження та висвітлення історії).

«Відозва з Блуа» (відома також як «Маніфест істориків»), опублікована у лютому 1956 року французьким істориком Ернестом Лабруссом (Ernest Labrousse), підписана рядом видатних французьких істориків того часу, стала першою історичною декларацією після Другої Світової війни, яка висувала питання про те, як історію слід викладати та досліджувати. Головним акцентом Відозви була потреба у збалансованому та об'єктивному висвітленні історичних подій, без політичних або ідеологічних перекручувань. Відозва підкреслювала важливість історичної точності та незалежності наукових досліджень, ілюструючи ключову проблематику, пов'язану з державними інституціями національної пам'яті – баланс між збереженням національної історії та забезпеченням академічної свободи та об'єктивності.

Отже, меморіальна політика в країнах Європейського Союзу представляє собою складне і багатогранне явище, яке відображає різноманітність історичних та культурних традицій цього регіону. Вона включає в себе ряд ключових аспектів та викликів, серед яких політизація історії, проблеми колективної

відповідальності, збереження меморіалів та пам'ятників. Важливим аспектом у цій сфері є збалансоване представлення історії, яке включає повагу до різноманітності історичних інтерпретацій та забезпечує академічну свободу. У цілому, меморіальна політика в ЄС відіграє ключову роль у розвитку діалогу та розуміння між різними народами Європи. Вона вимагає обережного підходу, щоб гармонійно поєднувати повагу до минулого з потребами сучасного суспільства.

Джерела та література

1. Assmann J. *Das kulturelle Gedächtnis*. Berlin: C H Back, Auflage, 2018. 344 s.
2. Connerton P. How Societies Remember (Themes in the Social Sciences). Cambridge: Cambridge University Press, 1989. 121 p.
3. Darden Keith, Grzymalathe Ann Great Divide Literacy, Nationalism, and the Communist Collapse. *World Politics*. 2006. Vol. 59 (October). P. 83–115.
4. Dobos C., Stan M., Tismaneanu V. Politics of Memory in Post-Communist Europe. *History of Communism in Europe*. Bucharest: Zeta Books, 2010. Vol.1. 302 p.
5. Esbenshade R. S. Remembering to Forget: Memory, History, National Identity in Postwar East-Central Europe. *Representations*. 1989. No. 49, Special Issue: Identifying Histories: Eastern Europe Before and After (Winter, 1995). P. 72–79.
6. Jelin E., et al. Memory in the Contemporary World. *State Repression and the Labors of Memory*, NED-New edition. University of Minnesota Press, 2003. Vol. 18. P. 1–7. URL : http://www.jstor.org/stable/10.5749/j.ctttsktq.6. Accessed 20 Jan. 2024.
7. Jelin E., Rein J., Godoy-Anativia M. *State Repression and the Labors of Memory. Series: Contradictions.* 2003. Vol. 18. University of Minnesota Press: NED - New edition, 188 p. URL : https://www.jstor.org/stable/10.5749/j.ctttsktq Accessed 20 Jan. 2024.
8. Kubik J., Bernhard M. A Theory of the Politics of Memory / Twenty Years After Communism. 2014. P.7-34. DOI:10.1093/acprof:oso/9780199375134.003.0002
9. Merridale C. Ivan's War: Life and Death in the Red Army, 1939-1945. NY : Picador, 2006. 462 p.

10. Nora P. Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. *Representations*. 1989. No. 26, Special Issue: Memory and Counter-Memory. P. 7–24. DOI: https://doi.org/10.2307/2928520
11. Tiburzi A. *Coming to Terms with the Holocaust with Reference to Memorial Monuments in Europe*: *A Comparative Analysisn* / Remembering the Holocaust in Germany, Austria, Italy and Israel / Eds. by Antonella Tiburzi. Chapter 3. /*Studies in Jewish History and Culture*. 2021. Vol. 70. P. 40–64. DOI: https://doi.org/10.1163/9789004462236_005 Accessed 20 Jan. 2024.
12. Volkan V. Bloodlines: From Ethnic Pride To Ethnic Terrorism. London : Basic Books, 1998. 288 p.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ АКСІОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-ПОЛІТОЛОГІВ

Токуєва Наталія,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава, Україна
nataliia.tokuieva@pdau.edu.ua
https://orcid.org/0000-0003-1840-1382

Підготовка фахівців в закладах вищої освіти України вимагає не лише здійснення навчальної діяльності з надання систематизованих знань, формування умінь і практичних навичок, способів мислення та професійних компетентностей у відповідній галузі за певною кваліфікацією, а і світоглядних основ, громадянських якостей, особистісних чеснот, морально-етичних цінностей. Це спонукає освітян до пошуку нових шляхів, найефективніших підходів в осмисленні динамічних змін у суспільстві, науці, культурі, що вимагає докорінної перебудови освітньої галузі, яка має відповідати національним і світовим соціокультурним потребам. Особливо це стосується підготовки фахівців, які у своїй майбутній професійній діяльності причетні до політичної, соціальної, політико-економічної, політико-правової сфер життя суспільства. Саме дипломовані спеціалісти в галузі політології, експерти (аналітики,

консультанти) на ниві політики, що досліджують усі сторони суспільного життя, повинні вміти аналізувати та презентувати широкій аудиторії свої дослідження у царині політичних трансформацій, їх ціннісно-світоглядних аспектів, формуючи політичну грамотність і політичну культуру громадян, суспільну думку, ціннісні орієнтири розвитку суспільства.

В умовах сучасних кардинальних змін в освітньому просторі України особливої актуальності набуває впровадження аксіологічного підходу до навчання в закладах вищої освіти, коли його засадничими основами стають ідеї пріоритету загальнолюдських цінностей, самоцінності кожної окремої особистості, соціально значущого ціннісного потенціалу кожного майбутнього фахівця.

Вивчення проблеми цінностей у психологічних і педагогічних дослідженнях українських та зарубіжних учених і аналіз сучасних наукових розвідок дозволяє стверджувати, що вказана категорія має певну невизначеність і неоднозначність. Деякі науковці не диференціюють або навіть взаємозаміняють дефініції «цінності», «ціннісні орієнтації», «спрямованість особистості», «установка», «позиція». Цінностями називають все те, що особа цінує в своєму житті та в оточенні; що має для неї особливе значення в навколишньому світі; що відображає її життєвий досвід; що є основою її свідомості, яка допомагає приймати важливі життєві рішення та визначатися з пріоритетами. Влучним визначенням цього поняття є, на наш погляд, думка У. Михайлишин, яка вважає, що цінності, як одне з основних особистісних утворень, «виражають свідоме ставлення людини до соціальної дійсності й завдяки цій якості визначають широку мотивацію її поведінки та впливають на всі аспекти діяльності» [1, с. 50].

Різні аспекти ціннісної проблематики в освітній галузі, засоби ціннісного наповнення змісту навчально-виховного процесу в закладах освіти було оприлюднено в працях багатьох науковців, які звертали особливу увагу на проблеми теоретичної розробленості та практичної реалізації психолого-педагогічних засад аксіологічного підходу (І. Бех, Т. Бутківська, О. Вишневський, В. Гриньова, В. Зінченко, І. Зязюн, Ю. Мальований, О. Мороз,

М. Сметанський, О. Сухомлинська, Є. Ямбург та ін.). Досліджуючи дискусію, яка розгорнулася навколо ціннісних підвалин освітньої галузі сьогодення, Г. Радчук указує на відображення в ній зіткнення когнітивно-інформаційної освітньої парадигми з компетентнісною, культурологічною та особистісною, де в центрі уваги постає людина, унікальні траєкторії її емоційного й соціального розвитку, самоцінність і неповторність кожної особистості. А отже, основними освітніми завданнями виступають створення певних умов для самовизначення особистості та її саморозвитку, вибудовування суб'єктної позиції педагога в навчально-виховному процесі, який повинен надавати широкі можливості для прояву й розвитку індивідуальності кожного здобувача вищої освіти, свідомого здійснення свободи вибору [2, с. 11].

Систему основних освітніх цінностей, яка представляє гуманістичні орієнтири соціуму, можна поділити на кілька груп: загальнолюдські (базові) цінності, такі як людина, гідність, життя, добро, любов, справедливість; національні цінності, пов'язані з національною ідеєю, символами, рідною мовою; громадянські цінності, які виражають основні засади демократичного суспільства (права й обов'язки громадянина, толерантність, повага до людей); особистісні цінності, значущі для кожної людини в її діяльності та реалізації стратегічних цілей, життєвих сенсів та духовних потреб: здоров'я, пізнавальні процеси особистості, освіченість, конкурентноспроможність, комплекс морально-вольових якостей тощо. І якщо категорія цінностей у психології розглядається у взаємодії з діяльністю, мотивами, потребами, поведінкою тощо, то в педагогіці – у взаємозв'язку з освітніми, пізнавальними й виховними процесами, з розвитком особистості.

Основні психологічні й педагогічні ознаки категорії «цінності» покладені в основу гуманізації освітнього процесу, особистісно орієнтованих педагогічних технологій, які побудовані на необхідності поєднання вільного розвитку здобувачів вищої освіти з педагогічним керівництвом ними та потребі в адаптації освітньо-виховних цілей, засобів і методів навчання й виховання до кожної особистості. Саме цінності, їх сутність допомагають виявити те особливе, що

характеризує індивідуальність, ті пріоритети й орієнтири, які особистість виділяє із суспільної свідомості.

Застосування особистісно орієнтованих технологій у підготовці фахівців-політологів на засадах студентоцентризму мають велике значення для усвідомлення кожним здобувачем вищої освіти цінності, органічності й цілісності особистості, формування й розвитку позитивних особистісних якостей, продукування позитивного ставлення до людей та природність і відкритість стосунків на засадах партнерства та поваги. Якщо ж навчальний процес виключає духовні аспекти й моральні принципи особистості, а спрямований лише на транслювання певного об'єму знань, навичок і умінь, то він не забезпечує у майбутньому професійну успішність, яка нерозривно пов'язана з особистісним розвитком, формуванням емоційно-вольової сфери, морально-етичними й публічними інтересами, свободою особистості.

Отже, аксіологічний підхід у вирішенні основних завдань, які стоять перед вищою школою сьогодні, сприяє формуванню гуманістичного типу особистості здобувача вищої освіти, усвідомленню й прийняттю кожним гуманістичних ідеалів, переосмисленню системи загальнолюдських цінностей, що, зрештою, є однією з головних умов підвищення якості освіти.

Джерела та література

1. Михайлишин У. Б. Ціннісні орієнтації в структурі особистості. *Особистість, суспільство, закон : психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. С. П. Бочарової (30 берез. 2017 р., м. Харків, Україна).* Харків : ХНУВС, 2017. С. 50–52.

2. Радчук Г. Аксіологічні вектори розвитку сучасної вищої освіти. *Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід : збірник тез III Міжнародної науково-практичної конференції (*13-14 травня 2021 року, м. Тернопіль, ТНПУ ім. В. Гнатюка) / Ред. кол.: Морська Н. Л., Поперечна Г. А., Литвин Л. М. Тернопіль : Вектор, 2021. 270 с.

КОНЦЕПТ ДОЛІ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Усанов Ігор,
кандидат філософських наук,
доцент, доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава, Україна
ihor.usanov@pdau.edu.ua
https://orcid.org/0000-0002-5665-9459
Усанова Людмила,
кандидат філософських наук,
доцент, доцент кафедри філософії
Полтавського державного педагогічного університету
м. Полтава, Україна
poshta.usanova@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-2346-9122

Випробування, що випали (ніяк не обійдеш це слово) на долю українського народу, явили суспільство, що у своїй історичній тяглості володіє спільним запасом культурних ресурсів – мовою, традиціями, колективною пам'яттю про приналежність і минулі страждання, – які дозволяють йому згуртуватися як особливому колективному суб'єктові. «Спільність долі» спирається на цей факт, щоб показати основи стійкого соціального визнання, здатність держави закликати громадян воювати і бути готовим до смерті, а також успіх чи невдачу масового реагування на надзвичайні ситуації. Поняття «спільноти долі» народжується в соціологічному доробку М. Вебера, Г. Зімеля та отримує сучасні наукові та пропагандистські застосування [1].

Ще на початку XX ст. Фердинанд Тьонніс розрізнив поняття «спільнота» (ґемайншафт; нім. Gemeinschaft) та «суспільство» (ґезельшафт; нім. Gesellschaft). Розуміння спільноти ґрунтується на особливих життєвих подіях, особливих зв'язках та екзистенційному досвіді який змикає людей у «спільноту долі» – (Schicksalsgemeinschaft). Наскільки можемо його застосувати сьогодні у політичному дискурсі, зважаючи на те, що образ долі є одним із найбільш значимих в українській культурі самоусвідомлення? З часом він набув рівня понятійності у науковому дискурсі, отримав чіткі межі визначеності, застосування і концептуальні зв'язки із іншими поняттями. Так, наприклад,

сучасний китайський філософ, Чжао Тін'ян розгортає епістемологію «Знання про долю» у контексті різних мисленнєвих практик [2].

Політичне використання концепту «доля» – це переведення його із екзистенціального персоналістичного поняття у поле соціальних практик, зокрема, використання його як риторичного перформативного засібу ідеологічного конструювання. Цей метод інтерпретації є перенесенням, тобто транспонуванням, як це подібно відбувається у музиці, – з однієї тональності в іншу. Чи завжди він доцільний, можна судити із сумнівних спроб пояснювати гносеологічні процеси нейронними збудженнями, або почуття – гормональним фоном. А от поняття «імунітет» прекрасно пережило транспонування із медичного застосування у політичний контекст, та й серце стало для національного атрибутиву українців філософським концептом «кордоцентризму». Перелік прикладів численний у різних науках і з цього приводу ведуться безжальні демаркаційні війни за чистоту дисциплінарного дискурсу. Подібно і доля (маючи пару – воля) завжди була значимою саме для міфологічного народного розуміння як індивідуального шляху, так і масштабу національного самоусвідомлення. Про неї говорить усна народна творчість, літературна класика, під такою назвою виходять періодичні видання, футболки, меми та безліч різного.

Вихоплене із синкретичного символізму міфологічного вжитку, поняття «долі» починає входити у дисциплінарні наукові дискурси. У Макса Вебера у роботі «Господарство і суспільство» йдеться про те, що поняття «нації» завжди пов'язане і політичною владою, мовою, вірою, звичаями, і долею, яка розуміється саме як колективна і зближається з історією і завжди в минулому.

Іншу інтерпретацію дає Георг Зіммель, доля приходить із індивідуального минулого через здійснені вчинки вибору, які стають подіями зі своєю каузальною логікою. У повсякденному рутинному існуванні, вважає він, немає ні вчинків, ні випадковостей, оскільки вони самодостатні і не мають іншого призначення, і не включені у особистісний сенс. Перехід від індивідуальної події до історичного звершення – це антидоля і вихід до безсмертя. Г. Зіммель вважає,

що одні причини «призводять до», а інші – «ведуть за собою», самопричинність подій збувається незалежно від людини. У асиметричній інтеціональності, одні причини штовхають, а інші діють через притягування. Дві різні методології – примусу і зваби-принади – належать до тоталітарного і ліберального політичного дискурсу. Імператив політичних настанов, або ж запропоновані популістські лозунги втілюються або у військових конфліктах, або у громадянських протестах – на цих полюсах людина не владна. Доля ж збувається у зазорі між двома детермінантами, у проміжку, який забезпечує певну відстань для можливого стрибка віри, життєвого вибору, який розгортається «образом життя» у екзистенційному стилі. Тобто, зовнішні події наповнюються рішимістю внутрішнього екзистенційного пориву і переходу через поріг, подібно як у інтерпретації мономіфу Джозефа Кемпбелла.

Ще інакше тлумачення дольової спільноти у Пітера Бера [1]. Темпоральний характер його розуміння долі не ґрунтується на минулому, а збувається в теперішньому часі, коли атипова пневмонія 2003 року перетворила містян Гонконгу на спільноту долі. Для цієї трансформації збувається ряд наступних умов: спільна загроза, щільність соціальних зв'язків, що поширюють емоційне зараження, тяглість випробування, ізоляція, осі конвергенції по груповій ідентичності, поява соціальних ритуалів. Протистояння спільній загрозі перетворює жителів на спільноту долі.

Під таке тлумачення підпадає і подія Майдану, і перший рік масштабного військового і громадянського спротиву в російсько-українській війні з народженим волонтерським і добровольчим рухом. Постало самоочевидним розуміння, що нація збувається тут і зараз, що історія входить у життя кожного, що особистий вибір здійснюється назавжди. Так на практиці концептуально сходяться «колективне минуле» Вебера, «індивідуальне минуле» Зіммеля й «колективне теперішнє» Бера.

У політичному дискурсі, як відзначає В. Вахштайн, доля самого концепту може дискредитуватися через рефреймінг «спільноти» (нім. Gemeinschaft) на виключне розуміння «суспільства» (нім. Gesellschaft) [3]. Історичних прикладів

цьому багато. Так у націонал-соціалістичній риториці Гітлер чи не в кожній промові проголошує про об'єднання німців у єдину спільноту долі «Schicksalsgemeinschaft» [4], а Сталін продовжує це тлумачення у статті «Марксизм і національне питання». Саме в цьому контексті доречно відмітити, що доктрина сучасного Китаю – це «спільнота єдиної долі людства», – теза запропонована КНР і внесена у конституцію, а долю росії багаторазово проговорено і розгорнуто в ідеології «руського міру». Усі ці побудови сучасності потребують окремого дослідження. Але головна теза даного короткого екскурсу – побачити метаморфози концептів і за яких обставин вони набувають деперсоніфікуючої потуги і фатальних впливів.

Джерела та література

1. Baehr, Peter. Community of Fate. 2016. 10.1002/9781405165518.wbeos0728. URL : http://surl.li/rkhjo.
2. 赵汀阳：关于命运的知识 URL : http://surl.li/rkgrx.
3. Vakhshtayn, V. S. «Community of Fate»: Towards a Military History of Ideas. Sociology of Power. 31. 2019. 12–52. 10.22394/2074-0492-2019-4-12-52. URL : http://surl.li/rkhiv.
4. Martens, Stephan. Europa, eine Schicksalsgemeinschaft?: Deutsche und französische Betrachtungen zur Zukunft der Europäischen Union. 10.5771/9783845206318-39. 2008. URL : http://surl.li/rkhhj.

ВПЛИВ ОСОБИСТИХ ПЕРЕКОНАНЬ НА СУЧАСНІ ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ

Феденко Дмитро,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри бухгалтерського обліку та консалтингу
Київського національного
економічного університету імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна
feddima99@gmail.com
https://orcid.org/0009-0008-6802-7038

Вплив особистих переконань на сучасні політичні процеси становить важливий аспект сучасної політичної динаміки. Особисті переконання,

включаючи цінності, світогляд та моральні уявлення, відіграють суттєву роль у формуванні політичних поглядів та взаємодії із суспільством.

Цінності, які визначають ідеали та пріоритети особи, часто впливають на її вибір політичних установ та партій. Люди надають підтримку політичним лідерам, програмам та ідеям, що відповідають їхнім особистим переконанням.

Світогляд, сформований через призму освіти, культурного оточення та релігійних переконань, може визначати ставлення особи до ключових політичних питань. Особисті переконання впливають на те, як люди сприймають соціальні та економічні трансформації, а також їхнє ставлення до прав та свобод громадян.

Вибір політичних лідерів також часто обумовлюється особистими переконаннями. Люди підтримують тих, кого вони вважають відповідними їхнім цінностям та віримої ідеології. Це взаємодія між особистими переконаннями та політичним вибором робить політичну систему більш різноманітною та віддзеркалює різноманіття громадянських поглядів.

У певних випадках особисті переконання можуть бути джерелом політичної активності. Люди, які вірять у необхідність змін, можуть стати учасниками громадських рухів, акцій та інших форм політичної участі.

У цілому, вплив особистих переконань на політичні процеси є не лише неодмінною частиною політичної реальності, але й ключовим фактором у формуванні сучасного політичного ландшафту. Розуміння цього впливу визначає напрямок та динаміку політичних змін, ставлячи під питання актуальні політичні та суспільні дебати.

Джерела та література

1. Герасимчук Т. Ф., Киридон А. М., Троян С. С. Загальна теорія політики : навч. посіб. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2017. 226 с.
2. Глобальна та національна безпека : підруч. /за загал. ред. Г. П. Ситника. Київ : НАДУ, 2016. 764 с.
3. Кормич Л. І., Польовий М. А. Світовий політичний процес : глобальний та національний вимір : навч. посіб. Одеса : Фенікс, 2017. 240 с

ПРИЧИНИ ТА ВИКЛИКИ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Шейко Сергій,
кандидат філософських наук, доцент, професор кафедри
гуманітарних і соціальних дисциплін,
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава, Україна
sergii.sheiko@pdau.edu.ua
https://orcid.org/0000-0002-4635-4643

Колодій Олена,
кандидат педагогічних наук, вчитель історії та правознавства
КЗ «Полтавська ЗОШ І-ІІІ ст. № 22
Полтавської міської ради Полтавської області»
м. Полтава, Україна

З’ясовуються причини та можливості здійснення конструктивних реформ у сфері освітянської діяльності в умовах трансформації сучасного суспільства та подолання відчуженого стану відношення «влада-освіта». При вирішенні цього питання варто проаналізувати наукові дослідження щодо реформування основ національної освіти сучасних представників філософії політики, зокрема, іспанського мислителя ХХ ст. Хосе Ортеги-і-Гассета, англійського політолога Карла Поппера та польського науковця Марека Квєка.

Політичні зміни в сучасному суспільстві характеризуються радикальністю та швидкоплинністю. Ці кардинальні трансформації демонструють якісно новий рівень політичної свідомості та демократичного характеру громадян України. Реформи в освіті залежать від соціально-політичного стану в суспільстві, в історичному часі вони відбуваються постійно. Реформи в галузі освіти не можуть бути випадковими, а об’єктивно визначати напрямок розвитку освіти в плані удосконалення її змістовності та опиратися на практичні зміни у сфері соціально-політичних відносин. Реформи в освіті визначають якісний перехід від можливостей індустріального суспільства до теперішнього інформаційного суспільства.

Згідно Х. Ортеги-і-Гассета необхідність у освітніх реформах виникає через порушення в «прямому значенні цього слова», або тому що «зловживання трапляються постійно», стають такі звичайні, що вже навіть не вважаються

зловживаннями» [1, с. 68]. Реформи в освіті повинні мати достатню підставу, загальне схвалення в результаті чого з'ясовуються загальна місія та ідеї інституції освіти. Для української освіти потрібно знайти відповідь: чи можна зберегти національну традицію в освіті та не втратити минулі здобутки і водночас розвивати освіту майбутнього. Важливо зберегти національне підґрунтя освіти та увійти в західноєвропейський освітянський простір. Вирішення цієї проблеми становить важливе завдання на шляху докорінного реформування освіти в Україні.

В теперішній час глобалізації освіта зазнає якісної політичної та ідеологічної трансформації. В умовах світової глобалізації суттєвим є не тільки доля національної держави та освіти, а й сама суть концепції нової освітянської політики. Протиставленнями сучасного модернізму, на думку польського фылософа М. Квєка, стали «міжнародна інтеграція» чи «національна дезінтеграція» та «зникнення національних освітянських інституцій» [1, с. 270]. В умовах глобалізації надмірно послаблюється роль національної держави як культурно-освітянського проєкту, загострюється відчуження «влади та освіти». Політологи та філософи освіти намагаються з'ясувати загальний принцип освітянської діяльності та регулятивної ідеї постмодерного Університету.

Відомий англійський філософ і політолог ХХ ст. К. Поппер, досліджуючи принципи критичного мислення, зазначав, що «розум, як і наука, розвивається шляхом взаємної критики» [2, с. 245]. Застосовуючи принципи аналітичного мислення до освітянської діяльності, доводив, що наставник не «повинен нав'язувати своє мірило «вищих» цінностей учням». Вчитель повинен «піклуватися про душі своїх учнів». [2, с. 300]. Критичний світогляд як достатня основа сприяє становленню відкритого громадянського суспільства. Скептицизм сприяє становленню демократичних основ людського буття. Принципи співпраці, діалогу, толерантності мають бути загальноприйнятою основою освітянської дії. Молодь має бути спроможною робити власний вибір, що й становило б «корисну мету для нашої освітньої системи» [2, с. 300]. Формування критичної свідомості в освіті спрямовує діяльність вчителів до розвитку

творчості, діалогу та конструктивної співпраці. На шляху демократизації всієї сфери освітянської діяльності в Україні, ґрунтуючись на якісних змінах в соціально-політичному житті, важливо розробити науково-визначену мету освіти на шляху її реформування. Тільки в процесі подолання суперечності «влада – освіта» можна отримати певний позитивний результат.

Загальний вектор реформ, в умовах політики лібертаріанства має бути спрямований, згідно М. Квєка, на впровадженні «пожиттєвої освіти», широкий «доступ до знань за помірну плату». [1 с. 278]. Негативним наслідком відчуження влади від освіти стають явища споживацтва, бюрократизму, корисливості, що породжують так звану «блискучу освіту» в короткі терміни. Мета подібної «освіти» полягає в постачання інтелектуального продукту за визначену ціну. Духовність та освіта національної держави підпорядковується споживацтву, прагматизму та корисливості. В наш час духовність і раціональність втрачають впливи на молодь та заміщуються принципами «плюралізму, релятивності, деконструкції, ерозією постсучасної науки» [1, с. 210].

Нова парадигма постмодерної освіти має бути детермінована загальнолюдськими ідеалами в процесі трансформації від національних до загальногромадянських принципів. Демократизація відношення влади та освіти складатиме основу формуванню інституцій громадянського суспільства в Україні. Саме громадянське суспільство має бути посередником між владою та освітою. Із цією метою важливо розвивати критичне мислення та його застосування в педагогічній діяльності в основі формування суб'єктно-суб'єктного діалогу та взаєморозуміння.

Джерела та література

1. Ідея Університету. Антологія / упоряд. М. Зубрицька, Н. Бабалик, З. Рибчинська. Відп. ред. М. Зубрицька. Львів : Літопис. 2002. 304 с.
2. Поппер Карл. Відкрите суспільство та його вороги. Т. 1. Київ : Основи. 1994. С. 245−300.
3. Шейко Сергій. Національні та загальногромадянські засади реформування сучасної вищої освіти в Україні. *Вища освіта в Україні*. № 3. Київ. 2005. С. 32–36.

СЕКЦІЯ 3. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЙ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ТРАНСФОРМАЦІЇ В ЕКОНОМІКУ ЗНАНЬ

Бзіта Анастасія,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії
Національного університету «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна
bzita.8894838@stud.op.edu.ua
Науковий керівник – **Бабіна Валентина,**
кандидат політичних наук,
доцент, доцент кафедри міжнародних відносин та права
Національного університету «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна
v.o.babina@op.edu.ua
https://orcid.org/0000-0003-2796-5024

Перехід суспільства до постіндустріальної цивілізації – це складний та важкий процес, що призводить до руйнування усталених механізмів господарювання та формуванню нових, більш досконалих. Сучасна епоха наповнена невирішеними протиріччями між окремими сферами суспільного устрою – економічної, соціальною, екологічною, юридичною, духовною тощо. Подолання цих протиріч неможливе без використання науки та її результатів з метою перетворення хаотичного, суперечливого та невизначеного процесу суспільного прогресу у керований усталений розвиток, основою якого може виступати суспільство знань. Передумовою та фундаментом формування суспільства знань виступає сучасний етап суспільного прогресу, що одержав назву інформаційного суспільства [5, с. 28].

Розвиток інформаційного суспільства – незаперечний факт майбутнього існування людської цивілізації, який передбачає потребу створення середовища, що відповідає рівню урбанізації території. Таке середовище повинно формуватися у вигляді міста майбутнього з наміром поліпшити інформування та

мережеві зв’язки громадян, науковців та громадян, зокрема і для більш прозорої організації досліджень. За кордоном такі проекти реалізуються у вигляді Смарт Сіті – це «інформоване, мережеве, мобільне, безпечне та стале місто». Сучасне “розумне місто” зобов’язане бути центром розвитку вищої освіти та наукових досліджень, а також центром формування інтелектуального робочого потенціалу. Загальносвітовою цивілізаційною тенденцією є тяжіння усіх прошарків суспільства до сучасного динамічного освітнього середовища.

Актуальність розбудови міста майбутнього та формування інформаційного суспільства є очевидною, не залишилися поза увагою ці процеси і в Україні. До прикладу у м. Львові відбулася відкрита дискусія щодо Львова як «розумного міста» – стратегічна сесія Smart City Day. Професіонали акцентують увагу на тому, що «розумне місто» – це не тільки структуровані технічно та технологічно потоки інформації, але і місто, в якому інвестиції скеровують перш за все у людський і соціальний капітал [1, с. 86].

Будь-які інноваційні рішення супроводжуються різного роду дослідженнями та статичними моніторингами процесів і явищ, які, в свою чергу, будуть основою стратегічних змін. Зміни, у свою чергу, відбуваються при підтримці інтелектуальних ініціатив, до яких повинні бути залучені місцеві органи управління, заклади освіти та громадяни.

Освітня діяльність в країні, де адаптовані принципи інформаційного суспільства, повинна видозмінитися відповідно до потреб такого суспільства. Багато європейських країн уже сьогодні працюють над формуванням програми для реалізації концепції безперервної освіти для громадян «Освіта протягом всього життя», яка націлена на навчання людей старшого віку в інформаційному суспільстві. Інформаційне поле індивідуума динамічно змінюється відповідно до структуризації інформаційних потоків. Поняття застарілої інформації видозмінюється як щодо термінів використання, так і релевантності семантичного змісту та актуальності інформації станом на певний термін.

Американський дослідник В. Мартін у своїх роботах розглядає розвиток та становлення інформаційного суспільства через призму етапів послідовності та

зрілості до високого рівня інформаційної взаємодії. На його думку, необхідно виділити п’ять критеріїв зрілого інформаційного суспільства:

1. Економічний – інформаційний сектор у ньому розглядається як складова частина сучасного економічного життя. Він передбачає врахування зростання економічної цінності інформаційної діяльності: в економічній діяльності інформаційна активність повинна переважати над діяльністю в інших галузях.

2. Технологічний – показує, наскільки технології проникають у всі сфери діяльності індивідів. Цей критерій визначає відчутність у житті кожного індивідуума технологічних інновацій (кабельне та супутникове телебачення, комп’ютерні мережі). Таким чином, семантичне значення технологічного критерію можна звести до суті: нові технології, які використовуються для задоволення «старих» потреб і цінностей, не призводять до розвитку якісно нових інформаційних взаємодій у суспільстві.

3. Соціальний – змінюється соціальна поведінка індивідів під впливом інформаційних технологій. Визначення місця й ролі кожного в суспільстві передбачає отримання відповідної освіти, працевлаштування, тобто зайнятості.

4. Політичний – формується свого роду глобальний форум, у якому пересічні громадяни можуть безпосереднім чином брати участь в управлінні як за регіональним місцем проживання, так і в просторовому аспекті.

5. Культурний – відбувається взаємодія і взаємопроникнення культур в глобальному масштабі. Однак цей критерій може бути загрозливим через появу великого масиву інформації, але її семантичний рівень нівелюється. Парадокс сучасного суспільства полягає в тому, що багаторазово зросла інтенсивність використання знаків, причому це супроводжується їх «порожнечею», втратою змісту. Тому необхідно проводити постійне оновлення знань фахівців у їх професійній області, тобто додаткове професійне навчання. Цей вид навчання й освіти поступово починає займати в інформаційному суспільстві провідні позиції. Так, до прикладу, цією системою в США охоплено близько 70% працюючих, Європі – 60 %, Японії – 80%, що надає реальні переваги для

підтримання професійної майстерності та відповідного високого рівня фахового володіння сучасними знаннями з отриманої спеціальності.

Сучасний соціально-економічний розвиток держави потребує здійснення процесу модернізації інформаційного сектора національної економіки. На необхідності модернізації системи інформаційного забезпечення потреб суспільства та кожного його суб'єкта наголошують і деякі науковці, наполягаючи на створенні єдиного інформаційного простору, під яким пропонують розуміти «єдине інформаційно-технологічне середовище, яке містить у собі обчислювальні, інформаційні, телекомунікаційні засоби, продукти, послуги, фахівців, користувачів, документообіг, бази даних та ін.». Проблеми формування інформаційного суспільства в Україні, по суті, мають багато спільного з аналогічними процесами в інших країнах, що пояснюється швидким поширенням новітніх інформаційно-телекомунікаційних технологій, глобалізацією світових інформаційно-технологічних ринків [2, с. 127].

Таким чином, дослідження впливу інформаційних технологій на соціально-економічні процеси держави дає змогу виявити систему явищ і проблем, що обумовлені, як правило, зростанням динаміки суспільних процесів у інформаційній сфері, інтенсифікацією використання інформаційних ресурсів, активізацією процесів глобалізації інформаційного сектора держави як чинника інституціональних перетворень. Інформаційний сектор національної економіки має величезне значення для сучасного соціально-економічного розвитку держави, особливо в умовах побудови інформаційного суспільства.

Вирішення низки проблем, що гальмують розвиток цього сектора економіки, дозволить не лише задовольнити інформаційні потреби суспільства, суб'єктів господарювання та різних секторів економіки, а й підвищити конкурентоспроможність країни, укріпити економічні позиції України у світовому просторі. У цьому напрямі дії уряду повинні бути спрямовані на розробку й прийняття політичних рішень, законодавчих і нормативно-правових актів щодо забезпечення системи управління національними інформаційними

ресурсами та удосконалення механізмів реалізації правових норм чинного законодавства.

Джерела та література

1. Батьковець Н. О., Марусяк Л. О. Соціально-економічні аспекти інформаційного суспільства та його правове регулювання. Підприємництво і торгівля. 2019. Вип. 24. С. 85–89. URL : http://surl.li/rhkjm (дата звернення: 02.02.2024 р.).
2. Жукова Л. М. Вплив інформаційних технологій на соціально-економічні процеси держави як чинник інституціональних перетворень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство.* 2016. Вип. 6(1). С. 126–129. URL : http://surl.li/rhkjt (дата звернення: 05.02.2024 р.).
3. Олефір І. В. Трансформація інформаційного суспільства: від теорій до глобального інформаційного середовища. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2017. Вип. 12. С. 229–235. URL : http://surl.li/rklpl (дата звернення: 05.02.2024 р.).
4. Ороховська Л. А. Трансформація соціально-економічних відносин у мережевому суспільстві. Проблеми системного підходу в економіці: збірник наукових праць. 2019. Випуск 5(73). Частина 1. С. 28–33. URL : http://surl.li/rklpq (дата звернення: 07.02.2024 р.).
5. Федорова Н. Є. Перспективи трансформації інформаційного суспільства в економіку знань. Глобальні та національні проблеми економіки. *Наукове фахове видання Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського*. 2015. № 3. С. 28–32. URL : http://surl.li/rklpu (дата звернення: 07.02.2024 р.).

ІНСТРУМЕНТИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Йовбак Олександр,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності Політологія
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород,Україна
oleksandr.yovbak@uzhnu.edu.ua

Йовбак Сергій,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності Публічне управління та адміністрування
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород, Україна
serhii.yovbak@uzhnu.edu.ua
Науковий керівник – **Басараб Володимир**,
кандидат історичних наук,
доцент, доцент кафедри політології і державного управління
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород,Україна
volodymyr.basarab@uzhnu.edu.ua
https://orcid.org/0000-0003-1840-0435

Україна в умовах широкомасштабної агресії росії удосконалює логістику, тактику, планування сучасних методів ведення війни. У той же час процеси цифровізації допомагають налагодити систему життєдіяльності тих сфер соціуму, де безпосередньо простежується взаємодія інститутів громадянського суспільства та органів державної влади.

Одним із найбільш потужних проявів мобілізації ресурсів громадянського суспільства є волонтерство. Без перебільшення можна сказати, що з початком Великої війни стався «спалах» волонтерського руху, направлений на розв'язання гострих проблем соціального, безпекового та іншого характеру в складних реаліях сьогодення.

Однак, треба наголосити, що волонтерство, як досвід громадської самоорганізації, стало широко поширюватися в Україні з подій Революції Гідності, анексії Криму та окупації частини Донбасу (початок 2014 року).

В цілому, дослідженням волонтерського руху як явища займаються Д. Горелов, О. Корнієвський [1], О. Балакірєва, Т. Боднар, Д. Дмитрук [2],

О. Панькова [3], О. Касперович, О. Іщенко та інші. Але спроби використання інструментів цифровізації для координації учасників волонтерського руху на сьогоднішній день досліджені недостатньо. Цими питаннями займається група «Рейтинг» [4], Національний інститут стратегічних досліджень [5] та ряд інших українських дослідницьких центрів.

Громадська самоорганізація населення періоду 2014-2022 рр. (проведення антитерористичної операції на Донбасі) переросла в потужний волонтерський рух у 2022р. в умовах повномасштабної збройної агресії проти України. Органи державної влади періоду 2014–2022 р.р. повільно реагували на нові виклики та небезпеки, тому волонтерські організації значною мірою перебрали на себе функції держави по забезпеченню базових потреб військовослужбовців та ВПО (внутрішньо-переміщених осіб), а також у пошуку зниклих безвісти, допомозі в обміні полоненими, тощо.

Але якщо для цього періоду були характерні стихійність, неузгодженість взаємодії з органами державної влади, слабка координованість між різними волонтерськими структурами, то з початком Великої війни значно зріс рівень скоординованості і співпраці неурядових організацій між собою та з державними інституціями. Волонтерські організації збільшили використання цифрових та сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, завдяки чому вдалося налагодити координацію волонтерської допомоги в різних регіонах України. Активно почали створюватися спільні веб-платформи, портали держава-волонтерські структури, що призвело до зростання інституалізованості, сталості волонтерських структур, підвищилася прозорість діяльності волонтерів, знизився рівень псевдоволонтерства та шахрайства з матеріально-фінансовими засобами. Це у свою чергу призвело до зростання можливостей та відкритості для внутрішніх і міжнародних партнерів при обліку допомоги, яка надходить від донорів.

Серед найбільш потужних інструментів, що з’явилися у волонтерському русі в останній час можна виділити такі, як:

- великі інтернет-платформи національного рівня із можливістю надання допомоги різним цільовим групам;
- мобільні версії соціальних мереж (Facebook, Instagram, Twitterта інші);
- збільшення можливостей месенджерів (Viber, Telegram, WhatsAppта інші);
- спеціалізовані мобільні застосунки (доступ до платіжних систем, мобільного банкінгу, до державних послуг «Дія»);
- просування в інтернет-ресурсах проєктів щодо допомоги ЗСУ, е-звітність щодо реалізації цих проєктів);
- в рамках соціальних мереж – створення профільних волонтерських груп та спільнот, поширення інформації;
- надання інформації державним органам (за допомогою відповідних чат-ботів) про пересування ворожих військ та техніки, виникнення критичних ситуацій, здійснення військових злочинів, тощо;
- просування в інтернеті проєктів, щодо допомоги ВПО як в Україні, так і за кордоном.

Треба відзначити, що цифрові технології особливо ефективно проявили себе в процесі пошуку зниклих безвісти. Було створено велику кількість інформаційно-комунікативних інструментів для пошуку зниклих (профільні групи в соціальних мережах: Пошуково-Рятувальна Волонтерська Асоціація – SARVA https://www.facebook.com/SarvaUA, мобільні ресурси «Пошук зниклих», «Пошук Україна 2022», «Знайди рідних» та інші мобільні застосунки.

Отже, використання сучасних інформаційно-комунікаційних, цифрових та мережевих технологій дозволило українському волонтерству піднятися на якісно новий рівень за всіма складовими волонтерської діяльності – організаційно-управлінською, інформаційно-комунікативною, фінансовою та координаційною. Це дозволило підвищити як масштаби, так і ефективність волонтерської допомоги, а також привело до розширення та захисту прав волонтерів та надання їм додаткових державних гарантій.

Джерела та література

1. Горєлов Д. М., Корнієвський О. А. Волонтерський рух: світовий досвід та українські практики: аналіт. доп. Київ : НІСД, 2015. 36 с. URL : http://surl.li/rgvbd.
2. Балакірєва О., Бондар Т., Дмитрук Д. Ставлення до переселенців і волонтерської діяльності. Київ : Український інститут соціальних досліджень ім. О. Яременка; Центр «Соціальний моніторинг», 2015. URL : http://surl.li/rklro.
3. Панькова О. В., Касперович О. Ю., Іщенко О. В. Ресурсний потенціал волонтерського руху українського суспільства: дослідницька розвідка. *Український соціум.* 2016. № 1 (56). С. 65–74. DOI: http://surl.li/rklqk.
4. Дослідження соціологічної групи «Рейтинг» // Соціологічна група «Рейтинг». 2022. URL : https://ratinggroup.ua/research/ukraine/.
5. Економічні засади сприяння згуртованості громад // Національний інститут стратегічних досліджень. 2022. URL : http://surl.li/rklqo.
6. Експертна дискусія «Стратегія повоєнного відновлення України» // Національний інститут стратегічних досліджень. 2022. URL : http://surl.li/rklrv.

ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Кобелінець Назар,
здобувач 2 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності Публічне управління та адміністрування
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна
kobnazz1004@gmail.com
Науковий керівник – **Струк Наталія**,
кандидат економічних наук,
доцент, доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна
struknp@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-2349-7131

В умовах трансформації сучасного суспільства система суспільно-економічних відносин є фундаментом формування територіальних громад і потужним ресурсом для їх розвитку. Тому її необхідно використовувати як засіб

публічного управління, що здатен забезпечити сталий економічний порядок і є основним управлінським важелем для розвитку демократичного суспільства. Вивчаючи трансформації, які відбуваються у суспільстві, можна стверджувати, що, незалежно від будь-якої зміни технічного базису, політичного режиму або форми власності, економіка, економічна система завжди є найважливішою сферою життєдіяльності суспільства. Тому актуальним і своєчасним є дослідження особливостей формування та реалізації суспільно-економічних відносин на різних рівнях публічного управління (державному, регіональному та місцевому).

Поняття «система суспільно-економічних відносин» представляє собою сукупність взаємопов'язаних і упорядкованих елементів зв'язку, зумовлених матеріальними умовами, які виникають між суб'єктами соціальної взаємодії, мають спільну об'єктну основу в якості власності на засоби виробництва та впливають на суспільний та економічний розвиток певної системи (будь-то організація, адміністративно-територіальна одиниця чи суспільство загалом) [1, с. 39]. При цьому слід наголосити на тому, що виникаючи у суспільстві і в процесах економічної діяльності, суспільно-економічні відносини відображають специфіку взаємодії органів публічного управління і економічних процесів, в яких вони здійснюються.

Важливе місце у формуванні і реалізації суспільно-економічних відносин займають інструменти управління системою суспільно-економічних відносин в територіальних громадах. Інструменти управління системою суспільно-економічних відносин в територіальних громадах включають різноманітні методи, засоби та механізми, які використовуються для організації та регулювання економічної та соціальної діяльності в цих громадах [2, с. 235]. До таких інструментів можуть належати:

1) стратегічне планування: розробка довгострокових стратегій розвитку для територіальних громад з визначенням цілей і шляхів досягнення їх;

2) бюджетування та фінансове управління: розподіл фінансових ресурсів, в тому числі місцевих бюджетів, для підтримки проектів і ініціатив, спрямованих на розвиток територіальних громад;

3) регулювання земельних відносин: встановлення правил використання та розподілу земельних ресурсів, що впливає на економічну активність та соціальну структуру;

4) сприяння підприємництву та розвитку бізнесу: запровадження заходів, які стимулюють підприємництво, розвиток малих та середніх підприємств, а також створення сприятливих умов для економічного зростання;

5) соціальні програми та послуги: забезпечення доступу до освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та інших послуг, спрямованих на поліпшення якості життя громадян;

6) місцевий та регіональний розвиток: проведення заходів, спрямованих на розвиток інфраструктури, туризму, культури та інших аспектів місцевого розвитку;

7) комунікаційні стратегії: забезпечення ефективної взаємодії між органами влади, громадськістю та бізнес-структурами для забезпечення відкритості, участі громадян та вирішення конфліктів.

У цьому контексті важливо наголосити і на тому, що комунікативна стратегія в процесі реалізації суспільно-економічних відносин відіграє такі функції: інформативну функцію, що забезпечує передачу інформації між суб’єктами цих відносин; перцептивну функцію, що впливає на сприйняття та формування певного рівня довіри між учасниками; зв’язуючу функцію, яка забезпечує обмін інформацією між усіма учасниками суспільно-економічних відносин.

Ці інструменти можуть використовуватися окремо чи в комбінації для досягнення ефективного управління та розвитку територіальних громад.

Джерела та література

1. Полянська Я.В. Удосконалення публічного управління системою суспільно-економічних відносин в територіальних громадах України: дис. … д-ра філософії: 281 «Публічне управління та адміністрування». Дніпро, 2021. 237 с.

2. Шевченко О. О., Пономарьова С. П. Механізм публічного управління системою суспільно-економічних відносин на рівні територіальних громад України. *Право та державне управління.* 2023. № 1. С.233–238.

ВИКЛИКИ ДЛЯ РИНКУ ПРАЦІ В ЕПОХУ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Круглов Віталій,
доктор наук з державного управління,
доцент, професор кафедри соціології і публічного управління
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Україна
Vitalii.Kruhlov@khpi.edu.ua
https://orcid.org/0000-0002-7228-8635

Інтенсивний розвиток інформаційних технологій безпрецедентно змінює спосіб функціонування суспільства. Масштабні технологічні зміни, які мають далекосяжні наслідки для структури зайнятості, необхідних навичок і загальної динаміки робочої сили, вимагають поглибленого розгляду. Від зростання автоматизації та штучного інтелекту до інтеграції новітніх технологій у різних галузях – наявні тенденції можуть змінити традиційні робочі ролі та переосмислити навички, які користуються попитом.

Розуміння впливу інформаційних технологій на ринок праці має вирішальне значення як для політиків, так і для бізнесу та громадян. Оскільки автоматизація все більше замінює рутинні завдання, попит на певні навички зростає, в той же час – інші навички стають застарілими, враховуючи зміни структури ринку праці та можливості працевлаштування робочої сили [1]. Питання нерівності доходів, доступу до освіти та потенційне витіснення певних галузей підкреслюють необхідність всебічного розгляду наявних тенденцій у сфері інформаційних технологій та ринку праці.

Автоматизація, посилена досягненнями в галузі штучного інтелекту та робототехніки, стала головною силою, що змінює характер праці. Автоматизація рутинних та повторюваних завдань створила суттєві наслідки для робочих ролей

у різних галузях, оскільки певні завдання стають ефективнішими завдяки технологіям, тоді як інші стикаються з потенційною загрозою втрати конкурентоспроможності на ринку праці.

Більше того, зазначений вплив виходить за межі виробничого сектору. У галузях, орієнтованих на надання послуг, спостерігається інтеграція автоматизованих систем і штучного інтелекту, що призводить до змін у функціях обслуговування клієнтів, аналізі даних і процесах прийняття рішень. Актуальною проблемою стає переміщення робочих місць, особливо в секторах, що значною мірою залежать від рутинних завдань [2]. Але інтеграція технологій має потенціал для створення нових робочих місць, особливо у сферах розробки, обслуговування технологій і навчання цифровій грамотності.

Стрімкий розвиток технологій вимагає комплексного підходу до підготовки та розвитку робочої сили, здатної задовольнити потреби високотехнологічних секторів, що потребують робочої сили зі спеціалізованими навичками, які користуються високим попитом (володіння мовами програмування, фаховість у сфері штучного інтелекту, блокчейну та інтернету речей).

Розуміння нових вимог є важливим для політиків, сфери освіти та бізнесу, котрі прагнуть подолати розрив між навичками, якими нині володіють працівники, і тими, що вимагаються на ринку праці. Важливим стає узгодження навчальних планів і програм навчання з динамічними потребами високотехнологічних галузей, сприяння створенню середовища, в якому люди можуть набувати відповідних навичок і компетенцій.

Традиційні освітні моделі можуть не встигати за швидким розвитком технологій, тому зростає потреба впровадження гнучких та адаптивних навчальних програм, онлайн-курсів та ініціатив з професійного навчання, які задовольняють мінливі вимоги у високотехнологічних секторах. Співпраця між навчальними закладами, державними органами та галузевими структурами може сприяти розробці індивідуальних навчальних програм, спрямованих на подолання конкретних прогалин у навичках [3]. Державно-приватні партнерства

сприяють більш спрощеному переходу працівників у високотехнологічні галузі, посилюючи симбіоз між освітою та зайнятістю [4].

Особлива увага приділяється потенційним викликам, пов’язаним з технологічними змінами, зокрема, у вигляді безробіття. Автоматизація, підвищуючи ефективність, може призвести до зниження попиту на певні види праці, що потенційно спричинює складнощі на ринку праці. Варто підкреслити масштаби викликів, адже їх наслідки не є однаковими в різних секторах і можуть відрізнятися залежно від адаптивності галузей до технологічних інновацій.

Заохочення створення нових галузей і робочих місць може слугувати противагою витісненню робочих місць, пропонуючи можливості для працевлаштування в нових галузях, що розвиваються та використовують нові технології. Такий підхід вимагає співпраці між органами державної влади, промисловими підприємствами та освітніми установами для створення середовища, сприятливого для інновацій та економічного зростання.

Вивчення потенційних рішень також включає оцінку ролі систем соціального захисту. В умовах технологічних потрясінь ефективна соціальна політика, така як допомога по безробіттю та програми перекваліфікації, відіграє вирішальну роль у забезпеченні соціального захисту для працівників, які постраждали від вивільнення робочих місць.

Прагнення зорієнтуватися в динамічній природі сучасної робочої сили передбачає розробку та впровадження політики, яка підтримує розвиток робочої сили, інновації та економічну стійкість, що включає створення сприятливого середовища для підприємництва, інвестиції в освіту та навчальні програми, а також посилення співпраці між державою, суб’єктами господарської діяльності та науковою сферою з метою прогнозування та реагування на майбутні потреби ринку праці.

Тенденції розвитку ринку праці підкреслюють важливість передбачення для орієнтації в майбутньому середовищі. Здатність передбачати можливі сценарії є важливою для узгодженні різних стратегій із мінливими вимогами ринку праці. Вирішення проблем безробіття, що виникають внаслідок

технологічного прогресу, вимагає проактивних заходів (перекваліфікацію та підвищення кваліфікації як ключові компоненти пом'якшення негативних наслідків вивільнення робочих місць). Крім того, мережі соціального захисту, інноваційні навчальні програми та державно-приватне партнерство стають ефективними стратегіями підтримки працівників у перехідний період і сприяння економічній стійкості.

Таким чином, епоха інформаційних технологій створює як виклики, так і перспективи для ринку праці. Узагальнення ключових напрямів та візії підкреслює необхідність проактивного підходу, заснованого на співпраці. Сприяючи адаптивності, інвестуючи в освіту та навчання та впроваджуючи продуману політику, зацікавлені сторони можуть зробити свій внесок у створення стійкого та інклюзивного ринку праці, який процвітає в умовах технологічного прогресу.

Джерела та література

1. Круглов В. Державна політика трансформації ринку праці: виклики цифрової епохи. *Науковий вісник: Державне управління.* 2021. № 1 (7). С. 140–161.
2. Дем'янова Ю. О., Варламова М. Л. Вплив розвитку інформаційно-комунікаційних технологій на світовий ринок праці. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ ім. Василя Стуса*. 2019. Вип. 11. Т. 1. С. 185–190.
3. Карпенко О. В., Плікус І. Й., Головіна Д. В. Цифрова економіка: виклики для освіти та ринку праці в Україні (на прикладі обліково-фінансових спеціальностей). *Приазовський економічний вісник.* 2019. Вип. 5 (16). С. 220–228.
4. Круглов В. В. Розвиток державно-приватного партнерства в Україні : механізми державного регулювання : монографія. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2019. 252 с.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ НА ОСВІТНЮ МІГРАЦІЮ НАСЕЛЕННЯ

Мосора Лариса,
кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна
Larysamosora85@gmail.com
https://orcid.org/0000-0003-4341-1937

Кос Данислава,
здобувач 3 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності Публічне управління та адміністрування
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

Право на освіту в Україні першочергово чітко прописано та врегульовано Конституцією України, де в ст. 53 зазначено, що повна загальна середня освіта є обов'язковою, а також, що громадяни мають право безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі [1]. Якщо загальна середня освіта передбачає вивчення тих самих дисциплін за однією загальнодержавною програмою навчання та наявність досить розгалуженої системи закладів освіти (у всіх об'єднаних територіальних громадах), то вища освіта має свої особливості.

По-перше, в Україні визначено досить велику кількість спеціальностей та освітньо-професійних програм, тому вищі навчальні заклади стають профільними у тій чи іншій сфері, а не у всіх одночасно. По-друге, вищі навчальні заклади зазвичай працюють у обласних центрах, інколи– у районних центрах. Це дає поштовх до першого виду освітньої міграції – внутрішньої міграції, яка може відбуватись в межах області, регіону, або цілої України. Коли особа, після завершення закладу загальної середньої освіти обирає вищий навчальний заклад в якому хоче навчатись та здобувати відповідну освіту. Водночас, щорічно освітня міграція розширює свої кордони і часто стає зовнішньої освітньої міграцією. Через різні соціальні, економічні, політичні,

особистісні та інші причини особи виїжджають закордон з метою здобуття освіти у зарубіжних вищих навчальних закладах.

Збройна агресія сусідів проти України, яка розпочалася ще 2014 року, призвела до масштабних міграційних процесів у країні. Війна посилила соціально-економічні проблеми в Україні, та призвела до зростання як внутрішньої, так і зовнішньої міграції. Близько 6,5 млн українців перебувають на сьогодні закордоном [2]. Глобалізація, міжнародна криза та цілеспрямована політика держав світу також вплинули на міграційні процеси в Україні. Ці фактори призвели до зростання міграції висококваліфікованих спеціалістів та активної молоді за кордон.

Що ж до освітньої міграції, то це досить складний і багатогранний процес, який має важливий вплив з довготривалою перспективою як на країну, де приймають студентів, так і на країну їхнього походження. Зростання доступності освіти за кордоном і розширення міжнародної співпраці призвели до того, що все більше молоді з України виїжджає за кордон для навчання. Україна стає донором громадян, які хочуть здобувати освіту в інших країнах.

Особливо активно на українському освітньому ринку працюють університети із європейських країн-сусідок України: Польщі, Словаччини. Однією з основних причин, чому молодь з України виїжджає за кордон для навчання, є досить комфортні та спрощені процедури вступу до університетів, особливо за останні два роки. Такі умови пропонують Німеччина, Чехія та частково Франція. Часто освітня міграція переростає у трудову міграцію, що може породжувати не лише демографічні та соціальні проблеми, а й економічні, як для країни-донора, так і для країни-реципієнта.

Освітня міграція традиційно розглядається як позитивний чинник для країн походження студентів. Вона підвищує якість освіти, розширює доступ до навчальних програм і дисциплін, сприяє налагодженню соціальних контактів та вивченню іноземних мов. Однак, через війну в Україні молоді українці здебільшого розглядають освітню міграцію як шлях до еміграції, з досить незначною можливістю повернення додому. Особливо гострим це питання

постало для осіб чоловічої статті, яким на момент завершення школи є 16–17 років. Вони бачать у такій міграції не тільки можливість підвищити свій соціальний статус та отримати доступ до кращих умов життя, але й уникнути в майбутньому мобілізації. На жаль, у подальшому це позначиться на демографічній ситуації в країні.

Війна в Україні посилила негативні тенденції щодо відтоку учнів та здобувачів вищої освіти закордон. За даними ООН, від початку воєнних дій з України виїхали понад 1,8 мільйона дітей. Понад 1,1 мільйона виїхало до Польщі, Молдови, Румунії, Чехії, Словаччини та Угорщини [3].

За результатами опитування здобувачів вищої освіти щодо можливості їх навчання за кордоном 57% студентів відповіли, що українські заклади вищої освіти повністю або частково не підтримують ініціативу студентів навчатися за кордоном, при цьому 29% заявили, що заклад надає повну підтримку у реалізації їх вибору. Основними проблемами навчання під час воєнного стану здобувачі назвали: «Високе навантаження зі сторони викладачів» – 31% опитаних, «Неповноцінність навчального процесу» – 23%, «Відсутність допомоги по академічній мобільності» – 6,5%, «Недостатнє інформування» – 6,5%, «Складність з отриманням документів від ЗВО» – 6%, «Відсутність альтернативи лекціям та семінарам» – 5,5%, «Поганий зв'язок» – 5%, «Страх» – 5%, «Дистанційне навчання» – 4%, «Відсутність технічних можливостей» – 3%, «Відсутність допомоги студентам в ЗСУ/ТРО» – 1%, «Зруйнований ЗВО» – 1%, «Окупація» – 1%, «Знищене житло» – 0,5%, «Сесія офлайн» – 0,5%, «Фінансові проблеми» – 0,5% [2].

Таким чином, основними причинами освітньої міграції української молоді можна визначити:

1) перспективи отримання престижної роботи за спеціальністю та сталого місця проживання;
2) можливість у подальшому вільно переміщуватись по країнах Європи;
3) відносно легкі умови вступу до вищого навчального закладу (немає необхідності складати ЗНО та інше);

4) можливість покращення знань іноземної мови;
5) доступна вартість навчання та проживання, а також кращі економічні та соціально-побутові умови;
6) втеча від воєнних дій, які йдуть на території України;
7) можливість покращення економічного та соціального становища у більш стабільних в цьому плані країнах світу.

Отже, освітня міграція є важливим аспектом сучасної освітньої системи, а розглянуті мотиви та фактори впливу можуть бути ключовими для розуміння цього явища та впровадження відповідних стратегій для удосконалення освітнього середовища в Україні. Серед ключових факторів, що спонукають студентів до навчання за кордоном, важливе значення мають можливість отримання гідної роботи та поліпшення економічного та соціального становища. Складна економічна, соціальна та політична ситуація в Україні стають причиною зростання освітніх міграцій.

Джерела та література

1. Конституція України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. URL: http://surl.li/gdyl
2. Refugees from Ukraine recorded globally. Last updated 31 December 2023. Source: UNHCR collation of statistics made available by the authorities. URL: http://surl.li/dplzc
3. Nazarenko Y. Education of Ukrainian refugees abroad (February 24-June 20, 2022). URL: http://surl.li/rhkgh
4. Survey: Ukrainian students abroad. June 2022. URL: http://surl.li/rhkgr

РЕПРЕСИВНІ ЗАХОДИ ПАРТІЙНО-ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ЩОДО ВІРУЮЧИХ НАПРИКІНЦІ 1950-Х – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1960-Х РОКІВ

Помаз Юлія,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава, Україна
iuliia.pomaz@pdau.edu.ua
http://orcid.org/0000-0002-2821-2916

Наприкінці 1950-х рр. державна політика поступово трансформується у відкриту антирелігійну кампанію, яка ознаменувалася досягненням цілковитого контролю над усіма сферами діяльності церкви. Кінець 1950-х рр. став періодом тотального скорочення кількості парафій в Україні. В 1959 р. Рада в справах РПЦ надіслала уповноваженим інструктивний лист № 57 щодо розгляду прохань про відкриття храмів, у якому рекомендувалося вжити заходів для зменшення й припинення надходження таких звернень у майбутньому. Лист містив рекомендації не допускати священиків у затухаючі парафії з метою їх подальшої ліквідації й вимогу припинити благодійну діяльність стосовно віруючих [1, с. 384]. Стратегія Ради в справах РПЦ зводилася до створення умов, за яких будь-яку релігійну громаду можна було звинуватити в порушенні законодавства про культи, зняти з реєстрації та покарати. Із 8525 православних церков і молитовень, діючих на початку 1958 р. в УРСР, у 1959 р. залишилося 8464 (2, арк. 3; 3, арк. 3).

Початок 1960-х рр. ознаменувався згортанням окремих спроб демократизації суспільного життя. Одним із об'єктів репресивної політики знову стала церква. У постанові ЦК КПРС від 9 січня 1960 р. «Про завдання партійної пропаганди в сучасних умовах» зазначалося: «<...> формування нової людини з комуністичними рисами характеру, звичками і мораллю, ліквідація пережитків капіталізму у свідомості людей є в наш час одним із головних практичних завдань» [4, с. 8]. Ідеологічна партійна робота спрямовувалась на цілковиту ліквідацію релігії в радянському суспільстві.

Активізувалися ліквідаторські настрої держави щодо РПЦ. Уповноважені Ради в справах РПЦ здійснювали контроль за виконанням радянського

законодавства про культи представниками місцевих органів влади і релігійних громад, контролювали і вивчали діяльність релігійних громад, проводили роботу по скороченню богослужінь, підриву економічної бази громад і розвалу церковного активу [5, арк. 10].

За досвідом минулих років боротьба з релігією зводилася до нищення храмів, всебічних утисків віруючих. Так, у с. Лопатичі Олевського району Житомирської області місцеві органи влади з метою зриву пасхальної служби у ніч з 8 на 9 квітня 1961 р. оголосили «воєнну тривогу» із застосуванням світломаскування, виставили на шляхах пости, затримували людей, які йшли в церкву з інших сіл [6, арк. 202].

Усупереч законам про релігійні культи владні органи адміністративними методами закривали діючі церкви, припускалися свавілля у ставленні до віруючих, перешкоджали задоволенню їх релігійних потреб. Зокрема, в 1961 р. була закрита церква в місті Новоселиці Чернівецької області. Голова міськради організував бригаду й послав її знімати хрести. Зняття хрестів супроводжувалося насмішками на адресу віруючих, які спостерігали за дійством. Це викликало їх велике обурення й справа закінчилася тим, що зібрався натовп більше ста чоловік, який зігнав з церкви цю бригаду [7, арк. 82–83]. Управляючий відділенням місцевого радгоспу в с. Новоселки Дніпропетровської області виліз на церковне приміщення, зняв хрест і скинув його на землю. Це викликало обурення працівників радгоспу і робітників хімзаводу м. Дніпропетровська, що були направлені в село для збору кукурудзи [8, арк. 101].

У результаті «роз'яснення» місцевими органами влади Івано-Франківської області законодавства про культи та перереєстрацію громад у 1962 р. 260 церковних громад змушені були об'єднатись і взяти в своє користування лише одне куль¬тове приміщення [9, арк. 49].

Здійснюючи заходи щодо посилення контролю за суворим дотриманням духовенством і віруючими законодавства про культи, радянські посадовці вдавалися до відвертого адміністрування. У квітні 1962 р. в с. Жукин Вишедубечанського району Київської області для вилучення культового

приміщення, знятої з реєстрації в 1961 р. релігійної громади прибули з району завідуючий райфінвідділом та районний дорожній майстер. Вони разом з головою сільської Ради депутатів трудящих намагалися зламати замок, але місцеві мешканці перешкодили цьому, організувавши цілодобове чергування [10, арк. 46].

Намагаючись регулювати час проведення церковних служб, голова міськради в місті Боярка Львівської області в квітні 1963 р. дав вказівку священникам починати служби в церквах о 5 годині ранку і закінчувати о 7 годині. У селі Івано-Франків Яворського району заборонили церковний дзвін. У Яворському, Камінь-Бугському, Городокському і Дрогобицькому районах у березні 1964 року було відключене електроосвітлення в усіх діючих церквах [11, арк. 113]. У селі Карів Сокальського району місцеві органи з серпня 1964 року не оформляли прописку священика, відібравши у нього паспорт та військовий квиток [12, арк. 196–197].

У Житомирській області при вилученні молитовних будинків і перебудові їх під клуби, школи та інші заклади справа доходили до відкритої протидії і опору релігійних громад і віруючих місцевим органам, які вдавалися до арештів віруючих, що боролися «за церкву Христову» [13, арк. 19]. Подібна інформація про свавілля радянських функціонерів надходила з усіх областей УРСР.

«Покращення» контролю за виконанням законодавства про культи духовенство розглядало як незаконне втручання радянських органів у внутрішні справи церкви. Свідченням цього є заява священика з релігійної громади м. Тростянець Сумської області: «За всю історію свого існування руська православна церква не була в такому критичному стані як тепер» [14, арк. 6].

Відсутність у віруючих можливостей задовольняти свої релігійні потреби, примусове вилучення храмів викликали їх справедливе обурення, давали привід звертатися зі скаргами в обласні, республіканські та центральні партійні й радянські органи. На адресу уповноваженого Ради в справах РПЦ в УРСР упродовж 1962 р. надійшло 357 скарг і заяв [15, арк. 48], у 1964 р. – 370 [16, арк. 26]. Мали місце погрози до радянських керівних структур. Зокрема, у листі

віруючих м. Генічеська Херсонської області до Президії ВР СРСР від 2 червня 1964 р. зазначалося: «Буде кровопролиття, але церкви ми не віддамо. Помре хтось із нас і нехай тоді буде соромно всім» [17, арк. 57].

Наслідком репресивних заходів партійно-державних функціонерів в УРСР за період 1960-1964 рр. стало зменшення чисельності парафій з 7460 до 4565. Із них у 39 церквах служби проводилися щоденно, в 87 – 2-3 рази на тиждень, у 2416 – по неділях та в дні релігійних свят, у 1202 – декілька разів на рік, у 821 – не проводилися рік і більше. Найбільшою мережа храмів була в західних областях, де на обліку перебувало 2768 церков та молитовень. Найменше церков діяло в Запорізькій, Дніпропетровській, Кримській, Миколаївській областях [18, арк. 1]. Темпи ліквідації церков в Україні були вражаючими: за період 1959-1964 рр. в УРСР чисельність зареєстрованих культових споруд РПЦ зменшилась із 8464 до 4539. Закриття церков, молитовень, переслідування віруючих наприкінці 1950-х – початку 1960-х рр. означало продовження реалізації політики державного атеїзму.

Джерела та література

1. Милусь В. Руська православна церква на Волині у повоєнний період. *Історія релігій в Україні.* Науковий щорічник. Книга 1. Львів : Логос, 2005. С. 377–386.
2. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. 4648. Оп. 1. Спр. 167.
3. Там само. Ф 4648. Оп. 1. Спр. 185.
4. Войтко В. И., Барсук И. Я. Отношение коммунистической партии и социалистического государства к религии и церкви. Киев : [б. и.], 1961. 46 с.
5. ЦДАВО України. Ф. 4648. Оп. 1. Спр. 374.
6. Центральний державний архів громадських об’єднань України (далі – ЦДАГО України, Ф. 1. Оп. 31. Спр. 1671.
7. ЦДАВО України, ф. 4648. Оп. 1. Спр. 374.
8. Там само. Спр. 238.
9. ЦДАГО України. Ф.1. Оп. 24. Спр. 5778.

10. Там само. Спр. 5663.
11. Там само. Оп. 70. Спр. 2554.
12. ЦДАВО України. Ф. 4648. Оп. 1. Спр. 446.
13. Там само. Спр. 408.
14. ЦДАГО України. Ф.1. Оп. 24. Спр. 6007.
15. Там само. Спр. 5663.
16. Там само. Спр. 6007.
17. Там само. Оп. 70. Спр. 2554.
18. ЦДАВО України. Ф. 4648. Оп. 1. Спр. 433.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ РЕАЛІЙ В УКРАЇНІ

Проніна Оксана,
кандидат наук з державного управління,
доцент, доцент кафедри державного управління та
місцевого самоврядування Херсонського
національного технічного університету
м. Херсон, Україна
gydkz@ukr.net
https://orcid.org/0000-0002-4894-1825

Семенко Олексій,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри державного управління
і місцевого самоврядування Херсонського
національного технічного університету
м. Херсон, Україна
web.star2309@gmail.com
https://orcid.org/0000-0003-4138-8112

Сучасне суспільство поступово стає все більш інформаційним, не тільки через те, що воно насичується інформацією та інформаційними технологіями, а й тому, що його соціальний і економічний розвиток залежать від володіння адекватною інформацією та від уміння правильно користуватися нею. Головну роль у такому суспільстві відіграє інформація, причому точна, доступна і своєчасна. На цій підставі інформація перетворюється в третій вид ресурсів,

поряд з речовиною і енергією. Усе це веде до того, що в усьому світі відбувається поступова інформатизація суспільства.

Інформаційні технології є невід'ємною частиною сучасного світу, вони значною мірою визначають подальший економічний та суспільний розвиток людства. Інформація під час війни стає потужною зброєю. Неуважне ставлення до неї може призвести до серйозних наслідків — підриву державної безпеки або підігравання пропаганді країни-ворога.

Суспільство, завдяки мережі Інтернет, щодня може створювати незбагненні для окремого людського розуму обсяги даних. В результаті всього цього може створитися помилкове враження, ніби людство вже вступило в нову фазу свого розвитку – інформаційне суспільство [1].

Невміння фільтрувати інформацію створює чудову основу, щоб змінити мислення й поведінку українців у необхідному ворогу напрямку. На це не потрібні великі бюджети чи унікальні інструменти. Бо ж люди, наприклад, не відрізняють інформаційних сайтів-смітярок (ресурсів, що спеціалізуються на маніпуляціях, проте маскуються під медіа) від онлайн-медіа, що дотримуються журналістських стандартів.

Збільшення кількості соціальних мереж, Facebook, Twitter, Telegram тощо кардинально змінило створення новин і сприяє швидкісному поширенню різних форм «фейкових новин» та дезінформації. Випадки помилкової й шкідливої інформації та дезінформації можна знайти у багатьох сценаріях, і всі вони негативно впливають на демократичну суспільну сферу. З моменту вторгнення російської федерації на територію України дезінформація суспільства набула найбільших обертів. Хоча й раніше країна-агресор використовувала подібні методи пропаганди в суміші з іншими методами введення населення в інформаційну оману. Пропаганда та обман ніколи не бувають настільки помітними й небезпечними, як під час війни. Крім фізичного насилля пропагандистська війна може мати аналогічний вплив на сприйняття. думки і рішення багатьох людей. Вона агресивніша, ніж в минулому, частково тому, що

зазнає масованого впливу дезінформаційних кампаній через інтернет і мобільні телефони.

У ці складні часи, коли вся надія покладається на журналістів та медіа у пошуках правди, яку вони бачать, знаючи, що на іншому кінці комунікаційного процесу громадяни шукають перевірену інформацію, дуже нелегко досягти збалансованих репортажів та приймати свідомі рішення щодо задоволення цієї потреби. Крім того, розуміння, дослідження та оцінка медіа-контенту, пов'язаного з війною, вимагає освіченої, грамотної аудиторії. Соціальні медіа підтримують можливість розповсюджувати будь-який вміст, будь то неправдивий, неперевірений, помилковий, підроблений, вигаданий або поза контекстом. Її ефемерний характер, стислість повідомлень і коротка концентрація уваги користувачів сприяють зниженню якості та достовірності інформації. Крім того, вірусність інформації через соціальні мережі означає, що дезінформація може досягти величезної кількості людей за лічені секунди. Деякі громадяни здатні зрозуміти цю нову динаміку, але багатьом важко визначити дезінформацію через брак контексту.

Незважаючи на постійні атаки українська економіка розвивається завдяки інформаційним технологіям. Це забезпечує підґрунтя для формування перспективного інформаційного суспільства в Україні. З початком повномасштабного вторгнення в житті українців з'явилося багато нових потреб. Від відновлення втрачених документів до повідомлення про військові злочини та отримання швидких рекомендацій щодо першої допомоги. З 24 лютого «Дія» продовжує додавати нові сервіси відповідно до вимог воєнного часу. Зокрема, приблизно через два тижні після початку вторгнення у додатку з'явився єДокумент. Це тимчасовий цифровий документ на період воєнного стану, який допомагає мати посвідчення особи тим, хто втратив доступ до фізичної версії паспорта.

Пізніше з'явилася можливість зареєструвати факт пошкодження майна внаслідок війни, щоб отримати компенсацію від держави, одноразові виплати для підприємців із регіонів, які найбільше постраждали від російського

вторгнення, та подавати документи на отримання статусу внутрішньо переміщеної особи та грошової допомоги онлайн. Не менш важливими стали розробки таких застосунків, як: «Повітряна тривога», «єВорог», «UNITED24» та «TacticMedAid», що дуже допомагають українцям в цей складний для них час. Одним із важливих аспектів розвитку інформаційного розвитку суспільства вважається електронна петиція як спосіб комунікаційної взаємодії. Під поняттям петиція розуміють особливу форму колективного звернення громадян до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування, яке обов'язкове до розгляду за умови набрання необхідної кількості голосів [3].

Значною перевагою електронної петиції є зручність, оскільки зникає потреба фізично збирати підписи на підтримку петиції. Достатньо зареєструватись, викласти своє звернення на сайті та спостерігати за кількістю голосів, поданих на підтримку петиції. За останніми даними, найбільш актуальними темами для петицій з початку повномасштабної війни стали такі теми: дерусифікація, патріотична тематика, благоустрій, транспорт, освіта та інше.

Висновок: З кожним днем українське інформаційне суспільство вдосконалюється попри воєнну ситуацію в країні. На жаль, такі фактори як пропаганда, дезінформація та фейки, негативно впливають на наявну трансформацію суспільства, хоча і є похідними від розвитку інформаційних технологій. Незважаючи на проблеми і виклики внаслідок воєнних дій, цифрова економіка покращує життя громадян з перших днів повномасштабного вторгнення за допомогою нових застосунків та нововведень. Цифровізація суспільства, в свою чергу, відбувається завдяки цифровим технологіям, які визначають цифрову сферу сучасного соціуму, економічний та інноваційний потенціал держави, рівень освіти та людського розвитку, обумовлюють соціальний прогрес, ефективність державного управління та здійснення демократичних процедур.

Джерела та література

1. Людина в інформаційному суспільстві: деякі штрихи до усвідомлення проблеми. URL : http://surl.li/rhkhq
2. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 р. № 649 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show
3. Конституація України. URL : http://surl.li/nohcj
4. Закон України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні: від 24 лютого 2022 р. № 64.

ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: КОНТЕКСТ ВОЄННОГО СТАНУ

Ягодзінський Сергій,
доктор філософських наук, професор,
проректор з навчально-методичної роботи
ПВНЗ «Європейський університет»
м. Київ, Україна
https://orcid.org/0000-0001-8755-2235

Політична комунікація в усі часи була справою обраних – необхідною для політичної еліти та ризикованою для тих, хто до неї прямо чи опосередковано не належав. Доля Сократа, Платона, Арістотеля – а потім – тисяч мислителів, вчених і державних діячів наочно демонструє, якою непростою, але при цьому суспільно важливою є комунікація між елітами, між елітою та суспільством, між суспільними групами щодо ключових принципів, пріоритетів, напрямів розвитку держав, територій, спільнот.

Особливої гостроти політична комунікація набуває в нестабільних суспільствах, до яких, беззаперечно, слід віднести суспільства, що перебувають у стані війни. При цьому, як показує історичний досвід, не є суттєвим, на якому боці воєнного конфлікту ви перебуваєте. За будь-яких умов політична комунікація суспільств, що перебувають у стані війни, супроводжується як

традиційними факторами комунікативних взаємодій – боротьбою за владу вплив і ресурси, так і нетрадиційними – спекуляції на цінностях, емоціях, мріях громадян.

Внаслідок обмежень воєнного стану політична комунікація, на наш погляд, набуває рис позірності за формою та ідеологічності за змістом. На означене накладається неможливість прямої верифікації тез учасників політичного дискурсу. Слова з аргументів перетворюються на наративи, заперечувати які неможливо з огляду на їх позалогічну природу. Вони апелюють до почуттів, до обов'язку, до мотивації, до віри, а тому не підлягають жодній деконструкції чи дискурсивному аналізу. Вони існують самі по собі, а їх носії набувають особливого політичного статусу та ніби виводяться за межі політичного простору.

Політична комунікація навіть в інформаційному суспільстві з відкритого простору ідей, концепцій, думок, змагання ідеологій, принципів і підходів в умовах воєнного стану трансформується у лабіринт з тупиковими вітками, з вузькими стежками та неможливістю рухатись у зворотній бік тією ж дорогою.

Разом з тим, суспільство яке постулює як межові цінності демократичного вільного світу, не має права згортати чи суттєво деформувати політичну комунікацію. Такі явища, на наш погляд, матимуть у перспективі вкрай негативні наслідки, пов'язані зі значним зсувом суспільної свідомості (свідомості мас) у бік авторитаризму, тоталітаризму та нетерпимості до альтернативних думок, підходів, ідей.

Відкритість політичного простору для комунікації – це не лише питання доступності громадян до політичного життя, їх здатність реалізувати своє право на думку, на вибір, на набір цінностей. У період випробувань воєнного стану відсутність або навіть суттєве обмеження політичної комунікації (ширше – політичного дискурсу) – це глибинна трансформація усіх прошарків суспільства. Молоде покоління виростає інфантильним, оскільки живе в парадигмі – за нас все вирішують. Покоління 20–35-літніх формується в стані обмеженої свободи, що невблаганно призводить до формування якостей, що шкодитимуть

відкритому суспільству – бути стриманим в бажаннях, обережним у словах, прихованим у намірах – неминуче породжує правову девіацію, зміну структури правосвідомості громадян, які не можуть повноцінно довіряти державі. Покоління середнього віку умови обмеження політичної комунікації та відсутність права вираження свого досвіду конвертує в соціальну апатію та поступовий відхід від ролі активних соціальних суб'єктів.

Усвідомлюючи зазначене вище і маючи на меті пом'якшення деструктивних соціальних явищ, що можуть супроводжувати повномасштабну війни РФ проти України, нами активно ведуться соціальні мережі – TikTok (tiktok.com/@i.sophist), Telegram (t.me/Sophist_UA) та, віднедавна, YouTube-канал (youtube.com/@Sophist_UA). Основний контент каналів – політична аналітика, основою якої є соціальне і економічне життя громадян України в умовах обмежень прав і свобод воєнного стану.

На момент написання цієї роботи канали мають більше 700 тис. підписників. Всі ресурси містять відкриті для спілкування можливості – коментарі, чат, реакції на публікації. Автори ресурсів спілкуються з підписниками, нерідко вступаючи в дискусії як щодо важливих, так і несуттєвих питань. Цим ми вирішуємо велику кількість проміжних завдань – від підтримки навиків критичного мислення громадян до надання простору для психологічного розвантаження. Проте основна мета ресурсів залишається традиційною – відкритість політичного простору та можливість реалізації альтернативних думок щодо розвитку держави загалом і деяких соціально-економічних процесів зокрема.

Досвід адміністрування публічних ресурсів, комунікації з підписниками, формування прихильників та «боротьби» з хейтом дозволяють зробити деякі узагальнення щодо стосовно політичної комунікації соціальних суб'єктів та їх готовності до відповідального впливу на побудову суспільства, здатного чинити спротив відкритій агресії. Ми не претендуємо на вичерпність і повноту узагальнень, адже дотриматись методології соціологічних досліджень було вкрай тяжко. Однак щоденний зріз активності громадян стосовно різноманітних тем суспільного дискурсу, дозволяє отримати важливі, на наш погляд, реперні

точки соціальної активності, ціннісних орієнтирів, бачення перспектив розвитку країни, ставлення до армії, влади, закордонних партнерів та громадян до одне одного.

Практика адміністрування аналітико-політичних ресурсів дозволяє прийти до висновку про те, що стійка політична комунікація в умовах воєнного стану можлива за умови дотримання таких принципів:

а) інформаційної об'єктивності – фактору, який прямо впливає на довіру аудиторії, вчить дописувачів мислити критично, сприймати істину (а не правду) як вектор формування ціннісних та соціальних установок;

б) особистісного ставлення до контенту – чинник, який забезпечує емоційний зв'язок авторів з читачами каналу, а також дописувачів між собою. Спілкування стає компонентом переосмислення соціальних станів, напрацювання смислів та очікувань;

в) актуалізації громадської свідомості – аналітичність каналів, на відміну від каналів суто новинних, позитивно вплинуло на глибину та широту поглядів читачів стосовно тем, які зазвичай сприймаються однобоко або поверхнево;

г) культивування ідей Перемоги та Миру, як стану після Перемоги та процесу, що потребуватиме напруженої роботи кожного громадянина для збереження цього стану;

д) підтримки Збройних Сил України як образу, символу та гарантії безпеки. Однією з ключових ідей зазначеного вище періоду ведення каналу була думка щодо кваліфікації злочинів, що підривають авторитет ЗСУ, як форму державної зради під час воєнного стану;

є) міжнаціональної й міжконфесійної нейтральності, адже протилежне не дозволяє зосередитись на загальних цінностях, які є першими жертвами страху людей перед війною;

ж) політичної інтерсуб'єктивності – позиції, яка дозволяє дистанціюватись від сил, партій, блоків, рухів, представників влади та опозиції, як умотивованих суб'єктів соціального життя – таких, що не можуть бути атракторами соціальних трансформацій в частині цінностей;

з) індивідуалізації ціннісних установок громадян з урахуванням їх місця перебування, залученості до бойових дій (персонально або через близьких), зміні укладу життя та інших факторів, що могли вплинути на відношення до соціальних цінностей.

Відношення до учасників політичної комунікації крізь призму перелічених вище принципів (які, очевидно, не є повними і можуть бути уточненими) розкриває внутрішні механізми та ресурси реалізації того, що в законодавчому полі ідентифікується як стійкість, незламність, мужність, патріотизм. Крім цього, відкритий діалог, що лише несуттєво модерується задля збереження атмосфери довіри та доброзичливості, дає можливість аналізу змін цінностей українського суспільства. За останні два роки до важливих трансформацій ми б віднесли такі.

По-перше, завищені очікування та обіцянки від телевізійних «експертів» і державних осіб на першому етапі війни, вичерпали ресурс. Підтримувати їх стало руйнівним, адже вони щодня поглиблювали недовіру та змушували громадян шукати інформаційні ресурси, які орієнтувались не зважену, раціональну оцінку подій. Саме у цей зросла популярність наших каналів, які від початку війни тримали позицію *«істина дорожча за правду»*.

По-друге, корупційні скандали, які все частіше почали підсвічувати непідконтрольні центральній владі України засоби масової інформації (ті, що існують за рахунок спонсорської підтримки США та країн Європи), на наш погляд, трансформували цінності громадянського суспільства в бік республіканського дискурсу. Мається на увазі ідентифікація українців як громадян Республіки. Єднання людей та влади, характерне для перших шести-восьми місяців війни, слабшає, що змушує людей шукати внутрішні джерела для збереження сил, мотивації, натхнення як базових психологічних установок.

По третє, загострення дискусії всередині українського суспільства та невидимий поділ на тих, хто залишився, і хто полишив країну. Варто відзначити, що в даному аспекті телебачення та незалежні телеграм-канали спрацювали синхронно, забезпечивши контрольовану дискусію двох категорій населення.

Нині ми не спостерігаємо наявної ще кілька місяців тому конфронтації між цими соціальними групами. Як не дивно, позитивну роль у цьому зіграли корупційні скандали, розслідування щодо можновладців та навіть «закупівельні скандали» у Міністерстві оборони України. Громадяни поступово зміщували акцент з міжособистісних сварок на зовнішній контур, який, як вони помічали, не витримував удару, що могло мати деструктивний вплив на весь хід воєнної кампанії.

По-четверте, роздоріжжя, на якому опинилась Україна в 2013–2015 роках поступово нівелювалось усвідомленням незворотності змін часів Майдану. Неможливість будь-яких політичних, економічних, культурних зв'язків з РФ, Білоруссю та низкою інших країн пострадянського минулого, однозначно орієнтувало українське суспільство на Європу як єдиний вектор руху. Посилення зовнішньої допомоги та зобов'язання, які, очевидно, були прийняті українською стороною у відповідь на підтримку, не залишили простору для сумнівів.

Однак і на цій стадії ціннісні орієнтири українського суспільства проходять випробовування і трансформацію. Весна-літо 2023 року характеризувались втомою українського суспільства від війни. Цей стан зі зрозумілих причин не міг відображатись у настроях громадян щодо Збройних сил України, а тому знайшов свій відбиток у доволі цікавому явищі – громадяни почали ставити під сумнів європейський вибір України, критикувати дії партнерів (від обожнення Боріса Джонсона – до відвертої ненависті в бік колишнього прем'єра Великої Британії), проводити паралелі між Україною та Афганістаном, поширювати думки про те, що за наш рахунок інші країни реалізують свої наміри та інтереси.

Будучи недостатньо компетентними у питаннях зовнішньої політики, а також не володіючи необхідним обсягом інформації про реалії стосунків та воєнних дій, громадяни акумулювали протестний настрій у сферах, які сприймали як зрозумілі. Є США, є РФ, є Китай, є переділ світу, є ми, де світові лідери вирішили з'ясовувати стосунки.

Усвідомлюючи, що такі тези будуть тиражовані в інформаційному просторі нашого ворога, а також підживлені в українському середовищі, ми вирішили грати на випередження і запропонували читачам каналу концепцію, яка нівелювала описані в четвертому пункті тенденції, а також консолідувала невдоволення українців стосовно корупційних скандалів.

Нами була запропонована модель Європейського вибору України як єдино можливого варіанту розвитку подій. Цей вибір – не лише вектор руху, а й оборона українців від свавілля чиновників, від неможливості побудови дієвого контролю за діями чиновників з боку громадянського суспільства.

Підсумовуючи, відзначимо критичну важливість збереження м'яких форм політичної комунікації в умовах війни. Особливо важливо це для країн, які не перебувають в інформаційній ізоляції та є активними споживачами контенту інформаційного суспільства. Закриті канали політичного діалогу миттєво призводять до переорієнтації суспільства на зовнішній контент та недовіру до осіб, які продукують політичні наративи і концепції всередині суспільства. Неофіційні опитування громадян України (звісно, далекі від строгих соціологічних досліджень) показують значну увагу українців до інформаційних ресурсів країни-агресора. Спроба знайти правду і неможливість її отримати всередині країни, конвертується у латентну цікавіть, а інколи й довіру до зовнішніх соціальних агентів.

Останнє ми вважаємо надзвичайно тривожною тенденцією, яка, безсумнівно, прямо та опосередковано впливає на національну безпеку й оборону, стійкість українців, їх здатність чинити спротив ворогові та мати внутрішні ресурси ментального здоров'я навіть попри обмеження воєнного стану.

СЕКЦІЯ 4. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА

ЩЕ РАЗ ПРО СЦЕНАРІЙ ЗАГОСТРЕННЯ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИН НАПРИКІНЦІ XX - НА ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ.

Баскакова Анна
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності Політологія,
Південноукраїнського національного педагогічного
університету імені К. Д.Ушинського»
м. Одеса, Україна
politlaw@ukr.net

Перше загострення українсько-російських відносин відбулось у 1992 році, що було обумовлено нерозв'язаною проблемою легітимності перебування Чорноморського флоту Російської Федерації в Криму, використання російською стороною військових об'єктів в Криму, кількості та статусу російських військових на території України та одночасним посиленням руху за зміну статусу Криму. Від російських політиків почали лунати заяви про неправомірність передачі Криму у 1954 році та необхідність перегляду цього питання у двосторонньому форматі.

Підтримка РФ сепаратистських проявів в Криму, активна інформаційно-психологічна пропаганда протягом тривалого часу після падіння біполярності свідчить про те, що «плани щодо анексії Криму не були миттєвим рішенням, а були ретельно підготовлені заздалегідь, а їх здійснення розпочалось ще в часи, коли українсько-російські відносини мали характер стратегічного партнерства, а відносини розвивались в дусі дружби та добросусідства. Підписання Великого договору у 1997 році не завадило російським політикам і далі говорити про можливий розпад України та поглинання окремих її частин Російською державою». Перебуваючи на посаді прем'єр-міністра Ю. Тимошенко, звернулась із публічною заявою до західноєвропейських країн «про заходи зі сторони Російської Федерації, спрямовані на дестабілізацію в Криму та тиск, в зв'язку з цим, на уряд України» [0]. У 2008 році міністр закордонних справ України

В. Огризко виступив із заявою, в якій Україна засудила факти масового поширення російських паспортів в Криму. Він вже тоді чітко зазначав, що це реальна проблема, особливо у поєднанні із заявленою Росією політикою вжиття можливих військових заходів щодо захисту російських громадян, які проживають закордоном. В серпні 2009 року антиукраїнські демонстрації відбулись в Криму. «Протестуючі» закликали керівництво Російської Федерації діяти в такий же спосіб, як вони це робили у Південній Осетії та Абхазії під час війни з Грузією у 2008 році.

Ймовірно, що остаточне рішення про необхідність анексії Криму було прийнято у 2008 році, відразу після саміту НАТО в Бухаресті. «Тоді Україні відмовили у підписанні Плану дій щодо членства, проте не заперечили факт майбутнього членства Української держави в Альянсі. Оперативний план вторгнення був відкладений, коли на посаду Президента України було обрано В. Януковича, з приходом якого на ключові посади у сфері безпеки й оборони було призначено прибічників РФ, в минулому громадян Російської Федерації, поступово посилювалась фінансова залежність Української держави від Росії, поглиблювалось співробітництво у військово-технічній сфері, отже, питання анексії Криму відійшло з порядку денного. Потреби в анексії не було, адже складалась ситуація, за якої через певну кількість років можна було б говорити про повну реінтеграцію двох держав, а не тільки приєднання частини України до Росії» [2, с. 203].

Ситуація різко погіршилась після Революції Гідності в Україні, наслідком якої була втеча 22 лютого 2014 року екс-президента В. Януковича та групи українських високопосадовців, що були тісно пов’язані із російськими спецслужбами. Тимчасовий вакуум влади та суспільно-політична криза Україні створили ідеальні можливості для РФ здійснити свою останню версію приєднання Криму. І цей план було виконано. 26 лютого 2014 року на території перед будівлею парламенту у Сімферополі повинен був відбутись мирний мітинг під лозунгом «Збереження територіальної цілісності України» та недопущення прийняття Верховною Радою АРК рішень, спрямованих на дестабілізацію

ситуації в автономії. В такій ситуації російська влада приймає рішення щодо використання російських збройних сил на території України для «стабілізації» суспільно-політичної обстановки у державі.

Як відомо, 16 березня 2014 року окупаційною владою було проведено «референдум» про незалежність АР Крим, що стало початком «легітимізації» окупації Криму. Референдум було проведено в умовах військової окупації, що суперечить діючим міжнародно-правовим нормам.

Щодо позиції влади в Україні, то відповідно до пункту 2 частини 3 статті 3 Закону України Про всеукраїнський референдум, ратифікаційний референдум щодо зміни території України, може бути проведено тільки за наслідками всеукраїнського референдуму».

Міжнародна спільнота також висловила своє відношення до цього референдуму. Венеціанська комісія виступила із заявою, що проведений референдум буде вважатись нелегітимним. Загалом, слід зазначити, що «недоторканність державних кордонів і неприпустимість порушення територіальної цілісності держав є одним фундаментальних принципів міжнародного права». Генеральна Асамблея ООН з цього приводу прийняла резолюцію 68/262 (27 березня 2014 року), в тексті якої було зазначено про те, що «референдум в Автономній Республіці Крим та місті Севастопіль 16 березня 2014 року не має юридичної сили та не може слугувати підставою для будь-яких змін у статусі Автономної Республіки Крим та міста Севастопіль» [0].

Фактично територія України була анексована і опинилась під окупацією Російської Федерації, Військове захоплення Криму було заздалегідь спланованою операцією російського керівництва. Напередодні було зосереджено приблизно 2 тис. морських піхотинців, біля 7 тис. військових підрозділів спеціального призначення, які були доставлені до Криму повітряним сполученням, та 15 тис. військових, доставлених через Керченську протоку. Ці додаткові одиниці надійшли з російського південного військового округу. «На момент операції у м. Ростов були готовими до відкритого збройного

протистояння біля 30 тис. військових» [0, с. 208]. Дана операція відбувалася за типом гібридної війни.

Джерела та література

1. Tymoshenko Yu. (2007) Containing Russia. *Foreign Affairs, May/June*. URL : https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2007-05-01/ (дата звернення: 02.02.2024 р.).

2. Bebler A. (2015) The Russian-Ukrainian Conflict over Crimea. TEORIJA IN PRAKSA let. 52, 1–2, 196–219. Резолюция принятая Генеральной Ассамблеей 27 марта 2014 года [без передачи в главные комитеты (A/68/L.39 и Add.1)] 68/262. Территориальная целостность Украины. URL : http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N13/455/19/PDF/N1345519.pdf (дата звернення: 03.02.2024 р.).

3. Задорожній О. (2015) Анексія Криму – міжнародний злочин. Київ : К.І.С., 576 с.

ГЕОПОЛІТИЧНА КРИСТАЛІЗАЦІЯ СВІТУ І ПОТЕНЦІЙНІ КОНФЛІКТИ

Войтенко Юрій
кандидат історичних наук,
доцент кафедри політології
Університету Григорія Сковороди в Переяславі,
м. Переяслав, Україна
Polistnicht@gmail.com
https://orcid.org/0000-0003-3782-5471

Початок 2024 року ознаменувався розширенням міжнародного економічного блоку БРІКС (Бразилія, РФ, Індія, Китай, ПАР) на ще 5 держав, які належать до мусульманського світу (Єгипет, Іран, Саудівська Аравія, ОАЕ, Ефіопія) [3]. При цьому, Аргентина, яка була запрошена до цього блоку, ще наприкінці грудня 2023 р. за офіційно відмовилася вступати до нього за свого новообраного президента Х. Мілея. Відтепер цей альянс (БРІКС+5) з десяти держав володіє понад третиною світового ВВП і має біля половини населення світу, а також має близько половини світових запасів нафти [2]. Це міжнародне

об’єднання не викликало б занепокоєння, якщо б це не було згуртування у переважній більшості недемократичних (за відносним виключенням: ПАР, Індії і Бразилії) держав на різних континентах (від Південної Америки до Азії), а також різних культур і релігій (християнства у вигляді католицького і православного віросповідання, мусульманства, буддизму, кришнаїтів, індуїзму тощо).

Якщо задатися питанням, що ж об’єднує ці географічно і культурно розрізнені країни у блок БРІКС+, то окрім автократичності їх, здебільшого, поєднує політика «анти-американізму» з відповідними цінностями західної цивілізації. Тобто, відбувається не спонтанне, а системне і цілеспрямоване розширення антизахідного блоку переважно недемократичних держав на різних континентах.

Союз інших країн з росією і Китаєм апріорі не може бути виключно галузевим, оскільки будь-який альянс з ними є перш за все політичним, а відтак і потенційно – військовим. Маскування його під «економічний простір» є лише спробою приховати справді геополітичні наміри перш за все їх головних драйверів – Москви і Пекіну. Виходячи з сьогоднішньої тенденції у міжнародних відносинах і розуміючи післявоєнну їх історію стає досить зрозумілим, що це і є геополітика у її чистому вигляді. Це стає більше схоже на оновлену фазу холодної війни, яка у сучасний період починає ставати більш «гарячою». Таке групування диктатур є черговим виявом того, що створюється своєрідна «Вісь зла», яка все чіткіше викристалізовується в новітньому геополітичному просторі.

Оскільки диктатури не можуть довгий час мирно співіснувати з демократіями, то варто очікувати між цими системами конфліктів по всьому світу. Спочатку ці потенційні конфлікти можуть бути між сусідніми невеликими країнами, у яких нові «метрополії» будуть допомагати своїм союзникам «звільняти» від демократичної влади прозахідних (передусім – проамериканських) держав-сусідів. Далі, в залежності від результатів цих локальних війн, можуть потягнути за собою регіональні, а від їх результатів –

світове глобальне протистояння «Вісі зла» проти Заходу і їх сфер впливу. Головним їх вигодонабувачем, очевидно є ті ж Москва і Пекін. На сьогодні ставка РФ може робитись на те, що через розпал конфліктів на локальні/регіональні, США виснажиться та змушене буде обирати (визначати пріоритети), кому з союзників допомагати більш активно, а кому – менш. РФ очевидно готова «запалювати світ» локальними війнами, щоб США переорієнтували свою військову і фінансову допомогу з України на інших своїх союзників та партнерів, які є більш близькими Вашингтону.

Альянс глобального «економічного» БРІКС+ з вже існуючим регіональним військовим блоком ОДКБ стають новим «Варшавським договором» на світовому рівні і головним його конкурентом, апріорі, стає – НАТО. Невеликі регіональні об'єднання змушені будуть зайняти разом чи окремо державами-членами чийсь бік. Наприклад, ГУАМ, як регіональний політико-економічний проект на пострадянському просторі, з якого цілком чи окремо країни увійдуть в один чи інший блок і, врешті, він може розпастися. Так, потенційно з ГУАМ можуть стати на боці країн НАТО – Україна і Молдова, а до БРІКС+ Азербайджан і Грузія.

Схожа кристалізація світу на два блоки була перед Першою світовою війною (у вигляді Троїстого союзу і Антанти) і Другою (у вигляді вісі «Берлін–Рим–Токіо» і їх союзників та сателітів по світу проти яких виступили країни т. зв. «антигітлерівської коаліції»). Зрештою, якщо диктатури переможуть демократію у світі, то вони далі не керуються плюрально, адже серед них має бути лише один лідер. Прикладом є Друга світова війна, а саме нападом Вермахту А. Гітлера на Червону армію Й. Сталіна у червні 1941 р. після підписання у Москві пакту «Молотова-Ріббентропа» 23 серпня 1939 р., що дозволяло їм з вересня 1939 р. по червень 1941 р. бути союзниками і захоплювати та розділяти між собою Європу.

Якщо задатися питанням, які ж ще країни можуть поповнити БРІКС+, або стати їх союзниками чи сателітами у майбутньому, можна спробувати дати відповідь, дивлячись на голосування в ГА ООН щодо (не)підтримки російської

агресії в Україні [1]. Отже, такими країнами можуть бути: Північна Корея, В'єтнам, Бангладеш, Пакистан, Казахстан, Таджикистан, Білорусь, Сирія, Еритрея, Малі, Судан, Південний Судан, Сенегал, Уганда, Конго, ЦАР, Зімбабве, Алжир, Ангола, Конго, Болівія, Венесуелла, Куба, Нікарагуа тощо. При цьому варто зазначити, що з п'яти постійних членів Радбезу ООН, дві – це РФ і Китай, а три – США, Велика Британія і Франція.

Це все дає простір для роздумів і прогнозування потенційних локальних та регіональних воєнних конфліктів у майбутньому з певною ймовірністю (високою, середньою, низькою). Перш за все такі протистояння можуть відбутися там, де вони вже є заморожені, тобто – остаточно не вирішені у минулому. До них можна віднести такі протидіючі держави: Північну і Південну Корею (висока ймовірність конфлікту, через ослаблення США і посилення Пхеньяну від співпраці з РФ), Китай і Тайвань (середня ймовірність конфлікту, через їх відносну віддаленість), РФ зі своєю «ПМР» і Молдова (висока ймовірність конфлікту, через незахищеність останньої від НАТО), Фінляндія через Карелію (низька ймовірність конфлікту, через вступ останньої до НАТО), Сербія і Косово (середня ймовірність, оскільки у серпні 2022 р. вже була невдала спроба відновити цей конфлікт), Венесуела і Гаяна (середня ймовірність, через новий інтерес недемократичної першої до території демократичної другої останнього часу, проте – віддаленість допомоги союзників для потенційного агресора), Туреччина і Греція за північний Кіпр (низька ймовірність конфлікту через членство обох країн у НАТО), Індія і Пакистан за Кашмір (низька ймовірність, через підтримку шляхом позиції «утримання» агресії росії в Україні), Судан і Південний Судан (низька ймовірність конфлікту, через залученість РФ і США у війні в Україні), РФ з підконтрольними їй Південною Осетією, Абхазією і Грузія (низька ймовірність через окупацію цих територій росією і проросійською владою у Грузії) та інші.

Таким чином, світ сьогодні проходить нову фазу холодної війни як відновленого конфронтаційного курсу між двома геополітичними центрами в умовах біполярності: Заходу (у формі НАТО по вісі «Вашингтон-Брюссель» і їх

союзники по світу) з його демократичними цінностями та Сходу (у вигляді своєрідної «вісі зла» з антидемократичних держав на чолі альянсу Москви з Пекіном і їх союзників по світу). Зіткнення між цими глобальними центрами і їх союзниками може призвести до війн як регіонального, так і глобального масштабу і це буде своєрідною квінтесенцією боротьби між східною та західною цивілізаціями за життєздатність.

Джерела та література

1. Генасамблея ООН ухвалила резолюцію яка вимагає від РФ негайно вивести війська з України. *Укрінформ*. 2.03.2022. URL : http://surl.li/rlzbw
2. Єгипет, Іран, Саудівська Аравія, ОАЕ і Ефіопія приєдналися до БРІКС. *Голос Америки*. URL : http://surl.li/rlzco
3. Жарикова А. До БРІКС офіційно приєднались 5 держав. *Економічна правда*. URL : https://www.epravda.com.ua/news/2024/01/3/708345/

ПИТАННЯ БЕЗПЕКИ В ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІЙ СТРАТЕГІЇ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Гавриленко Нізар,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії
Національного університету «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна
havrylenko.8895566@stud.op.edu.ua
https://orcid.org/0009-0002-6579-4983
Науковий керівник – **Моісеєва Тетяна**,
кандидат історичних наук,
доцент, доцент кафедри міжнародних відносин та права
Національного університету «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна
t.m.moiseyeva@op.edu.ua
https://orcid.org/0000-0001-7129-6046

Питання безпеки відіграють ключову роль у формуванні зовнішньополітичної стратегії Сполученого Королівства. Основним «інструментом» для визначення пріоритетів в захисті національних інтересів Британії, є стратегічні

документи: «Global Britain in a Competitive Age: the Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy» («Глобальна Британія в епоху конкуренції: інтегрований огляд безпеки, оборони, розвитку та зовнішньої політики», далі в тексті «Global Britain») та «Integrated Review Refresh 2023» («Інтегрований огляд оновлений 2023», далі в тексті «IR2023»), в яких визначено основні загрози та потенційні можливості для впровадження ефективної зовнішньополітичної стратегії у найближчі роки.

Заявленою *метою* зовнішньополітичної стратегії Британії є захист її національних інтересів, що включає в себе суверенітет та безпеку, в тому числі безпеку кордонів та свободу британського народу від примусу чи шкоди [1, с. 62; 2, с. 16]. У відповідності до наведених принципів, в «IR2023» виділено *чотири «стовпи» зовнішньополітичної стратегії*, які мають забезпечити захист національних інтересів Сполученого королівства: «Формування міжнародного середовища», «Стримувати, захищати та конкурувати в усіх сферах», «Усунення вразливостей через стійкість», «Створення стратегічної переваги» [2, с. 16].

Згідно «IR2023», Британія акцентує увагу на *стратегії мультилатералізму*, залучаючи більше держав у свою зовнішньополітичну стратегію, з метою встановлення стабільного міжнародного порядку. Завдяки вагомій ролі Сполученого Королівства в організаціях та світових інституціях, таких як G7, Рада Безпеки ООН та НАТО, країна має намір реформувати світовий порядок. Наприклад, Велика Британія підтримує збільшення кількості постійних членів Ради Безпеки ООН, завдяки долученню Бразилії, Індії, Японії та Німеччини [2, с. 19].

Основними *методами боротьби проти військових та невійськових загроз* залишаються дипломатичні зусилля (направлені на їх попередження), розвиток кібербезпеки та контртерористична стратегія CONTEST. Важливим елементом національної безпеки є *ядерні сили стримування*. Ядерна стратегія «Global Britain», наголошує на праві використання ядерних сил як для самозахисту, так і для захисту союзників по НАТО [1, с. 76; 2, с. 33-36].

«Усунення вразливостей через стійкість» є третім стовпом безпекової політики Британії (окреслений в двох згаданих стратегічних документах), і включає в себе розвиток стійкості одразу в кількох напрямках: енергетика; клімат; навколишнє середовище і здоров'я; економіка; демократія і суспільство; кібербезпека; кордон Великої Британії [2, с. 46].

Підвищення стійкості досягається завдяки низці «механізмів» – інвестиції, дипломатичне співробітництво та підсилення національної політики. Останній пункт демонструє бажання Британії поєднати внутрішню політику з зовнішньою, перетворивши свої провідні національні ресурси (приватний сектор та власних громадян) на нові методи досягнення зовнішньополітичної стратегії безпеки [1, с. 88]. В енергетичній політиці, Британія націлена на диверсифікацію постачання ресурсів, та слідування стратегії переходу на зелену енергетику. Економічна безпека досягається через створення «Ініціативи економічного стримування» («EDI»), яка включає створення фонду у £50 мільйонів, аби попереджувати та швидко відповідати на економічні загрози [2, с. 48].

В *Розділі «Створення стратегічної переваги»* (четвертий «стовп» зовнішньополітичної стратегії, згідно, «IR2023») акцентується на важливості (для укріплення позиції Британії на міжнародній арені), таких чинників, як: інновації, технології, та британські фінансові послуги. Це свідчить про бажання Британії утвердити своє положення, як глобального економічного та технологічного гравця (співпадає з раніше заявленими цілями в «Global Britain») [2, с. 53-59].

Географія національних інтересів Британії включає Індо-Тихоокеанський та Євроатлантичний регіони. Хоча Сполучене Королівство вийшло з ЄС, країна залишається зацікавленою в підтримці тісної *кооперації з європейськими союзниками* (насамперед з Францією, країнами Бенілюкс, Німеччиною, Італією), для боротьби з нелегальною міграцією, забезпеченням енергетичної безпеки та підтримки України [2, с. 20-22].

«IR2023», як і «Global Britain» передбачає перетворення *Індо-Тихоокеанського регіону* в один із «стовпів» зовнішньополітичної стратегії

Британії у майбутньому, з фокусом на розширення співпраці з країнами цього регіону – для забезпечення екологічної, економічної та міжнародної безпеки. Встановлюючи домовленості з ключовими гравцями регіону, включаючи Японію, Південну Корею, Австралію, Нову Зеландію, Індію («класичні» партнери), а також країни АСЕАН, Індокитаю, Філіппіни, Індонезію та Сінгапур (нові напрямки зовнішньої політики), Британія також планує приєднатися до Транстихоокеанського партнерства [2, с. 24].

Важливим аспектом стратегії безпеки є *британсько-китайські відносини*. Як зазначається в документі «IR2023», Китай є «систематичним випробуванням» для Сполученого Королівства. По-перше, через провідну економічну роль Китаю у світі, яку він використовує як політичний інструмент для досягнення своїх цілей (на шкоду міжнародній стабільності) [1, с. 62-63]. По-друге, через численні порушення прав людини (особливо в контексті Тибету, Сіньцзяню та Гонконгу) та акти шпіонажу [2, с. 30-31]. Відповіддю на ці виклики, є збільшення інвестицій в кібербезпеку, захист прав людини та демократій, взаємодія з союзниками, а також дипломатичні заходи у прямих відносинах з Китаєм (для збереження діалогу перед глобальними викликами).

«Global Britain», до сфери геополітичних інтересів Британії відносить розширення співпраці з *країнами Африки* (зокрема з Нігерією), та підкреслює особливий інтерес в *країнах Близького Сходу* – метою якого є збільшення торгівлі з країнами Перської Затоки та встановлення геополітичної стабільності в регіоні [1, с. 6].

Однією з ключових загроз, для національних інтересів Сполученого Королівства, залишається *Росія*. Засобами «стримування» РФ мають стати: протистояння російському впливу на світовій арені – шляхом викриття російської дезінформації; зменшення залежності від Росії міжнародних партнерів; обмеження можливостей РФ щодо примусу та застосування сили (в тому числі, завдяки санкційній політиці) [1, с. 69; 2, с. 42].

Підбиваючи підсумки, варто відзначити роль Британії як одного з основних геополітичних акторів на міжнародній арені. Стратегічні документи

«IR2023» та «Global Britain» висвітлюють роль Сполученого Королівства, а також визначають ряд напрямів безпекової стратегії країни (у контексті її міжнародної політики) та «інструментів» їх реалізації.

Джерела та література

1. Global Britain in a Competitive Age: the Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy. GOV.UK. URL : http://surl.li/rocfy
2. Integrated Review Refresh 2023: Responding to a more contested and volatile world. GOV.UK. URL : http://surl.li/rocgl

ЦИФРОВИЙ ВИМІР ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: НЕПОМІТНІ РЕВОЛЮЦІЇ

Гончар Максим,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри філософії, соціології та політології
Державного торговельно-економічного університету
м. Київ, Україна
m.honchar@knute.edu.ua
https://orcid.org/0000-0002-3080-5665

Завершення першої чверті двадцять першого століття ознаменоване низкою непомітних революцій, що розгортаються у цифровому просторі. Поруч зі стрімким розвитком штучного інтелекту, котрий ставить перед людством ряд екзистенційних викликів, питання безпеки та стійкості в цифровому середовищі виглядають менш загрозливо. Хвиля інтересу до штучного інтелекту знайшла відображення навіть при виборі «слова року» у Кембриджському словнику та ряді інших словників – це слово пов’язане зі штучним інтелектом [4]. Диджитальне середовище, соціальні мережі та військові технології побудовані на основі доступу до мережі нині мають менший потенціал зацікавлювати дослідників та науковців. Вочевидь, всесвітня мережа стала звичною та буденною, що заважає поточній рефлексії на впливи, котрі вона здійснює у різних сферах, що є надважливими для глобальної безпеки, збереження миру та міжнародного права.

Незадовго до повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну людство пережило один з проявів цієї революції, що вже відбулася – «цифрову» пандемію, викликану поширенням вірусу COVID-19. Детальний перебіг реальної пандемії постійно підживлювався потоком інформації, теоріями змови, чутками, дезінформацією та гіпотезами, які поширювалися незалежно від континенту чи суспільства. Це явище стало глобальним та всепоглинаючим, про що свідчить спеціальний термін створений для цього феномену та озвучений ВООЗ – інфодемія [3]. Вперше в історії ми мали справу із тим, що хвороба, її перебіг, заходи безпеки та поступове затухання були повністю відображені в інформаційному полі. Таке детальне спостереження було б неможливим без інтернету та соціальних мереж. Сторонній глядач був дуже добре ознайомлений із тим, які заходи безпеки запроваджують уряди Італії чи Китаю, які наслідки пандемії для економіки, наприклад, Японії чи Сполучених Штатів. Ба більше, наперед наукового погляду, користувачі мережі будували свої гіпотези в тому, звідки вірус походить та чи має штучне походження.

Згодом, вже в 2022-му році, кожен охочий міг спробувати скласти для себе картинку російського вторгнення в Україну, послуговуючись ресурсами інтернету та соціальних мереж. Тут ми бачимо цілковите повторення сценарію – глобальна криза, що має цілковите відображення в мережі та цифрових медіа. Глибина покриття інтернету дозволяє проникати на позиції військових, дивитись кадри, що записані безпосередньо під час бою, оцінювати наслідки ракетних ударів, слідкувати за перебігом військових операцій, а, часом, здійснювати розвідку побудовану на інформації із соціальних мереж. Відтак, російська агресія породила відчутно новий спосіб переживання військових дій – війна тепер повністю покрита цифрою. Інформація, яка в попередні часи була доступна лише урядовцям чи військовим, дуже легко досягає пересічного громадянина і впливає на нього. І цей вплив, часом, може мати непередбачувані наслідки: від більшої мобілізації громадян до станів зневіри чи розгубленості. Ми бачимо, що межа між військовою та цивільною стороною життя все більше розмивається.

Ця тенденція відслідковується вже певний час. Дослідниця Роза Брукс, наприклад, опублікувала свої спостереження з цього питання у праці під назвою «Як усе перетворилося на війну, а армія стала всім: історії з Пентагону» [1]. В цій роботі вже бачимо паростки осмислення змін, які викликають технологічні перетворення. Війна – простір, що раніше належав виключно військовим, стає здобутком загалу. Відбувається також і процес поступового злиття явищ війни та миру. Знання, що раніше було доступне лише військовим, стає переживанням простору цивільного. Яскраво свідчить на користь цих тез, залученість громадян України у процес комплектування бойових частин дронами та іншим необхідним матеріальним забезпеченням, який відбувається із застосуванням соціальних мереж. Проблематикою завтрашнього дня для українського контексту є і питання, котрі Роза Брукс ставить у своїй роботі: якою є роль військових у післявоєнній реконструкції, відзначаючи парадигмальну невідповідність військової логіки у викликах повоєнної відбудови.

Доступ до мережі інтернет сьогодні додатково визначає успіх на полі бою. Швидкість комунікації та відсутність необхідності стаціонарного підключення, котрі пропонує цивільна розробка супутникового інтернету – Starlink, значно вплинула на спроможності українського війська до спротиву та організації власних військових операцій. В умовах, коли традиційні способи зв'язку можуть бути порушені супротивником, комерційна цивільна інноваційна технологія дозволяє під’єднатися до мережі та оперувати у непередбачуваних умовах. Підсумовуючи, можна твердити, що проникнення та глобальність інтернету, викристалізовує нову віху інформаційної революції – більшість глобальних подій відтепер розгортаються в режимі «онлайн»: від пандемій, військових дій до революцій та суспільних рухів. Ми маємо справу також і з новим виміром цієї інформаційної революції – миттєвістю розповсюдження інформації та поширенням доступу до сфер, що раніше лежали поза загальнодоступним знанням.

Розмивання цих кордонів між цивільною та військовою сферами породжує ті виклики, з якими стикається Україна відбиваючи російську агресію. Засоби

ураження, розвідка та протидія супротивнику здійснюються із залученням мережевого обладнання, цифрових технологій та соціальних мереж. Показовою є інформація, коли антени від Starlink залучаються для зв'язку на українських морських дронах [2].

Інша важлива сторона непомітної революції – це пряма сутичка наративів, котра розгортається онлайн. Бачимо протистояння різних підходів до подання інформації: принципів відкритості супроти пропаганди. Якщо в ХХ-му столітті державна пропаганда мала яскраво визначеного реципієнта – власного громадянина, то нині ми фіксуємо, що пропаганда покликана впливати на ворога.

Доступність і миттєвість інформації створила ситуацію, в якій протиборчі сторони легко отримують повідомлення та інформацію від сторони супротивника. Офіційні ідеології відтепер не лише мобілізують власних громадян, а й покликані здійснювати прямий вплив на іншу сторону конфлікту. Така форма протистояння відбувається не лише під час військових конфліктів, а й у цілком мирний час. Соціальні мережі стають тим полем, де у конкуренції за нових носіїв, сходяться різні системи – авторитарні та демократичні, відкриті та закриті відповідно. Така ситуація вимагає оперативної реакції як на полі бою, так і сфері інформування громадян.

Швидкість поширення інформації обумовлює необхідність нової якості включення влади у процес інформування населення, розвінчання дезінформації, тощо. Відсутність такої реакції дозволяє опонентам організувати інформаційний простір відповідно до власних завдань та наративів, що може підривати національну безпеку, стійкість урядів та цілих країн, вливати на настрої громадян, електоральні процеси тощо. Потенційна загроза штучного інтелекту у майбутньому не має затьмарювати ґрунтовний аналізів процесів, що вже сьогодні характеризують цифрове середовище. Застарілі підходи до роботи з інформацією та інформаційними атаками чи протоколи реакції на кризові обставини варто переглядати, враховуючи, що секретність нині заступає загальнодоступність та добра поінформованість пересічного громадянина, а

межа між суто цивільними чи військовими або будь-якими іншими сферам дедалі більше розмивається.

Джерела та література

1. Brooks R. How Everything Became War and the Military Became Everything : Tales From the Pentagon. New York : Simon & Schuster, 2017. 450 p.
2. «How am I in this war?»: New Musk biography offers fresh details about the billionaire's Ukraine dilemma. URL : http://surl.li/robtg (дата звернення: 08.02.2024)
3. Simon, F., Camargo, C. Autopsy of a metaphor: The origins, use and blind spots of the «infodemic». *New Media & Society*. 2023. № 25 (8). P. 2219–2240.
4. Cambridge Dictionary names Hallucinate Word of the Year 2023. URL : http://surl.li/robtr (дата звернення: 08.02.2024)

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ ІМІДЖ ЯК ЧИННИК МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Горбачова Олександра,
здобувачка 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії
Національного університету «Одеська Політехніка»
м. Одеса, Україна
horbachova.8894853@stud.op.edu.ua
Науковий керівник – **Бабіна Валентина,**
кандидат політичних наук,
доцент, доцент кафедри міжнародних відносин і права
Національного університету «Одеська Політехніка»
м. Одеса, Україна
v.o.babina@op.edu.ua
https://orcid.org/0000-0003-2796-5024

Сучасний світ переживає еру, де інформація та сприйняття відіграють ключову роль у формуванні міжнародних відносин. Зовнішньополітичний імідж країни стає визначальним фактором у визначенні її місця та ролі в міжнародній арені.

Перше, на що я хочу звернути увагу, це важливість зовнішньополітичного іміджу для країни у сучасному світі, насиченому глобалізацією та інформаційними потоками. Імідж країни визначається не лише її зовнішньополітичною стратегією, але й її культурою, історією, економікою та іншими аспектами, які впливають на сприйняття її міжнародним співтовариством.

Друге, варто звернути увагу на те, як зовнішньополітичний імідж впливає на економічний розвиток та інвестиційний клімат. Позитивний імідж може привертати інвесторів та сприяти розвитку торгівлі та економічного співробітництва з іншими країнами.

Із середини XX ст. спостерігається формування спільноти фахівців, що спеціалізуються на побудові іміджу, серед них є такі, що створюють державний імідж. Сьогодні одним із найвідоміших консультантів у сфері державного іміджу є Саймон Анхольт, який зауважує на відмінності між іміджем держави й товару [5], що зумовлює розробку специфічних підходів до формування державного іміджу.

У сучасному міжнародному політичному маркетингу виділяються різноманітні підходи до державного іміджування: геополітичний, маркетинговий, брендинговий. Геополітичний підхід заснований на аналізі географічного простору з погляду створення геополітичних образів, що розраховані на вплив на свідомість суспільства. Відповідно, геополітичний образ держави являє собою цілеспрямовані структуровані уявлення про географічний простір держави, які включають яскраві образи та характеристики окремих країн світу, що добре запам’ятовуються. Саме географічні регіони асоціюються у свідомості міжнародної спільноти з конкретним політичним курсом держави. Так, геополітичний образ України часто трактується як географічна та ментальна межа між Заходом і Сходом або буферна зона, що відокремлює Європу від Росії.

У системі міжнародних відносин значна кількість розвинених держав із різних регіонів світу, зокрема Австралія, Велика Британія, Польща, Південно-Африканська Республіка, Сінгапур, Швейцарія, створила власні іміджі, на основі

яких реалізують скоординовані урядом активні зовнішньополітичні стратегії з урахуванням економічного розвитку держави, історико-культурних і географічних особливостей, сприйняття населенням унікальних рис країни тощо. Як показує практика, такий підхід сприяє формуванню цілісного позитивного іміджу країни. Формування й управління національним іміджем в сучасних міжнародних відносинах відіграє важливу роль для держав, які бажають активно спілкуватися на міжнародній арені і впливати на своїх партнерів та конкурентів. Кожна держава розвиває власну зовнішньополітичну стратегію, в основі якої лежить унікальний підхід до спілкування з іншими країнами.

Створення позитивного національного іміджу базується на різноманітних факторах, таких як економічний потенціал, культурна спадщина, історія, політична система, технологічні досягнення та інші. Країни розробляють свої комунікаційні стратегії, щоб презентувати себе на міжнародній арені як привабливі партнери для співпраці у різних сферах, включаючи торгівлю, інвестиції, культурний обмін та політичні відносини.

Цей підхід дозволяє державам активно впливати на світову політику, будувати стратегічні альянси та залучати іноземні інвестиції. Крім того, позитивний національний імідж сприяє зміцненню внутрішнього соціального та економічного стану країни, оскільки привертає інтерес з боку іноземних партнерів та інвесторів.

З початку 1980-х років в теорії міжнародних відносин активно досліджується тема зовнішньополітичних стереотипів та міжнародного державного іміджу. Це стало результатом процесів розпаду «холодної війни» і зменшення ефективності застосування державами «жорсткої сили» у міжнародних відносинах, яка включала в себе військову інтервенцію, примусову дипломатію, економічні санкції та використання матеріальних ресурсів, таких як військова сила і економічні можливості. У новому міжнародному середовищі особлива увага приділяється не економічній або військовій потужності, а пошукам шляхів для покращення міжнародного іміджу держави, який має унікальні характеристики, спрямовані на основні цільові аудиторії. Внаслідок

цього, умови трансформації міжнародної системи змусили держави розробляти нові стратегії впливу як на окремих міжнародних гравців, так і на глобальне співтовариство в цілому, при цьому одним з ключових завдань зовнішньої політики стало формування конкурентоспроможної ідентичності держави. Це призвело до оцінки реальної ролі привабливості іміджу держави, що стало необхідною складовою стратегії «м'якої сили».

М’яка сила, за Джозефом Наєм, – це здатність досягати бажаного не примусом, а через переконання та власну привабливість. Результативність впливу на об’єкт залежить від ресурсів і вміння їх використовувати [6]. Ресурсами «м’якої сили» є культурно-ціннісна привабливість, що заснована на розповсюдженні масової культури. Серед інструментів просування культурно-ціннісної привабливості є створення національних торгівельних мереж в інших країнах, розповсюдження національного кінематографу, популярної музики, організація спортивних змагань тощо, національнодержавна й економічна моделі розвитку; привабливість політичної моделі. Таким чином, «м’яка сила» формується привабливими політичними ідеалами, культурними чинниками й економічною політикою держави. Незважаючи на неагресивний характер чинників м’якої сили, Джозеф Най підкреслює, що помилково вважати її гуманнішою за жорстку, адже кінцевою метою переконання можуть бути дії, які суперечать інтересам іншого суб’єкта [6].

Зважаючи на це, треба уникати протиставлення м’якої та жорсткої сили, адже використання м’якої сили не лише не виключає наявності в державі жорстокості, а, навпаки, може спиратися на військову й економічну могутність, які зміцнюють статус та авторитет держави на міжнародній арені. М’яка сила може проявлятися у формі пропагандистського тиску, а жорстка сила, навпаки, використовувати інструменти економічних дотацій і стимулювання прибутку

У світлі цих аспектів, важливо постійно аналізувати та вдосконалювати стратегії управління зовнішньополітичним іміджем. Використання інноваційних підходів та інструментів дозволить країнам підтримувати позитивне сприйняття та ефективно протидіяти негативним кампаніям.

Джерела та література

1. Барна Н.В. «Іміджелогія». URL : http://surl.li/rmtoo
2. Петров П. Г. Технології формування та підтримки зовнішньополітичного іміджу держави. *Грані.* 2016. 3 березеня. С. 91–94.
3. Чечель О. Ю. Формування іміджу держави на міжнародній арені. *Інвестиції: практика та досвід.* 2016. № 10. С. 82–86.
4. Хмель А. О., Мещерякова А. В. Зовнішньополітичний імідж країни: технології формування. *Молодий вчений.* 2021. № 4 (92).
5. Anholt S. Brand New Justice: The upside of Global Branding. Butterworth-Heinemann. Oxford, 2003. URL: http://surl.li/bavpj (дата звернення: 08.02.2024).
6. Nye J., Soft Power: The Means to Success in World Politics. URL : http://surl.li/rlzgu (дата звернення: 04.02.2024).

ПРИЧИНИ ПОСИЛЕННЯ ІРЕДЕНТИСТСЬКОЇ РИТОРИКИ У КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ І СХІДНОЇ ЄВРОПИ НА ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

Горло Наталя,
доктор політичних наук, доцент,
професор кафедри політології
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна
ngml@ukr.net
https://orcid.org/0000-0003-0872-9333

Сучасна постбіполярна поліцентрична система міжнародних відносин стикається з багатьма ризиками, у тому числі з активізацією націоналістичних рухів, що є наслідком ренесансу націоналізму та іредентизму. Відродження націоналізму на рубежі століть було пов’язане з розпадом великих держав, утворенням на їх уламках менших національних держав і загостренням проблеми споріднених груп – меншин, які проживають в сусідніх державах.

Як зазначає М. Вотербері, одразу після зруйнування комуністичного світу багато аналітиків, знаючи досвід іредентизму і етнічного насилля в регіоні Центральної, Східної і Південно-Східної Європи, прогнозували появу нових війн і конфліктів, однак їхні очікування не справдилися, адже з’явилася нова

парадигма відносин держави і споріднених транскордонних груп, заснована на інституціоналізації транскордонних культурних, політичних і економічних мереж, а не активній політиці по зміні кордонів чи спробах повернути населення [3]. Дійсно, права меншин закріплені у Рамковій конвенції «Про захист національних меншин» (1995 р.) та низці інших документів ЄС.

Але світова система міжнародних відносин зазнала великих потрясінь у 2014 році у зв'язку з реалізацією загарбницької політики російською федерацією, що засвідчило грубе нехтування нормами міжнародного права щодо територіальної цілісності України як суверенної держави і непорушності її державних кордонів. Росія продемонструвала відродження експансіоністського іредентизму, супроводжуючи свою політику еклектичною сумішшю цілей і гасел, серед яких присутні не тільки «особлива цивілізаційна місія російського народу у протистоянні із західним впливом» і великодержавницька ідея відродження імперії як «Третього Риму», але також «повернення історичних земель» та міфічне уявлення про «один народ». Агресивна політика формувалася протягом тривалого періоду, починаючи з 1990-х років. Війна росії проти України проявила слабкі місця у системі міжнародних відносин, зокрема, продемонструвала нерішучість і непослідовність міжнародних організацій у засудженні агресора. Міжнародні організації (ООН, МАГАТЕ та інші) часто демонструють «занепокоєність» замість прийняття певних конкретних рішень щодо росії. Чимало країн до цього часу прислухаються до агресора і намагаються налагодити з ним партнерські відносини, чому сприяє сировинна залежність від рф. Саме на цьому тлі активізується іредентистська риторика у країнах Центральної і Східної Європи, зокрема, в Угорщині та Румунії.

Звернемося до фактів, які демонструють наявність гасел іредентистського спрямування щодо українських територій. Навесні 2023 року румунська сенаторка Діана Шошоаке виступила із законодавчою пропозицією, в якій стверджувала, що Румунія повинна «анексувати історичні території», які колись належали румунській державі, а тепер належать Україні. Зокрема, «Румунія анексує історичні території, які їй належали, а саме Північну Буковину, Герцу,

Бугеакул (Кагул, Болград, Ізмаїл), історичний Марамуреш та острів Серпілор». У заяві вказано, що «за допомогою цього підходу ми хочемо відновити культурну ідентичність, традиції, звичаї та релігію румунського населення, яке нараховує приблизно 1 мільйон румунів, включаючи змішані сім'ї» [2]. На початку 2024 року лідери праворадикальних партій виступили із заявами іредентистського характеру. 27 січня 2024 року на з'їзді ультраправої угорської партії «Наша Вітчизна» її лідер Ласло Тороцкаї заявив, що якщо «державність України припинить своє існування внаслідок війни», ця політична партія претендуватиме на Закарпаття. 28 січня 2024 року лідер румунської ультраправої партії «Альянс об'єднання румунів» Клаудіу Тирзіу закликав до «реінтеграції» румунської держави в її «природних кордонах», заявивши на виступі в Яссах, що «Північну Буковину не можна забувати! Південну Бессарабію не можна забувати! Земля Герца, Закарпаття, все, що було і є румунським народом, має повернутися в межі тієї ж держави! [1]. Бачимо типові висловлювання іредентистського спрямування, адже в основі іредентизму першочергово лежить уявлення про деякі «незвільнені землі», які необхідно включити до складу держави. Іредентисти вдаються до різних аргументів для виправдання своїх намірів: захист спорідненої меншини від утисків – реальних або вигаданих; захист прав людей, які розмовляють тією ж мовою; відновлення історичних прав на територію і – більш широко – «відновлення історичної справедливості» у будь-яких інтерпретаціях.

Сам факт таких заяв може видатися нелогічним на фоні того, що й Угорщина, і Румунія є членами ЄС і НАТО, отже, відповідно до норм цих організацій, повинні утриматися від будь-яких територіальних претензій. Разом з тим заяви пролунали і отримали чималий резонанс як серед суспільства, та і серед політичних кіл. Наведемо декілька пояснень щодо причин актуалізації іредентистської риторики.

По-перше, в Угорщині й Румунії досить популярною є ідея «Великої держави», змістом якої є заклик до відновлення втраченої територіальної могутності колись великої держави шляхом включення до свого складу

територій, на володіння якими, як вважається, існує певне «історичне право». В Угорщині ця ідея доповнюється уявленнями про розділеність народу, пов'язаною з так званою «Тріанонською травмою». І, хоч на офіційному рівні з боку вищого політикуму Угорщини та Румунії офіційних територіальних претензій до України немає, великодержавницька ідея має чимало прихильників, а сама ідея побутує в суспільно-політичному дискурсі. Подеколи політики високого рангу дозволяють продемонструвати свою прихильність до великодержавницької ідеї, як це зробив прем'єр-міністр Угорщини В. Орбан, з'явившись у листопаді 2022 року на футбольному матчі збірної Угорщини з шарфом, на якому зображена карта «Великої Угорщини» з частинами сусідніх держав у її складі.

По-друге, важить вплив зовнішньополітичної ситуації, адже такі заяви посилилися на фоні війни росії проти України. Реакція світової спільноти на окупацію Кримського півострова у 2014 році була недостатньою, що, власне, деякою мірою і призвело до ескалації війни у формі повномасштабної агресії росії проти України у 2022 році. Тож радикальні угорські та румунські політики прагнуть скористатися поточним моментом і заявити про наміри.

По-третє, іредентистські гасла висловлюють політичні сили ультраправого флангу партійного спектру, це партії з виразною націоналістичною риторикою, які, вдаючись до популістських заяв, намагаються сформувати цільову аудиторію і, враховуючи високий інтерес з боку суспільства до великодержавницької ідеї, отримують підтримку частини електорату. Тобто бачимо прагматичний розрахунок – підвищити рейтинг партії і отримати більший рівень електоральної підтримки.

Отже, незважаючи на закріплення принципів територіальної цілісності та непорушності державних кордонів у європейському законодавстві, іредентистська риторика все ж має місце у сучасній європейській політичній практиці, адже існує певний попит на ідеї іредентистського характеру з боку суспільства і мають місце небезпечні прецеденти реалізації іредентистської політики з боку рф.

Джерела та література

1. Що стоїть за претензіями ультраправих Угорщини та Румунії на територію України. *BBC. News Україна*. 29.01.2024. URL : https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cyx78e1n9jlo (дата звернення: 10.02.2024).
2. Senatoarea Șoșoacă propune «anexarea teritoriilor istorice ale României» din Ucraina. *România Liberă.* 21.03.2023. URL : http://surl.li/rlzht (дата звернення: 10.02.2024).
3. Waterbury M. A. From Irredentism to Diaspora Politics: States and Transborder Ethnic Groups in Eastern Europe. URL : http://surl.li/rlzig (дата звернення: 09.02.2024).

ООН ТА МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА: ПЛАН УКРАЇНИ

Єрмолюк Григорій, Сотник Юрій,
здобувачі 3 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
ОПП «Політичні технології та лідерство»
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна
rekaro23@gmail.com, sotnikyurii2@gmail.com
Науковий керівник – **Бульбенюк Світлана,**
професор кафедри політичних технологій
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна
rekaro23@gmail.com, sotnikyurii2@gmail.com
https://orcid.org/0000-0001-9760-7850

Міжнародна безпека гарантує глобальну самооборону та розвиток. Основними суб'єктами цієї безпеки є міжнародні організації, відповідальні за контроль над озброєннями, запобігання конфліктам та захист прав людини. У сучасних міжнародних відносинах питання забезпечення міжнародної безпеки набуло особливого значення у XXI ст. у зв'язку з переходом від біполярного до постбіполярного світу. Міжнародна безпека визначається як стабільний світовий порядок, заснований на міжнародному праві, який сприяє вільному розвитку

держав, захисту прав і свобод людини та підтриманню високого рівня життя. Структурою міжнародної безпеки є два компоненти: універсальна та регіональна безпека, які забезпечують колективну безпеку через ООН і регіональні механізми [4].

Вторгнення Росії в Україну у 2022 р. порушило європейську та глобальну безпеку. Світ зіткнувся із загрозами війни, які виходять за рамки тероризму та конфліктів. Україна потребує підтримки міжнародних організацій для вирішення конфлікту з Росією. Перед світом стоїть завдання мобілізувати всі свої дипломатичні, політичні та правові ресурси для зниження напруженості та запобігання агресії. Як головний орган ООН, Рада Безпеки ООН відіграє важливу роль у врегулюванні кризових ситуацій. Відповідно до Статуту ООН, Рада Безпеки має виключну компетенцію запобігати війні та сприяти створенню умов для співпраці між державами [2]. Цей орган має право вживати превентивних і примусових заходів від імені ООН.

Однак ООН не має ані політичної волі, ані економічного інтересу для виконання свого статутного мандату. Відсутність ефективних процедур і механізмів примусу в усіх міжнародних організаціях, включаючи ООН і ОБСЄ, свідчить про те, що цим організаціям бракує спроможності запобігати і припиняти збройні конфлікти. Сергій Корсунський, посол України в Японії, заявив, що несправедливо, що вбивці покарані, в той час як держави-агресорки, які спричинили загибель тисяч людей, залишаються безкарними [3].

8 лютого 2023 року Президент Зеленський окреслив основні принципи глобальної безпеки (превентивна допомога та санкції для стримування агресії) перед членами британського парламенту. Він зазначив, що такого принципу не існує в міжнародному праві, особливо в контексті допомоги країні, яка стикається із загрозою агресії. Посилаючись на підтримку України з боку Великої Британії та її прохання про надання винищувачів, Зеленський обережно наголосив на необхідності запровадження зобов'язання щодо запобігання агресії [1].

Ця позиція вводить нові зобов'язання в міжнародне право і може мати важливі наслідки, особливо щодо превентивного характеру зобов'язань, вже закріплених у міжнародному праві, таких як запобігання геноциду. У контексті запобігання геноциду були проведені паралелі із зобов'язанням протистояти агресії. Це зобов'язання передбачає надання військової допомоги або введення санкцій як засобу стримування агресії. Було відзначено, що зобов'язання запобігати створює основу, яку можна адаптувати до конкретних обставин кожного випадку.

Пропозиція щодо визнання відповідальності за запобігання агресії відіграватиме важливу роль як у дипломатичних ініціативах України, так і в міжнародно-правовій системі. Це зобов'язання стане ключовою концепцією статті 9 Мирного плану, спрямованої на запобігання ескалації, і буде реалізовано як практичний захід через Київську угоду про безпеку [1]. Відповідно до міжнародного права, це зобов'язання заповнить прогалину в запобіганні агресії та сприятиме досягненню цілей ООН щодо запобігання загрозам миру та стримування актів агресії.

Заборона агресії вже визнана зобов'язанням, яке стосується не лише жертв, але й міжнародного співтовариства [1]. Наступним логічним кроком є покладання на міжнародне співтовариство зобов'язання запобігати цьому тяжкому злочину. Зобов'язання не визнавати і не заохочувати агресію було б доповнено новим елементом: запобігання агресії.

Це зобов'язання можна було б легко застосувати у випадку України, коли визнано агресора і жертву, а Україна не має претензій на російську територію. Воно також може бути застосоване в більш складних ситуаціях, таких як конфлікти між двома авторитарними урядами, наприклад, шляхом забезпечення того, щоб військова допомога була пропорційною жертві та ефективною. Цілком ймовірно, що це зобов'язання також може бути обмежене.

Навіть з такими обмеженнями зобов'язання щодо запобігання агресії допоможе Україні швидше отримати необхідну їй зброю і посилить важливість міжнародного права у захисті держав від загроз миру.

Джерела та література

1. Кучеренко Е. Зупинити наступні агресії: новий принцип світової безпеки, що просуває Україна. *Європейська правда.* 2023. URL : http://surl.li/rmabz
2. Карапозюк А. Роль Ради Безпеки ООН у підтримці міжнародного миру та безпеки в сучасному світі та оцінка її ефективності на прикладі України. *Центр безпекових досліджень «СЕНСС»*. 2023. URL : http://surl.li/rmafp
3. Кінаш Н. Б. Міжнародна безпека як фактор формування національної безпеки України. *Юридичний електронний журнал*. 2022. № 9. С. 562–564. URL : http://www.lsej.org.ua/9_2022/138.pdf
4. Попович Г. Міжнародна безпека як глобальна проблема сучасності. *Міжнародний науковий вісник*. 2020. № 2 (22). URL : http://visnyk-international.uzhnu.edu.ua/article/view/241860

ТРАНСФОРМАЦІЯ АРХІТЕКТУРИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ НА ТЛІ ВІЙСЬКОВИХ ПЕРЕВОРОТІВ У ЗАХІДНІЙ АФРИЦІ

Запорізька Ірина,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна
zaporizka.iryna@gmail.com
https://orcid.org/0000-0001-9935-7736

Регіональна інтеграція в Західній Африці бере початок з середини XX ст., коли франкомовні країни регіону, що проходили через процес деколонізації, прагнули до поглиблення внутрішньорегіональних зв'язків і кооперації. Характерною рисою цих процесів стала інтеграція на економічній основі, оскільки перші спроби ґрунтувалися на запровадженні франку КФА, що зрештою стало базою для утворення Західноафриканського економічного і валютного союзу (ЗАЕВС, фр. UEMOA – L'Union économique et monétaire ouest-africaine), до якого входять 8 країн регіону, 7 із яких – колишні колонії Франції.

Найбільш успішним прикладом інтеграції не лише в Західній Африці, але й на всьому континенті, є Економічне співтовариство країн Західної Африки (ЕКОВАС), що було засноване в 1975 році та об'єднало одразу 15 країн регіону. Хоча пріоритетом об'єднання було проголошення сприяння економічному розвитку і співробітництву між країнами-членами, ЕКОВАС також визнав важливість миру і безпеки як ключових елементів економічного процвітання держав. Тому в 1990-х роках було прийнято Механізм із запобігання, управління, розв'язання конфліктів, підтримання миру та безпеки, що розпочав запровадження правових рамок для надання державам-членам військової, посередницької та миротворчої підтримки [2]. Також у 1990 році було створено Спостережну групу ЕКОВАС (ЕКОМОГ), що стала військовим інструментом та з тих пір сім разів здійснювала втручання у конфлікти в державах регіону з метою стабілізації ситуації (у Ліберії, Сьєрра-Леоне, Гвінеї-Бісау, Кот-д'Івуарі, Малі та Гамбії) [10]. За цей час ЕКОВАС мала деякі успіхи в стабілізації ситуації та відновленні демократії в державах-членах, зокрема як сторона процесів мирного врегулювання в 2012 році після перевороту в Малі, у 2015 році після військового путчу в Буркіна-Фасо та в 2017 році після президентських виборів у Гамбії [6].

Тим не менше, період із 2020 року став часом виникнення нових викликів для держав Західної Африки та для регіональної інтеграції. У цей короткий проміжок часу регіон пережив одразу 8 спроб переворотів у 5 країнах, 6 із яких стали успішними (у 2020 році в Малі, у 2021 році в Малі та Гвінеї, у 2022 році двічі в Буркіна-Фасо, у 2023 році в Нігері) [1]. Як наслідок, до влади в Малі, Буркіна-Фасо, Нігері та Гвінеї прийшли військові хунти, що значно похитнуло позиції демократичних сил у регіоні, негативно вплинуло на імідж цих держав і Західної Африки у цілому (Антоніо Гутерреш назвав події в Західній Африці «епідемією переворотів» [8]) та поставило під сумнів можливості ЕКОВАС ефективно реагувати на регіональні виклики і загрози.

Наслідком цілої хвилі путчів і приходу до влади антидемократичних сил у зазначених країнах стали дестабілізаційні процеси всередині ЕКОВАС.

Об’єднання запровадило санкції проти Малі, Буркіна-Фасо, Нігеру та Гвінеї для здійснення тиску на хунти, щоб заохотити їх до більш швидкого переходу до демократичного правління. Санкції включали не лише призупинення членства в організації, але й закриття всіх кордонів з іншими країнами, а також призупинення всіх комерційних і фінансових операцій з державами, де при владі знаходять не законно обрані уряди [2]. До того ж санкції були запроваджені з боку ЗАЕВС, зокрема призупинення членства та обмеження щодо видачі позик Центральним банком держав Західної Африки (фр. Banque Centrale des États de l’Afrique de l’Ouest, BCEAO) [9]. Такі заходи є особливо болючими для Нігеру, Малі та Буркіна-Фасо, які не мають виходу до Світового океану, а тому змушені здійснювати зовнішньоторговельні операції через треті країни, передусім інших членів ЕКОВАС. Як наслідок, у січні 2024 року вказані три країни заявили про вихід із об’єднання як реакцію на запроваджені негуманні обмеження, хоча поки не ясно, як саме хунти, що знаходяться при владі, бачать подальший процес розриву відносин з організацією [5].

ЕКОВАС не став єдиним об’єднанням, у якому «розчарувалися» нові очільники зазначених держав. У травні 2022 році Малі, а в грудні 2023 року Нігер і Буркіна-Фасо заявили про вхід із групи G5 Sahel, що з 2014 року слугувала механізмом співпраці між п’ятьма державам Сахелю для протидії джихадистській та іншим безпековим загрозам у регіоні. Причиною такого кроку стало звинувачення в тому, що G5 Sahel не вдалося досягти цілей із гарантування безпеки та розвитку сахельських країн, а також у занадто великій ролі Франції, що протягом багатьох років розміщує своїх військових у регіоні. Після таких заяв двоє членів, що залишилися (Мавританія і Чад), були вимушені визначити де-факто остаточний розпад G5 Sahel [4]. Загалом хунти трьох держав займають різку анти-французьку позицію, а вихід із «групи п’яти» став частиною масштабнішої кампанії зі зменшення французької присутності в цих країнах, що, за їхніми словами, має сприяти утвердженню незалежності і суверенітету західноафриканських держав та економічному процвітанню й покращенню безпекової ситуації.

Як альтернативний шлях, Малі, Нігер і Буркіна-Фасо вирішили діяти спільно, щоб протидіяти безпековим загрозам у регіоні. У вересні 2023 року вони заснували Альянс держав Сахелю для протидії можливим загрозам збройного повстання чи зовнішньої агресії [3]. Поки що конкретні механізми кооперації не були затверджені, тому Альянс є скоріше спробою ширшої інституціоналізації співпраці між трьома країнами, нові лідери яких є доволі близькими за поглядами на ситуацію в регіоні.

Розчаровані неефективністю операції «Бархан», очолюваної Францією, та діяльністю сил G5 Sahel, очільники хунт прагнуть до пошуку нових шляхів боротьби з загрозами тероризму і організованої злочинності в Сахелі, у тому числі через пошук нових партнерів, серед яких чільне місце займає Росія. Проте така лінія поведінки ставить під питання перспективи регіональної інтеграції в Західній Африці та, у більш широкому контексті, аспект африканської єдності (членство в Африканському Союзі всіх держав, де було здійснено перевороти, було призупинено) і процвітання Африканського континенту як демократичного й швидкозростаючого регіону.

Джерела та література

1. Duzor M., Williamson B. By the Numbers: Coups in Africa. *VOA News*. October 3, 2023. URL : https://projects.voanews.com/african-coups/. (last accessed: 11.02.2024).
2. Haidara B. A coup after coup in the Sahel. *IPS-Journal*. September 8, 2023. URL : https://www.ips-journal.eu/topics/democracy-and-society/a-coup-after-coup-in-the-sahel-6976/. (last accessed: 11.02.2024).
3. Hood L. Burkina Faso, Mali and Niger have a new defence alliance: an expert view of its chances of success. *The Conversation*. October 19, 2023. URL : http://surl.li/rlzjx (last accessed: 11.02.2024).
4. La Mauritanie et le Tchad actent la dissolution de la force antijihadiste G5 Sahel. *France 24*. 6 décembre 2023. URL : http://surl.li/rlzkk (dernier accès: 11.02.2024).

5. Mali, Burkina Faso, and Niger withdraw from ECOWAS, accusing Bloc of 'Inhumane' Sanctions. *Africanews*. January 28, 2024. URL : http://surl.li/rlzlf (last accessed: 11.02.2024).
6. Mhaka T. ECOWAS is undoubtedly in trouble, but it still has potential. *Al Jazeera*. September 27, 2023. URL : http://surl.li/rlzlv (last accessed: 11.02.2024).
7. Mills L. The Effectiveness of ECOWAS in Mitigating Coups in West Africa. *International Peace Institute.* April 2022. URL : http://surl.li/rlzms (last accessed: 11.02.2024).
8. Nichols M. 'An epidemic' of coups, U.N. chief laments, urging Security Council to act. *Reuters*. October 26, 2021. URL : http://surl.li/rlznu (last accessed: 11.02.2024).
9. Sabarwal H. Explained: What are the sanctions Niger is facing following the July 26 coup?. *WION*. August 9, 2023. URL : http://surl.li/rlzzm (last accessed: 11.02.2024).
10. Timeline: A history of ECOWAS military interventions in three decades. *Al Jazeera*. August 1, 2023. URL : http://surl.li/rlzzx (last accessed: 11.02.2024).

ЗАХОДИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ – ЧЛЕНА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Любарець Дмитро,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності Політологія
Академії праці, соціальних відносин і туризму
м. Київ, Україна
lubarez32@gmail.com
https://orcid.org/0009-0009-3154-5808

23 червня 2022 року Україна офіційно отримала статус країни-кандидата в члени Європейського Союзу. У зв'язку з чим вважаємо доцільним розглянути деякі зміни які відбулися в законодавчому полі у зв'язку зі зміною статусу.

Міністерство охорони здоров'я провело первинну оцінку стану імплементації актів права Європейського Союзу (далі – ЄС) у сфері охорони здоров'я, що стало ключовим підготовчим етапом до вступу в ЄС.

Вступ до ЄС потребує селф-скринінгу законодавства України, як критично важливого механізму для забезпечення правової сумісності, сприяння гармонізації, розбудови інституційної спроможності, оцінки прогресу та сприяння досягнення взаємопорозуміння з європейською стороною [1].

Починаючи з 2022 року Верховною Радою було ухвалено закони які наближають сферу охорони здоров'я України до рівня країн ЄС. Одним з перших кроків було прийняття законопроекту 4142 «Про систему громадського здоров'я» [2].

Ухвалений законопроект дозволив оновити систему охорони здоров'я, осучаснити її, інтегрувати в європейську мережу; адаптувати систему громадського здоров'я. Законопроект сприяє:

- запобіганню хвороб, зміцненню здоров'я населення та збільшенню тривалості життя;
- підвищенню ефективності використання коштів державного бюджету для забезпечення епідеміологічного нагляду, моніторингу, забезпечення готовності та реагування на загрози та надзвичайні ситуації;
- поліпшенню здійснення повноважень центральних органів виконавчої влади та інших суб'єктів;
- створенню комплексного підходу до проблем громадського здоров'я;
- забезпеченню функцій біологічної безпеки та біологічного захисту держави, завдяки створенню національної мережі установ із контролю та профілактики хвороб.

Нова система формує низку заходів, які допомагатимуть громадянам значно підвищити якість і тривалість життя. Подібний підхід дозволив європейським країнам зробити великий крок вперед у сфері громадського здоров'я.

Закон дозволяє фізичним особам отримувати більш якісні харчові продукти, питну воду, регулює стан довкілля, умови праці, навчання, виховання, побуту, дозвілля, відпочинку. Також він зобов'язує українців піклуватися про своє здоров'я, здоров'я дітей; не псувати здоров'я інших [2]

Серед інших важливих кроків є прийняття закону «Про лікарські засоби» [3]. Прийняття закону регулює правовідносини у сфері лікарських засобів в Україні, наближує їх до нормативно-правових актів ЄС. Водночас створює єдині поняття та правила роботи фармацевтичного ринку.

В оновленому законі приведені:

- умови створення, розробки, досліджень, реєстрації лікарських засобів;
- умови виробництва, виготовлення в аптеках, призначення, застосування, імпорту, торгівлі, контролю якості, нагляду за обігом медикаментів;
- права та обов'язки юридичних і фізичних осіб, а також повноваження органів державної влади і посадових осіб у фармацевтичній сфері;
- розвиток фармацевтичної промисловості.

А також:

- покращує захист прав, здоров’я та інтересів споживачів;
- знижує рівень корупції на ринку фармацевтичної продукції.

Урядом було ухвалено постанову №143 від 17.02.2023 «Про створення інформаційно-комунікаційного комплексу системи крові» [4]. Що створило правові умови для впровадження інформаційної політики у сфері донорства крові відповідно до вимог ЄС. Прийняття постанови є важливим для функціонування донорства крові, адже забезпечує обліку та автоматизацію процесів, механізми обробки даних і взаємодії між суб’єктами, використання достовірної.

Для забезпечення функцій використовуватимуть електронні системи – систему є Кров, та електронну систему охорони здоров’я. Електронна система охорони здоров’я (ЕСОЗ) забезпечуватиме:

- ведення первинної облікової медичної документації щодо результатів медичного обстеження донорів, допущення до забору та трансфузії крові;
- облік зразків крові реципієнтів;
- фіксацію несприятливих реакцій або несприятливих випадків, пов’язаних з донорством.

Гарний приклад співпраці з країнами ЄС це реалізація програми EU4Health, до якої Україна долучилась влітку 2022 року у статусі країни-кандидата. В рамках цієї програми Єврокомісією було схвалено участь України у 9 проєктах У 2023 році Україною було зроблено важливий крок до отримання фінансування за програмою EU4Health. Міністерством Охорони Здоров'я було подано заявки на участь у прямих грантах та грантах спільної дії з державними установами ЄС за низкою важливих напрямів.

Окрім прямих грантів та грантів спільної дії, програмою EU4Health було внесено грантові пропозиції для наукових та навчальних закладів, науково-дослідних інститутів, лікарень, приватних закладів і організацій, громадських та пацієнтських організацій тощо.

Джерела та література

1.Вступ до ЄС. 2023. URL : https://moz.gov.ua/vstup-do-es

2.Закон України Про систему громадського здоров'я. 2023. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#Text

3.Закон України Про лікарські засоби. 2023. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-%D0%B2%D1%80#Text

4.Постанова про створення інформаційно-комунікаційного комплексу системи крові. 2023. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-2023-%D0%BF#Text

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Мацука Вікторія,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та фінансів
Маріупольського державного університету
м. Київ, Україна
v.matsuka@mu.edu.ua
https://orcid.org/0000-0002-0953-8769

Глобалізація суперечливо вплинула на розвиток міждержавних відносин. З одного боку, глобалізація сприяє прискореному економічному розвитку та сприяє дедалі тіснішому обміну між країнами, народами, продуктивності та

науково-технічному прогресу. Тому вона об’єктивно допомагає людству створити ресурсну базу та інтелектуальний потенціал для того, щоб міжнародна безпека вийшла на новий якісний рівень. Процес глобалізації без колективного лідерства міжнародної спільноти загострить деякі давні проблеми міжнародної безпеки та створить нові ризики та виклики.

Значно зросла роль зовнішніх факторів у національному розвитку. Водночас взаємозалежність між країнами стає все більш асиметричною через різницю у фінансовій та економічній потужності. Якщо невелика кількість великих індустріальних країн переважно відіграє роль суб’єктів глобалізації, то переважна більшість решти країн стали об’єктами глобалізації, «запливши» на хвилі фінансово-економічної ситуації. Дисбаланс у глобальному економічному та соціальному розвитку ще більше посилився.

Очевидно, що світова економіка поділяється на дві зони: зони зростання та зони стагнації. Посилився незбалансований розвиток між різними країнами та регіонами, посилилися дестабілізуючі чинники світового економічного зростання, накопичився ризик кризових ситуацій у міжнародних фінансових, торговельно-економічних системах [2].

Уповільнення світового економічного зростання в останні роки також призвело до уповільнення процесу глобалізації. Потік інвестицій, товарів, ресурсів і наукових інновацій «локалізований» у вузькому колі найбільш розвинених країн. Це зменшує і без того мізерні економічні вигоди, які більшість людей отримує від глобалізації. У той же час соціальні, культурні, моральні та психологічні наслідки глобалізації створили інерцію та все більше впливають на багато країн і суспільств. Негативні наслідки глобалізації масово «експортуються» до країн «третього світу». Крім того, найслабші члени міжнародного співтовариства набагато більше страждають від дедалі більш негативних наслідків глобалізації, ніж країни, захищені своєю фінансовою та економічною могутністю. Тому зниження динаміки глобалізації призвело до того, що розрив у швидкості та напрямку не лише соціально звузився, але й розширився [1].

Природним результатом цієї «моделі» глобалізації є посилення її негативних соціальних і політичних наслідків для більшості людства. Зростання ксенофобії в одному відносно процвітаючому «полюсі» людського суспільства супроводжувалося радикалізацією закликів до більш справедливого світового порядку в іншому бідному «полюсі» суспільства.

Змінюється зміст поняття «державна влада». Зберігаючи важливу роль військової сили, економічні, фінансові, інтелектуальні та інформаційні ресурси, які впливають на партнерів і супротивників, також стають все більш важливими. Глобалізація посилила взаємозалежність країн у сферах безпеки та економіки, призвела до глибоких змін у пріоритетах країн на світовій арені, змусила їх переглянути свої арсенали зовнішньополітичних інструментів, сприяла швидким змінам у глобальній сфері [4].

Фактори, які сприяють або навпаки заважають країнам скористатися перевагами глобалізації, все більше інтегруються в стратегії забезпечення національної безпеки. Глобалізація та маніпулювання нею все частіше використовуються як зброя політичного тиску. Доповідь «Вплив глобалізації на соціальний розвиток», підготовлена ООН, показує цю особливість розвитку міжнародних відносин на даному етапі. У документі конкретно зазначено, що «занепокоєння з приводу глобалізації частково виникає через те, що на внутрішню політику країни все більше впливає зовнішня політика». Інструменти такого впливу різні [3]. До них відносяться «інвестиційна та кредитна дипломатія», яка використовує гостру потребу в іноземних інвестиціях і позиках у більшості країн світу, «інформаційна дипломатія», яка спрямована на контроль глобального інформаційного простору, та «інженерна політика», яка повністю використовує економічні засоби, інформаційні та військово-політичні важелі, які використовуються для «нарощування» необхідних «партнерів» – урядів, готових прийняти нав’язані їм ззовні умови для вирішення міжнародних і внутрішніх проблем [4].

Загалом процес формування нової системи міжнародних відносин став тривалим і значною мірою неконтрольованим.

Склалася ситуація, яка має величезний кризовий потенціал і не сприяє спільному запобіганню та вирішенню проблем глобальної безпеки.

Відсутність дієвих механізмів координації дій та врахування інтересів широкого кола країн може слугувати виправданням або обґрунтуванням аргументу про те, що придбання зброї масового знищення, навіть в обмежених кількостях, стає чи не єдиним способом забезпечення безпеки в нестабільному світі.

Небезпека ситуації полягає в тому, що, якщо не вжити термінових заходів, загроза міжнародному миру та безпеці може розширитися настільки, що міжнародне співтовариство не зможе не тільки відреагувати, але й контролювати ситуацію.

Джерела та література

1. Міжнародна безпека та глобалізація: URL: http://surl.li/rmtpp (дата звернення: 09.02.2024).
2. Проблеми інтеграції України у світовий економічний простір: монографія/ [Балабанов К.В., Чентуков Ю.І., Булатова О.В., Гаврилова Н.В., Мацука В.М. та ін.]; під ред. К.В. Балабанова. Донецьк: «Вебер» (донецька філія), 2007. 234 с.
3. Роль Організації Об'єднаних Націй в сфері забезпечення міжнародної безпеки URL: https://law.chnu.edu.ua/oon-v-sferi-zabezpechennia-mizhnarodnoi-bezpeky/ (дата звернення: 09.02.2024).
4. Управління фінансово-економічною безпекою держави та шляхи запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам: монографія/ А.В Балабаниць, О.І. Гапонюк, М.О. Горбашевська, Л.А. Кислова, В.Я. Омельченко, Л.В. Семкова, В.М. Мацука, К.В. Осипенко, Ф.Л. Перепадя. М., 2020. 223 с. URL: http://surl.li/rmaiq (дата звернення: 09.02.2024).

МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА ЯК ГАРАНТ СВІТОВОГО РОЗВИТКУ

Мельник Юлія,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин та права
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна
juliya705@ukr.net
https://orcid.org/0000-0002-0392-4941

Важливою умовою забезпечення безпеки сучасної держави є, перш за все, побудова своєї діяльності на принципах міжнародної безпеки.

Під «міжнародною безпекою» вважається стан захищеності від загроз життєво важливих інтересів суспільства та держави, міждержавних та регіональних об'єднань, а також глобальних міжнародних установ, який забезпечує можливість їх реалізації. Головним завданням теорії міжнародної безпеки на сучасному етапі є виявлення і визначення основних закономірностей, методів та критеріїв, які дають змогу запобігати або знижувати до мінімального рівня міжнародні конфлікти, появу можливостей виникнення будь-яких загроз глобальній безпеці світової спільноти. Міжнародна безпека формується на основі національної безпеки окремих країн і народів, а також регіональної безпеки груп держав і регіонів світу, консолідується на рівні глобальної міжнародної безпеки з метою захисту і реалізації загальнолюдських інтересів, знешкодження загроз глобальній світобудові, які за своїми масштабами та впливом виходять за національні межі держав і здатні впливати на безпеку інших акторів [3]. Міжнародна безпека є гарантом світового самозбереження і розвитку.

Науковці міжнародну безпеку переважно класифікують за:

а) масштабами – безпека національна та регіональна;

б) сферами забезпечення – безпека у військовій, політичній, економічній, гуманітарній;

в) суб’єктивністю – безпека людини, суспільства, держави [1].

На становлення та розвиток сучасної системи забезпечення міжнародної безпеки досить серйозно вплинули найбільші події у житті суспільства і в міждержавній системі. Основними принципами міжнародної безпеки є:

-утвердження мирного співіснування, як універсального принципу міждержавних відносин;

- забезпечення рівної безпеки для всіх держав;

- створення дієвих гарантій у різних сферах життєдіяльності;

- недопущення використання зброї масового знищення та її повна ліквідація;

- повага суверенних прав кожного народу;

-справедливе політичне врегулювання міжнародних криз і регіональних конфліктів;

- зміцнення міждержавної довіри;

- вироблення ефективних методів запобігання міжнародному тероризму;

- викорінення геноциду, апартеїду, вилучення з міжнародної практики всіх форм дискримінації, запровадження нового економічного порядку, що забезпечує рівну економічну безпеку всіх держав [2].

Слід зазначити, що в узагальненому розумінні сучасний зміст «міжнародної безпеки» ототожнюється з організацією такого типу світового порядку, у якому створені нормальні міжнародні (транснаціональні) умови для вільного розвитку держав та інших суб'єктів міжнародного права. Незаперечним і загальновизнаним є факт, що у XXI ст. змінилися уявлення про зміст безпеки як у свідомості науковців, політиків, представників органів державної влади, так і на суспільно-побутовому рівні: гібридність загроз не є новелою, а ось розуміння того, що повернення до життя «по-старому» уже не буде, є абсолютним трендом. [1]. Так найсерйозніші загрози міжнародній безпеці: війни, насильство, тероризм, можливість застосування радіологічної, ядерної зброї, хімічної зброї, біологічної зброї. Нейтралізація, усунення чи протидія цим загрозам можлива через колективні зусилля всіх учасників міжнародного політичного процесу [4].

Джерела та література

1. Архетипний аналіз сучасного стану міжнародної безпеки України. Traektoriâ Nauki = Path of Science. - 2020. - Vol. 6.- № 10. - С. 2023-2031.

2. Вінокур, О. Я. Система міжнародної (колективної) безпеки / О. Я. Вінокур, З. Ю. Шевчук // *Чотирнадцяті Юридичні читання. Проблеми імплементації національного законодавства до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. До 185-річчя НПУ імені М. П. Драгоманова; до 70-річчя Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України: Матеріали міжнародної наукової конференції, 17-18 квітня 2019 року* / Ред. кол.: В.П.Андрущенко, Ю.С.Шемшученко та ін. – Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2019. – С. 77-81.
3. Коломієць О.В. Особливості системи міжнародної безпеки в умовах глобалізації: дис. ... док. політ. наук: 23.00.04 / Олег Валерійович Коломієць; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». О., 2015. - 451 с.
4. Троян С.С. Безпека міжнародна // Велика українська енциклопедія. URL: http://surl.li/rnlxp

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ КРІЗЬ ПРИЗМУ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Оверко Родіон,
здобувач 1 курсу першого(бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності Політологія
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця
м.Харків, Україна
rodionoverko518@gmail.com
Науковий керівник – **Кузь Олег,**
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри міжнародних відносин,
політичних наук і практичної філософії
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця
м.Харків, Україна
oleh.kuz@hneu.net
https://orcid.org/0000-0003-1359-2466

Структура міжнародної безпеки стрімко змінюється в контексті глобальних трансформацій у військовій та економічній сферах. Світ переживає новий період великих трансформацій, що супроводжуються стрімким

технологічним розвитком і супроводжуються серйозними геополітичними змінами. Докорінно змінюється політична арена, змінюються механізми державної політики, які є похідними від економіки та консолідованими, по-іншому формуються військові, політичні та економічні союзи. З огляду на сучасне безпекове середовище, в якому опинилася Україна, необхідно докорінно переглянути систему державного управління, в тому числі державні структури, які формують політику національної безпеки. Вирішення цього питання стане запорукою успішної національної та політичної еволюції.

Чи не кожне сторіччя сформовані раніше системи колективної безпеки зазнають краху через те, що нові актори, котрі з'являються на міжнародній арені не здатні підтримувати стабільність цієї архітектури та постійно прагнуть очолити власну систему безпеки, де вони будуть диктувати свої правила.

Очевидно, що міжнародна система перебуває у невизначеному стані, а глобальна та європейська безпекова архітектура – у кризі. Виходом із цієї кризи має стати глибоке реформування її головних інститутів. Альтернатива виглядає неприйнятною для усіх відповідальних акторів світосистеми. Відмова від рішучих дій по відновленню дієвості глобальної та європейської безпекової архітектури призведе до її остаточного краху, що негативно відіб'ється на світосистемі в цілому. Турбулентність у системі зростатиме, загрожуючи її переходом у хаотичний стан [1].

Наразі можна спостерігати, що гегемони світової політики виявилися неспроможними дати рішучу відсіч російській агресії, яка спрямована не лише проти української держави, а й усієї архітектури міжнародних відносин, що склалися після результатів Холодної війни. Пасивність заходу на міжнародній арені призвела до того, що європейський та американський світ самотужки виховали звіра, підсівши на нафтову, газову голки РФ. Безхребетність міжнародних організацій, зокрема ООН, яка неспроможна протистояти сучасним викликам міжнародної політики, сприяла і продовжує сприяти тому, що Росія кожного дня скоює військові злочини. Зазначене спонукає до вивчення й адекватного усвідомлення сутності сучасної міжнародної та державної безпеки

[2, с. 6]. Все це нагадує політику стримування щодо дій Гітлера у ХХ ст. Проте чи розуміють еліти світових країн, до чого може призвести така нерішуча, обережна політика?

Також вважаємо за потрібне проаналізувати ООН як майданчик для вирішення міжнародних суперечок і конфліктів. Де-факто, абсолютна більшість країн організації засудила російську агресію, однак санкції ввели менше 50 країн. ООН же не має механізмів, які б завадили російській експансії. Також організація не в змозі вплинути на країни, котрі допомагають Росії. Українсько-російський антагонізм, як бачимо, є дуже важливим театром, який формує сучасний міжнародний порядок.

Наразі потенціал штучного інтелекту ще не повністю вивчений, але його вже називають «новою електрикою». Вважажмо, що технології штучного інтелекту сприятимуть зміцненню національної та міжнародної безпеки, підвищенню ефективності багатьох галузей економіки та покращенню добробуту населення. Таким чином, в умовах трансформації системи міжнародних відносин необхідно враховувати політичні, економічні та військові аспекти ефективного функціонування системи міжнародної безпеки. Таким чином, сучасна система міжнародної безпеки спирається на інформаційну безпеку, і ця залежність зростає в умовах технологічного прогресу.

Усе вище наведене, актуалізує питання щодо проведення аудиту діяльності низки міжнародних та регіональних організацій в сфері безпеки та розгляду питання про їх докорінне реформування. Адже необхідність реагування на нові глобальні виклики та протидія деструктивним силам має бути найважливішим пріоритетом кожної держави. Варто розуміти, що після завершення війни в Україні, у світі сформується низка нових воєнних та/або політичних альянсів, які можуть бути меншими за розмірами, але при цьому будуть більш гнучкими і зможуть запропонувати своїм членам ефективніші гарантії безпеки

Джерела та література

1. Регіональні підсистеми міжнародних відносин: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / відп. ред. проф. О. П. Іваницька. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 444 с.
2. Дзьобань О. П. Проблеми захисту національних інтересів України у сфері державної безпеки в умовах геополітичних трансформацій XXI століття : монографія / О. П. Дзьобань, В. Я. Настюк, В. В. Бєлєвцева. Харків : Право, 2013. 295 с.
3. Храбан І. А. Система європейської безпеки і напрями воєнно-політичної інтеграції України до її структур: монографія. Київ : Варта, 2005.

ГАСТРОДИПЛОМАТІЯ ЯК СКЛАДОВА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВ В СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Пасічник Наталія,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри філософських та політичних наук
Білоцерківського національного аграрного університету,
м. Біла Церква, Україна
nata_pasichnyk@ukr.net
https://orcid.org/0009-0007-1694-9906

Гастродипломатія є порівняно новим трендом у сучасних міжнародних відносинах, що передбачає використання їжі та гастрономії для сприяння діалогу, культурній взаємодії та зміцненню дипломатичних зв'язків між країнами. На початку XXI ст. процеси глобалізації та демократизації міжнародних відносин призвели до значного розширення напрямів та форм дипломатії, заснованих на використанні можливостей культури, науки, спорту тощо. Універсальна привабливість їжі, її здатність долати мовні та культурні бар'єри, сприяли появі відносно нового різновиду дипломатії, який дослідники визначають як «кулінарна дипломатія» або «гастродипломатія». Хоча використання їжі у дипломатичній практиці сягає ще часів античності, поява концепцій гастродипломатії і цілеспрямоване використання їх у зовнішній політиці є надбанням сучасності.

Вперше термін «гастродипломатія» (gastrodiplomacy) використало видання «The Economist» у 2002 р. у статті про програму уряду Таїланду «Global Thai», метою якої було сприяння туризму та поглиблення відносин з іншими країнами [13]. Поряд з «гастродипломатією» широко використовується термін «кулінарна дипломатія». І серед науковців немає одностайності щодо цих понять: одні вважають їх синонімічними, інші – розмежовують їх. Одне із перших визначень терміну «кулінарна дипломатія» дав американський фахівець у сфері міжнародних відносин С. Чаппл-Сокол як «використання їжі та кухні як інструменту для створення міжкультурного взаєморозуміння в надії на покращення взаємодії та співпраці» [6, p. 162]. Дослідник виділив два види кулінарної дипломатії – приватну та громадську. Якщо перша використовується за зачиненими дверима серед обмеженого кола державних осіб та дипломатів, то інша – як інструмент публічної дипломатії. С. Чаппл-Сокол запропонував нову концепцію кулінарної дипломатії, яка ґрунтується на трьох стовпах. Перший напрямок (стовп), який він називає кулінарною дипломатією першого рівня, передбачає офіційну взаємодію між урядовцями, як за зачиненими дверима, так і публічно, до неї відносяться різні види дипломатичних прийомів (наприклад, робочі обіди, державні вечері, розважальні заходи для послів тощо). Другий стовп кулінарної дипломатії, який він називає гастродипломатією, передбачає взаємодію між урядом та іноземною громадськістю і є складовою публічної дипломатії, метою якої є сприяння торгівлі та туризму, заохочення культурного обміну. Третій стовп передбачає взаємодію між громадськістю різних країн. Дослідник називає її громадянською кулінарною дипломатією. Вона включає будь-який проєкт чи ідею, які здебільшого залучають недержавних акторів без очевидної мети сприяння зовнішнім відносинам країни (наприклад, «конфліктні кафе» («conflict cafe»). Разом з тим, С. Чаппл-Сокол зазначає, що є чимало проєктів, які виходять за межі вказаних «стовпів» або розташовуються між ними, тому в подальшому запропонована ним структура кулінарної дипломатії може зазнати змін [7].

Американські дослідники Мері Джо А. Фам та Б. Рудді визначають гастродипломатію як складову культурної дипломатії країни та підкреслюють її потенціал підвищувати впізнаванність національного бренду, сприяти розвитку торгівлі, покращувати взаємодію між країнами.[9, p. 56; 11, p. 29]

Колишній ізраїльський дипломат П. Роковер розрізняє кулінарну та гастродипломатію. На його думку, кулінарна дипломатія використовується лише як інструмент дипломатичного протоколу для посилення формальної дипломатії під час офіційних дипломатичних заходів й спрямована на розширення двосторонніх зв'язків. Натомість гастродипломатія має на меті посилити «їстівний бренд» країни через культурну дипломатію, що сприяє обізнаності та розумінню національної кулінарної культури широкими верствами іноземної громадськості. [10, p. 14]

Українська наукова думка не проводить чіткого розмежування між кулінарною та гастрономічною дипломатією, зазвичай розглядаючи їх комплексно, як різновиди одного феномену. Так, Н. Яковенко говорить про «кулінарно-гастрономічну дипломатію», яку розглядає як один з інструментів м’якої сили, що сприяє поліпшенню ставлення до держави, популяризує її імідж та традиції на міжнародній арені, заохочує до спілкування [4, с. 29]. О. Плюта також не розмежовує ці поняття – гастрономічну, культурно-гастрономічну та кулінарну дипломатію, вживаючи їх як синоніми та визначаючи як знаряддя «м’якого» впливу сучасної зовнішньої політики, дипломатії та економіки [2, с. 156]. На думку Л. Матлай, кулінарна дипломатія визначає використання національної кухні у контексті міжурядових, міжнаціональних та міжцивілізаційних відносин з метою передачі невербальних повідомлень та розбудови взаємовигідної співпраці, консенсусного вирішення проблемних питань.[1, с. 56] Н. Романюк розглядає гастродипломатію як підвид кулінарної дипломатії, які водночас мають спільну мету – сприяти налагодженню зв’язків між державами, активізації взаємодії між громадськістю різних країн і розбудові м’якої сили нації. [3, с. 42] Думка українських дослідників цієї проблематики (Л. Матлай, Н. Романюк, І. Шевель, Н. Яковенко та ін.), які розглядають

кулінарну (гастрономічну) дипломатію комплексно, вважаючи ці поняття різновидами одного і того ж феномену, є цілком слушною, адже вони загалом означають використання національної кухні та страв у міждержавних та міжнаціональних відносинах.

Сьогодні дедалі більше країн світу активно використовують гастродипломатію у зовнішній політиці й докладають серйозних зусиль для просування своїх кулінарних традицій у світі. Кілька держав, зокрема Мексика, Італія, Франція, Японія, вже мають світову репутацію країн з унікальною кулінарною культурою. Відносно новим явищем є проведення специфічних брендингових кампаній через кулінарію та їжу для створення іміджу держави, особливо для невеликих країн. Після того, як Таїланд у 2002 р. запустив проєкт «Global Thai», кілька інших азійських країн долучилися до «гастродипломатії» і започаткували власну унікальну дипломатію з використанням національних страв. Південна Корея намагається проводити «дипломатію кімчі», яка знайомить міжнародну спільноту з цією корейською стравою, а Тайвань – «дипломатію дім сум», за допомогою якої Тайвань намагається відрізнити себе від більш впливового та потужного сусіда, Китаю. Малайзія також приєдналася до цієї тенденції інтегрувати культурні та кулінарні цінності в дипломатичні зусилля, ініціювавши проект «Малайзійська кухня для світу», який демонструє мультикультурні аспекти держави, зосереджуючись на унікальності перанаканської кухні, що є поєднанням китайської, малайської та індонезійської кухонь [8, с. 328–330]. Не лише невеликі країни використовують власну унікальну кухню для національного брендингу, а й такі потужні держави, як США, також ініціюють проекти у сфері гастродипломатії для зміцнення двосторонніх відносин. У вересні 2011 р. було офіційно призначено першого американського амбасадора з кулінарної дипломатії – Хосе Андреса, у 2012 р. – започатковано програму Дипломатичне кулінарне партнерство. У 2023 р. США перезапустили програму Дипломатичного кулінарного партнерства, що передбачало створення корпусу з понад 80 впливових шеф-кухарів та кулінарних професіоналів США, які братимуть участь у програмах та заходах від імені

Державного департаменту в США та за кордоном з метою сприяння міжкультурному обміну.[12] Значення використання гастрономії у міждержавних відносинах підкреслюється і на рівні ЮНЕСКО, до списку нематеріальної спадщини якої потрапили низка національних кухонь та кулінарних традицій (французька, мексиканська та японська кухні, середземноморська дієта, мистецтво неаполітанських піцайоло, арабська кава, виробництво вина в квеврі у Грузії, пряничне ремесло північної Хорватії, корейська кімчі, лаваш, плов, кешкек та ін.), а у 2022 р. – культура приготування українського борщу.

Отже, гастродипломатія є цікавим та інноваційним підходом до міжнародних відносин, який все активніше використовується в інформаційно-просвітницькій діяльності країн з метою сприяння позитивному іміджу держави у світі. Органічно інтегрована у зовнішньополітичні стратегії, гастродипломатія може стати потужним інструментом зміцнення міжнародних відносин. Оскільки національна кухня, національні страви є засобами культурного обміну та взаєморозуміння, вони мають потенціал для зміцнення зв'язків між націями, міжнародної співпраці та взаєморозуміння.

Джерела та література

1. Матлай Л. Кулінарна дипломатія як різновид публічної дипломатії: нові підходи та концепції. *Humanitarian vision*. 2015. Vol. 1, Num. 2. С. 55–60.
2. Плюта О. П. Гастрономічна дипломатія як актуальний напрям сучасної культурної політики. *Культура і сучасність.* 2017. № 2. С. 154–159.
3. Романюк Н. Кулінарна дипломатія як інструмент міжнародної взаємодії. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2022. № 1 (12). С. 30–44.
4. Яковенко Н. Гастрономічна дипломатія у міжнародних відносинах. *Зовнішні справи*. 2020. № 11-12. С. 29–37.
5. Browse the Lists of Intangible Cultural Heritage and the Register of good safeguarding practices / UNESCO. Intangible Cultural Heritage. URL : https://ich.unesco.org/en/lists (Last accessed: 03.02.2024)

6. Chapple-Sokol Sam. Culinary Diplomacy: Breaking Bread to Win Hearts and Minds. *The Hague Journal of Diplomacy*. 2013. № 8. P. 161–183.
7. Chapple Sokol Sam. A New Structure for Culinary Diplomacy / Culinary Diplomacy. The nexus between food, culture, and international relations. 28Aug 2016. URL : http://surl.li/rklzl (Last accessed: 24.01.2024)
8. Nirwandy N., Awang A.A. Conceptualizing public diplomacy social convention culinary: Engaging gastro diplomacy warfare for economic branding. *Procedia-Social and Behavioral Sciences.* 2014. № 130. P. 325–332.
9. On gastrodiplomacy campaigns. An interview with U.S. foreign service officer Mary Jo Pham. *Public Diplomacy Magazine.* 2014. Issue 11. P. 56–57.
10. Rockower Paul. The state of gastrodiplomacy. *Public Diplomacy Magazine.* 2014. Issue 11. P. 13–17.
11. Ruddy B. Hearts, minds, and stomachs: gastrodiplomacy and the potential of national cuisine in changing public perceptions of national image. *Public Diplomacy Magazine.* 2014. Issue 11. P. 29–32.
12. Secretary Blinken to Deliver Remarks at the Diplomatic Culinary Partnership Reception. Notice to the Press. *U.S. Department of State* : website. URL : https://www.state.gov/secretary-blinken-to-deliver-remarks-at-the-diplomatic-culinary-partnership-reception/ (Last accessed: 18.11.2023).
13. Thailand's gastro-diplomacy. *The Economist*. Feb 21st 2002. URL : https://www.economist.com/asia/2002/02/21/thailands-gastro-diplomacy (Last accessed: 23.01.2024).

ГІБРИДНІ ВІЙНИ: БАГАТОГРАННІСТЬ ЦІЛЕЙ ТА МЕТОДІВ СУЧАСНОГО КОНФЛІКТУ

Проноза Інна,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук і права
Південноукраїнського національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського
м. Одеса, Україна
https://orcid.org/0000-0002-2683-0630
politlaw@ukr.net

Стецюк Олександр,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри політичних наук і права
Південноукраїнського національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського
м. Одеса, Україна
https://orcid.org/0009-0007-3599-0912

У сучасному глобалізованому світі поняття гібридної війни набуває нового виміру, відображаючи складність та різноманіття методів та стратегій, що використовуються державами та недержавними акторами для досягнення своїх цілей. Гібридні війни є виразом зміни природи конфліктів у світі, де традиційні військові методи поєднуються з новітніми технологіями та психологічними тактиками.

Гібридна війна – це стратегія, що включає різноманітні засоби: від військових операцій до кібератак, пропаганди, економічного та політичного тиску. Цей вид конфлікту часто має прихований характер, з використанням засобів, які ускладнюють визначення агресора та розуміння його намірів. Гібридна війна суттєво відрізняється від поняття «холодна війна», адже в процесі її ведення здійснюються активні послідовні направлені дії у вигляді конфліктів [1].

Цілі гібридних війн охоплюють широкий спектр: від дестабілізації політичних режимів до зміни геополітичного балансу сил у певному регіоні. Вони можуть бути спрямовані на забезпечення контролю над ресурсами, зміну кордонів, а також підрив впливу та авторитету міжнародних організацій.

Для прикладу, серед цілей гібридної війни Росії проти України виділяють: створенні хаосу, підрив демократичних цінностей і поширення атмосфери недовіри та цинізму. Ця стратегія впливає не лише на Україну, але й на держави, які підтримують її. Росія, сама не відзначаючись демократичними традиціями, звертає основні цінності демократії на зброю, перетворюючи свободу слова на засіб для поширення брехні, інформаційну свободу на інструмент фейків і пропаганди, а право на мирні зібрання - на можливість вуличних сутичок. Таким чином, сутність демократії ставиться під сумнів, і можливість чесного волевиявлення особи піддається сумнівам.

З цієї цілі інформаційні операції можна класифікувати за такими цілями: 1) розкол суспільства всередині держави для її ослаблення або встановлення власних кандидатів на посади; 2) дискредитація держави на міжнародній арені і погіршення відносин зі сусідами або партнерами; 3) створення загального інформаційного хаосу з метою досягнення окремих тактичних цілей агресором [2].

Серед методів гібридної війни виокремлюють: кібератаки, що можуть бути націлені на урядові структури, критичну інфраструктуру, а також на особисті дані громадян; психологічні операції та пропаганда, диверсифікація громадської думки, що включають використання медіа та соціальних мереж для поширення дезінформації, створення фальшивих наративів та здійнюються в тому числі для хибного звернення уваги керівництва держави на штучно створені проблеми; економічний тиск, а саме: використання санкцій, торговельних війн та інших форм економічного впливу; використання спеціальних служб та приватних військових компаній, що здійснюється для проведення секретних операцій, диверсій, підтримки сепаратистських рухів, та інших дій, які ускладнюють пряму атрибуцію дій; провокація, що здійснюється з метою спонукання противника до вчинення невигідних для останнього дій [3].

- Серед Росія та Україна: Анексія Криму та конфлікт на сході України є яскравими прикладами використання Росією гібридної війни, що найбільш яскраво демонструється в подіях, таких як анексія Криму Росією весною

2014 року, підтримка радикальних груп на місцях та повномасштабне вторгнення російських військових в східні області України [4].

- Сполучені Штати Америки в Іраку та Афганістані, що використано комбінації військових, психологічних, дипломатичних методів для досягнення своїх цілей. США здійснювали в даному регіоні суміш звичайних військових операцій, асиметричної тактики, стратегій боротьби з повстанцями та політичних заходів [5].

Китай у Південно-Китайському морі: Демонстрація військової міці, економічного тиску та дипломатичних маневрів, спрямованих на зміцнення контролю над регіоном. У своєму підході до гібридної війни в Південно-Китайському морі Китай здійснив низку заходів, націлених на зміцнення свого впливу в регіоні. До них відноситься будівництво штучних островів і мілітаризація цих островів, пред'явлення територіальних претензій, які збігаються з вимогами сусідніх країн. Крім того, Китай застосував дипломатичні та економічні заходи для зміцнення своєї позиції та впливу в регіоні. Ці дії є частиною більш широкої стратегії розширення її контролю та впливу в Південно-Китайському морі, не вдаючись до прямого військового конфлікту. Стратегія гібридної війни Китаю в Південно-Китайському морі включає дипломатичні маневри, такі як переговори прикладів ведення гібридної війни можна навести наступні конфлікти: з державами АСЕАН щодо Кодексу поведінки, і економічні заходи, такі як посилення залежності держав регіону від китайської торгівлі. Ці зусилля разом із ініціативою «Один пояс, один шлях» дозволяють Китаю здійснювати економічний вплив для просування своїх стратегічних інтересів у регіоні [6].

Гібридні війни, будучи відображенням сучасних міжнародних відносин, вимагають переосмислення класичних теорій війни та конфлікту. Це включає аналіз ролі недержавних акторів, використання новітніх технологій у конфліктах, та зміну природи міжнародних відносин. Гібридна війна як феномен сучасності вимагає комплексного підходу до аналізу та протидії. Вона впливає

на міжнародні відносини, безпеку та стабільність, вимагаючи нових стратегій у політиці, дипломатії та військовій сфері.

Джерела та література

1. Горбулін В. П. Світова гібридна війна: український фронт : монографія. Київ : НІСД, 2017. 496 с.
2. Андрієвський Т.Г. Цілі російсько-української гібридної війни, *Політичне життя 2*, 2018. С. 103-108. URL : https://doi.org/10.31558/2519-2949.2018.2.17 (дата звернення: 18.01.2024 року)
3. Феськов І. В. Основні методи ведення гібридної війни в сучасному інформаційному суспільстві, 2016. URL : http://surl.li/rnlyj (дата звернення: 19.01.2024 року)
4. Проноза І. І. Гібридна російсько-українська війна як загроза європейській безпеці, *S.P.A.C.E. Society, Politics, Administration in Central Europe : електронний науково-практичний журнал,* Вип. 1., Одеса : НУ «ОЮА», 2016. С. 81–84.
5. Schroefl, Josef, and Stuart J. Kaufman. Hybrid actors, tactical variety: Rethinking asymmetric and hybrid war. *Studies in Conflict & Terrorism* 37.10, 2014. С. 862-880. URL : http://surl.li/rnlyo (дата звернення: 18.01.2024 року)
6. Sarang Joshi, & S.Inderjit. (2021). CHINA'S HYBRID WARFARE IN THE SOUTH CHINA SEA, *Zulfaqar Journal of Defence Management, Social Science & Humanities, 4 (2).* URL : http://surl.li/rnlyr (дата звернення: 19.01.2024 року)

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ У СУЧАСНОМУ ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

Семенов Геннадій,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії
Чорноморського університету імені Петра Могили
м. Миколаїв, Україна
gs20011511@gmail.com

Міграційна політика Федеративної Республіки Німеччини в сучасному європейському контексті знаходиться під сильним впливом ряду факторів, які

включають економічні потреби, соціокультурні виклики, геополітичні зміни, і глобальні тенденції в міграції. Німеччина, як найбільша економіка в Європейському союзі та одна з провідних країн світу, має значний попит на робочу силу з-за кордону, особливо у висококваліфікованих галузях та секторах, таких як інформаційні технології та інженерія.

З одного боку, Німеччина активно привертає мігрантів для заповнення вакансій у своїй економіці та підтримки демографічного зростання. З іншого боку, країна також стикається з викликами, пов'язаними з інтеграцією та соціальною стабільністю, особливо у контексті масових потоків біженців та мігрантів, які надходять в Європу з країн Близького Сходу, Африки та Азії.

Уряд Німеччини постійно вдосконалює свою міграційну політику, щоб забезпечити баланс між економічними потребами, гуманітарними цілями та соціальною стабільністю. Це охоплює такі аспекти, як політика набуття громадянства, визначення статусу біженців, інтеграційні програми, а також контроль за нелегальною міграцією.

Міграційна політика Німеччини включає різні аспекти. Наприклад, програма "Блакитна карта ЄС" дозволяє висококваліфікованим спеціалістам з інших країн отримати візу для роботи та проживання в Німеччині. Ця програма створена для того, щоб залучити талановитих фахівців у сфери, які важко заповнити місцевими кадрами.

Щодо інтеграційних програм, Німеччина запускає різноманітні ініціативи для включення біженців та мігрантів у суспільство. Наприклад, програма "Мовна та культурна інтеграція" надає можливості для вивчення німецької мови та ознайомлення з місцевою культурою. У контексті боротьби з нелегальною міграцією, Німеччина співпрацює з іншими країнами та організаціями, щоб підтримувати безпеку кордонів та перешкоджати нелегальним міграційним потокам.

Також слід згадати про гуманітарні зусилля Німеччини. Під час кризи в Сирії та інших конфліктних регіонах, Німеччина прийняла значну кількість біженців та надала їм притулок та підтримку. Німеччина також активно

співпрацює з іншими країнами Європейського союзу, встановлюючи спільні стратегії та механізми для вирішення спільних проблем міграції та біженців.

Терористичні загрози, що становлять ризик для національної безпеки, змушують Німеччину та інші країни Європейського союзу підсилити координацію та обмін інформацією для ефективного протистояння цим небезпекам. Покращення механізмів співпраці стає невід'ємною складовою стратегій забезпечення стійкої безпеки в умовах постійно зростаючого виклику тероризму.

Соціально-економічні аспекти також надають цим питанням загальноєвропейський характер. Виклики, пов'язані з інтеграцією мігрантів в сучасне суспільство та їхньою участю в економічному процесі, потребують комплексних стратегій та соціальних програм для забезпечення гармонійного розвитку, який враховує інтереси як корінного населення, так і новоприбулих.

У зусиллях протидії терористичним загрозам можна зазначити роль Європолу, де Німеччина активно співпрацює в обміні інформацією та розслідуванні кримінальних справ. Спільні операції та координація у сфері контртероризму дозволяють країнам ЄС відповідати на загрози, які можуть перетнути кордони.

Соціально-економічні виклики інтеграції також виявляються у реальних програмах. Наприклад, ініціатива «Wir Zusammen» спільно створена урядом та бізнесом, сприяє включенню мігрантів у ринок праці через стажування та освітні проєкти, що сприяють економічному розвитку і різноманіттю суспільства. Ці приклади показують, як Німеччина застосовує конкретні стратегії в межах своєї міграційної політики та безпекових заходів, активно співпрацюючи з іншими країнами Європейського союзу для досягнення спільних цілей.

Усі ці виклики та аспекти підкреслюють важливість тісної співпраці Німеччини та інших європейських країн у розробці та впровадженні спільних стратегій. Стабільність та безпека в Німеччині стають невід'ємною частиною загальноєвропейської стабільності, і успішне вирішення цих викликів залежить від згуртованості та спільної дії усього Європейського союзу.

Отже, стан безпеки та міграційна політика в Німеччині мають вирішальне значення для формування європейського ландшафту, оскільки вони не лише вирішують внутрішні проблеми, але й важливі виклики, які вимагають спільних стратегій та взаємодії всіх країн Європейського союзу. Зростаючі міграційні потоки, терористичні загрози та соціально-економічні виклики підкреслюють необхідність не лише внутрішнього реагування, але й пошуку спільних рішень на європейському рівні.

У цьому контексті, важливі дві риси: гнучкість та співпраця. Гнучкість означає готовність адаптувати політику до змін у геополітичному та соціально-економічному середовищі, вирішуючи нові виклики. Співпраця, у свою чергу, визначається як об'єднання зусиль, обмін інформацією та солідарність серед країн Європейського союзу.

Такий підхід до вирішення викликів у сфері безпеки та міграційної політики, насправді, відзначається як ключовий елемент сприяння спільному процвітанню та стабільності в Європі.

Джерела та література

1. Міграційні процеси в Німеччині: наслідки та особливості регулювання // Актуальні проблеми країнознавчої науки. URL : http://surl.li/rmefs
2. Фем’як С. В., Моренчук А. А. Особливості сучасної міграційної політики ФРН // СНУ ім. Лесі Українки. 2014. С. 4. URL http://surl.li/roccy
3. Філіппов С. О., Мота А. Ф., Петреченко С. А. Міграційна політика Німеччини та її значення для національних прикордонних служб // Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. 2021. С. 229. URL : http://surl.li/rocdl
4. German immigration policy: What's changing in 2024? // DW. URL : http://surl.li/rocdt
5. Germany's new immigration law is making it easier for foreign workers to move there // Euronews. URL : http://surl.li/roccm

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПОСТУП ГРУЗІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сізокрилов Михайло,
магістр політології Одеського національного
університету імені І. І. Мечникова,
м. Одеса, Україна
michaelsizokrylov@gmail.com

Євроінтеграційний шлях Грузії було започатковано ще за часів президента Едуарда Шеварнадзе у другій половині 90-х років XX століття, проте можна фактично вважати, що справжній рух Грузії до ЄС розпочався після приходу до влади Міхеїла Саакашвілі разом із його командою після повалення режиму Е. Шеварнадзе на хвилі Трояндової революції 2003-2004 рр. У внутрішній політиці був узятий курс на проведення реформ, необхідних для стабілізації та покращення економічної ситуації в країні, а також для боротьби з корупцією. У зовнішній політиці командою президента М. Саакашвілі за основу рух був узятий у напрямку Європейського Союзу і НАТО та встановлення максимально дружніх відносин зі Сполученими Штатами Америки.

У 2012 році партія М. Саакашвілі програла парламентські вибори, влада перейшла до рук головної опозиційної партії «Грузинська мрія» на чолі з олігархом Бідзіною Іванішвілі. Головною причиною поразки М. Саакашвілі на цих виборах стала загальна втома грузинського народу від його правління, яке, незважаючи на усі проведені реформи, характеризувалося відкатом від демократії, переслідуванням опозиції та інакодумців, порушенням прав людини, боротьбою з опозиційними медіа тощо.

Незважаючи на зміну влади, суттєвої зміни у зовнішньополітичному курсі Тбілісі не відбулося. Партія Б. Іванішвілі навпаки тільки посилила євроінтеграційні прагнення Грузії, однак при цьому також робились заяви про необхідність налагодження гарних відносин із Росією. Головні євроінтеграційні здобутки були досягнуті саме під час першої каденції при владі партії «Грузинська мрія», а саме – було підписано Угоду про асоціацію з ЄС та був отриманий безвізовий режим [1].

Однак, вже під час другої каденції «Грузинської мрії» при владі був зроблений суттєвий відкат від демократичних стандартів врядування, що певним чином негативно вплинуло на відносини Грузії з ЄС та США. У 2019 році у Грузії пройшли найбільші масові протести з моменту відходу від влади М. Саакашвілі, вони отримали назву «ніч Гаврилова». Все почалося з того, що у будинку грузинського парламенту проводилось засідання Міжпарламентської асоціації православ'я, під час якого голова цієї організації – російський депутат від КПРФ Сергій Гаврилов – усівся у спікерське крісло. Депутат Гаврилов також був відомий тим, що був активним прихильником відділення від Грузії Абхазії та Цхінвальського регіону. Саме це і стало причиною масових протестів під будівлею парламенту, які були жорстко розігнані владою. Але через тиск з боку Заходу та громадянського суспільства грузинська влада все ж таки була вимушена піти на деякі незначні поступки [1].

Наступним кроком, яким символізував ще більш грубе порушення «Грузинською мрією» основ демократії, була фальсифікація результатів парламентських виборів у 2020 році, через яку представники опозиції, що були обрані до парламенту, відмовились від своїх депутатських мандатів. Задля врегулювання політичної кризи в країни знадобилось втручання голови Європейської ради Шарля Мішеля, при посередництві якого між владою та опозицією був укладений меморандум, який мав би врегулювати між ними відносини та припинити політичну кризу. Але невдовзі після цього представники Заходу заявили про те, що «Грузинська мрія» лише імітує проведення демократичних реформ, що вказані у меморандумі. Грузинська влада надала відповідь на такі заяви з боку західних партнерів, вийшовши з меморандуму [1].

Ще однією лінією розлому між ЄС та Грузією стало повернення на батьківщину екс-президента Міхеїла Саакашвілі, його арешт та подальше негуманне поводження із ним у в'язниці. Але найбільше за все відносини між Тбілісі та Брюсселем загострились після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Це було обумовлено тим, що навіть попри тиск Заходу стосовно необхідності запровадження Грузією санкцій проти Росії, це не було зроблено,

навпаки звучали численні заяви від представників грузинської влади щодо неможливості погодитись на «відкриття другого фронту» [1].

Замість цього грузинська влада навпаки робила усі кроки задля того, аби покращити відносини із Росією, як, наприклад, згода Грузії на відкриття прямих авіарейсів з РФ. Також нещодавно один з найбільш активних прихильників покращення відносин з Росією в лавах «Грузинської мрії» Іраклій Кобахідзе, який займав посаду спікера парламенту під час «ночі Гаврилова», обійняв посаду нового прем'єр-міністра Грузії, що може призвести до ще більшої ескалації у відносинах між Грузією та ЄС, особливо після того, як Брюссель пішов на суттєві поступки Тбілісі, закривши очі на усі проблеми з демократією, корупцією тощо, надавши у грудні 2023 року офіційний статус кандидата на членство в ЄС з метою відтягнути Грузію від Росії [1; 3].

В якості останніх кроків на шляху віддалення від демократії грузинською владою були прийняті відповідні рішення, які фактично повністю копіюють те, що було прийнято у Росії. Це, зокрема, «закон про іноагентів» та «закон про намети». У найближчій перспективі є два показники, за якими потрібно активно спостерігати, та які можуть визначити майбутнє євроінтеграційного курсу Тбілісі – це прем'єрство І. Кобахідзе, яке буде відбуватися під патронатом Б. Іванішвілі, який нещодавно повернувся у грузинську політику, та парламентські вибори в кінці 2024 року. Саме це може стати як точкою неповернення у відносинах між Грузією та ЄС, так і тим чинником, який якщо не покращив ці відносини, то хоча б на даному етапі не погіршив, а зберіг так званий «статус кво» [2; 3].

Джерела та література

1. Панченко Ю. Розворот Тбілісі: як Грузія втрачала прозахідний курс і чи став цей процес незворотним. *Європейська правда.* 26 травня 2023. URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/05/26/7162462/
2. Панченко Ю. У Тбілісі готуються до Майдану: як влада Грузії «закручує гайки» перед відмовою ЄС. *Європейська правда.* 6 жовтня 2023. URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/10/6/7170844/

3. Панченко Ю. Ще більш проросійська Грузія: чому зміна уряду в Тбілісі лише прискорить зближення з Москвою. *Європейська правда*. 30 січня 2024. URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/01/30/7178547/

МИР ЯК СТАН СПІВІСНУВАННЯ ДЕРЖАВ ПОЗА КОНФЛІКТОМ КОЛЕКТИВНИХ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ

Тараненко Ірина,
здобувач 1 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності Міжнародні відносини
Національного університету біоресурсів і природокористування України
м.Київ, Україна
irynataranenko8@gmail.com
Науковий керівник – **Калуга Володимир**,
доктор філософських наук,
професор кафедри міжнародних відносин і суспільних наук
Національного університету біоресурсів і природокористування України
м.Київ, Україна
kalugavl@ukr.net
https://orcid.org/0000-0003-4744-826X

Проблемне поле ідентичності постає наріжним каменем, якщо йдеться про підтримання і трансформацію архітектури світового простору, особливо в період тотальної глобалізації, на фоні якої перманентні конфлікти між множиною різного роду міжнародних акторів за своє підґрунтя насамперед мають конфлікт між їх, суб'єктів світової політики та міжнародних відносин, «ідентичностями».

При цьому розуміння та трактування явища ідентичності є по суті своїй концептуальними, оскільки саме явище виявляється комбінаторним та, щонайменше, складним для чіткого однозначного опису. Відтак, оперування поняттям ідентичності сполучене радше з описом тих чи інших проявів самого явища. Незалежно від свого прояву, зокрема колективна чи індивідуальна ідентичність не є чимось строго вродженим, оскільки вона до певної міри набувається та підлягає тією чи іншою мірою трансформації, а її прояви представляють собою складну комбінацію чи усталений комплекс. Загалом же сутність ідентичності можна передати за посередництва тотожності, наприклад, приналежності до певної

природної чи цілеспрямовано сформованої групи (етнос, нація, народ, абощо), що стає підставою для поділу за принципом «свій-чужий» [2].

Процес глобалізації, що практично вже став атрибутом сучасного світу, призводить до того, що чіткість та межі ідентичностей невпинно розмиваються або стираються через як ніколи глибоке взаємопроникнення між етнічними, релігійними, культурними тощо спільнотами, що викликає відчуття загрози трансформації та навіть асиміляції будь-яких самобутностей і, як наслідок, нівелювання ознак державності під впливом та тиском уніфікуючих або глобалізуючих зовнішньополітичних стосовно будь-якого колективного суб'єкта сил. При цьому процес уніфікації тяжіє до урівноваження: різноманітні культурні, релігійні та цивілізаційні ідентичності відроджуються, стають більш помітними та впливовими. З. Бауман зазначав, що «…Ідентичність – це боротьба одночасно проти розпаду і фрагментації; спроба поглинути і в той же самий час – відважний опір пожиранню» [5, с. 130]. Тому гостре бажання захистити ключовий елемент держави у вигляді ідентичності або ж навпаки спроба поширити та нав'язати свою ідентичність на інші країни призводить до зіткнення та виникнення конфліктів [3, с. 68].

Масштабне протистояння за вплив, поширення ідентичності та опір зовнішньому тиску було під час біполярної міжнародної системи, де між головними полюсами, США та Радянським Союзом, виник ідеологічний конфлікт – «холодна війна», що був результатом протистояння між капіталістичною та комуністичною системами [1, с. 7].

Прикладом сучасного комплексного територіального, етнічного та релігійного конфлікту, коли держави змагаються за контроль над територією або ресурсами через свої національні або етнічні ідентичності виступає конфлікт між Ізраїлем і Палестиною, що ґрунтується на територіальних питаннях, пов'язаних із релігійними та етнічними ідентичностями, що набув активної фази з жовтня 2023 року.

Більш тісний та широкий простір взаємодії культур веде до зіткнення індивідів, народів та суспільств з кризою ідентичності, що являє собою проблему визначення вже власної ідентичності через її фрагментованість. За С.Гантінгтоном

в його праці «Хто ми?», криза національної ідентичності визначається глобальною за своїм характером та спостерігається скрізь. Так деякі нації не можуть вирішити до якої цивілізації себе віднести, маючи рівні зв'язки з кожною з них, деякі народи знаходяться в пошуку та віднаходженні своєї ідентичності, наприклад маючи «постколоніальний синдром» тощо. Крім того, С. Гантінгтон аналізує вплив ідентичності на внутрішню політику держав та стверджує, що зміна культурних або релігійних ідентичностей може призвести до внутрішніх конфліктів та розколів у суспільстві, а також до зміни зовнішньої політики [4, с. 173].

Низка інших фахівців навпаки не вбачає загрози виникнення кризи ідентичності, адже вона являє собою настільки важливий та невід'ємний елемент, що навіть глобалізація не зможе викликати її кризу. Наприклад, З. Бжезинський, стверджував що ми помітимо в майбутньому утворення нових політичних одиниць, які будуть обертатися навколо етнічності та прогнозував, що в майбутньому світ стане форумом для політичного обміну етносами та політичними атрибутами [1, с. 76].

Проте, важливо наголосити, що ідентичність може бути як чинником виникнення конфліктів, так і визначальним чинником формування міжнародних союзів та альянсів, адже держави, що мають схожі культурні та цивілізаційні ідентичності, частіше схильні до співпраці та утворення союзів для захисту своїх спільних інтересів.

Отже, співіснування різних ідентичностей у мирі – це процес, що вимагає толерантності, взаємоповаги та взаєморозуміння. Одним із випробувань співіснування різних ідентичностей в сучасній системі міжнародних відносин є збереження індивідуальності та самовизначення груп. Глобалізація може викликати відчуття загрози від інших груп та прагнення зберегти свою унікальну ідентичність або ж навпаки агресивне бажання насаджувати свої цінності, на фоні чого виникають непорозуміння та конфлікти.

Джерела та література

1. Бжезинський З. Велика шахівниця: Американська першість та її стратегічні імперативи. Львів: Літея-НВ, 2000. 236 с.

2. Ідентичність / В. С. Лісовий // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. URL : https://esu.com.ua/article-13770.
3. Калуга В.Ф. Функціональний підхід до розуміння суті світової політики та її ключових факторів як механізм поглибленого освоєння предмету дослідницької цікавості. *Університет і лідерство*. № 2 (12). – С. 138–147.
4. Римаренко С. Глобалізація та криза ідентичності. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.* 2017. Вип. 5–6. С. 171–181. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2017_5-6_11.
5. Ростецька С. І. Конфлікт ідентичностей як загроза безпеці сучасних держав. *Актуальні проблеми політики: збірник наукових праць*. Одеса, 2018. Вип. 61. С. 128–137.

ПОЛІТИКА УМИРОТВОРЕННЯ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Харламов Михайло,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін
Національного університету цивільного захисту України
м. Харків, Україна
mike1982kharlamov@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-5289-0290

Чиркіна-Харламова Марина,
кандидат технічних наук, доцент,
заступник начальника кафедри спеціальної хімії та хімічної технології
Національного університету цивільного захисту України
м. Харків, Україна
chirkina2505@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-2060-9142

В основі міжнародних відносин завжди лежали суперечності між країнами. Їх джерелом, як правило, є інтереси окремих держав, різноманітних союзів або військово-політичних блоків. Тому хочемо ми цього чи ні, а в розвитку світового співтовариства існували й існуватимуть конфлікти. Вони інколи призводять до небезпечних міжнародних криз і збройної боротьби, які спричиняють серйозні та

небезпечні наслідки. Існують різні способи їх владнання: через насильство, збройні конфлікти або мирним шляхом. Які з них є найбільш ефективними? Ні для кого не секрет, що збройні конфлікти коштують людству вкрай дорого як у людському, так і в матеріальному вимірах. Тож виникає нагальна потреба знайти способи уникнення збройного розв'язання суперечностей. Можливо, саме тому в історії з'являється політика умиротворення (або політика «appeasement» у термінології англомовних країн). Згідно з визначенням, політика умиротворення – це специфічний різновид військової політики країни (держави), суть якої полягає в поступках державі-агресору, заради компромісів, на які йде країна, щоб утримати ворога від порушення миру або застосування крайніх заходів. Ця стратегія передбачає використання дипломатичних, економічних та політичних засобів для запобігання або врегулювання конфліктів замість військового втручання.

В історичному контексті політика умиротворення була актуальною в різний час, включаючи античну та середньовічну історію. Наприклад, Рим для збереження миру в своїй імперії укладав договори із сусідніми народами та державами, а також надавав їм певні права та автономію в обмін на лояльність до Римської імперії (договір імператора Августа з парфянським царем Фраатом IV, договір римського генерала Аетія з вождем гунів Аттілою). У середньовічній Європі однією з форм політики умиротворення були династичні шлюби. Князівські родини Київської Русі достатньо часто використовували шлюбну дипломатію для того, щоб стабілізувати політичне життя у своїх державі та налагодити мирні стосунки з іншими. Найбільшого успіху в ній досяг Ярослав Мудрий, який увійшов в історію як «тесть Європи».

Сучасна політика умиротворення може мати різні форми в залежності від конкретних геополітичних ситуацій та учасників. По-перше, держави можуть використовувати дипломатичні зусилля та переговори для вирішення конфліктів. По-друге, укладати міжнародні договори і угоди. По-третє, використовувати діяльність міжнародних організацій. По-четверте, дипломатичні місії та військові сили можуть бути розміщені в конфліктних регіонах для сприяння мирному вирішенню конфлікту. Прикладом є миротворчі місії ООН в різних

країнах. По-п’яте, застосовувати міжнародні санкції для тиску на конфліктні сторони. По-шосте, громадська активність та мирні демонстрації можуть створювати тиск на уряди та конфліктні сторони для пошуку мирного рішення.

Сьогодні панує думка, що політика умиротворення не досягає своїх результатів і є провальною. Треба зазначити, що ефективність цієї стратегії може залежати від багатьох чинників, включаючи волю всіх сторін конфлікту до мирного врегулювання, рівень довіри між державами, геополітичну ситуацію та інші обставини. Термін «умиротворення» найчастіше вживають для пояснення зовнішньої політики британського та французького урядів щодо нацистської Німеччини наприкінці 1930-х років.

Джерела і література

1. Дронов В. Міжнародні відносини та світова політика: навч.-метод. посіб. Одесса : Фенікс, 2022. 131 с.
2. Рамазанов Ф., Левітас Ф. Ключові питання Міжнародної політики передодня Другої світової війни в зарубіжній історіографії. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Історичні науки. Т. 33 (72) № 4. 2022. С. 107–113.

МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНИЙ ДОСВІД І ТЕХНОЛОГІЇ ПОЛІТИЧНОГО ЛОБІЗМУ В ПРАКТИЧНІЙ ДИПЛОМАТІЇ XXI СТОЛІТТЯ: ЗОВНІШНЬО-ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ТА ІМІДЖЕВИЙ ДИСКУРСИ

Ціватий В’ячеслав,
кандидат історичних наук, доцент,
заслужений працівник освіти України,
доцент кафедри міжнародних організацій і дипломатичної служби
Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
член правління Наукового товариства
історії дипломатії та міжнародних відносин
м. Київ, Україна
tsivatyy@i.com.ua
https://orcid.org/0000-0003-1505-7483

Теорія і практика дипломатії, політики та міжнародних відносин – це один із актуальних, інноваційних і перспективних напрямів сучасної політичної та

історичної науки. Інституціональна історія й сьогодення міжнародних структур, організацій і об'єднань у новому поліцентричному (багатополюсному) світі XXI століття набуває особливої актуальності [1, с. 66–75; 2, с. 26–29].

Актуальність і гострота міграційної проблематики, інституціональні проблеми діаспоральної політики, питання української діаспори зумовили піднесення інтересу до цієї тематики широкого кола науковців у 2016–2024 роках. Інституціональні традиції формування зовнішньої політики України та практики політичного лобізму, зокрема, діаспоральної політики, мають свою українську багатовікову спадщину і практичний досвід [3, с. 154–163].

У діаспоральних практиках і діаспоральній політиці держав у XXI столітті набуває поширення явище політичного лобізму як складова впливу діаспор на поширення й відстоювання позитивного іміджу держави. Демократичні держави характеризуються тим, що державна влада не може існувати та функціонувати ізольовано від громадянського суспільства.

Саме від належно створеного механізму такої взаємодії залежить динамічний розвиток суспільства, а також визначається сприйняття держави міжнародним співтовариством у зовнішньополітичних, діаспоральних та економічних відносинах. Такий вплив зумовлений об'єктивними процесами державотворення, а також за допомогою нього відбувається інформаційне донесення до державних структур потреб окремих груп населення або суспільства в цілому. У світовій практиці зазначене явище прийнято називати «лобіюванням» [4, с. 74–77; 5].

В Україні концепт «лобіювання» і концепт «технології лобіювання» широко застосовуються у вищих інституціях держави, у сфері державної служби і у сфері дипломатичної служби – проте є маловідомим серед населення країни.

Протягом останніх десятиріч неухильно активізувалась діяльність груп, які переслідують власні інтереси – найчастіше в економічній та політичній сферах. У зв'язку з цим, у 2010 році Парламентська Асамблея Ради Європи (ПАРЄ) ухвалила Рекомендацію 1908 (2010) «Лобіювання в демократичному суспільстві (Європейський кодекс поведінки при лобіюванні»), у якій зазначається, що

плюралізм інтересів є важливою рисою демократії, тому члени суспільства мають повне право організовуватись і лобіювати свої інтереси.

Однак, таке явище, як нерегульоване приховане лобіювання, може порушити демократичні принципи і належне управління. У нашій країні це призвело до того, що будь-які рішення або дії представників влади сприймаються з недовірою, наслідком чого стала певною мірою деформація громадської свідомості та утвердження негативних стереотипів.

Не дивлячись на відсутність в Україні чіткої законодавчої та інституціональної основи для здійснення лобістської діяльності, ми не можемо взагалі заперечувати її існування. В одних державах лобізм закріплений на законодавчому рівні – Канада, США, Велика Британія, ФРН, Франція, Європейський Союз, а в інших, у тому числі і в Україні, використовуються різні форми саморегуляції *(безпосередній лобізм і опосередкований лобізм)* [4, с. 74–77; 5].

Категоріально-понятійний апарат характеризує основи здійснення лобістської діяльності, а також правовідносини, які виникають у зв'язку з цим: лобізм – професійна діяльність суб'єкта лобізму, спрямована на просування законів, інших нормативно-правових актів, їх проектів під час процесу розробки, прийняття, скасування або зміни їх органами державної влади України, іншими суб'єктами владних повноважень України, їх посадовими та службовими особами, депутатами усіх рівнів; представництво та захист інтересів замовника послуг із лобізму (технологій лобізму у сфері міжнародних відносин, зовнішньої політики і дипломатії) [6].

Послуги із лобізму – діяльність суб'єкта лобізму щодо представництва та захисту інтересів замовника послуг з лобізму, що здійснюється шляхом взаємодії суб'єкта лобізму з державними структурами. Лобізм як політична технологія на сьогодні широко використовується в діаспоральних практиках зарубіжних країн та України (захист і просування інтересів своєї держави в умовах закордонного інституціонального середовища) [7].

Отже, для того, щоб прийняти відповідний закон про лобіювання потрібно не лише провести детальний аналіз попередньо розроблених законопроектів,

зробити їх порівняльну характеристику, визначити позитивні аспекти та недоліки, а й залучити громадськість до активного обговорення проблеми інституціоналізації лобіювання в Україні, запросити міжнародних експертів з набутим досвідом роботи у цій сфері, а також необхідним є постійний обмін фахівцями між Україною та провідними країнами Європи.

Сучасні політичні технології лобізму застосовуються в діаспоральних практиках та інституціоналізуються в умовах поліцентричного світоустрою сьогодення. Технології лобізму відомі й у державних і дипломатичних практиках, іміджевих та іміджево-політичних проектах.

Нормативне закріплення лобістської діяльності, перш за все, зміцнить конституційні засади демократизму в Україні.

Міжнародне співтовариство та інститути діаспори нашу державу сприйматимуть як рівного собі члена у зовнішніх відносинах саме тому, що лобіювання стане тим необхідним механізмом (політичною технологією), який протидіятиме корупційним діянням і просуванню позитивного іміджу держави, що є важливим показником сьогодення.

Джерела та літервтура

1. Ціватий В. Г. Типологія третьої хвилі української еміграції та історичні паралелі міграційного сьогодення. *Народна творчість та етнологія.* 2020. № 1 (383). С. 66–75.
2. Ціватий В. Г.. Поліцентричність сучасного світоустрою: мегатренд XXI століття: (інституційний контекст). *Зовнішні справи: науковий журнал.* 2014. № 8. С. 26–29.
3. Ціватий В. Г., Марцинюк М. П. Управління міграційними процесами в умовах пандемії COVID-19: інструменти, запроваджені МЗС України. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»: науковий ел. журнал.* 2020. № 17. С. 154–163.
4. Радейко Р.І. Безпосередні та опосередковані форми лобіювання у правотворчій діяльності (на прикладі законодавчої діяльності Верховної Ради України). *Часопис Київського університету права.* 2013. № 4. С. 74–77.

5. Про запобігання корупції: Верховна Рада України; Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18 (дата звернення: 09.02.2024).
6. Інститут лобіювання в Україні та за кордоном: походження, проблеми, перспективи розвитку. Науково-інформаційне видання / Д. Базілевич, В. Нестерович, В. Федоренко; Інститут професійного лобіювання та адвокатів. Київ : ФОП Москаленко О. М. 2015. 111 с.
7. Modern Diplomacy in Practice. Written and Edited by Robert Hutchings, Jeremi Suri. Springer Nature Switzerland AG, 2020. 260 p.

МУСУЛЬМАНСЬКА СПІЛЬНОТА У ФРАНЦІЇ: ІНТЕГРАЦІЯ ТА АДАПТАЦІЯ

Чайка Валерія,
здобувач 1 курсу другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії
Чорноморського університету імені Петра Могили
м. Миколаїв, Україна
Valeriya.chayka@gmail.com
Науковий керівник – **Габро Ірина**,
кандидат політичних наук,
доцент, доцент кафедри міжнародних відносин
та зовнішньої політики Чорноморського
університету імені Петра Могили
м. Миколаїв, Україна
irngabro@gmail.com
https://orcid.org/0000-0001-8215-7615

Мусульманська спільнота у Франції є однією з найбільших у Європі та стає об'єктом уваги та дискусій через свій значний вплив на соціокультурний ландшафт країни. Питання інтеграції та адаптації мусульман у французьке суспільство стали особливо актуальними в контексті різноманітних викликів, які включають в себе культурні відмінності, соціальну напруженість та питання ідентичності.

Нині у Франції проживає близько 67 млн. осіб, 8–10% з яких є мусульманами-мігрантами. Експерти вважають, що приблизно 96% іммігрантів перебувають у нелегальному статусі, оскільки багато з тих, кому відмовлено у наданні притулку, продовжують залишатися на території країни. Щороку спостерігається зростання кількості поданих заяв на отримання притулку. Зі зростанням кількості іммігрантів зростає і навантаження на систему соціального захисту, погіршується криміногенна ситуація, зростає соціальна нестабільність.

Крім мусульман-іммігрантів на території Франції проживають також мусульмани, які є громадянами Франції, та етнічні французи, які прийняли іслам. У релігійно-конфесійному відношенні вже до початку 2010-х років мусульмани за чисельністю вийшли на друге місце після католиків і перевершують інші конфесійні групи: протестантів та юдеїв.

Серед іммігрантів є досить високий рівень злочинності. Згідно зі статистикою, у французьких в'язницях серед ув'язнених 60–70% становлять мусульмани, при тому, що їхня частка у складі населення Франції значно менша. Париж поділяється на 20 адміністративних округів. Мусульманськими вважаються 10-, 11-, 19- та 20-й округи, бульвар Барбес у 18-му окрузі, а також передмістя Сена-Сен-Дені та Кліші-су-Буа, де один із найвищих рівень злочинності та безробіття (40% та 20% відповідно).

Іммігранти, які приїжджають до Франції, селяться переважно в тих місцях, де вже мешкають мігранти. 40% іммігрантів живуть у міській частині Парижа, тоді як французи становлять 20% мешканців цих кварталів міста. Високий рівень злочинності та низький рівень захищеності відлякують не лише туристів, а й місцевих мешканців. Фархад Кхосрокхавар, професор Вищої школи соціальних досліджень у Парижі, політолог та ісламознавець, ділить мусульманське суспільство Франції на три категорії: перша категорія включає близько 80% мусульман Франції - це інтегровані мусульмани, які прийняли цінності західного суспільства; друга категорія – близько 15% – мусульмани, що інтегрувалися, але не асимілювалися і зберігають свою релігійну ідентичність; третя категорія -

близько 5% - ортодоксальні мусульмани, що повністю відокремилися, які відкидають культурні цінності світського французького суспільства.

Життя мусульманських мігрантів у Парижі ускладнюється не лише полярними відмінностями між мусульманською та християнською культурою, світським та релігійним суспільством, а й ціннісними пріоритетами. Багато іммігранти констатують дискримінацію за національною чи релігійною ознакою при влаштуванні на роботу. Через дискримінацію під час працевлаштування зростає рівень безробіття серед жителів мусульманських кварталів, що обумовлює високий рівень злочинності серед мусульманського населення.

Можна констатувати взаємний антагонізм серед французів та іммігрантів-мусульман. Згідно з опитуваннями, 41% мусульманського населення Франції позитивно ставиться до французів-немусульман, а 58% - негативно.

Жителі республіки зазначають: «Французька мова у Франції – друга державна після арабської». Міграційна політика Франції, за оцінками фахівців, є вкрай суперечливою та непослідовною за весь період свого існування. Механізми асиміляції та адаптації практично не працюють у мультикультурному суспільстві. Така політика, яка закликає всіх стати «французами» і сприйняти республіканські світські цінності, далека від традиційного мусульманського суспільства. Наслідком цього стає утворення анклавів мусульманської культури, гетто, які живуть за своїми нормами і намагаються зберегти свої культурні цінності.

Більшість мусульман прагнуть зберегти власну конфесійну ідентичність, яка для багатьох визначає свою мову, звичаї та традиції, що ще більше перешкоджає інтеграції мусульман-мігрантів.

Непродумана та непослідовна міграційна політика, заручниками якої вже стало все французьке суспільство, є однією з основних причин утворення мусульманських кварталів, їх соціально-економічного неблагополуччя, що породжує численні конфлікти та заворушення. Виходить замкнене коло проблем, які потребують вирішення. Міграційна політика має будуватися на компромісі, що враховує інтереси як окремих груп суспільства, і держави загалом. Важливою складовою інтеграції є взаємодія та взаєморозуміння між

мусульманською спільнотою та іншими частинами французького суспільства. Взаємна повага до культурних та релігійних відмінностей, а також сприяння взаємному відкриттю та діалогу, може сприяти побудові гармонійного та взаємоповаги суспільства.

Можна зробити висновок, що інтеграція та адаптація мусульманської спільноти у Франції – це процес, який потребує спільних зусиль з боку уряду, суспільства та самої спільноти. Шлях до успішної інтеграції може бути складним і вимагає постійної уваги до потреб та інтересів мусульманської спільноти, а також створення умов для їхнього повноцінного участі в суспільному житті Франції.

Джерела та література

1. Семенова О.Ю. Повседневная жизнь современного Парижа. URL : https://www.e-reading.club/book.php?book=1016398 (дата звернення: 03.02.2024).
2. Сипко Б. *Мусульманська спільнота у житті Французької Республіки (1995—2007 рр.): монографія.* Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 344 с.
3. Chantal Brutel La localisation géographique des immigrés Une forte oncentration dans l'aire urbaine de Paris // Insee Première. 2016. No 1591. URL : https://www.insee.fr/fr/statistiques/2121524 (дата звернення: 04.02.2024).

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Черниченко Діана,
здобувач 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Національного університету «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна
Науковий керівник – **Бабіна Валентина**,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин та права
Національного університету «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна
v.o.babina@op.edu.ua
https://orcid.org/0000-0003-2796-5024

Політичний процес в ЄС відзначається глибокою інтеграцією міжнаціональних політик і рішень, спрямованих на спільний розвиток регіону.

ЄС має складну інституційну структуру, включаючи Європейську Комісію, Європейський Парламент та Раду Європейського Союзу, які взаємодіють для ухвалення політичних рішень.

Процес визначення компетенцій між ЄС та державами-членами базується на принципі субсидіарності, що передбачає делегування влади на той рівень, на якому вона ефективніша.

Роль Європейського Парламенту важлива для забезпечення демократичного впливу громадян на прийняття рішень на європейському рівні.

ЄС активно розвиває зовнішню політику, виступаючи єдиним гравцем на міжнародній арені та ведучи переговори з іншими країнами та регіонами.

Вирішення спільних питань часто вимагає досягнення консенсусу між державами-членами, що підкреслює важливість діалогу та компромісу.

Роль громадянського суспільства у співпраці з інститутами ЄС сприяє більшому впливу громадян на прийняття рішень та визначення політик.

Європа перебуває на ранніх стадіях формування спільної зовнішньої політики, і поточні геополітичні зміни вимагають переосмислення стратегії ЄС у цій сфері.

Лісабонський договір та створення Європейської служби зовнішніх дій (EEAS) підкреслили рішучість у посиленні Спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС.

Глобальна стратегія ЄС, започаткована у 2016 році, спрямована на визначення спільного бачення та плану дій зовнішньої політики та політики безпеки ЄС.

Пропозиції Комісії щодо голосування кваліфікованою більшістю в Раді можуть зробити ЄС ефективнішим у виконанні міжнародних зобов’язань, але реформи повинні супроводжуватися прозорим прийняттям рішень для підвищення їх легітимності.

Політика та дії в рамках Глобальної стратегії мають підтримувати обмін та взаємодію з громадянським суспільством в ЄС та країнах-партнерах, а також за їх межами.

ЄС може використовувати існуючі рамки Договорів для відповіді на виклики адміністрації Трампа та повинен розвивати структурований діалог з організаціями та політичними акторами США для просування трансатлантичної співпраці на основі спільних цінностей.

В сфері безпеки та оборони, ЄС розуміє необхідність не тільки партнерства зі США, але і розвитку власних ініціатив, таких як Європейський оборонний фонд, PESCO, та інші, для забезпечення безпеки на європейському континенті.

Недавні дослідження Євробарометра вказують на зростання підтримки європейців для спільного прийняття рішень ЄС у сфері оборони.

НАТО залишається вирішальним альянсом, а ЄС повинен забезпечити тісну співпрацю з Великобританією у сферах безпеки та оборони після Brexit.

ЄС повинен використовувати військову співпрацю для забезпечення миру в Європі та підтримки мирних зусиль у світі, захищаючи права людини та просуваючи європейські цінності.

Європейський рух підтримує розширення, яке сприяє демократії, стабільності та правам громадян, вимагаючи від кандидатів виправлення недоліків та відданості реформам.

ЄС повинен мати більш проактивний підхід до сусідства, підтримуючи демократичний розвиток, плюралізм, боротьбу з корупцією та економічне зростання.

Процес приєднання повинен включати прозоре прийняття рішень та інклюзивний діалог з громадянським суспільством, а також повідомлення про наслідки нестабільності та шансів на розширення.

Туреччина, яка є кандидатом на вступ, повинна усунути недоліки та здійснити необхідні реформи для отримання права на членство в ЄС; нестабільні відносини мають бути вирішені конструктивно. Діалог та обмін між Туреччиною та ЄС важливі для відновлення співпраці та підтримки європейської орієнтації Туреччини.

Східне партнерство потребує міцної політичної основи для зміцнення відносин з східним регіоном, включаючи структурне залучення громадянського суспільства та установ місцевого самоврядування.

За умов військових дій на Сході, ЄС має спрямувати особливу увагу на Україну, забезпечуючи єдність у політиці санкцій та заохочуючи новий дипломатичний процес для виконання Мінських угод та підтримки внутрішньо переміщених осіб. Для України важливо визначити новий дипломатичний процес для повного виконання Мінських угод та збільшення фінансування доступного житла в зонах конфлікту.

ЄС повинен відігравати провідну роль у політичному переході в Сирії, сприяючи демократії та правам людини, а також переглядати свій підхід до гуманітарної кризи в Ємені та інвестувати в громадянське суспільство.

ЄС повинен активно сприяти остаточному врегулюванню ізраїльсько-палестинського конфлікту та зміцнювати комунікацію між усіма сторонами мирного процесу.

Країни після арабської весни: ЄС має посилити свою роль у підтримці демократизації та стійкості в країнах після арабської весни, розширюючи доступ до ринків ЄС, збільшуючи допомогу та заохочуючи регіональну співпрацю.

Європа має використовувати свій досвід у зовнішній політиці та безпеці, інтегруючи політику сусідства в загальні стратегії безпеки та зовнішньої політики.

Джерела та літератур

1. Геополітичні та геоекономічні зміни, формовані під впливом російської агресії, та оновлення місця України у світовому просторі / Наук. ред. В. Юрчишин. Київ : Центр Разумкова, 2022. 103 с.
2. Євроінтеграція в умовах війни: стан, проблеми, виклики. *Національна безпека і оборона*. 2022. №1–2 (187–188). С. 4–23. URL : https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD187-188_2022_ukr_full.pdf
3. Європейський Союз : навч. посіб. / А. О. Бояр (кер. авт. кол.), Н. П. Карпчук, Н. І. Романюк та ін.; за ред. А. О. Бояра, С. В. Федонюка. Київ : ФОП Маслаков, 2020. 600 с.

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙИХ ПРОЦЕСІВ НА ХАРАКТЕР МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Чубур Наталія,
кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри політичних технологій
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна
chbnv@ukr.net
http://orcid.org/0000-0002-0735-7307

В умовах сучасних процесів глобалізації принципи, на яких засновані міжнародні відносини, отримали новий розвиток, вони значно оновилися та збагатилися. Так, С. Хантінгтон розглядав в якості джерел сучасних конфліктів зіткнення цивілізацій. Концепція «золотого мільярду», згідно якої блага цивілізації можуть доставатися тільки обмеженій кількості переможців в перегонах, які обумовлені прогресом в силу обмеження світових ресурсів, прогнозує загострення міжнародних конфліктів через ресурси те території. Вона при цьому робить акцент на необхідності створення процвітаючими державами штучних перепон у відносинах із менш вдалими суб'єктами міжнародного життя [2, с. 134].

Поруч із подібними конфронтаційними прогнозами низка політиків і теоретиків пропонує «безполярне» трактування міжнародних відносин, що ґрунтуються на всезагальній гармонії та співробітництві держав. Вони висувають моделі «загальноєвропейського дому», що грунтуються на створенні системи колективної безпеки держав і народів, які існують у взаємопов'язаному, без'ядерному та взаємозалежному світі. Істотне просування відбувається і в трактування самих політичних принципів, які стали застосовуватися не тільки при вивченні міжнародних відносин, але і для аналізу внутрішньополітичних процесів.

І. Валлерстайн на основі власної світ-системної теорії сформував три основні сценарії розвитку глобалізаційних процесів в світі. Перший сценарій – наступ неофеодалізму, тобто формування автаркичних регіонів із місцевими ієрархіями, підтриманням достатньо високого рівня технологій для еліти. Другий

– поява «демократичної диктатури» внаслідок розподілу світу на дві «касти»: 20%багатих із більш менш справедливим розподілом благ тримають під жорстким контролем іншу частину людства. Сам вчений досить скептично ставився щодо цього варіанту розвитку глобалізації через сумнів, що серед демократів можуть знайтися диктатори. Останній, третій сценарій – формування «децентралізованого і справедливого світу», поява якого пов'язана із механізмами перерозподілу накопичених багатств в умовах реального скорочення споживання. Дослідник характеризує цей варіант як найбільш утопічний, тому що він вимагає переходу від капіталістичної світ-системи до соціалістичної [1].

Р. Робертс представляє потенційні наслідки глобалізації у вигляді чотирьох можливих сценаріїв:

– перший сценарій передбачає формування «всесвітнього села», де кожен мешканець за допомогою новітніх засобів масової комунікації може стати очевидцем подій світової важливості або подій в далеких країнах, де існує загальнопланетарний консенсус у питаннях, що стосуються основних цінностей та ідей;

– другий сценарій – мондіалістський, який передбачає уніфікацію національних держав під егідою певного «світового уряду»;

– згідно третього сценарію, в недалекому майбутньому світ стане являти собою мозаїку взаємно відкритих один одному, але суверенних національних держав. Вони будуть включені у процеси інтенсивних економічних, політичних і культурних обмінів;

– за четвертим сценарієм світ може перетворитися в мозаїку обмежених спільнот, рівноправних та унікальних у своїй інституційній та культурній впорядкованості або ієрархічних з однією провідною спільнотою [4, P. 87].

Дж. Розенау висунув концепцію, згідно якої глобальний світ складається з двох світів, які взаємоперетинаються. По-перше, з поліцентричного світу «акторів поза суверенітету», в якому поряд із державами, стали діяти різноманітні корпоративні суб'єкти і навіть окремі обличчя. Світ став сприяти створенню нових зв'язків і відносин у світовій політиці. По-друге, з традиційної структури світової спільноти, де головне положення займають національні

держави. Перетин цих двох світів демонструє розосередження владних ресурсів, а також виникнення протиборчих тенденцій. Наприклад, зростання здібностей індивіда до аналізу політичного світу поєднується з крайнім ускладненням політичних взаємоз'вязків. Ерозія традиційних авторитетів співіснує з посиленням ролі цивілізаційних основ в обґрунтуванні політики держав. Пошук ідентичності йде поряд із постійною переорієнтацією політичних лояльностей тощо. На думку Дж. Розенау, визнаними факторами в цьому світі стали децентралізація міжнародних зв'язків і відносин, а головне – розмиття поняття «сила» і, як наслідок, зміна змісту і сенсу поняття «загроза безпеці» [3, с. 136].

Більшість сучасних вчених-міжнародників вважають, що термін «глобалізація» достатньо повно і адекватно відображає сенс сьогоднішніх світових змін. Даніель Коляр у зв'язку з цим виділив п'ять фундаментальних концептів, які характеризують масштаби змін у міжнародних відносинах. Незалежність Д. Коляр розглядає в тісному зв'язку із суверенітетом, що трактується як свобода політичних рішень і вираз незалежності. Однак фактично, у зв'язку з глобалізацією жодна держава в світі не має реального суверенітету або незалежності. Взаємозалежність у розумінні Коляра являє собою поєднання залежностей держав одна від одної. Вона примушує держави до співробітництва з метою управління взаємозалежностями, що можуть виражатися у формі або регіоналізації, або мондіалізації. Транснаціоналізм відображає в собі, на думку дослідника, розвиток солідарності у міжнародному просторі. Транснаціональні феномени перетинають кордони багатьох держав та уникають від їх контролю чи не узгоджуються з суверенітетом. Мондіалізм, в інтерпретації Коляра, розглядається як стан, коли міжнародні відносини вже не можуть ототожнюватися з міждержавною системою або тільки з міждержавними відносинами. Світ постає без кордонів у вигляді концепцій «великого планетарного села», «універсального поліса». Глобалізація виступає у Коляра як «вища і послідовна стадія мондіалізації» [3, с. 142].

Більшість дослідників, які належать до різних груп в оцінюванні глобалізації та її впливу на характер міжнародних відносин, згодні з тим, що

взаємодія, взаємопроникнення, взаємозалежність національних структур і акторів «поза суверенітету» поставили перед людством нову задачу. Мова йде про забезпечення керованості глобалізаційними процесами в ширину – на всьому просторі планети, в глибину – на всіх рівнях організації цього простору, від локального до всесвітнього.

Джерела та література

1. Валлерстайн І.Світ 2050 року буде таким, яким ми його створимо. Веб-сайт: URL : http://www.commons.com.ua
2. Гантінгтон С. Політичний порядок у мінливих суспільствах. Київ : Наш формат, 2019. 419 с.
3. Глобалізація та політика національної безпеки: підруч. / під ред. Петра Юхименка. Київ : Центр навчальної літератури, 2021. 408 с.
4. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture. London, Thousand Oaks (Ca), 1992. P. 87.

ДЕЯКІ ЗАУВАЖЕННЯ ЩОДО ЗМІСТУ ПОНЯТЬ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ТА ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ

Шкорута Іван,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри публічного управління та адміністрування
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти та газу
м. Івано-Франківськ, Україна
ish060784@gmail.com
https://orcid.org/0009-0001-7954-700
Науковий керівник – **Молодцов Олександр**,
доктор наук з державного управління, доцент,
професор кафедри публічного управління та адміністрування
Івано-Франківського національного технічного
університету нафти та газу
м. Івано-Франківськ, Україна
omolodtsov20@gmail.com
https://orcid.org/0000-0003-4168-0092

Питання європеїзації досліджували західні та вітчизняні науковці. Вже поверхневий погляд на науковий дискурс показує, що поняття євроінтеграції не

викликає серйозних розходжень у розумінні його змісту. Цього не можна стверджувати відносно терміну європеїзації, інтерпретація якого має певну варіативність. Прийнято виділяти чотири основні варіанти інтерпретації його змісту, які ми розглянемо нижче. На наш погляд, подібна варіативність терміну заважає формувати методологічно вивірену, консолідовану позицію щодо інституціональних змін, необхідних для успішної євроінтеграції та європеїзації. Зазначене вище є додатковим аргументом на користь актуальності узагальнення результатів наявного наукового дискурсу та з'ясування відмінності між євроінтеграцією та європеїзацією як концептами, які використовується в при дослідженні процесів, що відбуваються у країнах ЄС та країнах-кандидатах у члени ЄС.

Слово «інтеграція» походить від латинського «integratio» – відновлення, заповнення («integer» – цілий). З абстрактних позицій під інтеграцією розуміють зближення, злиття частин, що утворюють єдине ціле, але зі збереженням їхньої ідентичності. Будь-яка суспільна інтеграція відбувається як зближення на добровільній і мирній основі політичної, економічної, ідеологічної сфер двох чи більше суспільств. Подібне загальне трактування євроінтеграції, як ми говорили й раніше, не викликає особливих дискусій. Процес інтеграції, як правило, завершується створенням наднаціональних структур управління. Таке абстрактне розуміння інтеграції методологічно пристосовано для широкої інтерпретації процесів зближення, що відбуваються у різних сферах діяльності суспільств. Для його конкретизації існують, зокрема такі терміни як «політична інтеграція», «економічна інтеграція», «фінансова інтеграція», «соціальна інтеграція», «правова інтеграція», «міжетнічна інтеграція» тощо.

У той же час відносно терміну «європеїзація» немає такої згоди, що, на наш погляд, заважає на сучасному етапі розвитку нашої країни європеїзації діючих інститутів та інституціональних трансформацій публічного управління та адміністрування. Ми вважаємо, що правильне, методологічно вивірене розуміння співвідношення процесів євроінтеграції та європеїзації має привести до єдиного бачення шляхів й способів інтегрування в ЄС, однакового розуміння

переваг цього процесу, дотримання цінностей європейської спільноти. Консолідована позиція щодо розуміння європеїзації має сприяти, як ми покажемо нижче, створенню теоретико-методологічного підґрунтя для розробки більш послідовної державної політики європеїзації країни та її входження до складу ЄС.

Дослідження європеїзації та інтеграції відбувається одночасно. Термін «європеїзація» починає активно вживатись у науковому дискурсі у вісімдесяті-дев'яності роки минулого століття, у першу чергу, з причини розширення ЄС за рахунок країн Центральної та Східної Європи. Ця ситуація активізувала дослідження проблем євроінтеграції. У найбільш широкому сенсі європеїзація розглядалась як сфера досліджень європейської проблематики за різними напрямками впливу ЄС на політичну систему і політичні процеси, на державний устрій і державне будівництво країн, що готувались до членства в ЄС, загалом на їх соціальну систему та внутрішню політику. У дослідженнях американських та європейських науковців були продемонстровані різноманітні підходи, які створили дискусійну дослідницьку платформу зазначеної проблематики. Але загальним перспективним результатом було утвердження ідеї категорійного визначення європеїзації як пошуку внутрішніх наслідків європейської інтеграції, тісно зв’язаних з процесами демократизації як структур публічного управління та адміністрування, так в цілому суспільно-політичного життя в країнах-кандидатах у члени ЄС.

Як ми відмітили раніше, поняття європеїзації має щонайменше чотири аспекти, відповідно чотири варіанти інтерпретації його змісту: а) відновлення європейських інститутів і традицій після десятиліть деєвропеїзації; б) конкретний процес вступу в ЄС та поява структурної сумісності з його інститутами та правовою системою; в) розвиток регіонального співробітництва та інтеграції у межах загального процесу європейської інтеграції; г) фундаментальна трансформація громадянського суспільства, політичної культури й моделей поведінки, тобто запровадження демократичних традицій та цінностей [1, с. 6]. Таке занадто широке трактування європеїзації робить його

зайвим терміном у дослідженні євроінтеграційних процесів, або потребує кожного разу уточнення його змісту.

Деякі дослідники розуміють європеїзацію як процес становлення та реформування національних та субнаціональних систем публічного управління відповідно до норм і стандартів ЄС. Зокрема, в рамках такого підходу вважається, що європеїзація – це процес становлення наднаціональних інститутів, формування практики європейського багаторівневого врядування та національних інституційних конфігурацій під впливом і тиском ЄС [2, с. 37–38]. У такому разі досить важко помітити різницю між європеїзацією та євроінтеграцією, оскільки під останнім процесом, як ми показали, розуміють те ж саме. У зв'язку з цим ми наведемо основні теоретичні аргументи на користь більш вузького розуміння європеїзації, а саме як процесу оволодіння європейськими цінностями, який може відбуватись поряд з євроінтеграцією як відносно автономний процес.

Відразу зазначимо, що європеїзацію ми пов'язуємо виключно з культурно-ідеологічним змістом, який має визначати пріоритети розвитку суспільства й держави, акумулювати в собі систему цінностей і норм, яким підпорядковується діяльність суб'єктів влади і суспільства. Ця ідея у неявному вигляді міститься у працях європейських дослідників Ф. Шіммельфенніга та У. Зедельмаєра. На їх думку, алгоритм інтеграції у європейську спільноту передбачає усвідомлення народом України своїх національних інтересів не в їх окремішності, а у контексті європейської системи норм і суспільних цінностей та можливості адаптації до співжиття разом із націями в Об'єднаній Європі за її правилами [4, с. 15].

В Україні також є прихильники такого підходу, які стверджують, що європеїзація – це процес оволодіння цінностями країн ЄС, які уможливлюють вступ певної країни до спільноти європейських держав. Це такі цінності, які охоплюють усі сфери життя, хоча, у першу чергу вони стосуються політичних норм, забезпечення функціонування демократичних інституцій відповідно до тих принципів та тієї практики, яка діє в ЄС. Це вектор розвитку, орієнтованого

на цінності людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини.

В рамках нашої аргументації підхід, продемонстрований Ф. Шіммельфеннігом та У. Зедельмаєром, є важливим ще з однієї причини. Він дає теоретичні аргументи для розрізнення формальних та неформальних аспектів європеїзації, як це прийнято робити в рамках неоінституціональної парадигми. Вони пропонують розкривати європеїзацію на основі понять «правила» та «рецепції». Під правилами вони розуміють формальні та неформальні норми (інститути), які, зокрема, регулюють публічно-управлінські процеси, встановлюють компетенції державних та недержавних установ тощо. Поняття рецепції характеризує сам процес прийняття інституціональних правил, які регулюють процеси на формальній та неформальній основі.

Сутністю формального аспекту рецепції є транзит правил ЄС у внутрішнє законодавство країни та створення на цій основі відповідних інституцій і процедур, неформального – внутрішнє прийняття відповідної норми, перетворення її на переконання у тому, що її слід дотримуватися не лише формально, але й змістовно. Тому, власне, деякі дослідники виділяють різновиди інтеграції – формальної і неформальної. Формальна інтеграція є результатом політичних програм і планів, прийняття певних законів та створення відповідних інститутів. Неформальна інтеграція відбувається без офіційного втручання як процес сприйняття певних цінностей не тільки політико-адміністративною елітою, але й більшістю апарату публічного управління та адміністрування й також населенням країни. У нашому розумінні змістом європеїзації виступає неформальна інтеграція. Й у цьому полягає діалектична єдність інтеграції та європеїзації.

Джерела та література

1. Європеїзація публічного адміністрування в Україні в контексті європейської інтеграції: матеріали наук.-практ. конф. 17 груд. 2009 р., м. Дніпропетровськ / за заг. ред. Л. Л. Прокопенка. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2009. 224 с.

2. Лендьел М. О. Вплив процесів європеїзації на вдосконалення стандартів і практики управління у регіоні Центральної Європи. *Стратегічні пріоритети.* 2012. № 1. С. 37–42.
3. Теорія та історія європейської інтеграції [Електронний ресурс] : навчальний посібник / О. М. Кузь, Ю. І. Потоцька, І. В. Застава та ін. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 182 с.
4. Шіммельфенніг Ф., Зедельмаєр У. Європеїзація Центральної та Східної Європи / Ф. Шіммельфенніг, У. Зедельмаєр ; Пер. з англ. Київ : Юніверс, 2010. 288 с.
5. Шульга М. А. Політичні аспекти євроінтеграції: навчальний посібник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. 287 с. URL : https://studopedia.net/6_93525_simvolIka-yevropeyskogo-soyuzu.html

СЕКЦІЯ 5. РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

АНАЛІЗ СТАНУ РИНКУ ПРАЦІ ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ: НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ВЛАДИ

Бондаренко Сніжана,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності Публічне управління та адміністрування
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна
snezhabond@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-5327-2339

Українська держава, починаючи від дня проголошення своєї незалежності, постійно перебувала у стані перманентної кризи, яка час від часу загострювалася. З 2014 року наша країна ввійшла у стан ведення гібридної війни, яка з лютого 2022 року переросла у відкрите військове протистояння. Разом із тим, державні інститути досить повільно весь цей час підлаштовувалися під перемінливі реалії, хоча, саме вони мають затверджувати нові підходи до вирішення соціально-економічних питань.

Ще до початку повномасштабної війни і загострення соціально-економічної кризи, Україною була здійснена спроба вирішення даної проблеми шляхом проведення реформ децентралізації. Це дозволило територіям залучати більше зовнішніх ресурсів та ефективніше використовувати вже наявний у них потенціал.

Нові політична та соціально-економічна криза, спричинена повномасштабним вторгненням, призупинили ці процеси та завдали потужного удару по ринку праці. Зважаючи на все вищезазначене нині є актуальним питання проведення аналізу ринку праці південно-східних прифронтових регіонів, одним із яких є Запорізька область.

Два роки поспіль в Україні діє військовий стан, активні бойові дії та часткова окупація. Повномасштабне вторгнення причинило потужну міграцію населення з прифронтових територій, окупованих міст та селищ. Так, за

офіційною інформацією з початку активної фази війни виїхало та не повернулося щонайменше 2,4 мільйони осіб. Разом із тим до служби в армії було мобілізовано близько мільйона громадян.

Станом на початок 2024 року близько 70% Запорізької області перебуває під окупацією російської армії. За офіційною інформацією кількість внутрішньо-переміщених осіб у регіоні сягнула майже 200 тисяч [2].

Інформація щодо рівня безробіття у 2022–2023 роках у відкритому доступі відсутня. Але відомо, що протягом січня–серпня 2022 року до Державної служби зайнятості за допомогою у працевлаштуванні звернулись 34,8 тисяч. У 2023 році послугами Запорізької обласної служби зайнятості загалом скористалися 24,4 тисяч громадян, які шукали роботу [2; 3].

Станом на 1 січня 2024 року серед зареєстрованих безробітних переважають працівники: сфери торгівлі та послуг – 21,0%, робітники з обслуговування, експлуатації устаткування та машин – 16,5%, представники найпростіших професій – 15,4%, робітники з інструментом – 11,7% [3].

Щодо попиту та пропозиції, то 1 лютого 2023 року на одне вільне робоче місце претендувало 34 безробітних (1 січня 2022 року – 12 осіб). Станом на початок 2024 року – 22 особи на одне вільне робоче місце. Найбільша невідповідність протягом минулого року серед кваліфікованих робітників сільського господарства, де на 1 вакансію претендувала 201 особа, представників найпростіших професій – 55 осіб на місце. Щодо запланованого масового вивільнення працівників, то протягом 2023 року роботодавцями було подано інформацію про заплановане масове вивільнення 3760 працівників, що на 1,1 тис. (або у 1,4 рази) більше, ніж у минулому році [3].

Окрім офіційної статистичної інформації щодо показників безробіття та зайнятості в регіоні варто включити в поле дослідження таку складову як стан бізнесу. Внаслідок активних бойових дій відбулося руйнування або часткове пошкодження ряду великих та малих підприємств регіону. Одні галузі економіки були фактично знищені, інші втратили більшу частину логістичних зв’язків,

інфраструктури, передислокували виробничі потужності або зменшили обсяги виробництва тощо.

Центр розвитку інновацій регулярно проводить всеукраїнське дослідження щодо стану і потреб малого та середнього бізнесу (МСБ) в умовах повномасштабного вторгнення. Наприклад, за результатами кількох хвиль опитувань на середину 2023 року 9,6% підприємств повністю або майже повністю зупинили роботу. У серпні цей показник становив 12.8%. Водночас 13,8% підприємств вказали на зростання обсягів робіт порівняно з планом, а 25,5% – у межах запланованих показників на 2023 рік. Однак 51,2% працювали з фінансовими показниками нижчими за очікувані. Щодо регіонального зрізу, то на півдні країни, зокрема, у Запорізькій області, лише 7% респондентів заявили, що результати їх роботи протягом 2023 року перевищили очікування. Натомість 33% опитаних повідомили, що їх очікування не виправдалися, а 23% взагалі заявили, що результати роботи бізнесу суттєво гірші ніж очікувалося [1; 4].

Окремо респонденти визначили найбільш актуальні для них проблеми. Найбільше заважає бізнесу у відновленні непрогнозованість розвитку ситуації в Україні та на внутрішньому ринку – 53,6%. На другому місці – відсутність достатньої кількості платоспроможних клієнтів (51,7%). Вагомими факторами є також непередбачуваність дій держави (42,3%) та відсутність достатньої кількості кваліфікованих працівників (32,4%). Крім того, 56,6% зіткнулися з перешкодами з боку державних органів. Найбільш пріоритетним завданням для влади 68,0% підприємців вважають знищення корупції, а 44,1% – покращення доступу до кредитних ресурсів. На необхідність змін у податковій системі країни вказали 72,0% респондентів [1].

Отже, підсумовуючи наведені вище данні можемо констатувати наступні факти. По-перше, повномасштабне вторгнення та швидка окупація значної частини Запорізької області призвели до стрімкої міграції сотень тисяч осіб працездатного віку вглиб країни, втрати або пошкодження виробничих потужностей ряду підприємств як на ТОТ регіону, так і на підконтрольній Україні території. Водночас, до прифронтового міста Запоріжжя за офіційними

даними прибуло близько 200 тисяч внутрішньо переміщених осіб, які фактично більшою мірою не є включеними до економіки громади. Втретє, окрім великих підприємств, значних втрат зазнали суб'єкти малого та середнього бізнесу, а деякі взагалі припинили власну діяльність через низку факторів, пов'язаних із повномасштабним вторгненням. Зокрема, бізнес скаржиться на непрогнозованість ситуації, перешкоди з боку органів державної влади, зменшення кількості платоспроможних клієнтів тощо.

Таким чином, можна з впевненістю стверджувати, що перед регіональною владою на нинішньому етапі постала купа нових викликів. Так, пріоритетними задачами для влади доцільно визначити наступні: залучення внутрішньо-переміщених осіб до економіки підконтрольних територій Запорізької області; активізація роботи з молоддю, яка є більш мобільною та охочіше виїздить за межі області як трудові мігранти; створення безпекового середовища задля мінімізації ризиків руйнування підприємств; налагодження діалогу з місцевим бізнесом з метою вирішення нагальних проблем щодо його роботи та взаємодії з органами державної влади; залучення та раціональне використання зовнішніх інвестицій; співпраця з інститутами громадянського суспільства.

Джерела та література

1. Длігач А. Стан та перспективи малого й середнього бізнесу. URL : http://surl.li/rakxv (дата звернення: 01.02.2024).
2. Запорізька область – 200 днів війни. URL : http://surl.li/qjezh (дата звернення: 01.02.2024).
3. Запорізький обласний центр зайнятості: аналітична та статистична інформація. URL : http://surl.li/rakzy (дата звернення: 01.02.2024).
4. Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати дослідження в червні 2023 року. URL : http://surl.li/raldb (дата звернення: 01.02.2024).

ВЛАДА НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ В УКРАЇНІ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Гарус Владислав,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності Політологія
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава, Україна
vladyslav.harus@st.pdau.edu.ua
Науковий керівник – **Приходько Сергій**,
кандидат політичних наук,
доцент, доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава, Україна
serhii.prykhodko@pdau.edu.ua
https://orcid.org/0000-0001-9755-5368

В Україні регіональна влада відіграє важливу та ключову роль у процесі демократичного та соціально-економічного розвитку країни. В сучасних умовах децентралізації влади та реформ місцевого самоврядування владна система нашої держави розвивається в напрямку більшої автономії і, відповідно, більшої відповідальності місцевих органів перед своїми громадянами.

У своїй основі цей процес передбачає перехід до більшої самостійності на місцях, зокрема областях, районах та містах. Регіональна влада забезпечує вирішення місцевих питань, контролює виконання рішень, розробляє стратегію розвитку, враховуючи специфікацію та потреби конкретного регіону.

В Україні система влади в регіонах передусім спрямована на підтримку розвитку місцевих громад, що, в свою чергу, включає забезпечення їхніх потреб у різних сферах – від економіки та інфраструктури до освіти та охорони здоров'я. Іншим ключовим аспектом виступає забезпечення демократичної участі громадян у вирішенні регіональних питань.

У цьому контексті дослідження регіональної влади в Україні є актуальним та важливим завданням, що спрямоване на з'ясування ефективності та проблем цієї системи, а також визначення шляхів подальшого її удосконалення.

Стимулювання регіонального розвитку – це важливе завдання для забезпечення збалансованого та сталого економічного, соціального та

культурного зростання різних територій. Задля досягнення даної мети необхідно розробляти та реалізувати комплексні стратегії та заходи, спрямовані на стимулювання розвитку регіонів. До шляхів стимулювання можна віднести:

- інфраструктурні інвестиції, оскільки розвиток транспортної, комунікаційної та інших видів інфраструктур сприяє покращенню доступності регіонів, що в свою чергу збільшує їх конкурентоспроможність;
- сприятливий інвестиційний клімат, інакше кажучи, залучення інвестицій для регіонів, за допомогою стимулюючих фінансових інструментів, податкових пільг та інших заходів, сприяючи створенню нових робочих місць та розвитку бізнесу;
- освітній розвиток, оскільки інвестиції в освіту, наукові дослідження та розвиток інновацій, сприяє підвищенню рівня кваліфікації робочої сили та розвитку економіки;
- культурно-туристична індустрія, розширення цих сфер інфраструктури може стати ефективним інструментом стимулювання розвитку регіонів;
- залучення міжнародних фондів та програм, використання можливостей міжнародної співпраці та можливостей фінансової підтримки задля реалізації проектів регіонального характеру.

Підтримуючи ці та інші шляхи розвитку, регіональна влада в Україні має значний потенціал і перспективи, які є сприятливими не тільки для регіонів, а й країни в цілому. Продовження політики децентралізації влади та підвищення рівня впливовості місцевих громад сприятиме зміцненню демократії, а більша автономія місцевих органів влади перед суспільством сприятиме більшій зацікавленості громади у політичному житті. Заохочення інвестицій та підприємництва в регіональній економіці збільшить кількість робочих місць та виробництв, що в свою чергу підвищить рівень життя населення. При ефективній політиці регіонального розвитку можна прибрати нерівність між регіонами та забезпечити більш рівні умови для їх розвитку. І не потрібно забувати той факт, що саме органи місцевої влади краще знають особливості своїх регіонів та,

відповідно, їх потреби, тому розвиток місцевого самоврядування буде сприяти покращенню ефективності управління.

Попри всі перспективи, сьогодні Україна має недоліки в системі регіональної влади та стикається з рядом проблем, що ускладнюють її ефективність та розвиток. Більшість органів місцевої влади, має недостатнє фінансування або залежить від дотацій центрального уряду. Це є перепоною, що обмежує можливість реалізовувати власні проекти, розвивати програми та ініціативи. Недостатньо кваліфікований персонал та висока ротація кадрів в місцевих органах ускладнює вирішення проблем і виконання функцій. В деяких регіонах країни є обмеженість у можливостях для розвитку через недостатню інфраструктуру, економічний стан чи інші фактори, що призводить до нерівномірного розвитку. Та однією із найголовніших проблем у політиці регіонального рівня залишається – корупція. Вона істотно підриває довіру до місцевих органів влади та перешкоджає розвитку регіонів, зокрема шляхом несправедливого розподілу ресурсів чи вибіркового надання послуг.

Усі ці проблеми потребують уваги та системних заходів для їх вирішення з метою покращення ефективності та прозорості роботи регіональної влади в Україні.

Підсумовуючи, слід зазначити, що регіональна влада в Україні відіграє важливу роль у забезпеченні демократії, ефективного управління та розвитку місцевих громад. Проте вона стикається з рядом викликів, таких як фінансова залежність, корупція, кадрові проблеми тощо. Незважаючи на це, є значний потенціал для подальшого розвитку регіональної влади, який може бути використаний для зміцнення демократії, забезпечення рівного розвитку регіонів, стимулювання економічного зростання та покращення якості життя місцевого населення. Запровадження ефективних механізмів управління, збільшення громадської участі та міжнародної підтримки можуть допомогти реалізувати цей потенціал і забезпечити сталий розвиток регіонів у цілому.

Джерела та література

1. Батанов О. В. Функції територіальних громад як суб'єктів місцевого самоврядування в Україні. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. 20 с.
2. Батанов О. В., Батанова Н. М., Вакуленко В. М. Загальні засади місцевого самоврядування в Україні : підручник. Київ : НАДУ, 2010. 368 с.
3. Вакуленко В. М., Орлатий М. К., Куйбід В. С. Основи регіонального управління в Україні : підручник. Київ : НАДУ, 2012. 576 с.

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА КРІЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНИХ СУБНАЦІОНАЛЬНИХ ПОРІВНЯЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Гнатюк Володимир,
доктор філософії з політичних наук,
науковий співробітник Міжнародного інституту освіти,
культури і зв'язків з діаспорою
Національного університету «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна
v.v.hnatiuk@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-2608-659

Вивчення *регіональної політики* в рамках субнаціональних порівняльних досліджень здійснюється науковцями в активній і цілеспрямованій формі понад дві декади. Хоч поява субнаціональної теми розпочалася ще на початку 70-х рр. XX ст. [7, с. 9]. Не так давно вченими було сигналізовано про *субнаціональний поворот* у порівняльній політології [2; 6], що окреслив завершення формування самостійного напряму досліджень [5, с. 109–116]. Це утвердило *субнаціональні одиниці* як нові (ще донедавна маловивчені) одиниці аналізу та зумовило пошук необхідних інструментів для їхнього осмислення, пояснення та вимірювання. І зважаючи на такий контекст, політологами виділено наступні важливі аспекти, ігнорування яких обов'язково знецінить наукову складову здобутих результатів або взагалі продемонструє фальсифікацію/фабрикацію даних.

По-перше, для окреслення *регіонального рівня політики* науковці можуть використовувати різні інституційні означення в аспекті *простору*. Зумовлено це

традицією еволюції історичного розуміння феномену *субнаціональна одиниця*. І тому спочатку використовувалася прив'язка до державного устрою федерацій, а сам рівень аналізу визначався як *субдержавний*. Однак пізніше повернулися до означення *субнаціональний*, розуміючи субнаціоналізацію як процес, властивий і для унітарних держав. Поряд з цим, виділяючи в країні нижчий від системного рівень, завжди будемо апелювати до адміністративно-територіального поділу, а тому цілком обґрунтовано *регіональну політику* осмислювати в термінах, як область, штат, провінція, воєводство, кантон і т.д., тобто як синоніми до такої територіальної організації політики. Часто на зазначений просторовий масштаб падає і контекст регіону, а, отже, *регіональний* вимір. Проте треба враховувати, чи дійсно субнаціональна одиниця просторово повністю тотожна конкретному регіону історично, економічно, географічно – і тільки тоді операціоналізувати відповідний зв'язок. Якщо одиниця становить частину від регіону, то доречно апелювати до означення *субрегіональний*, оскільки аналітично простір значно масштабніший за адміністративну одиницю держави.

По-друге, завдяки аргументації, яка прийнята дослідницькою спільнотою, у розумінні суспільно-політичних явищ і процесів, субнаціональний рівень став *рівнозначним* з національним відповідником у порівняльній політології. Однак з позиції деталізації навіть перевершив його за масштабом. Це виражається тим, що такий масштаб політики потребує ґрунтовнішої конкретизації, бо лише за цих умов можлива перевірка інституційного розвитку у контексті наближення до демократії *de facto*. Слід розуміти, що відповідні дослідження – це виняткова прерогатива окремих/спільних робіт вчених, які маю одну мету, але втілюють її у різному ступені деталізації, фокусуючи увагу на виборчому, громадському та владному аспектах або їхньому синтезі. Тому ці підходи настільки неоднорідні за обсягом параметрів, як це можливо з позиції доречності наукового розкриття явищ і процесів. Це вплинуло на появу парадоксу, коли *нижчий* просторовий рівень – регіональна політика – потребує ширшої методичної операціоналізації, ніж його *вищий* відповідник. Це цілком узгоджується з ідеєю Г. Герца [3] про узгодження між концептом й інструментом вимірювання: трактування процесів

на регіональному рівні вимагає побудови конструктів (інноваційних ідей), які впливають на розширення параметрів їх аналізу (наприклад, *держава-рантьє* К. Гервасоні, *закрита гра* Е. Бентон, *траєкторія розвитку* Х. Піно Урібе і т.д.).

По-третє, як відзначає у своїй нещодавній роботі Т. Досек [1], який вдало зумів відобразити зв'язок і специфіку між *внутрішньорівневим* та *міжрівневим* аспектами аналізу територіальної політики і місця субнаціонального масштабу у обох контекстах зокрема, саме такий *простір* науково оптимальний з позиції перевірки різних теорій та апробації методик з інституційного вимірювання на великій N-множині випадків у *повздовжньому схопленні*. Це дає свої переваги, які не отримати в національно орієнтованих розвідках і поки невідомо стосовно муніципально спрямованих, які сьогодні стають все популярніші.

І, по-четверте, особливе місце у вивченні регіональної політики в державі відведена технікам вимірювання, що характеризується наступними моментами: 1) відтворенням взаємозв'язків поміж теорією, політичною практикою, а також інституційно-неформальними структурами, що фіксують її протікання в якості режиму; та 2) демонстрацією аналітичної цілісності соціо-політичного виміру. Загалом саме вимірювання, як функціонують процеси на регіональному рівні, прийнято здійснювати завдяки апробації двох видів методик – *інституційної* та *експертної*. Вони є максимально диспозиційними – зовнішньо та внутрішньо валідні під час верифікації вихідних даних. Це зумовлено на первинному рівні, коли техніки відмежовуються уже на базі джерела заснування. З іншого боку, не варто ігнорувати спільний контекст, що виникає в процесі застосування у межах одного предмету дослідження. На основі цієї ідеї з'являється можливість взаємодоповнити самостійні результати кожної методики в аналітичний кейс або уточнити їх роль під час осмислення територіальної політики [4].

Отже, *регіональна політика* (чи інші інституційні варіації її просторового масштабу, про які відзначалося вище) є предметом вивчення субнаціональних порівняльних досліджень сьогодні в досить інтенсивному форматі – кількісно й якісно. Такі розвідки спираються на ґрунтовно розроблені теорію, методологію і техніки, які дають можливість *вирівнятися* з онтологією політичної практики,

що тривалий час не було можливим. Цей напрям у політичній компаративістиці є одним з домінуючих у світі. Він починає бути популярним і в Україні теж.

Джерела та література

1. Dosek T. The Subnational Research and New Challenges for Scope Conditions. *Paper prepared to be presented at the 2023 Southwest Workshop on Mixed Methods Research,* October 19–20, University of Maryland, College Park.
2. Giraudy A., Moncada, E., R. Snyder (Eds.). Inside Countries: Subnational Research in Comparative Politics. New York : Cambridge University Press, 2019.
3. Goertz G. Social science concepts: A user's guide. Princeton, NJ : Princeton University Press, 2006.
4. Hnatiuk V., Bula S. A correlation of the measurement techniques and their outputs in the study of the subnational level of politics. *Politics in Central Europe.* 2022. № 18(4). P. 531–572.
5. Hnatiuk V. A History and Methodology of Research of the Subnational Topic in Political Science. *Politologija.* 2019. № 96 (4). P. 92–139.
6. Sellers J. From Within to Between Nations: Subnational Comparison across Borders. *Perspectives on Politics.* 2019. № 17 (1). P. 85–105.
7. Гнатюк В. Засади, етапи та варіанти вивчення субнаціональної проблематики у політичній науці. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 272 с.

МІСЦЕВІ ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Єрмаков В'ячеслав,
кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри географії, методики її навчання та туризму
Полтавського національного
педагогічного університету імені В. Г. Короленка
м. Полтава, Україна
slav9724@gmail.com
https://orcid.org/0000-0003-3997-4788

Сучасні теоретичні розробки географічних засад управління адміністративних одиниць низового рівня є інноваційним інструментом

побудови ефективної регіональної економіки. Географи знаходилися біля витоків наукової постановки проблем управління комплексним розвитком адміністративно-територіальних одиниць [3]. Новим імпульсом у цьому процесі стала практика формування територіальних громад та розробка концептуальних положень сталого розвитку.

Різноманітні аспекти концепції сталого розвитку у їх застосуванні до місцевого самоврядування у кінцевому рахунку призначені для покращення якості життя населення за багатьма параметрами [2; 4]. Сталий розвиток територіальних громад потребує зараз науково обґрунтованої та ефективної стратегії свого розвитку, важливою складовою частиною якої є розробка фінансового забезпечення функціонування органів місцевої влади.

Реалізація соціально-економічних, природохоронних та інших аспектів сталого розвитку, можлива за умови концентрації влади на відповідному базовому рівні органів місцевого самоврядування. Це надасть можливість вільно освоювати значні бюджетні кошти конкретного населеного пункту на розвиток виробництва, інфраструктури та сфери послуг за принципом субсидіарності; а також фінансувати різноманітні інноваційні наукові проєкти в межах потреб територіальних громад у тому числі спільних з міжнародними організаціями й установами з отриманням у майбутньому позитивного ефекту [1].

Нові принципи місцевого громадського управління сприятимуть у тому числі реалізації таких базових елементів сталого розвитку територіальних громад, як раціональне використання наявних на її території ресурсів, збереження оточуючого середовища, реалізація різноманітних інноваційних проектів, котрі забезпечили б такий розвиток виробничої і невиробничої сфер, який мав можливість задовольнити сучасні потреби громади, а також забезпечив для майбутніх поколінь задовольняти свої потреби.

Іншими словами, інноваційна складова управлінських підходів у регіональному адміністративному менеджменті повинна стати основою сучасного місцевого управління на рівні територіальних. У контексті досягнення цілей сталого розвитку інноваційні управлінські підходи до територіального

планування і розвитку повинні спрямувати увесь комплекс управлінських рішень на головну стратегічну мету, пов'язану із підвищенням якості життя населення громад та застосуванням методів адаптивного регіонального стратегічного планування, які враховують географічну та соціально-економічну специфіку даної територіальної громади.

Отже, основні положення та принципи концепції сталого розвитку у застосуванні до практики управління територіальними громадами дозволяють активно застосовувати державно-громадське партнерство, прозорість і демократичність планування територіального розвитку для досягнення високих якісних показників економічного зростання. При цьому головні ініціативи щодо ефективного забезпечення сталості регіонального розвитку надалі належатимуть органам саме місцевого самоврядування.

Джерела та література

1. Бистряков І., Пилипів В. Просторові аспекти сталого розвитку: постнекласичний дискурс. *Економічна теорія.* 2013. № 2. С. 5–15. URL : http://surl.li/rdkgy (дата звернення: 29.01.2024).
2. Дерун Т. М., Кочерга О. П. Цілі сталого розвитку в системі стратегічного планування розвитку територіальних громад. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2021. №4. URL : http://surl.li/rdkim (дата звернення: 29.01.2024).
3. Дудник І. М. Суспільно-географічні системи низового рівня (теоретичні та методичні аспекти). Полтава : Полтавський літератор, 1997. 249 с.
4. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. Київ : Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». 2012. 72 с. URL : http://surl.li/rdkjl (дата звернення: 29.01.2024).

ВПЛИВ ПРАВИХ ПОПУЛІСТІВ НА ДЕМОКРАТИЧНІ ПРОЦЕСИ В ЦЕНТРАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Запорожець Олександр,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності Політологія
Державного торговельно-економічного університету
м. Київ, Україна
zaporozhetszoo@gmail.com
https://orcid.org/0009-0002-5044-4403

Останнім часом в політичному житті центральноєвропейських країн вагому роль починають відігравати представники право популістських партій. Часто такий вплив може нести в собі негативні наслідки для розвитку демократичних процесів, як в європейських країнах загалом, та і в цілому у ЄС.

Так до прикладу в Словаччині майже одразу з приходом до влади у 2023 році Р. Фіцо розгорнув боротьбу проти одного з найефективніших інструментів протидії корупції в країні, а саме Національного антикримінального агентства. Адже агентство розслідує справи проти корупціонерів та організованої злочинністю, і саме завдяки його роботі за грати потрапило не мало осіб пов'язаних з політичною партією «Курс – соціальна демократія» до якої належить сам прем'єр. Разом з цим в країні планується послабити відповідальність за фінансові злочини [5].

Окрім закриття антикримінального агентства плануються зміни до кримінального кодексу, які обмежують захист тих хто розголошує широкому загалу резонансну інформацію відносно державних органів чи то приватних компаній. Тобто по суті цей законопроект направлений проти вільної преси, яка є одним з чинників та факторів становлення і розвитку демократичних процесів в середині країні.

Це не перша спроба утисків журналістів пов'язана з Фіцо, так під час його минулої каденції відбулося вбивство відомого словацького журналіста розслідувача Яна Куціяка, в замовленні якого звинувачували наближених до прем'єра людей, що викликало великий резонанс та протести і тому в 2018 році він пішов у відставку.

Так і цього разу намагання придушити демократичні свободи викликають суспільний резонанс в країні де від початку 2024 року протести відбулися в 30 містах Словаччини.

Ще однією країною центральної Європи де активною популярністю користуються праві популісти – є Угорщина, а саме уряд В. Орбана. Сьогодні Угорщина більше не є демократичною і є єдиною країною-членом ЄС, яку Freedom House класифікує як таку, що має лише частково вільну пресу [3, с. 268]. З моменту свого обрання у 2010 році прем'єр-міністр Віктор Орбан та його партія «Фідес» створили де-факто однопартійну державу, яку вони називають «Системою національного співробітництва», систематично демонтували демократичні інститути та ліквідували звичні стримування і противаги, що обмежують виконавчу владу. Вони прийняли нову конституцію що закріплює владу правлячої партії, змінили виборче законодавство, яке увічнює їхню владу, поставили прокуратуру під прямий партійний контроль, а більшість засобів масової інформації підпорядкували собі. За даними Economist Intelligence Unit станом на 2022 рік Угорщина має один з найменших у ЄС, після Болгарії та Румунії, індекс демократії, а саме 6.64 [2].

Як підсумував Тімоті Гартон Еш у «Gardian», пан Орбан зруйнував ліберальну демократію у своїй країні. Він привласнив кошти ЄС для для зміцнення свого нелібералього режиму. Друзі та члени сім'ї Орбана отримують державні контракти, в той час як неурядові організації та прихильники опозиції зазнають переслідувань довільними податковими розслідуваннями. Державні ресурси регулярно використовуються для пропаганди партії «Фідес». Орбан фактично зруйнував незалежність судової влади, що також задокументовано у великому звіті Джудіт Сарджентіні для Європейського парламенту. Звіти Transparency International та Європейської Європейської Комісії виявили, що у близько 50 відсотках процедур публічних закупівель проводився лише один тендер, а самі процедури є наскрізь корумпованими [4, с. 475].

У той час як фасад демократії зберігається, в реальності інституціями керують лояльні партійні призначенці. Критика з боку Європейського парламенту, Венеціанської комісії, Європейської комісії, запровадження санкцій ЄС проти Угорщини відповідно до Розділу 7 Конституції ЄС не мали помітного ефекту.

Приклад цих центральноєвропейських країн свідчить нам про те, що популістські уряди, приходячи до влади, намагаються демонтувати ті демократичні процеси, які відбувалися до них, адже ліберальні засади та інституції, такі, як незалежний суд та слідчі органи, вільна преса та журналістика, система стримувань і противаг, все це становить перепону на шляху до влади націонал-популістів, тому одразу як націонал-популістські партії приходять до влади вони починають боротьбу з лібералізацією та демократичними процесами в свої країнах.

Джерела та література

1. Bergh Andreas, Anders Kärnä. Globalization and populism in Europe. *Public Choice*. 2021. № 189(1–2). P. 51–70.
2. Democracy index, 2022. URL: http://surl.li/rbulk (дата звернення: 07.02.2024).
3. Forgas Joseph P., Dorottya Lantos. Understanding populism: Collective narcissism and the collapse of democracy in Hungary. *Applications of social psychology*. London, 2020. P. 267–291.
4. Vachudova Milada Anna. Populism, democracy, and party system change in Europe. *Annual Review of Political Science*. 2021. № 24. P. 471–498.
5. Словаччиною прокотилися масові протести проти уряду Фіцо. URL : http://surl.li/rbuln (дата звернення: 07.02.2024).

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Калініченко Зоя,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки
Дніпровського національного університету
м. Дніпро, Україна
kalina.donntu@gmail.com
https://orcid.org/0000-0003-4790-7745

Розвиток сільських територій, формування організованих сільських територіальних громад є нагально необхідним завданням для всіх регіонів

України. Вирішення багатьох проблем починається саме з усвідомлення населенням відповідальності за власний рівень життя.

Забезпечення ефективного функціонування системи місцевого самоврядування є передумовою організації дієвих громад на сільських територіях та ефективного землекористування. Україна ратифікувала «Європейську хартію місцевого самоврядування». В ній забезпечення місцевого самоврядування визначається однією з головних засад, на якій будується ЄС.

Повноваження регіонів, територій, громад мають відповідати їх потенційним можливостям. Українська система місцевого самоврядування складається з територіальної громади; сільської, селищної, міської ради; сільського, селищного, міського голови; виконавчих органів сільської, селищної, міської рад; районних та обласних рад; органів самоорганізації населення. Головні недоліки сучасної системи територіального самоврядування мають інституційний та тісно пов’язаний з ним фінансово-економічний аспекти.

Аналіз організації системи самоврядування та землеустрою в Україні показує, що на сьогоднішній день воно має досить широкі законодавчо закріплені повноваження. Водночас, якість їх реалізації зменшується через недостатню ефективність діяльності органів місцевого самоврядування, яка, в свою чергу, обумовлюється недосконалістю виборчої системи, недостатнім рівнем професійності кадрів, низьким рівнем участі членів територіальної громади у суспільно-політичному житті, а також недосконалістю фінансово-економічного забезпечення діяльності окремих регіонів і територій.

Самодостатність територіальних громад ще не відповідає потребам місцевого населення через традиційно сформовану залежність від держави. Цілий ряд факторів, які необхідно враховувати при новій організації місцевого самоврядування та землекористування. До таких факторів належать: організаційно-економічні, соціальні, міграційні та демографічні. На сьогодні самодостатність громад розглядається в тому числі і як спроможність надавати соціальні послуги належного рівня. Цей набір потреб населення відповідає таким обов’язковим вимогам:

– повне охоплення всіх видів важливих потреб;
– сталість відтворення з якісними змінами;
– комплексність та задоволення потреб на принципах збалансованості.

Використання досвіду зарубіжних країн щодо забезпечення економічного й соціального розвитку територіальних спільнот дозволило впроваджувати дві форми інтеграції територіальних громад різних населених пунктів: територіальне об'єднання та функціональне об'єднання. При територіальному об'єднанні територіальні громади близько розташованих сіл, міст, селищ формують єдину громаду й спільні органи місцевого самоврядування. Функціональна інтеграція територіальних громад різних населених пунктів передбачає консолідацію фінансово-матеріальних зусиль для виконання лише певних функцій [5].

У сучасних умовах пріоритетне значення має надаватися функціональному об'єднанню територіальних громад в процесі вирішення спільних проблем як регуляторному механізму економічного та соціального розвитку населених пунктів. Це зумовлено, насамперед, існуванням законодавчо закріпленого права територіальних громад об'єднувати фінансово-матеріальні зусилля для розв'язання окремих завдань економічного й соціального розвитку територій; збереженням загальної економічної, фінансової та політичної самостійності громади в процесі функціональної інтеграції; чіткістю й виразністю цілей ресурсної консолідації територіальних громад [3].

В умовах запровадження нової концепції регіонального розвитку просторова організація України характеризується зростанням соціально-економічної диференціації, загостренням конкурентної боротьби, взаємопроникненням процесів інтеграції. Регіоналізація економіки, перерозподіл функцій управління між центральною та регіональною владою вимагають застосування ефективних інструментів управління – кластеризації та регіонального маркетингу. При цьому з'являється можливість шляхом оптимального використання ресурсів території активізувати економічне

зростання, тим самим поповнити прибуткову частину місцевого бюджету і задовольнити інтереси землевласників.

Стратегії економічного розвитку регіонів, сільських територій, громад в Україні спрямовуються на:

- створення якісних робочих місць для місцевого населення;
- забезпечення економічної стабільності у конкретній місцевості;
- поширення інноваційних процесів в агропромисловому виробництві;
- створення диверсифікованої економічної бази;
- аналіз місцевої соціально-економічної бази та аналіз готовності конкретного села чи району до запровадження стратегічного управління.

У країнах Європейського Союзу спостерігається підвищення інтересу до питань удосконалення механізмів сучасної просторової політики, яка трактується як цілеспрямована діяльність владних інституцій щодо фізичної організації простору і забезпечення на цій основі територіальних передумов для економічного, соціального та культурного розвитку суспільства і збереження природного середовища [1]. При цьому значна увага концентрується на розв’язанні проблем просторового розвитку саме сільських територій.

Попередній аналіз показав, що в Україні досі не створено цілісної системи управління просторовим розвитком сільських територій, яка б відповідала новим економічним реаліям та охоплювала всі рівні управлінської ієрархії (національний, регіональний, субрегіональний та локальний). Тому в нинішніх умовах в Україні необхідно формувати нову парадигму просторової організації, землеустрою і землекористування з врахуванням впровадження ринку землі, та які б базувалась на поєднанні галузевого і територіального підходів до організації управління просторовим розвитком, і мали за мету формування належних просторових передумов для максимального задоволення потреб жителів конкретних територій.

Отже, у контексті управління розвитком сільських територій важливим є процес підготовки, прийняття та імплементації рішень щодо організації

простору і забезпечення передумов для максимально повної реалізації потенціалу відповідної територіальної системи, взаємного узгодження землекористування та запобігання або мінімізації можливих конфліктів між характерними ознаками конкретних територій та їх цільовим використанням.

Багатогранність проблем, безпосередньо пов'язаних з організацією регіональним управлінням, розвитком територіальних систем різних рівнів, обумовлюють необхідність комплексних за своїм змістом програм та планово-проектних рішень і рекомендацій. Поєднання методів стратегічного територіально-функціонального та просторового планування може забезпечити формування основи для розробки комплексної політики економічного розвитку, захисту навколишнього середовища та соціальної єдності на регіональному рівні.

Аналіз фінансового забезпечення та організаційної діяльності органів управління регіональним розвитком у країнах Євросоюзу засвідчив формування в них нової концепції управління, що базується на пріоритеті людини, стратегічній орієнтації та інноваційному підході до розвитку підприємництва. Ця концепція має бути широко запроваджена і в Україні.

Джерела та література

1. Берданова О., Вакуленко В. Стратегічне планування місцевого розвитку : практ. посіб. Швейцар.-укр. проект «Підтримка децентралізації в Україні DESPRO». Київ : Софія-А, 2022. 88 с.
2. Бриль М., Врублевський О., Данчева О. Успішна територіальна громада: будуємо разом. Харків : Фактор, 2018. 128 с.
3. Бурик З. М. Державне регулювання сталого розвитку України: теорія та практика : монографія. Львів : Простір-М, 2017. 384 с.
4. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки. URL : http://surl.li/cdkak (дата звернення: 05.02.2024).
5. Рогатіна Л. П. Стратегічне управління економічним розвитком регіону. *Економіка та держава.* 2018. № 2. С. 92–96.

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

Коваленко Артур,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності Політологія
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна
artur.kovalenko@ukr.net
Науковий керівник – **Бульбенюк Світлана**,
кандидат політичних наук, доцент,
професор кафедри політичних технологій
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна
bulbeniuk.svitlana@kneu.edu.ua
https://orcid.org/0000-0001-9760-7850

Сучасний етап розвитку України, у тому числі розширення можливостей та загострення ризиків, які постали у зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації, вимагає нових підходів до модернізації державної політики регіонального розвитку. Тому, що «інструменти регіональної політики України мають виходити з викликів, що стоять перед Україною, та водночас відповідати вимогам ЄС» заявив і Віце-прем'єр-міністр із відновлення України – Міністр розвитку громад, територій та інфраструктури України Олександр Кубраков, виступаючи на конференції «Виклики та завдання для України: актуалізація державної стратегії регіонального розвитку до 2027 року» .

За часи своєї незалежності Україна напрацювала нормативно-правове забезпечення розвитку державної регіональної політики. Це і Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV «Про місцеві адміністрації», і Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII «Про засади державної регіональної політики», а також ціла низка підзаконних актів Кабінету Міністрів України [1; 3–4].

На сьогодні ж, ключовим документом, що визначає державну регіональну політику, є Державна стратегія регіонального розвитку України на 2021–2027 роки, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2020 року № 695 [2]. Основні новели цього документу можна викласти таким чином:

1) розвиток економічної, інфраструктурної, соціально-культурної зв'язаності та інтегрованості на національному, регіональному та місцевому рівні;

2) прискорення економічного зростання регіонів та територій з низьким рівнем соціально-економічного розвитку із забезпеченням покращення стану навколишнього природного середовища та невиснажливого використання природних ресурсів;

3) підвищення якості та забезпечення доступності для населення послуг, що надаються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, незалежно від місця проживання, зокрема на засадах цифровізації;

4) охорона культурної спадщини, збереження традиційного характеру середовища населених пунктів.

Імплементація положень самої ж Стратегії опирається на регіональні стратегії розвитку, заходи яких формуються на основі отриманого досвіду, висновків, оцінки тощо.

На тлі продовження руйнівної війни небезпечними й складними викликами модернізації політики регіонального розвитку є:

- руйнування значної території держави або її окупація;
- переміщення населення як у середині країни, так і за її межі;
- руйнування інфраструктури;
- втрата транзитного потенціалу;
- падіння економіки;
- проблеми місцевих бюджетів.

Однак попри війну, уже сьогодні слід розглядати нові можливості розвитку регіональної політики, яка б включала:

- гармонізацію регіональної політики України з європейськими стандартами, що сприяла б інтеграції України до Європейського Союзу;
- розвиток міжнародних зв'язків, що дала б можливість регіонам активніше співпрацювати з іншими країнами й залучати інвестиції;

– відновлення інфраструктури, створення нових робочих місць та підтримка населення у тих регіонах, які постраждали від війни;
– підвищення рівня обізнаності населення про регіональну політику й залучення його до її реалізації;
– інновації, цифровізацію та сталий розвиток.

Відтак, нові можливості та виклики регіональної політики вимагають її реформування, а державна регіональна політика має бути спрямована на забезпечення рівномірного розвитку всіх регіонів країни, підвищення їхньої конкурентоспроможності та згуртованості.

Джерела та література

1. Деякі питання соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.01.2024 р. № 94. URL: http://surl.li/qkflh (дата звернення: 06.02.2024).
2. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку України на 2021–2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695. URL: http://surl.li/ramhv (дата звернення: 06.02.2024).
3. Про затвердження Порядку розроблення Державної стратегії регіонального розвитку України і плану заходів з її реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених Стратегії і плану заходів : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 р. № 931. URL: http://surl.li/ramkd (дата звернення: 06.02.2024).
4. Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 р. № 932. URL: http://surl.li/ramjk (дата звернення: 06.02.2024).

ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У РЕГІОНАХ (НА ПРИКЛАДІ БНАУ)

Мельник Людмила,
кандидат політичних наук, доцент,
завідувач кафедри філософських та політичних наук
Білоцерківського національного аграрного університету
м. Біла Церква, Україна
milam2015@ukr.net
https://orcid.org/0000-0002-1299-5610

Грек Ірина,
асистент кафедри філософських та політичних наук
Білоцерківського національного аграрного університету
м. Біла Церква, Україна
hrek.iryna@btsau.edu.ua
https://orcid.org/0000-0002-0100-0497

На сьогодні національно-патріотичне виховання молоді є пріоритетом державної політики України, адже національно-патріотичне виховання покликано сформувати відчуття патріотизму, усвідомлення приналежності до нації, готовність захищати територіальну цілісність нашої держави. Так, Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» визначає: «Національно-патріотичне виховання – наскрізний виховний процес, спрямований на утвердження української національної та громадянської ідентичності, формування оборонної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей України, соціальної активності та відповідальності, готовності до дієвого виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, державної незалежності і територіальної цілісності України» [3].

Питання виховання патріотизму сягає ще часів Античності. Так, Аристотель переконував, що виховання громадянина повинно бути у дусі пануючого державного ладу та підкреслював, що ті держави, у яких неналежним чином увага приділена вихованню молоді є велика вірогідність припинити своє існування [1]. Як бачимо, навіть крізь віки актуальними є слова античного

мислителя, оскільки національно-патріотичне виховання молоді – це важливий чинник національної безпеки і зміцнення держави.

Відповідно до ст. 11 Конституції України: «Держава сприяє консолідації та розвиткові української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України». Законодавство України сфери національно-патріотичного виховання має низку нормативно-правових актів: закони, постанови, укази, стратегії, концепції, розпорядження, накази, положення. Із збройною агресією Кремля на Сході України, анексією Криму та повномасштабним вторгненням Росії, країна посилила публічну політику цієї сфери. Можна констатувати, що у державі впорядковано систему національно-патріотичного виховання. На регіональному рівні у більшості областей утворені і працюють регіональні координаційні ради і центри патріотичного виховання. Важливим осередком національно-патріотичного виховання на регіональному рівні є заклади освіти.

Так, національно-патріотичне виховання у Білоцерківському національному аграрному університеті (БНАУ) – це комплексна і спрямована діяльність підрозділів університету. Патріотично-виховна робота в Університеті реалізується за затвердженими планами роботи структурних підрозділів. Важливо, а особливо в роки російсько-української війни, щоб ЗВО крім формування професійних навичок виховував у молодого покоління почуття патріотизму, бажання навчатися і працювати задля розбудови повоєнної України. На думку приходять слова патріота держави І. Франка: «Всякого знання теоретичного, повинна, як ті пчоли, літати по всіх нивах людської освіти і культури, збираючи все, що піднімає і окрилює людський ум і облагороднює серце, тямлячи тільки одно, що практичне життя жде її серед рідного народу і що все, чим багата і сильна людськість, буде вданім часі придатне і пожиточне і для нашого народу» [4, с. 236].

У БНАУ із 2012 року діє кафедра військової підготовки, яка пропагує військову службу та готує офіцерів запасу. Розвитку творчих здібностей, у дусі

патріотизму, студенства сприяє хор «Батьківська нива» та ансамбль «Паляниця». Університет здійснює волонтерську діяльність у підтримці ЗСУ, проводить благодійні акції тощо.

У 2019 році при кафедрі філософських та політичних наук Білоцерківського НАУ було сформовано Центр патріотичного виховання молоді БНАУ. Відповідно до Положення метою діяльності Центру є патріотичне, духовно-моральне та правове виховання молоді, здатної на основі формування громадянсько-патріотичних почуттів і свідомості забезпечити позитивну динаміку зростання патріотизму та соціальної активності молоді [2].

З огляду на те, що особливої уваги при проведенні патріотично-виховної роботи є формування історичної свідомості, то Центром патріотичного виховання молоді БНАУ неодноразово проводилися круглі столи присвячені історії українського війська, інтелектуальні ігри на знання історії української державності, заходи до відзначення пам'ятних дат нашої держави і ювілеїв визначних державних діячів тощо. Окремо варто зазначити, що починаючи із 2020 року Центром реалізується проєкт серед здобувачів Університету «Оповіді від нащадків тих, хто вижив в Голодомори». Неодноразово організовувалися зустрічі із учасниками бойових дій. Більше того, студенти долучаються до різноманітних державних проєктів та конкурсів патріотичного спрямування.

Отже, національно-патріотичне виховання – це невід'ємна складова гаранту національної безпеки України. Можна констатувати, що зі збройною агресією Російської Федерації посилилися процеси національно-патріотичного виховання молоді як на державному так і на регіональному рівнях.

Джерела та література

1. Аристотель. Політика. URL : http://surl.li/ranfv (дата звернення: 02.02.2024).
2. Положення про Центр патріотичного виховання молоді. URL : http://surl.li/rangc (дата звернення: 02.02.2024).
3. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 р. № 2834-IX. URL : http://surl.li/rangp (дата звернення: 02.02.2024).

4. Франко І. Я. Кому за се сором? (Відкритий лист до редакції «Правди») : зібрання творів : у 50 т. Київ : Наукова думка, 1986. Т. 45. С. 235–246.

УКРУПНЕННЯ РАЙОНІВ ЯК СКЛАДОВА РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Міщенко Анастасія,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності Політологія
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна
natuttifrutti2101@gmail.com
Науковий керівник – **Горло Наталя**,
доктор політичних наук, доцент,
професор кафедри політології
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна
ngml@ukr.net
https://orcid.org/0000-0003-0872-9333

Одним із складників реалізації реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні стало укрупнення районів. Так, до початку об'єднання в Україні функціонувало 490 районів. Однією із основних причин укрупнення районів стала оптимізація державного управління на рівні регіонів. Як зазначає народний депутат України, голова підкомітету Верховної Ради з питань адміністративно-територіального устрою Віталій Безгін, «райони залишаються для державної координації». Однією з основних причин утворення укрупнених районів є саме реформування адміністративно-територіального устрою, оновлення його до сучасних викликів країни, адже до реформи функціонували ті районні утворення, які були сформовані ще за часів СРСР. А так як Україна вже незалежна понад 30 років, то за цей час вже відбулися значні трансформації як у суспільному (кількість жителів, співвідношення між містом, селищем та селом та ін.), так і в економічному секторах [2]. Тому необхідність реалізації даного кроку є зрозумілою та обґрунтованою. Хоча питання обговорення необхідності утворення укрупнених районів періодично підіймалося у політичному, управлінському та науковому колах, актуалізації

його на порядку денному в 2020-2021 рр. викликала неабиякий резонанс та критику. У контексті цього актуалізується потреба у виокремленні як переваг, так і недоліків укрупнення районів як одного із складників реалізації процесу децентралізації.

Розглянемо певні переваги утворення укрупнених районів. Спираючись на думку В. Безгіна, можна вважати, що утворення укрупнених районів є боротьбою з феодалізмом. Коли в кожному регіоні країни було більш як по 20 районів, а місцеві можновладці в цих невеликих районах могли самостійно вирішувати низку питань без належного виконання Законів України. За таких умов прослідковувався певний феодалізм, коли у районної влади є інструменти прямого впливу безпосередньо на ту чи іншу територію. Щодо укрупнення районів, то відбувається певний державний нагляд, де має місце процес віддалення і територіально, і за впливом, і за ресурсом від питань прямого контакту на місцеве самоврядування даних районних «феодалів» [1].

Крім того, спостерігається зменшення значення районного центру для пересічного громадянина. Ще з часів СРСР районний центр вважався основним центром життєдіяльності людини. Дана реформа націлена на переосмислення сутності районного центру як такого. Основним центром тепер є громада та, відповідно, органи місцевого самоврядування. Так, наприклад, раніше для того, щоб отримати той чи інший документ, необхідно було їхати до районного центру, зараз же більшість громад оздоблені сучасними ЦНАПами, які надають різноманітні послуги у центрі громади або навіть у населених пунктах громади [1].

На думку І. Коліушко, голови правління Центру політико-правових реформ, утворення об’єднаних районів демонструє продовження реалізації реформи децентралізації, що певною мірою є вимогою для реалізації прогресу в організації державного управління та у місцевому самоврядуванні. Як бачимо, впровадження нового районування є одним із етапів реалізації реформи місцевого самоврядування та територіального устрою [1].

Перейдемо до недоліків впровадження об'єднаних районів. Одним із вагомих його недоліків є той факт, що дане рішення приймалося стрімко і не набуло широкого розголосу серед українців. Однією із причин такого стрімкого розвитку подій стало прийняття 16 квітня 2020 року Верховною Радою України системного закону № 562-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад». Саме цей ЗУ сприяв утворенню ОТГ на примусовій основі, що пришвидшило процес децентралізації. Прискорена динаміка створення ОТГ напередодні місцевих виборів 2020 року стала зразком для реформи районного рівня. Постановою Верховної Ради України «Про утворення та ліквідацію районів» від 17 липня 2020 року № 807-IX започатковано зміни на районному рівні, які полягали у тому, що шляхом укрупнення змінилася кількість районів в областях країни. Одним з основних проблемних факторів стало те, що з моменту подання даної постанови до ВРУ і до моменту її розгляду на засіданні парламенту пройшов лише один місяць. Такий турбо-режим прийняття рішень спричинив низку невдоволень у регіонах України. Основною причиною даного невдоволення була незгода населення щодо втрати окремими населеними пунктами статусу районних центрів (наприклад, місто Токмак у Запорізькій області), рідше – незгода з віднесенням населених пунктів до складу тих чи інших районів (входження міста Енергодар до Василівського району в Запорізькій області). Так як після укрупнення районів утворені райони тепер володіють більшим потенціалом та територією, відповідно, виникають нові ризики [3]. Як зазначають А. Дуда та Г. Макаров, дана тенденція може виникнути у прикордонних районах, це обумовлено тим, що саме там існує ризик прийняття ОМС, у тому числі під впливом зовнішніх чинників, рішень сепаратистського характеру. Але в свою чергу фахівці зазначають, що з розширенням території районів паралельно відбувається фактичне звуження можливостей їх ОМС. Одним із кроків уникнення самоправства новоутворених районів є створення системи державного адміністративного нагляду за їх діяльністю. Формування такого механізму прописане в проєкті Закону «Про внесення змін до Закону

України «Про місцеві державні адміністрації» та деяких інших законодавчих актів України щодо реформування територіальної організації влади в Україні» (реєс. 30.10 2020 р. № 4298, прийнятий у першому читанні 2 березня 2021 р.). Він передбачає, що ОДА наділять наглядовими повноваженнями із забезпечення законності під час здійснення місцевого самоврядування, зокрема, стосовно районних рад. Впровадження даного механізму дало б змогу саме на основі наглядового контролю сприяти уникненню вище зазначених загроз, а за можливості також скорегувати територіальні неузгодженості утворених районів [3].

На основі розглянутого можемо зробити висновок, що процес об'єднання районів на сьогодні ще продовжує мати дискусійний характер, особливо в сфері перерозподілу повноважень. Дана проблема обумовлена тим фактом, що районний рівень є проміжним між обласним рівнем та ОТГ. Але, як зазначають фахівці в сфері реформування, саме районний рівень потрібен для реалізації державного нагляду на субрегіональному рівні. Тому сфера повноважень повинна більше гуртуватися саме на чіткому розумінні відмінностей між обласними та районними адміністраціями. Питання укрупнення районів продемонструвало, наскільки вагомою є ефективна та доцільна комунікація між владою та суспільством. Вважаємо, що якби до обговорення розробки відповідних законопроєктів та постанов були залучені громадські представники, більшість негативних проявів об'єднання районів можна було б уникнути.

Джерела та література

1. Для кого нові райони: міфи та реалії нового адмінтерустрою в Україні. URL : http://surl.li/rankb (дата звернення: 15.01.2024).
2. Нові райони України: 15 відповідей на поширені запитання. URL : http://surl.li/rankj (дата звернення: 15.01.2024).
3. Новий районний поділ: проблеми функціонування, перспективи удосконалення. Київ : НІСД, 2021. 20 с.

МІСЦЕВА ПУБЛІЧНА ВЛАДА: ТРАНСФОРМАЦІЇ, ІННОВАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ

Некряч Анастасія,
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава, Україна
anastasiia.nekriach@pdau.edu.ua
https://orcid.org/0000-0001-5058-4145

Українська держава перебуває на етапі історичних випробовувань, пов'язаних із широкомасштабною війною, яку розв'язала РФ проти нашої суверенної держави. Нині кожен українець складає чи не найскладніший в житті іспит на здатність захистити демократичні цінності, свободу вибору, суверенітет та територіальну цілісність і, безперечно, наш європейський вибір. За таких умов на місцеву публічну владу, покладаються стратегічні і доленосні завдання: забезпечити єдність, стабільність, керованість територіями, надання послуг мешканцям територіальних громад для забезпечення їх життєдіяльності.

Власне в цьому полягає призначення місцевої публічної влади, яка знаходиться найближче до людей, більш обізнана з їхніми проблемами, добре орієнтується в засобах, ресурсах, які доцільно використати для виконання поставлених завдань. Зазначимо, що місцева публічна влада включає в себе два ключових компонента: владу місцевих органів державної виконавчої влади та владу місцевого самоврядування. По суті в нашій державі реалізується модель місцевої публічної влади в контексті теорії муніципального дуалізму. Хоча з огляду на перспективу, децентралізація публічної влади стає «дорожньою картою» на шляху до становлення громадівської моделі самоврядування, де мешканці стають не пасивними споживачами послуг, а рушійною силою в своїх громадах.

Звісно, що цілісність держави, відновлення миру, безпекового простору, об`єктивно потребують змін та більш конструктивної та ефективної взаємодії на місцевому рівні обох гілок публічної влади. Такий підхід важливий не тільки в

сучасних умовах, але не менш буде затребуваним в повоєнній відбудові тимчасово окупованих територій.

Якщо узагальнено говорити про трансформаційні зміни, то найбільш активна їх фаза розпочалася з 2014 року і пов'язана з децентралізацією влади. Реформа концептуально змінила логіку державного управління, підсилила регіональну автономію, фінансово і економічно зміцнила місцеві органи. Започатковане «перезавантаження» відбулося вперше за роки незалежності, вселяючи надію мешканцям об'єднаних громад, що процес реформування не затягнеться у часі, а доступні та якісні послуги стануть звичною практикою.

Водночас масштабне укрупнення громад, поставило перед жителями низку нових випробовувань, пов'язаних із формуванням самоідентичності, усвідомленням належності до нових спільнот з різними ресурсами, інтересами, культурою, демографією, традиціями, екологією. Справедливості ради зазначимо, що сам процес інтеграції відбувався не завжди однозначно, але це вже історія. На сьогодні маємо нову архітектуру місцевої влади. Наскільки вона виявиться життєздатною, спроможною протистояти внутрішнім і зовнішнім викликам підтвердить час. Але повертаючись до питання ідентичності, варто зазначити, що кількість та характер проблем пов'язаних із нею збільшилася у зв'язку із воєнним станом, в якому перебуває наша країна і відповідно система місцевого самоврядування. Це призвело до великої кількості внутрішньо переміщених осіб, які змінили постійне місце проживання в силу тих обстави, які добре відомі кожному українцю.

А відтак на цьому етапі функціонування місцевої влади одним із її завдань є формування у людей таких цінностей, як почуття єдності, згуртованості, терпимості один до одного і відповідальності за спільну перспективу з іншими членами громади. Не менш актуальною є проблема залучення громадян до управління місцевими справами та участі їх в прийнятті управлінських рішень в інтересах місцевого населення. По великому рахунку йдеться про формування просторово-територіальної, культурної ідентичності як затребуваного підходу в розвитку територіальних громад. Підґрунтям цього процесу має стати довіра,

взаємодія, партнерство між всіма суб'єктами, що здійснюють свою діяльність в межах відповідно адміністративно - територіальних одиниць.

Враховуючи, що тема тез пов'язана із трансформаціями місцевої публічної влади, і перш за все, стосуються вони інституту місцевого самоврядування, варто узагальнено їх виокремити. На нашу думку, ключових їх декілька.

Перша. За останніх 10 років «перезавантаження» відносин у форматі «центр – регіони», вибудувалася модель управління на засадах субсидіарності, яка виявилася найбільш спроможною задовольняти потреби та інтереси населення на належному рівні.

Друга. Відбулося зміцнення автономності регіонів та посилення фінансової і економічної спроможності громад, що відкрило простір для вирішення багатьох т.зв. «законсервованих» місцевих проблем.

Третя. Розширився простір для зміцнення місцевої демократії, і як наслідок, громадяни отримали значно більше можливостей реалізувати право на участь в місцевому самоврядуванні.

Четверта. Територіальні громади реалізуючи наявний ресурсний потенціал, демонструючи свою здатність управляти навіть в таких надскладних умовах, починають працювати над створенням іміджу громад, формуючи власну їхню ідентичність. За таких умов більш обдуманим, зваженим і конструктивним стало просторове планування територій.

П'ята. Децентралізація змінила підходи щодо кадрового забезпечення місцевого самоврядування, яке повинно орієнтуватися на регіональні потреби, розвиток лідерського потенціалу, пошуку талановитої молоді, модернізації муніципального менеджменту, який би в перспективі відповідав європейським стандартам.

Щодо інновацій, то до них, насамперед, потрібно віднести започаткування нових форм участі громадян в управлінні місцевими справами. Зокрема, на практиці добре зарекомендували: інструменти електронної демократії у форматі е-петицій, е-звернень, т.зв «права петицій», громадські експертизи, «партиципаторне бюджетування» (бюджет участі), діалогові платформи

комунікації, консультації з громадськістю, громадські ради, громадські приймальні, громадські роботи, консультативно-дорадчі органи, громадський контроль, участь в конкурсних комісіях та комітетах, контрольно-наглядових радах, дорадчі опитування, публічне обговорення найбільш важливих місцевих питань, офлайн і онлайн опитування. Продовжуть використовуватися і такі форми, як громадські слухання, місцеві ініціативи, екологічні ініціативи, загальні збори за місцем проживання, органи самоорганізації населення тощо. Беручи в них участь громадяни реально можуть оцінювати позитивні зміни, що відбуваються за їхньою участю, бачити ризики, найбільші прогалини в роботі органів самоврядування, спільно шукати засоби їх вирішення. В контексті інноваційного підходу на місцевому рівні більше стали звертати увагу на екологію місцевого самоврядування, яка включає в себе взаємодію територіальної громади із соціальними спільнотами, державними структурами різних рівнів, громадою та посадовими особами місцевого самоврядування, між органами та посадовими особами місцевого самоврядування. Серед основних перешкод щодо залучення є взаємне незнання та нерозуміння, до кого саме потрібно звертатися для налагодження взаємодії, низький рівень комунікації з населенням, невиправдані очікування, бюрократія при ухваленні рішень, вибіркове ставлення посадових осіб органів місцевого самоврядування до представників громадянського сектору

Натомість, варто привернути увагу на невикористані можливості, які надала децентралізація. На нашу думку, їх також декілька.

Перша. Враховуючи, що місцева публічна влада включає в себе органи державної виконавчої влади і органи місцевого самоврядування, доцільно вилучити дублювання в їхніх повноваженнях та компетенції. Як зазначає в своєму дослідженні Калиновський Богдан, що: «… а) повністю збігаються сім сфер (галузей) повноважень; б) предметна та галузева компетенція місцевих державних адміністрацій практично поглинає повноваження виконавчих органів місцевих рад; в) із 97 повноважень місцевих державних адміністрацій 23 повноваження збігаються повністю і 12 – частково із повноваженнями

виконавчих органів місцевих рад; г) Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. містить 67 власних і 80 делегованих повноважень виконавчих органів місцевих рад, що є нелогічним» [1, с. 28]. Таким чином, домінування делегованих над власними повноваженнями очевидне. В законодавстві є норми, які закладають підґрунтя конфліктів двох гілок влади. Йдеться про делегування державним адміністраціям низки повноважень і функцій рад та право районних та обласних рад висловлювати недовіру відповідним головам держадміністрацій. І хоча це створює своєрідну систему стримувань і противаг на місцевому рівні, проте важливо, щоб в обох суб'єктів були реальні інструменти контролю, які вони могли використати у разі потреби.

Друга. В ході децентралізації внаслідок укрупнення найбільш слабкою ланкою в системі самоврядування виявилася районна. Врегулювати ситуацію, на нашу думку, можна ухваливши окремий закон про районні ради.

Третя. Діяльність депутатів місцевих рад повинна бути більш конструктивною, набувати більшої політичної ваги з тим, щоб концепція місцевої політики була зрозумілою, а управлінські рішення ухвалювалися не тільки з прив'язкою до інтересів громад, а й очікувань мешканців.

Четверта. Важливу роль в формуванні представницьких органів і залученні громадян в управління місцевими справами відіграють прямі форми демократії: місцеві вибори та референдуми. На жаль, в Україні відсутній закон про місцеві референдуми, що звужує простір для зміцнення демократії.

П'ята. Не всі територіальні громади відчули потребу у розробці власного статуту, який би оптимізував відносини між органами місцевого самоврядування та мешканцями. Бо статут – це своєрідний індикатор здатності територіальної громади, органів місцевого самоврядування самостійно вирішувати питання, визначати правові і регулятивні механізми своєї діяльності, обирати найбільш доцільні організаційні інструменти, створювати необхідні структури для управління.

Шоста. Недостатня публічність, відкритість, прозорість, створює ситуацію, коли люди не обізнані стосовно того, на які суспільні потреби йдуть їхні податки, а це відповідно понижує рівень довіри до влади.

Сьома. Не вирішеною залишається проблема створення виконавчих комітетів в районних і обласних радах, хоча європейські інституції давно вже рекомендували повернутися до цього питання.

І, нарешті, *восьма.* На нашу думку, інститут старост, як новий в системі місцевого самоврядування, повинен набувати повноважень не шляхом призначення, а обиратися на загальних засадах. Не зайвим були б окремі статті в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні», що стосуються старост.

В контексті вищезазначеного варто говорити про перспективні інструменти, які доцільно використати з метою підвищення ефективності місцевої влади. Саме на пошук таких механізмів зорієнтований міжнародний проєкт, який реалізується науково-педагогічними працівниками кафедри гум

анітарних і соціальних дисциплін в рамках Програми Еразмус + кафедра Жан Моне: «Участь громадян та соціальний діалог як ключові фактори розбудови сталих територіальних громад: успішні практики Європи для України». Мета і ціль його – об’єднати зусилля науковців, управлінців – практиків, місцевих депутатів, державних службовців, мешканців територіальних громад, оскільки саме таким шляхом рухаються європейські країни для побудови сильних і спроможних місцевих спільнот.

Тільки за перший рік його реалізації виконано цілу низку завдань, спрямованих на успішне функціонування територіальних громад. Про зміст та обсяг цієї роботи науковці звітували на круглому столі в грудні 2023 року «Соціальне партнерство на місцевому рівні: політичний аспект». Доцільно звернути увагу на результати опитування місцевих депутатів, проведеного в рамках проєкту. Зокрема, 85% депутатів підтвердили позитивну роль, яку відіграла реформа децентралізації влади, 74% – доцільність готувати заздалегідь кадри для депутатської діяльності; 77% – необхідність політико-правового супроводу заходів, що проводяться в громадах, 82% – потребу розширення

міжгромадівської співпраці; наявність статуту територіальної громади як Малої конституції громади, підтримали 77%. Окремим питанням було з'ясувати позицію депутатів щодо запровадження на місцевому рівні інституту місцевого омбудсмена. Подібна практика діє в країнах ЄС, яка сприяє вирішенню значної частини справ на користь місцевого населення. У вітчизняному варіанті, йдеться не додаткову бюрократичну структуру, а про незалежний від влади інститут, який би об'єктивно, неупережено допомагав мешканцям вирішувати місцеві проблеми. Ідею підтримали 69% депутатів. Можливо саме полтавчани стануть першопрохідцями в цьому питанні.

Наступне. На допомогу територіальним громадам командою виконавців підготовлено посібник «Самоосвіта в громадах». Адже, щоб громадяни були зацікавлені брати участь в управлінні місцевими справами, вони повинні знати як це роботи і з чого розпочинати. Сподіваємося, посібник буде корисний у вирішенні цих питаннях.

До позитиву першого року можна зарахувати й те, що частина випускників курсів позиціонують свою майбутню діяльність із органами місцевого самоврядування, державною гілкою влади, виявили бажання обиратися депутатами місцевих рад, долучатися до волонтерської роботи. Немає сумніву в тому, що в перспективі вони стануть професійним доповненням Полтавській регіональній еліті.

Як координатор, зазначу, що проєкт продовжує реалізуватися. Вже в цьому місяці розпочинається вивчення навчальних курсів «Політичний імідж органів місцевого самоврядування» та «Регіональне співробітництво» для здобувачів спеціальності Політологія та інших спеціальностей. В подальшому команда виконавців планує здійснювати навчальні візити безпосередньо в громади з метою надання методичної допомоги, консультацій посадовим особам, депутатам, поділитися нашими напрацюваннями, з'ясувати характер допомоги, яку потребують мешканці. Враховуючи побажання депутатів прослухати окремі теми із курсу місцевого самоврядування, міжнародної практики організації місцевого управління, виконавці проєкту будуть долучатися і до цієї роботи.

Насамкінець зазначимо, що ефективність місцевої публічної влади, її легітимність напряму залежить від того, наскільки в усіх управлінських процесах бере участь безпосередньо населення, чи налагоджений прямий діалог між громадою і владою. Одним словом, влада має ставати більш чутливою до вимог громадян, потреб, виправдовувати їхні очікування. Адже реалізація права громадян на участь в управлінні місцевими справами є природньою потребою людини і відповідає міжнародним стандартам, закріплених Європейською хартією місцевого самоврядування, яку наша країна ратифікувала 15 липня 1997 року. Завдання органів місцевого самоврядування полягає в створенні найбільш сприятливих умов для такої участі. Бо громада – це не тільки спосіб виживання, це модель співіснування різних за етнічним походженням, поглядами, культурою, цінностями, віросповіданням людей. Це територія, де ми задовольняємо власні інтереси, самореалізуємося, самоствердуємося, самовдосконалюємося, власне стаємо тими, ким є насправді. Це наш життєвий простір, в якому кожен із нас, володіючи реальною владою може змінити свій статус із підлеглого та керованого владою на активного суб'єкта управління. Бо тільки об'єднавши зусилля науковців, управлінців-практиків, населення, всіх зацікавлених осіб, ставши партнерами місцевої публічної влади спільно зможемо багато зробити для розвитку громад Полтавщини. Саме такий алгоритм взаємодії, координації, комунікації вбачається нами найбільш продуктивним в сучасних умовах, що в цілому відповідає загальній концепції нашого європейського вибору.

Джерела та література

1. Калиновський Б. В. Місцева публічна влада в Україні: конституційно-правові засади функціонування та розвитку : автореф. дис… д-ра юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2017. 36 с.

СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

Ордіна Лариса,
кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри філософських та політичних наук
Білоцерківського національного аграрного університету
м. Біла Церква, Україна
Larisaordina@ukr.net
https://orcid.org/0000-0003-4127-6225

Сьогодні процес регіоналізації в Україні є предметом дослідження в політологічній, соціологічній, історичній та філософській літературі. Насамперед до питання регіоналізації звертаються геополітики, соціологи та економісти, оскільки це явище тісно пов'язане з глобалізацією та змінами в соціальній, політичній та економічній сферах.

Регіональні дослідження в Україні проводяться в різних аспектах: геополітичному (в контексті глобалізації та регіоналізації), соціологічному (аналіз діяльності окремих соціальних груп), історичному та регіонально-історичному (опис особливостей життя конкретного регіону) та демографічному (вивчення питань розселення населення, розподілу трудових ресурсів, характеру та динаміки міграцій). Хоча це далеко не повний перелік напрямів регіональних досліджень, останнім часом намітився ще один важливий елемент – регіональна культура.

В широкому розумінні культура трактується в наш час багатьма вченими як процес і наслідок людської діяльності (І. А. Зязюн, Ю. Л. Афанасьєв, О. М. Отич, Г. М. Падалка та ін.). Такий підхід дозволяє включити у сферу культури всі види людської діяльності: матеріальну і духовну діяльність в усіх формах її прояву. Специфіка досліджень регіональної культури полягає у значному перетині з історико-культурними дослідженнями, які зосереджені на виявленні культурних традицій, вкорінених у повсякденному житті окремих народів та груп, історії відкриття та використання окремих артефактів, а також біографічних фактів окремих постатей регіональної історії. На наш погляд, найбільш продуктивними сьогодні є дослідження у сфері наукової, освітньої та естетичної діяльності людей, які проживають у конкретних регіонах України.

Існує поняття «культура регіону» і поряд з ним – «регіональна культура». Культура регіону – це географічно (просторово) фіксована культура, яка передає основні цінності національної культури, але відрізняється лише специфікою повсякденного життя і характером побуту (базується на певних соціологічних та культурософських традиціях). Регіональна культура є одночасно варіантом загальнонаціональної культури, самостійним явищем з власними закономірностями розвитку та логікою історичного існування. Її відрізняє наявність власного набору функцій (світоглядно-пізнавальна, регулятивна, ціннісно-орієнтаційна, інтегративна, комунікативна), продукування певної системи суспільних відносин, власний тип індивідуальності та здатність впливати на національну культуру в цілому. Диференціація поняття ґрунтується на розумінні того, що існують форми і механізми, які трансформують культуру регіону в регіональну [1].

Ґрунтуючись на історичних традиціях, регіональна культура, як специфічна форма суспільного буття в певних просторових координатах, формує систему цінностей та створює особливий тип особистості. У просторово-часових координатах вона формує особливий спосіб життя на певній території, який надає єдності мешканцям і формує особливу регіональну ідентичність. Для того, щоб зрозуміти власну ідентичність, необхідно усвідомити одне символічне ядро, яке виступає єднальним принципом для мешканців певної соціальної спільноти. До символів, які репрезентують певну спільноту і виступають знаком її єдності належать артефакти, зафіксовані в географічному просторі (фортеці, храми, різні типи поселень, адміністративні та економічні інституції); людські типи, зафіксовані в соціальному просторі (риси особистості, які знаходились у певних історичних умовах на даній території); суспільні символи, зафіксовані в духовному просторі, що репрезентує регіон [2].

Процес символізації життєвого простору є умовою існування суспільства як єдиної системи. Це необхідна умова комунікації, в процесі якої відбувається своєрідна диференціація життєвого світу на «своє» і «чуже». Результатом цієї символічної діяльності є формування мови як свідчення завершеного духовного

освоєння життєвого простору. Регіональна культура характеризується формуванням особливих мовних форм (мовлення, лексика, синтаксис), які здатні максимально точно описувати дійсність і фіксуються в діалектах.

Дослідження регіональної культури як структуро творчого елемента культури дозволяє визначити її складові: історико-когнітивний, аксіологічний, етнокультурологічний, соціопсихологічний, політико-економічний компоненти.

Історична складова досліджень регіонів України пов'язана з осмисленням рушійних сил історії держав і політичних систем, тому в даний час акцентується увага на аналізі мікро спільнот, локальних явищ, що входять до контексту світової історії необхідним складовим елементом. Регіональна культура продукує певну систему цінностей, що створює умови для самоідентифікації людей і виступає формою самосвідомості регіону. Етнокультурологічний компонент регіональної культури передбачає розгляд культури окремих етнічних груп (мова, релігійні вірування, обряди, традиції), які проживають на певній території та процеси міжкультурної взаємодії етносів. Основу соціально-психологічного компонента складає регіональна ідентичність, що впливає на формування регіональної самосвідомості. Політико-економічний компонент – своєрідний стрижень регіональної культури. Його основу складають фактори адміністративно-територіального поділу, статусу території, що дозволяють проаналізувати систему органів соціального управління, різних політичних партій та організацій та їх роль у житті регіону, а також стан економіки, інтеграційні та дезінтеграційні процеси, що відбуваються в регіоні та обумовленість внутрішньо регіональними та загальнодержавними проблемами розвитку, культурна взаємодія окремих політичних та економічних систем, що склалася в даному регіоні.

Отже, регіональна культура є варіантом національної культури, стає способом життя людей, які живуть на конкретній території. Важливим фактором існування місцевої громади є усвідомлення себе як члена певної спільноти у своїй єдності, ідентифікація себе з певною територією, яка визначається не лише

виробничими зв'язками, а й переданими цінностями, що сприймається як домінантний фактор.

Джерела та література

1. Скотна Н. В. Українська регіональна розколота цивілізація: філософсько-історичний дискурс. *Стосунки Сходу та заходу України: минуле, сьогодення та майбутнє* : матеріали Всеукр. конф., м. Луганськ, 25–26 травня 2006 р. / наук. ред. І. Ф. Кононов. Луганськ : Знання, 2006. С. 99–108.
2. Ярошенко Т. Регіональна типологія світової культури. *Лекції з історії світової та вітчизняної культури* : навч. посіб. / за ред. А. Яртися та В. Мельника. 2-ге вид., перероб. і доп. Львів : Світ, 2005. С. 97–103.

РОЛЬ БІЗНЕСУ У МІСЦЕВОМУ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Паланиця Микола,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності Публічне управління та адміністрування
Херсонського національного технічного університету
м. Херсон, Україна
2013kolya@gmail.com
Науковий керівник – **Губа Марина**,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Херсонського національного технічного університету
м. Херсон, Україна
gubamarina16@gmail.com
http://orcid.org/0000-0002-6624-9074

Трансформаційні процеси економіки, діджитилізація та цифровізація формують нове сучасне технологічне середовище. Основними гравцями всіх трансформаційних процесів української економіки виступає влада, бізнес і місцева громада. Зі сторони бізнесу – це надавачі різних послуг, а з боку місцевої громади – споживачі цих благ, а соціально-регулюючий та нормативно-законодавчий вплив відводиться владі. Місцевий бізнес напряму підтримує економіку, долучається до процесу розбудови інфраструктури, створює робочі місця. Розвиток сучасних технологій встановлює певні вимоги до яких потрібно

адаптувати існуючі економіко-правові інститути держави на місцевому, національному та міжнародному рівнях [3].

Методологічні основи та теоретичні аспекти трансформаційних процесів досліджували багато вітчизняних та міжнародних вчених, зокрема, Е. Тоффлер, Т. Заславська, Н. Макашева, С. Єрохіна, Ю. Осіпова, Г. Поченчук, П. Штомка, Н. Гражевська та інші. Роль бізнесу у місцевому розвитку і трансформаційні процеси в економіці потребують більш детального та глибинного вивчення вже існуючих підходів в контексті загальної державної політики. В даному випадку місцевий бізнес відіграє роль драйвера – займається розвитком не лише своїх підприємств, а й дає поштовх до покращення стану соціальної та транспортної інфраструктури [2].

Слід зауважити, що фінансове забезпечення окремо взятого регіону залежить від надходжень до місцевих бюджетів, безпосередньо від здатності місцевої влади створити умови для комерційної діяльності представникам бізнесу. При такому підході роль бізнесу та його сприйняття в розвитку місцевості значно зростає. Вплив бізнесу на місцевий розвиток можна розділити на прямий та опосередкований. Прямий – розвиток територій через участь в створенні загальних концепцій та стратегій розвитку регіону, меценатство, фінансування спеціальних програм добробуту місцевості. Опосередкований вплив бізнес здійснює через призму формування доходів місцевих бюджетів, створення нових робочих місць, загального зростання рівня життя населення та привабливості конкретного регіону [4].

Сталий розвиток підприємництва залежить і від підтримки влади, тому в кожній громаді повинна бути розроблена дорожня карта розвитку бізнесу, важливо поєднати спільні зусилля заради досягнення ключової мети покращення економічних процесів в регіоні. Питанням створення та функціонування громад займалися українські вчені, такі як: К. Кудак, К. Машіко, Т. Гургула, Є. Дударенко, М. Пауш, Т. Куценко та інші. Враховуючі сьогоденні реалії потрібно запобігти міграції активного населення за кордон, а внутрішньо переміщеним особам всередині країни допомогти із робочими місцями в

регіонах, не лише на формальному рівні, а врахувати їх навики, фах, досвід роботи та інше. Саме в таких питаннях потрібно залучати бізнес, до прикладу, компанія «Нібулон» в 2017 році в рамках соціального проекту побудували житло для своїх працівників, де загальна вартість проекту становить 6,13 млн грн. На Хмельниччині, в приміщенні колишньої школи облаштувати міні пекарню, що дало змогу забезпечити хлібобулочними виробами місцеві садочки, школи, крамниці та ринки. І подібних вдалих кооперацій бізнесу та влади безліч, які позитивну впливають на трансформаційні процеси економіки регіону [5].

Важливо бізнесу не сходити зі шляху кардинальних змін в виробничих потужностях, які заклали євроінтеграційні процеси, бо незважаючи на війну євроінтеграція може стати економічним фронтом за майбутнє України. Багаторічна праця вітчизняних науковців по боротьбі з деіндустрілізацією національної економіки має набути реального значення із втіленням в життя. Повоєнна трансформація має стати не лише синонімом відбудови, реконструкції зруйнованої інфраструктури та потужностей підприємств, а дороговказом принципово нових виробництв із залученням найкращих практик побудови подібних проектів в світі.

Відмітимо, що повномасштабний процес відбудови економічної інфраструктури держава зможе реалізувати лише після повного припинення військових дій. Втім усі трансформаційні процеси повоєнної відбудови зруйнованих підприємств мають поєднуватися із євроінтеграційними заходами. На європейський економічний простір припадає 20 % світового ВВП, окрім цього зосереджено найсучасніші технології, інновації, широкий спектр фінансових послуг, що сприяє гармонійному розвитку економіки [1].

Однак далеко не всі підприємства України готові до євроінтеграційних трансформацій, змін в технологіях виробництва, процедурах отримання сертифікатів якості продукції, необхідного розвитку кадрового ресурсу, особливо під час військових дій. Наразі громади націлені активно допомагати локальним підприємствам, прагнуть до тісної співпраці, взаємодії, розробки спільних стратегій розвитку регіону. Бізнесу разом із місцевими та

центральними органами влади слід запровадити ефективну політику підтримки розвитку малого та середнього підприємництва, фермерства, розробити дієві програми розвитку регіону, доступу до фінансів, переглянути існуючі ставки оподаткування тощо.

Отже, враховуючи взаємозалежність процесів соціально-економічного зростання певного регіону, роль бізнесу в місцевому розвитку надто велика, це і економічне підґрунтя, розбудова інфраструктури, створення соціально-побутових умов для жителів, культурна та туристична направленість громади, а все це неможливе без сильного та успішного бізнесу, тому задача влади підтримувати бізнес-структури в усіх напрямках, особливо в сьогоденних реаліях.

Джерела та література

1. Гудзь Т. П., Брусов Н. О. Повоєнна трансформація економічного потенціалу українських підприємств для освоєння євроінтеграційних можливостей. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету.* 2022. № 11–12 (300–301). URL : http://surl.li/raomq (дата звернення: 25.01.2024).

2. Івченко Є. А. Трансформація як поняття та підходи до його розуміння в економічному контексті. *Ефективна економіка.* 2015. № 12. URL : http://surl.li/raomh (дата звернення: 25.01.2024).

3. Прокопенко Н. Драйвери економічних трансформацій у забезпеченні функціональності дизайну стратегічного розвитку національної економіки. *Економічний аналіз.* 2020. Т. 30. № 1. Ч. 2. URL : http://surl.li/raolt (дата звернення: 25.01.2024).

4. Чухно І. А. Роль бізнесу в управлінні територіальним розвитком. *Сучасні тенденції в економіці та управлінні* : зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 17 березня 2018 року). Запоріжжя : ГО «СІЕУ», 2018. С. 52–54.

5. Шебанін В. С., Кормишкін Ю. А. Роль підприємництва у формуванні територіальних громад. *Вісник аграрної науки Причорномор'я.* 2017. Вип. 4. URL : http://surl.li/raomm (дата звернення: 25.01.2024).

ДІЯЛЬНІСТЬ ЛОКАЛЬНИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Тимченко Михайло,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології, соціології та публічного управління
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна
m.timchenko27@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-1404-4261

На сьогоднішній день, громадські організації (ГО) є одним з найважливіших елементів сучасної політичної системи та виконують ряд важливих функцій як на загальнонаціональному, так і на локальному рівнях політики. До таких функцій можна віднести:

– представництво інтересів (ГО виступають виразником інтересів певних соціальних та професійних груп та використовують широкий спектр інструментів для реалізації даної функції);

– громадянська освіта (ГО можуть сприяти розвитку громадянської активності, стимулюючи участь громадян у прийнятті рішень та впливати на формування політики. Вони також можуть займатися освітою та інформуванням громадськості про важливі питання національного та локального порядку денного);

– благодійна діяльність та консультативна допомога (ГО у співпраці з міжнародними донорами можуть надавати гуманітарну допомогу вразливим верствам населення та здійснювати консультативну допомогу з метою більш ефективної взаємодії громадянина та держави);

– сприяння розвитку громад (ГО можуть стати невід'ємним елементом локального політичного простору, брати участь у розвитку інфраструктури, економічного розвитку та соціальних проектів для підвищення якості життя в різних громадах);

– моніторинг існуючого положення та надання пропозицій за різними напрямами (багато ГО зосереджують свою діяльність навколо вирішення конкретних проблем, таких як захист прав певних соціальних верств, екологічного

моніторингу, аналізу свободи слова або ступеню прозорості розподілу бюджетних видатків);

– міжнародна співпраця (значна частина ГО має міжнародний характер та співпрацює з організаціями інших країн для вирішення глобальних проблем, таких як боротьба з бідністю, захист прав людини, боротьба зі зміною клімату та ін.).

Станом на 2020 рік в Україні було зареєстровано понад 86000 громадських організацій, переважна більшість з яких здійснювала свою діяльність на локальному рівні (на рівні міста, села або селища) [1].

За даними Національного інституту стратегічних досліджень, спостерігається тенденція до стабільного зростання кількості громадських організацій які діють за різними напрямами (благодійні, профспілки, ОСББ, моніторингові та ін.). Звіти даної установи зазначають, що починаючи з 2015 роком, кількість громадських об'єднань збільшилась на 16000 [2].

Підвищення громадської активності обумовлено тими суспільно-політичними перетвореннями які відбувались в українському суспільстві останнє десятиріччя.

Першим етапом можна вважати події Революції гідності, яка здійснила значний вплив на процеси самоорганізації суспільства. У цей період з'являється значна кількість волонтерських, правозахисних організацій та організацій які займались просвітницькою діяльністю у сфері громадянської освіти.

Другим етапом можна вважати початок реалізації політики децентралізації. Політика децентралізації передбачає перенесення значної частини повноважень на місцевий рівень, що значно підвищує значимість громадських об'єднань у процесах локального розвитку. На сьогоднішній день ми можемо бачити реалізацію таких проєктів як громадські консультації, бюджети участі та ін.

Третій етап охоплює період російського повномасштабного вторгнення. На цьому етапі виникла значна кількість волонтерських об'єднань, які здійснюють свою діяльність за багатьма напрямами (допомога ЗСУ, робота з

ВПО, міжнародна співпраця). Кількість об'єднань постійно зростає, з врахуванням внутрішніх та зовнішніх викликів.

Що стосується подальшого розвитку громадських організацій, то можна окреслити певні напрями трансформації даної діяльності в майбутньому.

По-перше, це поступова цифровізація та діджиталізація діяльності громадських обєднань, що значно спрощує комунікацію між організаціями та суспільством, робить її більш інтерактивною та ефективною.

По-друге, це поява ветеранських організацій та організацій які займаються допомогою постраждалим від війни. Також можна прогнозувати появу значної кількості організацій які будуть реалізувати проєкти у напрямку післявоєнного відновлення інфраструктури.

По-третє, можна стверджувати про тенденцію розширення міжнародної співпраці існуючих громадських об'єднань, що обумовлено поступовою інтеграцією українського громадського простору до громадського простору країн ЄС.

Також варто зазначити, що в умовах продовження реалізації політики децентралізації, будуть з'являтися нові форми взаємодії між громадськими об'єднаннями та локальними органами влади.

Джерела та література

1. Велика сила локальних перетворень: як громадським об'єднанням ефективно працювати в своїх громадах. URL : http://surl.li/raorb (дата звернення 29.01.2024).
2. Громадянське суспільство України: політика сприяння та залучення, виклики та трансформації : аналіт. доп. / Яблонський В. М., Бекешкіна І. Е., Гелетій М. М. та ін. ; за заг. ред. О. А. Корнієвського, Ю. А. Тищенко, В. М. Яблонського. Київ : НІСД, 2019. 112 с.

СЕКЦІЯ 6. ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

СТРАТЕГІЧНІ НАРАТИВИ В СУЧАСНОМУ КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРІ

Афанасьєв Олександр,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії, історії та політології,
Національного університету «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна
narrative.odessa@gmail.com

Комунікативний процес, зокрема, політичний, має досить складну структуру. Важливим її елементом є наративи, якими явно чи не явно обмінюються суб'єкти комунікації. У політичних комунікаціях найчастіше присутні історичні, політичні, пропагандистські, біографічні наративи, які розрізняються за розміром, характером, впливом: переднаративи, мінінаративи, метанаративи, стратегічні наративи і їх різновиди. Скажімо, політичні цінності втілюються, як правило, в мінінаративах, а державні інтереси – у стратегічних наративах. Взагалі наратив це своєрідна історія, але не одна-єдина і не просто розповідь. Наратив складається з великої кількості різноманітних історій, які учасники діалогу розповідають один одному, хоча мають на меті щось описати, розтлумачити чи обуритись. Все це має вигляд розгорнутих або згорнутих історій з певною досить складною структурою. Загалом вони дають картину цілей, як головних, так і другорядних, засобів їх досягнення, послідовності дій тощо.

У сучасних умовах, особливо з урахуванням протистояння російській агресії, коли війна набуває не просто характеру боротьби України за незалежність і справедливість, а ознак цивілізаційного протистояння демократій та диктатур, на перший план виходить протистояння метанаративів, стратегічних і ідеологічних наративів, які втілюють протилежні цінності і цілі. Це протистояння можна назвати війною наративів.

Війна наративів є багатогранним феноменом з використанням багатьох інформаційних структур, засобів, стратегій. Тут і протистояння загальних цінностей, і боротьба за відповідне висвітлення історії, сучасності і майбутнього, і протиборство ідеологій з відповідною організацією історичної пам'яті, і боротьба державних інтересів і цілей. Все це втілюється у відповідних протилежних метанаративах, стратегічних, ідеологічних, пропагандистських і інших наративах.

Стратегічним наративом загалом вважають загальнодержавні цілі, засоби їхнього досягнення, відповідні моральні, історичні, економічні і інші аргументи, які пов'язані між собою у певну розгорнуту розповідь, що і робить усе це наративом. Вони також набувають вид лозунгів, символів, програм, де можна вгледіти прихований, згорнутий наратив.

Стратегічні наративи тісно пов'язані з загальнонаціональними і культурними наративами, оскільки політичні складові завжди вбудовані в культурні структури. Стратегічні наративи можуть бути головними в культурі певного народу в ті чи інші періоди історії. Тоді цей наратив обслуговує і філософія, і художня література, і музика, і живопис і інші види культурної діяльності, часто також освіта і навіть релігія і загалом сама повсякденність.

Особливо ця ситуація притаманна тоталітарному режиму, який інтереси правлячих кіл видає за державні і направляє всі культурні чинники на обслуговування стратегічного наративу. Пересічний громадянин нічого іншого не бачить, інших наративів не знає або не розуміє, тому загалом підтримує режим, у кращому разі індиферентний до нього.

В демократичному суспільстві, завдяки правам і свободам, особливо свободі у доступу до інформації і її вибору, політика не потребує національної і культурної звужуючої консолідації навколо себе. Стратегічні наративи в такому разі обов'язково орієнтуються на загальнолюдські цінності, з якими узгоджуються державні інтереси.

Таким чином, стратегічні наративи можна поділити на два типи. Перший орієнтується на загальнолюдські інтереси і цінності: права і свободи людини,

демократичні ідеали, принцип гуманізму, серед яких право на мир. Другий орієнтується на вузькодержавні інтереси, які суперечать інтересам цивілізаційних держав і загальнолюдським цінностям. Він потребує особливої ідеології для свого обґрунтування, псевдоісторичних метанаративів, пронизаних сучасними міфами. Сюди відносяться російські стратегічні наративи які добре узгоджені з метанаративами і пропагандистськими наративами і мають глибокі культурно-історичні коріння. Вони задають сучасну рашистську картину світу, яка об’єднує правлячі кола і більшість населення. Вони мають стратегічний характер для імперської російської державності, особливо для сучасного політичного режиму в Росії. Серед них: 1) Росія – оплот істинної духовності, підтверджувана міфологізованими релігійними, марксистськими, царистськими відсилками, 2) наратив про нібито велику російську культуру, який живиться неадекватними великодержавними освітніми програмами, 3) наратив про особливий історичний шлях Росії, де використовується суміш історичної правди і міфології, історичного ревізіонізму і наукових досліджень, і вимальовується викривлена, необ’єктивна, сфальсифікована історична пам'ять, з особливими рисами великодержавності.

Механізм повсякденної дії наративів включає багато процедур, серед них особливе значення мають фреймінг, прайнінг, порядок денний. Хоча не вони визначають наративні цінності, які вже на той час сформовані, але їм належить визначна роль у пропаганді і розповсюдженні відповідних наративів у комунікативному просторі через СМІ, блоги та інші комунікативні системи.

Фреймінг являє собою грунтовний неявний смисл деякої новини, коли вона ніби вставляється в рамку відповідного наративу, щоб аудиторія сприймала новину заданим чином. Звісно критично мислячий індивід, або людина, обізнана з такими речами, легко читає такий фреймінг і може вбачати в повідомлені зовсім інший смисл, але таких читачів, як правило, небагато, і фреймінг найчастіше досягає своєї мети. Так, коли на російських телеканалах чи у блогах розповсюджується, сміхотворна з точки зору здорового глузду, ідея про нациста Зеленського, більшість росіян в це вірять, бо такі ідеї вставляються в наративну

рамку вимушених і справедливих воєнних дій проти зрадниці України, яку треба повернути назад до великої держави, що випливає з вищезгаданих стратегічних наративів.

Праймінг активує у цільової аудиторії певні знання та стандарти світобачення і поведінки і загалом потрібну реакцію на повідомлення. Відповідно спеціальна воєнна операція розглядається як необхідна, справедлива, своєчасна, бо в аудиторії активується засвоєні за багато років стереотипи, як складові стратегічних наративів, про особливу місію Росії, про «вставання з колін», про захист російськомовного населення від нелегітимної української влади, про «ісконно» російські території тощо.

Встановлення «порядку денного» забезпечує відбір того, що і у якій формі має повідомлятися аудиторії, а що замовчуватися. Тому повідомлення про російські військові злочини, які набули величезного резонансу у світі, виглядають як «пропагандистська брехня нацистського режиму», а про інші військові злочини або, наприклад, про дійсні військові втрати не повідомляється нічого, як не повідомляється нічого, що може протирічити стратегічним наративам.

Завдяки цім і іншим процедурам стратегічні наративи набувають повсякденного характеру, забезпечуючи потрібну забарвленість комунікативного простору.

ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА КОМУНІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Булгаков Дмитро,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності Політологія
Донецького національного університету імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна
d.bylhakov@donnu.edu.ua
https://orcid.org/0009-0000-5647-7869
Науковий керівник– **Примуш Микола**,
доктор політичних наук,
професор кафедри політології та державного управління
Донецького національного університету імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна
m.prymush@donnu.edu.ua
https://orcid.org/0000-0001-5769-7345

Політичні режими суттєво впливають на свободу слова, доступ до інформації та громадську думку і допомагають розглядати міжнародні відносини, дипломатію та соціальні процеси через призму комунікації.

Британська енциклопедія визначає політичну систему як набір «процесів взаємодії» або як підсистему соціальної системи, що взаємодіє з іншими неполітичними підсистемами, такими як економічна сфера тощо. Це вказує на важливість неформальних соціально-політичних процесів та підкреслює вивчення політичного розвитку, зокрема з огляду на комунікаційні дії.

Політичні структури та ідеології впливають на процеси збору, обробки, розповсюдження та сприйняття інформації. Важливо розуміти, як цей вплив змінюватиме публічний діалог, громадську думку та сприятиме формуванню політичної культури.

Мета полягає у створенні комплексної картини взаємодії політичних систем та комунікаційних процесів, що дозволить глибше зрозуміти механізми влади та впливу в сучасному світі. Політичні режими (авторитарні, демократичні, тоталітарні) впливають на комунікаційні процеси в суспільстві.

Характер політичного режиму впливає на структуру, динаміку та зміст комунікаційних процесів у суспільстві. Так, авторитарні режими мають тенденцію до строгого контролю і цензури медіа, тоді як демократичні системи

сприяють вільному обміну інформацією та різноманітності думок. Норми сприяють формуванню «культури мовчання», де цензура та самоцензура стають нормою. Водночас у демократичних суспільствах розвивається «культура обговорення», сприяючи різноманітності думок та активному громадському діалогу. На мою думку, гіпотеза враховує вплив сучасних технологій комунікації, які можуть модифікувати традиційні зв'язки між політичним режимом та медіапростором.

Роль політичного режиму у формуванні медіаландшафту та комунікаційних процесів є ключовою: вона впливає на доступ до інформації, свободу вираження думок та загальну динаміку суспільного діалогу. Розуміння цього взаємозв’язку є важливим для оцінки ступеня свободи та демократії в будь-якій країні [6].

В епоху феодалізму доступ до інформації був обмежений значною мірою. Церква та аристократія контролювали освіту та друкарство, що давало їм можливість маніпулювати інформацією та пропагувати свої ідеї. Цензура та репресії жорстоко придушували будь-яке інакомислення [3].

Виникнення капіталізму та розвиток друкарства призвели до значних змін у комунікаційних процесах. З'явилися нові газети та журнали, які давали можливість ширшому загалу отримувати інформацію, проте політичний контроль над медіа все ще залишався значним, а цензура використовувалась для захисту інтересів правлячої еліти [4].

Винахід нових інформаційних технологій, таких як радіо, телебачення та інтернет, революціонізували комунікаційний простір. З'явилася можливість вільного обміну інформацією та думками, що призвело до зростання плюралізму та демократії [3].

Взаємодія політичних режимів і медіаландшафту може призводити до обмеження свободи слова та вільного доступу до інформації. Влада часто впливає на власність медіа, регулює редакційну політику та створює перешкоди для небажаного поширення інформації [1].

Роль нових технологій у комунікаційних процесах неможливо недооцінити. Інтернет, соціальні мережі та штучний інтелект змінюють способи сприйняття та розповсюдження інформації, що може впливати на формування міжнародних поглядів та політичних рішень [2].

Глобальні інформаційні війни стають невід'ємною частиною міжнародної арени. Дезінформація та фейкові новини можуть спричиняти неправильне сприйняття подій та призводити до дестабілізації ситуації в різних країнах [6].

Відповідальність медіа полягає у здатності протистояти дезінформації та пропаганді, забезпечуючи об'єктивність та точність інформації. Етична поведінка журналістів та редакторів є ключовим елементом в забезпеченні достовірності медіа в світлі глобальних викликів.

Культурні та соціальні аспекти визначають тонкощі комунікацій, включаючи вплив етнічної мови, релігії та традицій. Етнічна мова визначає доступ до інформації, релігійні переконання формують цінності, а традиції впливають на правила спілкування. Соціальні групи та класи визначають рівень доступу до інформації, свободу висловлювань та участь у комунікаційних процесах. Розуміння цих аспектів є ключовим для розкриття труднощів взаємодії в інформаційному просторі та формування різних підходів до комунікації в різних соціокультурних контекстах [8].

Технологічний аспект комунікацій в епоху цифрових технологій визначає динаміку політичного режиму та способи обміну інформацією. Інтернет та соціальні мережі створюють нові можливості для демократизації суспільства, але також породжують виклики, пов'язані з дезінформацією та цензурою. Роль штучного інтелекту в комунікаційних процесах зростає, що вимагає уваги до прозорості та відповідальності алгоритмів.

Етичні аспекти грають важливу роль у вивченні впливу політичного режиму на комунікаційні процеси. Вони охоплюють такі питання, як цензура, свобода слова, об'єктивність та відповідальність медіа. Розуміння етичних проблем дозволяє оцінити моральні дилеми, які виникають у сучасному

інформаційному просторі, і забезпечує розвиток медіаграмотності та критичного мислення серед громадян [7].

Розробка рекомендацій для захисту свободи слова, плюралізму думок, медіаграмотності та протидії цензурі і пропаганді є необхідною для розвитку більш демократичного та вільного інформаційного простору.

Отже, дослідження впливу політичного режиму на комунікаційні процеси є важливим кроком до розуміння динаміки інформаційного простору та формування більш демократичного і вільного суспільства.

Джерела та література

1. Кірюхін Д. Теорії модернізації та посткомуністичні суспільства. Актуальні проблеми духовності: зб. наук. праць / за ред. Я.В. Шрамко. Кривий Ріг, 2015. Вип. 16. С. 125–134.
2. Маційовський Ю. У пастці гібридності: зиґзаґи трансформацій політичного режиму в Україні (1991-2014): монографія. Чернівці : Книги – XXI, 2016. 552 с.
3. Шипунов Г. Концептуальні засади транзитологічної парадигми: історія становлення. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії.* Львів, 2012. Вип. 2. С. 103–114.
4. Штурхецький С. Актуальні детермінанти для впровадження інформаційно-комунікативних стратегій у місцевому самоврядуванні. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління.* Київ, 2010. № 1. С. 357–365.
5. Fisun O. Neopatrimonialism in Post-Soviet Eurasia / Stubborn Structures: Reconceptualizing Post-Communist Regimes / Edited by Bálint Magyar. Budapest-New-York : CEU Press, 2019. P. 75–96.
6. Huntington S.P. Trzecia fala demokratyzacji. Warszawa : PWN, 1995. 326 s.
7. Matsiyevsky Yu. Revolution without regime change: The evidence from the post-Euromaidan Ukraine. *Communist and Post-Communist Studies.* Issue 51. 2018. P. 349–359.

8. O'Donnell G., Schmitter P.C. Transitions from Authoritarian Rule: Tentative Conclusions about Uncertain Democracies. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1986. 81 p.

ДО ПИТАННЯ ПРО ОПТИМАЛЬНУ МОДЕЛЬ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ У ПОСТВОЄННИЙ ЧАС

Бульбенюк Світлана,
кандидат політичних наук,
доцент, професор кафедри політичних технологій
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна
bulbeniuk.svitlana@kneu.edu.ua
https://orcid.org/0000-0001-9760-7850

Проблематика політичної комунікації як предмет політологічних розвідок не одне десятиліття є затребуваною та актуальною. Якщо йдеться про українську політичну науку, особливо після повномасштабного вторгнення, маємо зауважити: фокус уваги дослідників зазнав і зазнає змін, що є цілком закономірним. Ми постали перед серйозними викликами, у тому числі екзістенціальними; викликами, які потребують негайних рішень, та викликами, які мають відкладену силу дії. Моделі політичної комунікації для різного типу викликів теж різняться. Перші виклики, маючи ситуативну природу, спираються зазвичай на моделі політичної комунікації тактичного характеру. Виклики з відкладеною силою дії не лише потребують реалізації стратегічних моделей політичної комунікації, вони, на наше переконання, мають стати цілепокладальними.

Політична комунікація стратегічного характеру – це про цілепокладання, про формування якісно інших світоглядно-ціннісних засад і змісту владних відносин, владних інститутів та інституцій громадянського суспільства, на основі яких творяться оптимальні моделі взаємообмінів соціально важливою інформацією про минуле, сьогодення і майбутнє. Політична комунікація

стратегічного характеру за умов повномасштабної війни та у поствоєнний період – взаємообміни інформацією, які ускладнюються індивідуальними, груповими та загальнонаціональними травмами. Тому стратегічна політична комунікація повинна вирішувати додаткове завдання – у жодному разі не поглибити ті травми, а за можливості мінімізувати їх впливи.

Маємо визнати, що українське суспільство на 24 лютого 2022 р. ще до кінця не подолало наслідки відсутності власної державності, травми колоніалізму та тоталітаризму, а повномасштабне вторгнення загострило найболючіші з них та породило нові. О. Дяченко, аналізуючи політичну комунікацію в Україні, пише, що мова ЗМІ посттоталітарних країн виражає «артикуляцію неструктурованого нерозвиненого суспільства з нестандартними складовими» [1, с. 25]. Прихована агресія як наслідок неподолання насильницьких моделей комунікації тоталітарних часів та велика кількість метафор як «відсутність відповідальності та «недискурсивність» суспільного діалогу» - це базові «нестандартні складові» політичної комунікації за таких умов [1, с. 25].

У часи війни, коли світ неминуче поділяється на «своїх» та «чужих», на «друзів» та «ворогів», прихована агресія переростає у явну й остання, якщо не домінує у політичній комунікації, то принаймні визначає вектори її спрямування. Велика кількість метафор нерідко трансформується у мову ворожнечі, що є цілком природнім. Безперечно, воєнні часи накладають відбиток на ландшафт політичної комунікації, однак вже сьогодні ми маємо конструювати майбутні моделі політичної комунікації для поствоєнної України.

Одним з найбільших викликів повоєнного періоду, на наш погляд, будуть виклики, пов’язані з потребами прийняття травм минулого та їх опрацювання на рівні колективного досвіду. У полі політичної комунікації вбачаються два основні шляхи відповіді на такі виклики: війни пам’яті та культура порозуміння.

Війни пам’яті – один з найбільш досліджуваних міждисциплінарних напрямів, пов’язаний з формуванням національних концептів пам’яті, які мають дискусійний характер по відношенню до подібних національних концептів

інших народів і держав. Пам’ять про минуле стає водночас і ключовим напрямом протиборства, і знаряддям його реалізації, що ми можемо бачити на прикладі розгортання російсько-української війни. Не підлягає сумніву те, що по завершенні російсько-української війни війни пам’яті розгорнуться довколо оцінок її причин, перебігу, наслідків та перспектив. Отже, національний дискурс політичної комунікації, його переконаність та сила впливу будуть багато в чому визначати успішність просування саме українського концепту російсько-української війни за межами нашої держави.

І. Ковальська-Павелко зазначає: «В сучасній Україні суб’єктами (творцями) політики пам’яті виступають, з одного боку, держава та її органи (президент, парламент, уряд), а також Академія наук та інші державні інституції (наприклад, Український інститут національної пам’яті), а з іншого – громадянське суспільство, яке репрезентоване різними об’єднаннями й організаціями, в тому числі конфесійними, а також незалежними засобами масової інформації» [2, с. 12]. Як бачимо, в Україні політика пам’яті має плюралістичну природу, створюється та реалізується як урядовими, так і неурядовими інституціями. Від того, яка буде комунікація між ними зокрема щодо формування цілісного національного концепту російсько-української війни, який має стати гідною альтернативою російським та проросійським наративам.

Формування засад культури порозуміння у системі повоєнної політичної комунікації є ще більш складним викликом, тому що травмоване поствоєнне суспільство досить болісно може сприймати заклики до суспільного діалогу та прощення, як це намагалися робити публічні інтелектуали по завершенні Другої світової війни.

Наприклад, німецький та ізраїльський філософ, фундатор філософії діалогу Мартин Бубер зіткнувся з відвертим неприйняттям його ідей. Основою його експерименту стала ідея діалогу як особливої форми комунікації між людьми, що відкриває очі та сприяє подоланню того, що розділяє людей. Бубер сам намагався діяти відповідно до постулатів філософії діалогу, налагоджуючи

діалог з німцями по закінченні Другої світової війни, за що отримав шквал критики і від німців, і від євреїв – вцілілих та рідних жертв Голокосту, які загинули [3, с. 8-10].

Категорія прощення увійшла у суспільний дискурс теж по завершенні Другої світової війни. Видатна американо-німецька філософиня Ханна Арендт у своїй головній праці «Vita activa», виданої у 1958 р., тлумачить категорію прощення як суверенний акт та відмежовує прощення від відплати, тому що відплата є лише реакцією на певний вчинок. Категорія прощення є більш складною та багатоаспектною [4]. Із категорії прощення науковиця виводить етичні підстави подолання травм воєнного часу у суспільстві.

Особливо актуальними подібні дослідження уявляються у сучасній Україні, яка нині вкотре виборює право на власну державність. Унікальність досвіду України у контексті розгляду культури порозуміння та війн пам'яті полягає у тому, що наша країна ще до кінця не осмисливши трагічні сторінки минулого, зіткнулася з новими викликами, коли ворог – російська федерація – використовує інструментарій війн пам'яті у війні реальній, яка є найбільшою війною в Європі після закінчення Другої світової війни.

Джерела та література

1. Дяченко О.В. Основні моделі політичної комунікації та їх прояви в сучасну епоху. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса, Сер.: Політичні науки*. 2022. № 7. С. 23–27. URL: http://surl.li/nzzcm

2. Ковальська-Павелко І. «Війни пам'яті» як ключовий чинник формування державної політики пам'яті в сучасній Україні. *Krakowskie Studia Małopolskie*, 2022, № 3 (35), С. 7–26. URL : http://surl.li/rmtrq

3. Культура примирення : нова історична свідомість в Україні. Одеса : Фенікс, 2015. 274 с.

5. Arendt H. Vita activa oder Vom tätigen Leben. Piper. 485 s.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

Василенко Денис,
старший викладач кафедри експлуатації та озброєння військової техніки Військового інституту танкових військ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Україна
denysvasylenko4@gmail.com
https://orcid.org/0000-0003-2685-105X

У сучасних умовах ефективне управління та прийняття рішень органами державної влади нерозривно пов'язані з використанням інформації. Прихід інформаційної ери трансформував динаміку публічного управління, ознаменувавши перехід до прийняття рішень на основі даних. Від формулювання політики до надання послуг – ефективна обробка та інтерпретація інформації відіграє ключову роль у формуванні траєкторії дій органів публічної влади. Оскільки технології продовжують розвиватися безпрецедентними темпами, величезний обсяг і складність доступної інформації створюють як виклики, так і можливості для органів публічної влади. Зростаюча залежність від цифрових платформ, аналітики великих даних та нових технологій вимагає критичного аналізу того, як ці фактори впливають на процеси прийняття рішень.

Крім того, сучасний інформаційний простір характеризується швидкими змінами та еволюцією викликів. Загрози кібербезпеці, проблеми конфіденційності даних та необхідність доступу до інформації в режимі реального часу є невід'ємними аспектами, які потребують детального вивчення в контексті публічного управління.

Роль інформації в публічному управлінні є багатогранною, слугуючи основою для прийняття рішень на різних рівнях влади. Від формулювання політики до стратегічного планування органи публічної влади покладаються на точну, своєчасну та релевантну інформацію, щоб зробити обґрунтований вибір, який відповідає суспільним потребам [1]. Якість і повнота наявної інформації безпосередньо впливають на ефективність управління та здатність реагувати на різноманітні виклики.

Поява сучасних технологій докорінно змінила ландшафт інформаційного забезпечення в органах влади. Аналітика даних, штучний інтелект і цифрові платформи полегшують пошук даних у режимі реального часу, дозволяючи органам публічної влади приймати швидкі та обґрунтовані рішення. Інтеграція сучасних технологій не лише підвищує ефективність обробки інформації, але й відкриває можливості для передової аналітики, прогнозного моделювання та формування політики, що базується на фактах.

Аналіз інформаційних викликів для прийняття рішень підкреслює складну сферу, в якій працюють органи публічної влади. Кібербезпека, захист даних та відповідальне використання великих даних нерозривно пов’язані з ефективністю та дотримання законності в процесах управління. Оскільки державні органи долають ці виклики, важливим є цілісний і стратегічний підхід, який дозволяє використовувати переваги інформаційних технологій, захищаючи при цьому права та інтереси громадян.

Інтеграція штучного інтелекту являє собою зміну парадигми прийняття рішень у державних органах. Автоматизація, тісно пов’язана зі штучним інтелектом, ще більше спрощує процес прийняття рішень, усуваючи рутинну роботу та повторювані завдання, що дозволяє органам публічної влади ефективніше розподіляти ресурси, зменшити кількість людських помилок і підвищити загальну операційну ефективність.

Аналітичні інструменти відіграють вирішальну роль у вилученні значущих висновків з великої кількості даних, доступних органам публічної влади. Передова аналітика, включаючи методи візуалізації даних та прогнозне моделювання надають особам, які приймають рішення, можливість оцінити потенційні результати різних сценаріїв, що сприяє прийняттю більш обґрунтованих і стратегічних рішень [2].

Поява електронного урядування відіграє вирішальну роль у підвищенні довіри громадськості до дій держави. Ініціативи електронного урядування, такі як онлайн-портали та цифрові канали зв'язку, сприяють поширенню інформації

в режимі реального часу, дозволяючи громадськості бути в курсі діяльності органів влади.

Таким чином, ефективне інформаційне забезпечення є невід'ємною складовою сучасного публічного управління. Зазначене вимагає інвестування держави в надійну інфраструктуру кібербезпеки для зменшення ризиків, пов’язаних з кіберзагрозами. Постійний моніторинг, регулярні аудити та впровадження найкращих практик у сфері інформаційної безпеки є важливими компонентами комплексної стратегії кібербезпеки [3].

Органи публічної влади повинні надавати пріоритет розвитку цифрового фаху та компетенцій серед своїх працівників. Навчальні програми, семінари та постійні освітні ініціативи можуть допомогти працівникам ефективно управляти, аналізувати та використовувати інформацію, дотримуючись при цьому стандартів конфіденційності.

Держава повинна розширювати та оптимізувати ініціативи електронного урядування для підвищення прозорості та доступу громадськості до інформації. Інвестиції у зручні онлайн-платформи, цифрові канали зв’язку та інструменти візуалізації даних можуть сприяти поширенню інформації в режимі реального часу та активному залученню громадян. Чіткі рекомендації щодо обробки даних, та захисту приватності є важливими для керівництва практикою надання інформації в органах публічної влади.

Отже, інтеграція зазначених підходів у практику інформаційного забезпечення органів публічної влади може сприяти більш ефективному, прозорому та стійкому врядуванню. Вирішуючи проблеми та використовуючи можливості, органи влади можуть орієнтуватися в складнощах сучасного інформаційного простору, гарантуючи, що процеси прийняття рішень відповідають принципам належного врядування та задовольняють потреби суспільства.

Джерела та література

1. Клименко А. В., Гбур З. В. Інформаційне забезпечення органів публічної влади України. *Інвестиції: практика та досвід.* 2021. № 5. С. 80–87.

2. Палій С. Сучасні тенденції розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення у контексті прийняття ефективних управлінських рішень:(на прикладі органів державної влади України). *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук.* 2022. №. 10. С. 166–174.
3. The protection of critical infrastructures against terrorist attacks: compendium of good practices. CTED UN, OCT UN, 2018. 167 p.

ФРЕЙМИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Віннічук Ольга,
кандидат політичних наук,
доцент, завідувач кафедри політології та філософії
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Україна
oljahorbnjak@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-8758-5798

Зміни у формуванні комунікативного простору в XXI столітті змушують нас замислюватися над сприяняттям інформаційних потоків та їх розумінням у певних рамкових категоріях. Адже інформаційна війна, що стала реальністю і для українського суспільства на початку 2000-х років, посприяла формуванню суспільних чи індивідуальних «рамок», які у наукових колах позначають фреймами.

У перекладі з англійської термін «фрейм» означає «рамка» [3]. Framing analysis («рамковий аналіз») є новим методом в системі теорій масових комунікацій, тому навіть основний його термін «framing» («рамкування») ще не має загальноприйнятого визначення. Проте, західні дослідники переконані, що одним з актуальних є пояснення американського професора Роберта Ентмана, згідно з яким англійське дієслово-термін «to frame» у цьому випадку означає «вибирати певні аспекти реальності та робити їх більш помітними у комунікованому тексті, популяризуючи таким чином певне визначення проблеми, інтерпретацію її причин, моральну оцінку та можливе її розв'язання» [4, с. 85].

Аналізуючи світ фреймів, варто розуміти, що вони позначаються як точка зору, через яку людина сприймає та пояснює події в світі.

В політичній сфері життя суспільства теорії фреймінгу засновані на наукових концептах дослідників Д. Сноу та Р. Бедфорда, згідно з якою фрейми – це суть інтерпретативних схем, які спрощують зовнішній образ світу за допомогою виборчих акцентів та кодування об'єктів, досвіду, і послідовності дій [3].

Комунікативна дія фреймів в інформаційному просторі полягає у мобілізації населення на спільні дії, формуванні свідомості «лідерів думки», інших учасників комунікативного процесу, які причетні до публічного простору з метою завоювання потенційних прихильників.

Важко заперечити факт, що політичний світ є «фреймований», а події, про які суспільство дізнається зі ЗМІ є вторинним аналізом, адаптованим для попередньо визначених адресних груп. Як результат, такі фрейми закріплюються як політичні вподобання, чи політична ідеологія, відповідаючи повноцінно очікуванням окремих соціальних груп. Досить часто вони є платформою передвиборчої кампанії кандидата чи політичної партії. У цьому випадку актуальності набудуть мобілізаційні фрейми, які криються у слоганах, гаслах тощо.

Російську машину комунікативної та політичної війни збудовано саме на цьому універсальному підході» – зазначає міністр зардонних справ Дмитро Кулеба у праці «Війна за реальність: як перемагати у світі фейків, правд і спільнот» [2, С.108]. Адже росія розв’язала глобальну війну з метою зруйнувати довіру суспільства до демократичних інститутів та принципів його життя шляхом впливу на сприйняття викривленої реальності людьми.

Місією російських ЗМІ є донесення до споживачів інформації фейкових новин, конспірологічних версій подій, російської пропаганди. Домінуючі комунікаційні канали намагаються створити максимально правдоподібний контент, з метою легітимізувати його в очах громадськості.

Так, Д. Кулеба називає штурмовою зброєю росії канал *Russia Today*, офіційним девізом якого є «Став більше запитань». Таку концепцію позиціонування для відомого телеканалу розробила американська кампанія McCann, яка після Другої світової війни сформувала для уряду США програму протидії радянській прораганді в Європі [2, с. 109–110].

Російська пропаганда у всіх проявах характеризує агресивні настрої. Зокрема, поширеними фреймами у період повномасштабної війни є «нацики» (назва воїнів ЗСУ), «другосортна нація», «київська хунта», «наркомани» тощо

Скабєєва О. у телепередачі «60 хвилин» відзначила: «Все, що сталося і все що буде розвиватися далі, – це персональна відповідальність президента Зеленського», намагаючись представити президента України як безвідповідального, несерйозного та не здатного на прийняття рішучих рішень.

Окрім того, фрейми в умовах повномасштабної російсько-української війни спрямовані не лише на приниження ЗСУ, неспроможність державних інститутів, Президента рішуче діяти, а й західних партнерів України.

У 2023 році в рф було затверджено тематику нового етапу інформаційної війни проти України.

Зокрема, порядок денний формувався з наступних фреймів, заснованих на політичних інтригах:

- «Масова мобілізація» (мобілізації підлягатимуть всі без винятку українці, незалежно від статі, віку, стану здоров'я, також мобілізація стосуватиметься неповнолітніх.
- «Зневіра українських партнерів у можливості перемоги» (таємні домовленості про «мир в обмін на території».
- «Український контрнаступ не має успіхів» **(**відсутність успіхів на фронті при великих втратах, тиражування теми загибелі місцевих Захисників у кожному регіоні України; пошук винних в уявних «провалах» заради дискредитації українських воєначальників та чиновників).
- «Тотальна корупція» (відсутність реальних механізмів протистояння корупційним схемам, політичним змовам).
- «Прекрасне» життя на окупованих територіях **(**високі зарплати, низькі ціни, забезпечення всім необхідним; відмова від окупованих територій з демонстрацією сфабрикованих документів [1].

Отже, фрейми є важливим комунікативним індикатором, який допомагає поширювати агресивні наративи, здійснювати штучний розкол у суспільстві,

діагностувати кризові сутуації чи мобілізувати суспільство з певною метою в умовах російсько-української війни.

У підсумку, варто відзначити, що кремль веде активну стратегічну інформаційну війну, яка не збавляє темпів у креативності, агресивності та часто спрацьовує на випередження.

Джерела та література

1. Васьків О. Кремль затвердив 5 нових фейків проти України – ГУР. URL : https://suspilne.media/560947-kreml-zatverdiv-5-novih-fejkiv-proti-ukraini-gur/
2. Кулеба Д. Війна за реальність Як перемагати у світі фейків, правд і спільнот. Вид. 3-тє, оновлене. Київ : Книголав, 2022. С.109–110.
3. Лазарев С., Формування фрейму «ресурсного поля». Актуальні проблеми політики. 2014. Вип. 51. С. 2011–2018. URL : http://app.nuoua.od.ua/archive/51_2014/28.pdf
4. Яноу Д., Хульст Д. Фреймы политического: от фрейм-анализа к анализу фреймирования. Социологическое обозрение. 2011. Т. 10. № 1–2. С. 83–113.

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

Лаврентьєва Валерія,
здобувач 2 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності Менеджмент
Маріупольського державного університету
м.Київ, Україна
valery18lav@gmail.com
Науковий керівник – **Мацука Вікторія**,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та фінансів
Маріупольського державного університету
м.Київ,Україна
v.matsuka@mu.edu.ua
https://orcid.org/0000-0002-0953-8769

Тема є актуальною в контексті сучасного інформаційного середовища, де соціальні мережі відіграють ключову роль у формуванні політичної думки та впливають на рішення громадян під час виборів та в інших аспектах політики.

Соціальні мережі стали невід'ємною частиною життя суспільства. Вони відіграють ключову роль у політиці, економіці, повсякденномуспілкуванн і. Особливо активно вони використовуються серед молоді.

М. Кастельс визначає сучасні інформаційно-комунікаційні технології як ключовий фактор у створенні нового суспільного укладу. За його словами, зростання мережі нових засобів інформації перетворює лідерство в персоналізовану форму, а отримання влади часто залежить від створення віртуального образу. Ця тенденція призводить до активного розвитку нових форм політичної комунікації, зокрема в онлайн-просторі. [7, с. 205–206].

Розвиток політичної інтернет-комунікації можна розділити на два етапи.

Перший етап – інформаційний, коли основна увага приділяється проникненню та зберіганню політичної інформації в мережі. Це включає новинні стрічки, сайти політичних партій і громадських організацій, а також електронні видання аналітичних організацій. Другий етап пов’язаний із медіатизацією політики та спробами використання Інтернету як інструменту політичних та PR-технологій.

Різноманітні форми політичної комунікації в мережі спрямовані на активний вплив на свідомість та поведінку аудиторії в Інтернеті, порівняно з іншими засобами масової інформації.

Соціальні мережі є інструментами для поширення політичної пропаганди, яка часто стає ключовим елементом цифрових кампаній та публічної дипломатії. П. Д. Маджіо, Е. Гаргітай та ін., досліджуючи вплив інтернету на політичну обізнаність, акцентують, що користувачі, які шукають інформацію політичного змісту, частково вже є обізнаними в цьому питанні, інтернет є доповненням політичної інформації [2, с. 188].

Характерною рисою соціального середовища є присутність штучної комунікації, що здійснюється фейковими структурами, інтернет-ботами, клонами авторитетних лідерів, організацій, які значно ускладнюють пошук потрібної інформації, обмін думками й маніпулюють громадськими настроями.

Соціальні мережі відіграють важливу роль у політичних процесах і громадських рухах, розповсюджувати свої ідеї, а також організовувати акції та протести. Крім того, соціальні мережі стають платформою для обговорення політичних питань та формування громадської думки. Їх вплив на політичну думку полягає в тому, що вони можуть швидко поширювати інформацію, викликати дискусії та впливати на перспективи громадян щодо політичних питань. Крім того вони можуть бути використані державами для зовнішнього впливу на виборчі кампанії, включаючи вірусні атаки та маніпуляціюгромадською думкою за допомогою фейкових новинПоліт ична реклама та пропаганда відіграють ключову роль у формуванні громадської думки.

Серед сучасних рис пропаганди та політичної реклами, як технології впливу на громадську думку можна виділити наступне:

Не обмеження інформації, (було характерно для авторитарних режимів) а створення певної "картини світу", яка сприяє самоцензурі користувачів.

«*Цензура галасом» (У Еко)* дозволяє приховувати небажану інформацію шляхом перенасичення інформаційним шумом.

«Емоційність » є найшвидшим способом привернути увагу аудиторії [6, с. 99]

Отже, соціальні мережі мають значний вплив на формування політичної думки. Вони створюють платформу для обміну ідеями, розповсюдження інформації та впливу на громадську думку.

Проте, цей вплив може призводить і до формування інформаційних бульбашок. Тому важливо враховувати роль соціальних мереж у формуванні політичної думки при розробці стратегій комунікації та взаємодії з громадськістю

Джерела та література

1. Rudyk M. Вплив соціальних медіа на формування громадської думки. Ivan Franko National University of Lviv, 2020. URL: http://surl.li/rkmcu (дата звернення: 12.02.2024).

2. Sviderska O. I. Theoretical-and-methodological analysis of the impact social media networks have on shaping the political behaviour in the modern society (using facebook, twitter, instagram, and whatsapp as examples). *Scientific Journal "Regional Studies"*. 2020. No. 20. P. 184–189. URL: https://doi.org/10.32782/2663-6170/2020.20.30 (date of access: 12.02.2024).
3. Вальковський Б. Як соціальні мережі впливають на суспільство та бізнес. URL: http://surl.li/okejn (дата звернення: 12.02.2024).
4. Була С., Свідерська О. Соціальні мережі як інструмент політичної маніпуляції. *Науковий журнал «Політикус»*. Вип. 4. 2020. С. 21–22. URL: http://politicus.od.ua/4_2020/5.pdf (дата звернення: 12.02.2024).
5. Копиця В. Вплив соціальних мереж на перебіг виборчих кампаній. С. 1–2. URL: http://surl.li/rbbvy (дата звернення: 12.02.2024).
6. Кропивко В. Технології впливу на громадську думку: політична рекламістика та пропаганда. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2022. № 33. С. 97–101. URL: https://doi.org/10.32837/apfs.v0i33.1047 (дата звернення: 12.02.2024).
7. Данько Ю. Соціальні мережі як засіб політичної комунікації. Evropský politický a právní diskurz. european political and law discourse. Volume 2. Issue 2. 2015. С. 206–208. URL: https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2015/2015-2-2/32.pdf (дата звернення: 12.02.2024).

ДИПЛОМАТИЧНИЙ ЛОБІЗМ НА ТЛІ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Левенець Михайло,
здобувач 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності Політологія
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна
levenec.work@gmail.com
Науковий керівник – **Наумкіна Світлана**
доктор політичних наук,
професор, завідувач кафедри політичних наук і права
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна
svetlana.naumkina@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-1125-647X

Лобізм як діяльність, спрямована на професійне відстоювання групових інтересів через тиск на органи державної влади, є невід'ємною складовою розвитку сучасних демократичних суспільств, і його роль неухильно зростає. Зростання ролі лобізму в сучасному суспільстві змінює вектор демократії від представництва громадян до представництва інтересів. Однак це також є об'єктивним процесом, спричиненим появою значно впливовіших акторів у політичній сфері − груп інтересів [1, 2].

Політичний лобізм визначається як система і практика реалізації інтересів різних груп громадян, специфічний інститут політичної системи, що визначає механізм впливу суспільних організацій − політичних партій, корпорацій, союзів тощо − на прийняття рішень парламентом [2].

Лобізм в межах системно-функціонального підходу (У. Мілбрайт, А. Бентлі, Дж. Медісон, Д. Трумен) визначається як інститут політичної системи, а лобіювання − як процес, за яким стоїть бажання досягнути певної мети. М. Дюверже, А. Косон, Е. Латам, К. Ліндблом, М. Олсон, Т. Парсонс, Д. Трумен, К. Шлозман й інші зарубіжні дослідники особливу увагу приділяють саме політичним групам інтересів, як основи лобістської діяльності [3].

Враховуючи особливості політичної системи та повномасштабне вторгнення росії в Україну, президент В. Зеленський часто використовував лобізм у поєднанні з дипломатичними відносинами з іншими країнами для отримання підтримки та різного роду допомоги: одразу після 24 лютого президент, МЗС та представники Адміністрації президента почали комунікувати з партнерами, особливо з метою посилення санкційного тиску, відтоді президент В. Зеленський згадував або коментував питання, пов'язані з санкційною політикою, у понад 260 заявах та виступах. До речі, у 2021 році в офіційних президентських промовах та заявах, оприлюднених на офіційних ресурсах голови держави, санкційна тематика порушувалася 50 разів. Крім того, у 2022 році більшість заяв та виступів Президента стосувалися зовнішньої політики та були адресовані зовнішнім партнерам України, тоді як у попередньому році більшість санкційних заяв були пов'язані з рішеннями РНБО України. На зустрічах високого рівня президент України порушує питання санкцій у загальних рисах і рідко зосереджується на конкретних пропозиціях щодо санкційних заборон чи обмежень [4; 5].

Протягом року зберігався високий політичний інтерес та залученість представників усіх гілок влади та відповідних ЦОВВ до питань воєнної дипломатії, що було викликано необхідністю відбиття повномасштабної російської агресії проти України. Якщо у січні-лютому високопосадовці у своїх заявах та інтерв’ю наголошували на необхідності надання Україні зброї як можливого фактору стримування російської агресії, то, починаючи з березня, риторика змінилась на підкреслення необхідності збереження незалежності та територіальної цілісності держави, відбиття агресії. Хоча переважна більшість заяв стосувалась внутрішнього порядку денного, але постійно протягом року робився наголос на важливості міжнародного партнерства, двосторонньої безпекової допомоги та необхідності членства в НАТО. Так само значну увагу отримали і питання безпекових гарантій для України, важливим елементом чого є військовий захист та забезпечення, чому були присвячені заяви та інтерв’ю Президента, очільників ОПУ та МЗС тощо [5].

Виходячи з вищевикладеного, також хочеться додати інформацію дослідників про євролобізм. Вони визначають теорію і практику лобізму як продуктивне втручання в корпоративні і соціальні процеси з використанням політичних методів і засобів на рівні наднаціональних об'єднань. У політологічному сенсі, зазначається науковцями, лобізм сприяє зміцненню засад толерантності в суспільстві, оскільки особи, що здійснюють його, повинні відчувати себе пов'язаними з певними уявленнями про соціальні цінності, які ґрунтуються на повазі до прав людини і до суспільних інститутів [7].

Напрям економічної дипломатії займає важливу нішу у чинних стратегічних документах України: Стратегії національної безпеки України, Стратегії економічної безпеки України, Стратегії зовнішньополітичної діяльності України, Національній економічній стратегії. Підтримка української економіки під час війни та її відбудова стала стрижнем української дипломатії. Зокрема, наголошується на пріоритеті тих компаній, які працювали або прийшли в Україну під час війни. Провідними зовнішньоекономічними напрямами є сприяння збільшенню експорту, залучення іноземних інвестицій, кредитування, участь у роботі міжнародних економічних організацій, угоди про вільну торгівлю [5].

Важливо зазначити, що вплив риторики Президента України В. Зеленського на зміну цінностей українців розпочався не як воєнного президента, а задовго до початку його політичної кар'єри. Він проявив цей навик, навіть до виходу серіалу «Слуга народу». Упродовж 2022 року політичний інтерес до публічної дипломатії утримувався на високому рівні. Попри те, що часто безпосередньо до напряму публічної дипломатії не апелювали, основні її завдання та цілі фігурували у виступах і зверненнях високопосадовців. Наприклад, заклик Президента у щорічному Посланні до ВРУ «…зробити так, що коли у світі бачитимуть синьо-жовтий український прапор, то знатимуть, що це і про свободу, і про людей, у яких є міцний дім…», у своїй суті прямо стосується публічної дипломатії. У промові на Конференції послів В. Зеленський наголосив на потребі якісного спілкування зі світом, популяризації України, у т. ч. і шляхом

організації «візитів тих, хто реально може стати і є «ньюзмейкером» за кордоном [5, 6].

Таким чином, лобізм можна розглядати з двох точок зору. З одного боку, політичні традиції європейських країн ототожнюють лобіювання з компаративістською моделлю взаємодії між компаніями, державами та іншими групами інтересів. З іншого боку, лобіювання набуває нового значення як процес просування інтересів конкретних акторів. Саме такі відносини між групами інтересів і державою тривалий час були неврегульованими і критикувалися громадською думкою як такі, що суперечать принципам соціальної справедливості порівняно з корпоративізмом. Однак, враховуючи вихід України на політичну арену через дипломатичні відносини під час війни, можна поєднати поняття «дипломатії» та «лобізму» для досягнення значних політичних комунікаційних здобутків [5].

Джерела та література

1. Зайцева М. В. Роль лобізму у побудові демократичного суспільства у ЄС : матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Принциповий прагматизм» ЄС – наслідки для східної та південно-східної Європи: політичні, економічні, правові та комунікаційні аспекти». 21-22 травня 2021 оку, м. Київ. Київ, 2021. С. 102–104.
2. Євценко Р. І. Феномен лобізму: інтерпретація природи і моделі організації діяльності. Міжнародні та політичні дослідження. 2022. № 35. С. 157–169.
3. Годний С. П. Концептуалізація феномена політичного лобізму в історичній генезі, *Регіональні студії*. 2018. № 13. С. 17–21.
4. Годний С. Лобізм і теоретичні моделі політичної комунікації. Studia Politologica Ucraino-Polona. 2018. Вип. 8 С. 193-198
5. Українська призма: Зовнішня політика 2022. Аналітичне дослідження. ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фонд ім. Ф. Еберта. ТОВ «Вістка». Київ, 2023. 308 с.

6. Дунаєва Л. М. Трансформація цінностей Українців в контексті аналізу риторики президента України В. Зеленського, *Політичне життя.* 2022. С. 84–88.
7. Годний С. П. Етико-політичні засади лобіювання: зарубіжний досвід в Українському контексті. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2018. Вип. 24. С. 81–86.

ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЙ ПОЛІТИЧНОГО МАНІПУЛЮВАННЯ НА ІНФОРМАЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Лисенко Юлія,
кандидат політичних наук,
доцент, доцент кафедри політичних технологій
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна
lysenko.yuliia@kneu.edu.ua,
https://orcid.org/0000-0003-0361-5898

Манелюк Юрій,
кандидат політичних наук,
доцент, доцент кафедри політичних технологій
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна
maneliuk.yurii@kneu.edu.ua
https://orcid.org/0000-0002-8186-7604

Сучасний інформаційний простір є складною, багаторівневою системою, яка зазнає постійних оновлень, змін та реагує на інновації у сфері комунікативної діяльності суспільства. Питання ролі й сутності маніпулятивного впливу засобами політичної комунікації у суспільному житті все більше актуалізується як у контексті як гібридної, так і повномасштабної російсько-української війни за державну незалежність і територіальну цілісність України. Актуальним видається дослідження впливу технологій політичного маніпулювання на інформаційне середовище українського суспільства.

Інформаційне протистояння і способи поширення інформації в умовах війни сформували особливу форму протиборства, що передбачає інформаційний вплив на суспільство з використанням інтернет-ресурсів, засобів масової інформації, комп'ютерних та соціальних мереж з метою формування відповідних переконань, настроїв і суспільної думки загалом. Надзвичайно ефективним інструментом політичного впливу в рамках інформаційних протистоянь є маніпулювання. В умовах інформаційної війни маніпулювання розглядають як складову комунікаційних процесів політичного середовища. Сфера застосування прийомів і методів ведення інформаційної війни та реалізації механізмів маніпулятивного впливу надзвичайно широка, складно прогнозована і динамічна. Маніпулятивні технології в умовах інформаційної війни стають все більш різноманітні за своєю формою, змістом, призначенням і метою. Вони об'єднують відкриті і приховані, вербальні й невербальні, індивідуальні та масові методи впливу на свідомість і підсвідомість громадськості. Як стверджують дослідники, кардинальні зміни, що відбуваються у сучасному інформаційному просторі, створили умови для їхнього використання в інтересах інформаційно-психологічного впливу. Розгорнулася боротьба, що іноді за запеклістю протистояння не поступається класичній версії збройного протиборства. Системне застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє державам в окремих випадках досягти своїх цілей взагалі без застосування звичайної зброї» [1, с. 136]. Український науковець О.Бойко, вивчаючи згадану проблематику, наголошує, що ключовими елементами політичного маніпулювання є прихованість дії; цілеспрямований вплив на масову аудиторію; бажання маніпулятора спрямувати суспільні настрої та поведінку, що дає підставу для формування комплексного підходу у розумінні визначення сутності маніпулювання [2, с. 295]. Науковець стверджує, що найчастіше психологічна маніпуляція здійснюється за допомогою маніпулювання інформацією як системою способів впливу на людську свідомість і несвідоме з метою певного обману, навмисного перекручування дійсності, впровадження у свідомість ілюзорних понять про той чи інший

сегмент дійсності, елементарне приховування правди, цілей, вчинків, дій. Серед характеристик маніпулювання як різновиду комунікації дослідник окреслює такі: 1) прагнення отримати односторонню перевагу, але при цьому маніпулятор дбає про збереження власної іміджевої репутації; 2) тенденція до ігнорування чужих інтересів і намірів, але це не носить всеосяжного характеру, а виявляється у відношенні до аудиторії (співрозмовника); 3) наявність прихованого впливу із залученням не прямого, а опосередкованого тиску з використанням прийомів провокації, обману, інтриги тощо.

На переконання українських дослідників, «у мінливому мережевому світі маніпуляція поширюється набагато швидше, ніж в ієрархічному» [3, с. 23], а здійснення політичної маніпуляції і практики використання соціальних мереж перейняли як суб'єкти світової політики, так і політики місцевого рівня. Соціальні мережі стають доступним майданчиком просування політичної маніпуляції, цифрової пропаганди.

Застосування технологій політичного маніпулювання вступає чинником підвищення ефективності діяльності політичних структур у інформаційному середовищі. Науковці доводять, що на масовому рівні маніпулятивні дії втрачають чітку адресність, ґрунтуються передусім на врахуванні особливостей менталітету, використанні узагальнених прийомів психологічної дії, експлуатації притаманних поведінці людини у масі зростаючої емоційності, особистої безвідповідальності, поширення дії механізму емоційного зараження [2, с. 296]. Поширеними способами маніпулювання сучасного суспільства в умовах інформаційної війни можемо вважати: дезінформацію, поширення міфів і стереотипів, спотворення/приховування фактів, суб'єктивне використання соціологічних опитувань і статистичних даних, інформаційний тиск, таймінгове маніпулювання тощо.

Технології політичного маніпулювання в контексті інформаційно-пропагандистських війн несуть у переважній більшості негативний характер і становлять певну загрозу процесам розвитку громадянського суспільства. Тому актуальним є пошук способів вдосконалення і провадження ефективних методів

протистояння маніпулятивному впливу у інформаційному середовищі, що може стати предметом подальших наукових пошуків.

Джерела та література

1. Мєдвєдєв О. Застосування сучасних комунікативних технологій, наративи і теми інформаційної війни на території країни-агресора *Суспільно-політичні процеси.* Наукове видання Академії політико-правових наук України. Випуск 21. Київ: Видавництво Політія, 2023. 420. С.135–170. ULR: https://apls-ua.org/section/popular_science_magazine/archiv/

2. Прикладна політологія: навч. посібник / за ред. В. П. Горбатенка. Київ: Академія, 2008. 472 с.

3. Була С., Свідерська О. Соціальні мережі як інструмент політичної маніпуляції. *Політикус.* 2020. Вип. 4. С. 21–25.

СТВОРЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ ПОЛІТИЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Оленковська Лариса,
кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Херсонського національного технічного університету
м. Херсон, Україна
olenkovska.larysa@kntu.net.ua
https://orcid.org/0000-0002-8417-3827

Забезпечення ефективної системи політичних комунікацій, що здатна швидко й результативно задіяти відповідні антикризові механізми та реагувати на нові виклики і загрози, можливе лише з урахуванням деяких принципів. У першу чергу, важливим є забезпечення відкритості і доступності політичних комунікацій для різних груп суспільства, зокрема для людей з різними соціальними, економічними та політичними статусами. Цього можна досягти шляхом розширення кругу отримувачів такої інформації та надання можливості активної участі громадян у процесі формування політичної агенди. Крім цього, варто зміцнити довіру до політичної системи, щоб громадяни переконалися в

тому, що їхні голоси не лише почуті, але й враховуються, навіть при прийнятті найважливіших рішень [1]. Створення механізмів співробітництва між громадськістю та політичними лідерами, а також залучення громадськості до прийняття рішень є ключовими напрямками розвитку політичної системи. Таким чином, розширення діапазону комунікації, збільшення участі громадян і будівництво надійної системи політичних комунікацій є необхідними умовами для розвитку сучасного політичного простору.

Слід зазначити, що ефективність політичних комунікацій є ключовим аспектом сучасного суспільства. Саме тому, система політичних комунікацій має ключове значення та повинна базуватись на широкому спектрі принципів, які гарантують її високу дієвість та значимість у громадськості. Незалежно від контексту та інструментів, використовуваних у політичних комунікаціях, деякі принципи є обов'язковими для досягнення максимального резонансу та ефективності. Наприклад, прозорість та чесність у передачі інформації є фундаментальними принципами, які дозволяють громадськості довіряти політичним комунікаціям та сприяють побудові конструктивного діалогу. Крім того, активна участь громадян у політичних процесах, залучення до прийняття рішень та відкритість для висловлювання різних поглядів є важливими принципами, які підтримують демократичну природу політичних комунікацій. Навіть у вимірюваннях ефективності політичних комунікацій слід враховувати ціннісні орієнтації суспільства, такі як рівноправність, справедливість та респектабельність [2].

Загалом, розвиток та удосконалення системи політичних комунікацій має бути постійним процесом, спрямованим на забезпечення максимальної ефективності та взаємодії між політичною елітою та громадськістю. Тільки шляхом дотримання принципів і врахування потреб та очікувань громадян, можна забезпечити успіх політичних комунікацій та побудувати сильне й стійке суспільство. При цьому важливою стає розробка антикризових механізмів у системі політичних комунікацій є надзвичайно невід'ємним завданням для ефективної реагування на складні кризові ситуації. Один з прогресивних

способів розв’язання цієї проблеми полягає у створенні надійних аварійних планів та стратегій, які передбачають широкий спектр механізмів для оперативного реагування на кризові події та запобігання їх подальшому поширенню. Велике значення також має послідовний потік інформації про виникаючі кризові ситуації, а також забезпечення можливість оперативного обміну цією інформацією між всіма учасниками системи політичних комунікацій. Розробка антикризових механізмів додатково передбачає інтенсивне тренування та підготовку кваліфікованого персоналу, який здатний працювати на високому рівні ефективності навіть у надскладних кризових ситуаціях, а також високу здатність приймати швидкі та обґрунтовані рішення та вчасно здійснювати необхідні заходи. Виробництво та впровадження антикризових механізмів є напрямком розвитку систем політичних комунікацій, що спрямовується на створення стійкого та надійного механізму для керування кризовими ситуаціями та викриття їх на ранніх етапах для подальшого протидії та нейтралізації негативних наслідків, що можуть виникнути. Для досягнення цієї мети необхідно постійно удосконалювати антикризові механізми, враховуючи нові виклики та загрози, які постійно змінюють контекст кризових ситуацій у сучасному світі.

Таким чином, адаптація системи політичних комунікацій до нових викликів і загроз є надзвичайно важливим завданням у сучасних умовах, особливо зважаючи на те, що політична ситуація та вимоги громадян постійно зазнають змін. Успішна адаптація системи політичних комунікацій до цих змін передбачає врахування різноманітних аспектів, пов’язаних зі світоглядом та потребами громадян у спілкуванні з політичною системою. Також зростає значення технологічного прогресу в цій сфері, що накладає свої певні вимоги та виклики. Важливо розширити можливості комунікації з громадянами шляхом використання сучасних інформаційних технологій та соціальних мереж, оскільки якість системи політичних комунікацій є безпосередньою відповіддю на змінні потреби та очікування суспільства.

Джерела та література

1. Окороков В., Третьяк О. Безпекові політичні комунікації: підходи до теоретичної демаркації . *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*, 2022. Т. 14. №. 2. С. 54–59.

2. Дяченко О. В. Основні моделі політичної комунікації та їх прояви в сучасну епоху. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки*, 2022. С. 23–27.

ФУНКЦІЇ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ПОЛІТОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ

Слободян Світлана,
викладач-методист
ВСП «Фаховий коледж геологорозвідувальних технологій
Київського національного університету імені Тараса Шевченка»
slobod20@ukr.net

Проблеми взаємодії і взаємозалежності засобів масової комунікації і громадської думки стали предметом підвищеної уваги презентантів багатьох теоретичних шкіл світу, кожна з яких має свої концептуальні підходи до її вирішення, що пояснюється специфікою цивілізаційного рівня та особливостями функціонування конкретного соціального організму.

У сучасній науці *поняття «комунікація»* має три основні інтерпретації.

По-перше, воно розуміється як засіб зв'язку будь-яких об'єктів матеріального і духовного світу, тобто як певна структура.

По-друге, це спілкування, під час якого відбувається обмін інформацією.

По-третє, комунікацію визначають як передачу і масовий обмін інформацією з метою впливу на суспільство і його складові, до яких, зокрема, належить громадська думка.

Аналізуючи існуючі концепції західних теоретиків, ми дійшли висновку, що у практиці вітчизняних ЗМІ вони застосовуються досить активно, але без відповідного осмислення, без урахування національних особливостей споживачів інформації в Україні.

Не відкидаючи ідеї представників біхевіоризму про маніпулювання мовними сигналами, ми не вважаємо науково коректним зводити всі соціальні процеси до взаємодії між стимулами, що діють на соціальний організм, і реакції на них, а розуміння природи ЗМК – до формування умовних рефлексів.

Ми не можемо погодитися з авторами концепції технологічного детермінізму, які приписують засобам інформації роль єдиного стимулу і джерела соціального розвитку, як і з наївною «соціологією розуміння», орієнтованою на розгляд комунікації, що нібито звільнена від економічних, політичних та інших впливів і є лише інструментом реалізації людських інтересів. Такі ЗМК існують хіба що в уяві сучасних утопістів.

Вважаємо, що саме такі уявлення провокують безмежність «свободи слова» і безвідповідальність ЗМІ. Це стосується також теорії гегемонії масової комунікації, яка є апологетом панівної ролі ЗМК у суспільстві. Не можуть у повному обсязі влаштувати також підходи представників структурно-функціональної теорії, які представляють ЗМІ як самоконтрольовану і самоорганізуючу підсистему, що функціонує в межах встановлених політичних рамок, але поза ідеологічними факторами: складовою політики, як відомо, є певна ідеологія.

Водночас у кожному з теоретичних підходів, навіть у таких, що вкрай песимістично оцінюють комунікативні можливості ЗМК, засуджуючи їх за маніпулювання громадською думкою, свідомістю аудиторії (теорія нонкомунікації), є раціональне зерно, яке варто використати у вітчизняній теорії і практиці.

Поняття «масової комунікації» виходить за рамки діяльності засобів масової інформації, а універсальні функції ЗМК (інформаційну, освітньо-соціалізуючу, артикуляційно-інтегративну, мобілізаційну) варто сприймати лише як орієнтир, свого роду «матрицю» уявлень про діяльність ЗМК.

Що стосується національної системи масової комунікації, то найбільш повне її визначення ми знаходимо в монографії А. А. Чічановського «В тенетах свободи». «Під національною системою масової комунікації розуміються всі

державні і приватні засоби масової інформації (в тому числі - електронні), канали зв'язку, а також технологічні лінії, що готують, зберігають і випускають інформаційну продукцію. Характеризуючи національну систему масової комунікації (НСМК), ми виходимо з того, що ні один із засобів інформації (газета, радіо або телебачення, журнал або книга як накопичувач знань) не є самодостатнім - для досягнення бажаного результату засоби масової інформації мусять взаємодіяти з орієнтацією на характер і особливості національно-державного устрою, враховувати ресурс як держави в цілому, так і конкретних носіїв культури і традицій».

Характер взаємодії засобів масової комунікації і громадської думки, то ми вважаємо, що на певному етапі він не залежить ні від ЗМІ, ні від громадської думки, оскільки останню лише належить сформувати. Висновок тут може бути таким: це залежить, перш за все, від політичної влади, політичних партій, ідеологічних установ, особливо в період їх легітимації, а також груп тиску і лобіювання, агентів впливу, які виступають у ролі комуніканта.

Взаємодія починається лише на стадії реалізації ЗМК відповідної стратегії: зворотні імпульси починають надходити до комуніканта, він мусить реагувати на них і відповідно корегувати тактику впливу, а якщо цього виявиться замало, то і стратегію. Але постраждалою стороною все ж таки залишається громадська думка - посередник (ЗМК), який залежить від роботодавця, не ризикуватиме своїм становищем, якщо його не змусить до цього соціальна або політична ситуація. Лише в такому випадку засоби інформації можуть ініціювати власну парадигму формування громадської думки.

Джерела та література

1. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна. Київ : Генеза, 2004. 736 с.
2. Міщенко А.Б., Політологія: навч. посіб. Київ: Ліра-К. 2021. 102 с.
3. Шляхтун П.П. Політологія: історія та теорія : підруч. Київ : Центр навчальної літератури. 2021. 472 с.

4. Гелей С.Т., Рутар С.М. Політологія: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури. 2019. 348 с.
5. Про політичні партії в Україні. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2365-14
6. http://politics.ellib.org.ua/

НЕГАТИВНІ ЕФЕКТИ ПОЛІТИКО-КОМУНІКАТИВНИХ ПРОЦЕСІВ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Філіппова Вікторія,
доктор наук з державного управління, професор,
в.о.завідувача кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Херсонського національного технічного університету
м. Херсон, Україна
filippova.viktoriia@kntu.net.ua
https://orcid.org/0000-0002-8476-3341

Політико-комунікативні процеси (ПКП) відіграють надзвичайно важливу роль у публічному управлінні, оскільки вони сприяють встановленню та зміцненню довіри між політичними органами та громадськістю у суспільстві. Безсумнівно, ці процеси є невід'ємною складовою передачі ключової інформації та полегшують розв'язання нагальних суспільних проблем. Важливо також зазначити, що політичні комунікації є потужним інструментом формування громадської думки, мотивації громадян для активної участі у процесі прийняття рішень та стимулювання громадськості до осмисленого залучення до вирішення важливих питань. Залишається незаперечним фактом, що вони є ефективним засобом впливу на політичну ситуацію, а також важливим чинником в утворенні політичних коаліцій та створенні позитивної атмосфери для розвитку демократичних процесів. Глибоке розуміння ролі ПКП в наш час є справді надзвичайно важливим для забезпечення ефективного публічного управління та досягнення успіху в цих умовах, які є надзвичайно складними та динамічними [1].

Оцінка ефективності ПКП вимагає урахування деяких особливостей та врахування різних аспектів. По-перше, необхідно використовувати різноманітні

методи дослідження, такі як аналіз документів, опитування, спостереження та інші. По-друге, слід врахувати контекст публічного управління, оскільки ефективність політико-комунікативних процесів може значно залежати від особливостей політичної системи, економічного стану, соціокультурного середовища та інших факторів. По-третє, оцінка повинна базуватися на чітко визначених критеріях, які належним чином відображають специфіку публічного управління. Крім того, важливим елементом оцінки ефективності є врахування думки громадськості та забезпечення можливості для громадського впливу на політичні процеси. Загальна оцінка ефективності ПКП є надзвичайно важливим етапом у побудові ефективного публічного управління, а її значимість не може бути недооцінена. Враховуючи всі ці фактори, у прогнозуванні та оцінці ефективності використовуються різні підходи та методології, що сприяють об'єктивному та всебічному аналізу цих процесів. Від того, наскільки правильно та повно враховуються всі аспекти, залежить точність та об'єктивність оцінки, а також її практична цінність для публічного управління. Тому, ураховуючи вищезазначені особливості, оцінка ефективності ПКП має бути проведена з великою ретельністю та уважністю, забезпечуючи належний рівень обґрунтованості та достовірності результатів [2].

У ПКП в публічному управлінні негативні ефекти можуть виникати з різних причин, включаючи порушення комунікаційних засад та етичних правил, неякісне планування та виконання комунікаційних стратегій, спотворення інформації, а також низький рівень довіри громадськості до органів влади. Перед проведенням будь-яких заходів для протидії негативним ефектам необхідно ретельно проаналізувати їх природу та вплив на ПКП. Це дозволить налагодити ефективні механізми контролю та запобігання виникненню негативних явищ у публічному управлінні. Більш докладне вивчення цих питань допоможе виявити різноманітні аспекти, що впливають на правильність та результативність комунікаційних стратегій. Важливо також звернути увагу на потенційні ризики, які можуть супроводжувати впровадження нових заходів із протидії негативним ефектам. Тільки шляхом аналізу та обговорення всіх можливих факторів можна

забезпечити ефективність публічного управління та побудувати конструктивні політичні комунікації.

На нашу думку, в ПКП в публічному управлінні існує кілька факторів, які сприяють розвитку негативних ефектів. Серед них можна виділити відсутність прозорості та відкритості в діяльності органів влади, недостатню взаємодію з громадськістю, недостовірність інформації, використання маніпулятивних технік для впливу на громадську думку, а також агресивну політичну риторику. Розуміння цих факторів та їх впливу на систему ПКП може допомогти ідентифікувати та вирішити вразливі місця в цій системі, а також прийняти заходи для запобігання потенційним негативним ефектам. Крім того, важливо зазначити, що виявлення та аналіз цих факторів може привести до розробки та реалізації стратегій, спрямованих на поліпшення комунікаційної ефективності та підвищення рівня взаємодії між владою та громадськістю. Всі зазначені заходи спрямовані на покращення якості публічного управління та підтримку розвитку демократичних цінностей, зокрема прозорості, відкритості та взаємної довіри між органами влади та громадськістю.

Для протидії негативним ефектам, що можуть виникати у ПКП в публічному управлінні, важливо розробити ефективні стратегії. Серед них можна виокремити наступні напрямки: вдосконалення комунікаційних стратегій та планування, забезпечення доступу до достовірної інформації, підвищення рівня комунікаційної компетентності персоналу, залучення громадськості до процесу управління і врахування їхніх думок та потреб. Окрім цього, необхідно активізувати громадські консультації та реалізовувати ефективні механізми залучення громадських організацій до вирішення питань публічного управління. Важливо також звертати увагу на оцінку ефективності вжитих заходів та вносити необхідні корективи для досягнення максимальних результатів. Ці стратегії та напрямки сприятимуть збільшенню ефективності політико-комунікативних процесів та запобігатимуть негативним наслідкам. Застосування цих практик дозволить досягти сталого покращення у сфері публічного управління і забезпечити максимальне задоволення потреб громадян. Шляхом розробки та

впровадження етичних стандартів комунікацій, створення механізмів зворотного зв’язку з громадськістю, проведення навчань та тренінгів з комунікативних навичок для персоналу органів влади, а також активізації громадськості в процесах публічного управління, можна досягти неймовірних результатів. Такі дії не тільки покращать сприйняття та довіру громадськості до органів влади, але й утворять основу для згуртованості та злагоди у ПКП. Нехтування такими заходами може призвести до спаду авторитету та загрози стабільності системи публічного управління, тому, введення та виконання цих заходів є невідкладною та важливою складовою успішного функціонування сучасного суспільства. Отже, надзвичайно важливо зосередитися на вирішенні цих проблем та залучити всіх зацікавлених сторін до спільної роботи. Тільки таким чином ми зможемо забезпечити позитивні зміни у ПКП і забезпечити успішну діяльність в публічному управлінні.

Джерела та література

1. Бабіна В., Дорошенко П. Політичні комунікації для внутрішньополітичного розвитку країни. *Україна у сучасному міжнародному просторі*. Київ: Каравела, 2021. С. 64–67.

2. Тайєр А. Основні класичні моделі комунікації у діяльності органів публічного управління. *Публічне урядування*, 2022. №. 3 (31). С. 84–88.

ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ СУЧАСНОСТІ: ЗАСОБИ ТА МЕХАНІЗМИ ВЕДЕННЯ

Ходієнко Павло
здобувач другого (магістрського) рівня вищої освіти
спеціальності Політологія
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава, Україна
pavlo.khodiienko@st.pdau.edu.ua

Науковий керівник – **Некряч Анастасія,**
доктор політичних наук,
доцент, професор кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава, Україна
anastasiia.nekriach@pdau.edu.ua
https://orcid.org/0000-0001-5058-4145

Війна за своєю суттю є породженням хаосу, страшна, невблаганна стихія яка нівечить життя та вбиває сотні тисяч людей. Людство пройшло довгий шлях довершення засобів нищення, від дерев'яних списів до гармат, танків, авіації аж до створення абсолютного інструменту нищення – ядерної зброї. Однак серед цих надзвичайно ефектних озброєнь є дещо, що можна легко недооцінити на фоні матеріалізованих синонімів слова «смерть», а саме – інформація.

Інформація не стріляє як гармата, не несе бомби як літак, їй це не потрібно адже вона здатна на більше. Здатна підняти з дивана лінивого, надати сенс життя заблудлому, об'єднувати спільною ідеєю різних, а в руках гарно навченого, досвідченого зла вона здатна спотворювати саму реальність.

«Хто володіє інформацією, той володіє світом» – вислів, який належить Натану Ротшильду, якнайточніше описує потугу інформації та висвітлює важливість володіння нею, однак самої наявності такого потужного знаряддя – мало. Потрібні засоби та методи застосування, спеціально навчені люди, здатні «вживити» потрібну їм думку в недосвідчений розум споживача.

Вплив на суспільну думку з метою отримання потрібного результату називають - пропагандою. Ґарт Йовет та Вікторія О'Доннел характеризували її як – «умисні, систематичні спроби змінити сприйняття, маніпулювати пізнанням та

спрямовувати поведінку для досягнення реакції, яка веде до бажаного наміру пропаґандиста».

Своєрідні «перегони озброєнь» пройшли і у цій сфері, методи розвинулися від найпростіших – брехні та нав'язування, аж до оперантного обумовлення або Pensée unique (єдина думка). Загалом список методів налічує більше п'ятдесяти двох пунктів, проте жоден з них не працює сам по собі. Лише комплекс ретельно спланованих покрокових дій дає бажаний результат. Це втілення тактики «тисячі порізів», кожен з яких окремо – не смертельний, однак їх кількість – переростає в якість.

Використовуючи вище вказані методи, можна досягнути неймовірних результатів у перетвореній реальності в очах цільової аудиторії, на бажану для пропагандиста. Більше того, затуманений розум з часом сам прагнутиме зазирнути в криве дзеркало поставлене для нього, аби ще раз пересвідчитись, що саме він має рацію, адже пропаганда, яка за своєю природою викликає сильну емоціональну реакцію, розвиває свого роду звикання.

Найуспішнішими практиками пропаганди по праву вважають СРСР. Пропагандистам цієї країни вдалося створити міф про привабливість комунізму та його невідворотність, ба більше, їм вдалося створити цілу міфологію навколо жахливих подій другої світової війни, реальну історію якої, пропагандисти переписали з самого початку, де СРСР беззаперечно виступає одним з ініціаторів другої світової війни на рівні з нацистською Німеччиною, фашистською Італією та імператорською Японією.

Було вирізано факт малочисельності сил Вермахту на момент вторгнення у СРСР (реальні сили сторін на момент вторгнення мали такі співвідношення матеріальної частини: літаки 1:2.2, танки 1:3.8, гармати 1:1.4 на користь СРСР). Натомість, задля виправдання швидкого просування сил вторгнення, було створено міф про повну домінацію Вермахту в кількості та особливо якості матеріальної частини, що також є вигадкою, адже основа танкового парку PZ III, на голову відставав від радянських машин серії Т-34, що, однак, не завадило в подальшому створити міф про неймовірні бойові можливості вище вказаної машини.

Втрата контролю над червоною армією в перші дні вторгнення, розгубленість командування, дзвінки Сталіна Гітлеру, повний провал операції «Марс» підчас якої було втрачено цілу загальновійськову армію і не досягнуто жодної з поставлених задач, цей список можна продовжувати довго, проте незмінним залишається один факт – пропаганда сплюндрувала історію.

Радянська пропаганда активно вирізала факти геноциду українського народу, таких як «Голодомор». І по сьогоднішній день, отруює інформаційне поле примітивними міфами про високу якість життя у комуністичній системі, та про її виключно людинолюбну природу, не без допомоги прямого наслідника кривавого режиму – Росії.

Розвиток інформаційних технологій, дозволив збільшити цільову аудиторію по експоненті та ефективніше застосовувати методи пропаганди. Основним інструментом поширення якої стали ЗМК (засоби масової комунікації). Вони є надзвичайно зручним та легким способом підвищення інформаційної обізнаності, однак за своєю природою вони нагадують мутні води у яких і полюють пропагандисти різного штибу. Лідери громадських думок, відверті пропагандисти, корисні бовдури, боти – всі вони впливають на величезні аудиторії.

ЗМК однозначно є привабливим місцем розповсюдження дезінформації. Якщо російське телебачення дивляться виключно маргінальні індивіди через його відверту пропагандистську природу, то ЗМК дають можливість росії дістатися, по-перше, до молодшої аудиторії, по-друге, і, що важливіше, вплинути на сприйняття ситуації американської та європейської аудиторії. Використовуючи роками відпрацьовані методи пропаганди, росія виправдовує війну в Україні, намагається сховати незліченні військові злочини проти військових та мирного населення України, схиляє до припинення підтримки України та героїзує вбивць, мучителів та мародерів.

Пропагандисти осі зла (росія, Китай, Іран) віднайшли слабкі точки демократичних країн, серед яких – свобода слова. Точніше кажучи, неспроможність урядів провести чітку межу між інформаційною протидією ворога та свободою слова. А враховуючи високий рівень впливу, який європейське та

американське суспільство має на політиків, ефект може бути фатальним. Звідси відкриваються насправді безмежні можливості до маніпуляцій та дестабілізації ситуації в середині країн заходу, і це жахає.

Зважаючи на вплив який здійснює ворожа пропаганда всередині України, Америки та Європи, на характер шкоди яку вона наносить, доцільно це назвати інформаційною війною. Яка наносить не менше шкоди, ніж вороже військо, ставлячи питання обороноздатності деяких держав під сумнів, ба більше, готуючи сили вторгнення на країни, які від нього постраждають на системну рівні, отруюючи органи влади та розуми населення.

Єдиною можливістю встояти перед новим викликом сучасності є просвіта та просвітницька діяльність задля протидії пропаганді, адже ніщо так не рятує, як розуміння того з чим ти маєш справу.

Джерела та література

1) Абетка бойової пропаганди - http://surl.li/rnktk

2). Пропаганда - http://surl.li/rnkqp

СЕКЦІЯ 7. ПРАВО ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТИТУТ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Блоха Ярослав,
кандидат філософських наук,
доцент, доцент кафедри філософії
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка
м. Полтава, Україна
yaroslavblokha@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-0799-1789

Волонтерська діяльність в Україні стала важливим елементом суспільного життя. Волонтери активно допомагають у вирішенні різноманітних проблем: від надання допомоги учасникам бойових дій до підтримки лікарень та соціальних закладів. Незважаючи на широке визнання та важливість їхньої ролі, волонтерська діяльність в Україні довгий час зіштовхувалася з рядом правових недоліків та неурегульованих питань. У зв'язку з цим виникла необхідність в правовому регулюванні цієї сфери.

У квітні 2011 р. прийнято Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 № 3236-VI. До цього закону потім були внесені зміни, які полягали у скасуванні необхідності надання організаціям статусу волонтерських, дозволялась волонтерська діяльність на території проведення АТО, а пізніше – бойових дій, передбачена грошова компенсація сім'ям волонтерів, які загинули, або були поранені під час військових подій, а також укладання договорів про добровільну роботу у волонтерській організації.

Закон України від 15.08.2022 р. № 2519-IX Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності врегульовує суспільні відносини, пов'язані з провадженням волонтерської діяльності в Україні. Основним завданням цього документу є забезпечення ефективного регулювання правовідносин, що виникають в процесі провадження волонтерської діяльності в Україні, сприяння розвитку

волонтерського руху в Україні, підвищення якості надання волонтерської допомоги.

Відповідно до частини 1 статті 1 Закону України «Про волонтерську діяльність», волонтерська діяльність – це добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги [2].

Це може бути матеріальна допомога, психологічна підтримка, медична допомога або будь-яка інша форма допомоги, яка дозволяє полегшити життя людей, що опинилися у складних обставинах. Умови війни створюють велику кількість таких складних ситуацій, тому волонтерство в цих умовах стає особливо важливим.

Відповідно до частини 1 статті 7 Закону України «Про волонтерську діяльність», волонтер – фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги.

Волонтерами можуть стати громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які є дієздатними [2].

У статті 3 Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності» визначені такі напрями волонтерської діяльності:

- надання волонтерської допомоги з метою підтримки малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних, осіб, які потребують соціальної реабілітації, осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах;
- здійснення догляду за хворими, особами з інвалідністю, одинокими, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги;
- надання волонтерської допомоги громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру, дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення

антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та/або іншої країни проти України, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам кримінальних правопорушень, біженцям, внутрішньо переміщеним особам;

- надання волонтерської допомоги особам, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів;
- проведення заходів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, збереженням культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання;
- сприяння проведенню заходів національного та міжнародного значення, пов'язаних з організацією спортивних, культурних, молодіжних та інших видовищних і громадських заходів;
- надання волонтерської допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру;
- надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, дії правового режиму надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та/або іншої країни проти України;
- надання волонтерської допомоги для подолання наслідків бойових дій, терористичного акту, збройного конфлікту, тимчасової окупації;

- надання волонтерської допомоги для подолання наслідків збройної агресії Російської Федерації проти України та/або іншої країни проти України, а також для післявоєнного відновлення і розвитку України;
- надання волонтерської допомоги особам/сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах через шкоду, завдану бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією, збройною агресією Російської Федерації проти України та/або іншої країни проти України…;
- сприяння центральним і місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам та організаціям, об'єднанням громадян, а також фізичним особам, які здійснюють соціальний патронаж, у проведенні заходів, спрямованих на соціальну адаптацію осіб, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, а також звільнені від подальшого відбування зазначених видів покарань на підставах, передбачених законом…;
- надання волонтерської допомоги, пов'язаної із захистом та рятуванням тварин… [1].

Таким чином, можемо стверджувати, що волонтерська діяльність в Україні має велике значення для розвитку суспільства та підтримки потреб найменш захищених прошарків суспільства. Проте без відповідного правового регулювання ця діяльність зазнавала значних труднощів у функціонуванні та розвитку. Саме забезпеченням захисту прав волонтерів, регулюванням фінансових питань та стимулюванням розвитку волонтерського руху задля забезпечення ефективності та стабільності цієї важливої сфери діяльності, було викликане прийняття законів «Про волонтерську діяльність» та «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності».

Джерела та література

1. Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності: Закон України від 15 серпня 2022 року № 2519-IX. URL : http://surl.li/rcrkq

2. Про волонтерську діяльність: Закон України № 3236-VI від 19 квітня 2011 року. URL : http://surl.li/rcrkj

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ У ПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ

Бровко Наталія,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного права та
теоретико-правових дисциплін
Білоцерківського національного аграрного університету
м. Біла Церква, Україна
09101959nb@gmail.com
https://orcid.org/0000-0003-3525-2817

Корупція має соціальну сутність, характеризує основні соціальні процеси у державі та суспільстві, відображає найбільш важливі для держави та суспільства проблеми. Ефективні заходи з протидії корупції в Україні потребують належного правового регулювання, формування ефективної системи антикорупційних органів, дієвої антикорупційної політики, розробки комплексу антикорупційних заходів відповідно до вимог міжнародних стандартів.

Корупція в Україні спричинена низькою правовою свідомістю українського суспільства, що пов’язано з інституційною слабкістю держави та недосконалістю правової системи. Основною причиною є відсутність належного авторитету держави, її посадових осіб та актів, які вони видають. Тому антикорупційна політика повинна зосереджуватися не на репресивних заходах, а на реалізації антикорупційних заходів у довгостроковій перспективі, що дозволить мінімізувати корупційні прояви.

Чітке визначення поняття «корупційне правопорушення» у національному законодавстві дозволить кваліфікувати такі діяння та притягувати винних до відповідальності. Вважаємо за необхідне законодавчо визначити й конституційну відповідальність за корупційні дії. Йдеться про корупцію у політичній сфері, що дозволить мінімізувати такі прояви серед посадовців та представників влади.

Для успішної реалізації антикорупційної політики варто звернути увагу на відношення суспільства до проблеми корупції, яка є цілком свідомою діяльністю людини. Корені цього лежать у свідомості людини та лояльному відношенні їх до подяк, прохань за певні блага. Тому політика держави має бути направлена на зміну правосвідомості у розумінні сутності корупції як суспільно небезпечного явища.

Аналізуючи корупційні прояви у політичній сфері варто звернути увагу на тісний зв'язок між державними і приватними інтересами у цій сфері. Зближення інтересів бізнесу та держави є середовищем, в якому набуває обертів та масштабів. Так олігархи спонсорують «своїх» кандидатів до органів влади, щоб мати можливість реалізовувати корупційні схеми. Така ситуація свідчить про незрілість інститутів громадянського суспільства, які мають обмежувати і контролювати владу, нерозуміння цінностей свободи і демократії, відсутність демократичних механізмів для боротьби з корупцією як явищем.

Антикорупційна політика має бути направлена на удосконалення процедури доступу та проходження державної служби з урахуванням міжнародного досвіду; має забезпечуватись прозорість та гласність під час оголошення та проведення конкурсів на посади в державні органи, забезпечення рівних умов участі, відкритість у просуванні по службі державних службовців, тощо. Вважаємо за необхідне вживання заходів щодо відмежування політики від бізнесу, недопущення концентрації політичної влади в руках правлячої еліти. Для викорінення існування та можливого впливу неформальних відносин у владі необхідним є створення механізмів детальної перевірки зв'язків осіб, які претендують на зайняття посад в органах влади, їх постійна та ретельна перевірка, оприлюднення способу життя, законодавче закріплення відповідальності за порушення вимог до статусу державного службовця.

Виявлення корупційних діянь у політичній сфері та притягнення винних до відповідальності є складним в силу латентності корупції, адже коли корупційне діяння вже вчинено, мова йде про його наслідок, відповідно боротись варто з причинами та умовами, які спричиняють корупцію, тому антикорупційна

політика держави має бути акцентована на питаннях запобігання та протидії корупційним проявам. Удосконалення антикорупційної політики має здійснюватись шляхом очищення влади, як запобіжному способу зменшення корупції. Цей процес вже запущено, проте, незважаючи на рекомендації міжнародної спільноти, застосовувати люстрацію як доповнення у процесі розбудови демократії та зміцненні верховенства права, боротьбу з корупцією, до влади та політики все ж повертаються особи, які не мають права на це. Тому люстрація є важливою частина антикорупційної діяльності держави за умови здійснення її на правових засадах.

Політичні партії, які створюються за підтримки олігархів, підтримуються останніми та у разі приходу до влади повинні відстоювати інтереси своїх лідерів, стаючи активними суб'єктами антикорупційних схем. Тому виникає необхідність у реформуванні виборчого законодавства та процедури приходу до влади. Варто врегулювати питання фінансування політичних партій і кандидатів з приватних коштів, зробити доступною інформацію про спонсорів та жертводавців, зменшити розмір пожертв, обмежити надання державного фінансування шляхом внесення змін до Виборчого кодексу [1].

В Україні надто високий поріг грошової застави, яка є вимогою для реєстрації кандидатів у депутати та Президента, що ставить під сумнів питання демократичності виборів та нівелює принципи виборчого права, тому зменшення розміру грошової застави дозволить брати участь у виборчому процесі новим партіям та зменшить монополію значних партійних осередків. Суттєвою умовою може бути збір підписів на підтримку кандидата, як умова, що необхідна для реєстрації [2, с. 51].

Відповідальність за порушення норм виборчого законодавства має бути суворою та стримувати від порушень у майбутньому. Такі зміни в національному виборчому законодавстві, на нашу думку, будуть сприятливими для України та дозволять громадянам активніше брати участь у політичному житті, підвищать довіру до майбутніх кандидатів та збільшать шанси тих, хто має намір стати суб'єктом політики.

Таким чином, формування та реалізація антикорупційної політики, її вдосконалення є в першу чергу завданням законодавчої влади в частині прийняття ефективного законодавства, що не виключає роль у цьому виконавчої влади в частині імплементації правових приписів та судової влади, на яку покладається обов'язок здійснення судочинства та визнання вини осіб, які притягуються до відповідальності за вчинення корупційних дій. Єдність гілок влади, високий рівень антикорупційної правової свідомості посадовців та кожного свідомого громадянина є запорукою подолання корупції в державі.

Джерела та література

1. Виборчий кодекс України від 19 грудня 2019 року № 396-IX. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2020. № 7. № 8. № 9. Ст. 48. URL : http://surl.li/rcrss
2. Бровко Н. І., Сімакова С. І. Виборча застава: порівняльний аналіз українського та європейського законодавства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 6. С. 50–52.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ У СПРАВАХ ЩОДО ФІКТИВНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ

Дивнич Анатолій,
заступник завідувача відділу економічних досліджень
Полтавського науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру МВС України
м. Полтава, Україна
anatolii.dyvnych@st.pdau.edu.ua
https://orcid.org/0000-0003-2247-9131

Забезпечення принципу правової визначеності як фундаментальної складової верховенства права передбачає однозначність у здійсненні правозастосовчих процедур. Загалом, судова економічна експертиза полягає у дослідженні документів, що містять відомості про економічну діяльність суб'єкта. Часто при цьому судовий експерт має справу з різноступеневою інформаційною недостатністю, невідповідністю відомостей у наданих

матеріалах, що або є причиною спірної ситуації, або є результатом намагань однієї з сторін уникнення покарання. У ряді випадків невизначеність детермінована довільним трактуванням законодавства представниками органів державної влади, місцевого самоврядування тощо.

Водночас, дотримання засад правової визначеності не тільки окреслює межі повноважень службових осіб зазначених органів, а й встановлюється прозорість у їх відносинах з громадянами [1, с. 72]. Можливість різного тлумачення положень нормативно-правових актів породжує потенційну нерівність учасників господарських відносин, штучне витіснення їх діяльності поза межі правового поля з наступним отриманням відповідних репутаційних втрат та матеріальних збитків у вигляді санкцій.

Тому визначеність у застосуванні правових норм є критично важливою, оскільки прямо впливає на результати судової експертизи, і, в подальшому – судового рішення.

Окремими викликами щодо дотримання принципу правової визначеності є неоднозначна судова практика. Так, норми Податкового кодексу України містять вимоги *документального підтвердження* податкової звітності та фактичного здійснення господарських операцій, зокрема, первинними документами (див., наприклад, ст. 44 Кодексу [2]). Однак, сучасне визначення первинного документа не передбачає підтвердження ним здійснення господарської операції (ст. 1 Закону [3]). З огляду позбавлення первинних документів невластивих їм функцій з «*фіксації*» та безапеляційного «*підтвердження*» господарської операції як результату економічної дії чи події, необхідно переглянути підходи до виконання судових економічних експертиз в частині побудови експертних завдань та формулювання висновків [4, с. 114].

Крім цього, мали місце суттєві розбіжності рішень за результатами судових розглядів у сфері дотримання податкового законодавства, зокрема, щодо наслідків визнання фіктивності господарських операцій. З метою «*підтвердження*» здійснення господарських операцій у податковому обліку, відповідні первинні документи не тільки повинні містити всі необхідні

реквізити, передбачені ст. 9 Закону [3], а й бути підписаними зі сторони контрагента виключно уповноваженою на це особою. Доведена «*фіктивність*» підприємництва, наявність підписів від імені контрагента, виконаних неуповноваженими особами, приймалося судами як підстава для визнання таких первинних документів неналежними доказами, та нарахування суб'єкту господарювання штрафних санкцій.

Вказана правова позиція викладена, наприклад, у постановах Верховного Суду України від 24.01.2018 (справа № 2а-19379/11/2670), від 28.10.2019 (справа №280/5058/18), від 26.02.2020 (справа № 826/1308/18), від 06.05.2020 (справа № 640/4687/19). Водночас, перенесення негативних наслідків протиправного діяння, пов'язаного з внесенням до первинного документа недостовірних даних шляхом підписання сторонньою особою, «мають покладатися виключно на особу, яка їх внесла» [5, с. 19]. Крім того, вирок за ст. 205 Кримінального кодексу України, винесений щодо посадової особи контрагента, не має жодного відношення до змін в структурі активів та зобов'язань, власному капіталі платника податків за результатами здійснення господарської операції.

Постановою ВП ВС від 07.06.2022 року у справі № 160/3364/19 підтверджено правосуб'єктність суб'єкта господарювання з ознаками фіктивності. Органи податкового контролю не можуть визнавати вартість товарів, придбаних у такого суб'єкта, доходами платника податків.

Отже, чимало правовідносин, пов'язаних із забезпеченням принципу правової визначеності, не тільки залишаються актуальними, а й вимагають своєчасного вирішення. Реалізація вказаного принципу як визначального критерію якості юридичної практики, зокрема, у сфері судочинства, є головним чинником належного функціонування та формування позитивного іміджу державних та громадських інституцій.

Джерела та література

1. Подорожна Т. С., Котуха О. С. Реалізація принципу правової визначеності крізь призму захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина.

Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки. 2021. № 10. С. 72–80.

2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. Дата оновлення: 29.01.2024. URL : http://surl.li/hkqv (дата звернення 11.02.2024).
3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. Дата оновлення: 01.01.2024. URL : http://surl.li/wpzc (дата звернення 11.02.2024).
4. Дивнич А. В., Костюк В. Б., Олексієнко Т. В. Запитання на вирішення судової економічної експертизи: проблемні аспекти формування в контексті функцій первинного документа. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 19.05.2023). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2023. С. 111–114.
5. Дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР за період із 01.08.2022 по 31.08.2022. Київ : Департамент аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. 2022. Вип. 34. 68 с.

ЛОБІЮВАННЯ В УКРАЇНІ: ПЕРЕХІД ВІД НЕФОРМАЛЬНИХ ПРАКТИК ДО ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГУЛЯЦІЇ

Євценко Роман,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри політичних наук і права
Південноукраїнського національного
педагогічного університету імені К. Д. Ушинського
м. Одеса, Україна
politlaw@ukr.net
https://orcid.org/0000-0001-9853-6492

У липні 2023 року журналістка видання «Politico» С. Вітон відзначила, що Київ перетворюється на важливий центр індустрії впливу, особливо в контексті майбутньої великомасштабної реконструкції [13]. Напередодні, в травні 2023 року в Стамбулі відбувся V Міжнародний GR Форум, ініційований Українською Асоціацією професіоналів у сфері GR та лобізму та Міжнародною

асоціацією професіоналів у сфері відносин з владою, де обговорювались регулювання лобізму та фінансові ризики для інвесторів [11].

Майже десять років до цього, підписуючи Угоду про асоціацію з ЄС в 2014 р. Україна взяла на себе зобов'язання сприяти процесу інституційної розбудови лобістської діяльності. 1 вересня 2017 р. Угода стала чинною, і прийняття законодавства про лобістську діяльність набуло особливо гострого характеру. В 2022 році скандал, пов'язаний із законопроєктом № 5655 про містобудівну реформу, викликав дебати щодо регулювання лобіювання. Законопроєкт, якому протистояла Асоціація міст України, був звинувачений у сприянні інтересам великих забудовників, обмежуючи права місцевого самоврядування. О. Шуляк, активна прихильниця законопроєкту, відповіла, що її метою є боротьба з корупційними схемами між місцевими забудовниками та місцевою владою. Цей випадок підкреслив важливість Верховної Ради України та її структур, включаючи комітети та фракції, як ключових місць для лобіювання. Вплив профільних комітетів на рішення парламенту є значним, оскільки відвідуваність депутатами засідань комітетів на 20 % вища, ніж участь у сесійних засіданнях. Це може бути пов'язано з тим, що пропорційна виборча система сприяє потраплянню до парламенту спонсорів та лобістів.

Крім парламенту, лобіюванню також піддаються урядові структури. Екс-міністр фінансів О. Данілюк розповів в інтерв'ю виданню «Економічна правда», що йому намагалися нав'язати заступників, підтримуваних певними депутатами. Також активною є діяльність зовнішніх лобістів, зокрема міжнародних інвестиційних компаній, які взаємодіють з українським урядом. Серед них – великі гравці, такі як BlackRock, JPMorgan Chase, а також Rasmussen Global, що в Україні представляє колишній депутат О. Сотник, і Rud Pedersen Group, київське представництво якої очолює М. Василик, екс-радник «Нафтогазу» та інші.

Практична цінність регулювання як внутрішнього, так і зовнішнього лобіювання вже багато років обґрунтовується в науковому середовищі, де обговорюється проблема типологізації та формування ефективної моделі

правового регулювання лобізму. Академічний дискурс в Україні з цієї проблематики представлено розробками В. Багацького та Р. Мацкевича, Д. Базілевича, В. Нестеровича, О. Баконіної та О. Лопушанської, В. Биковця, Т. Богині, М. Бризицького, Д. Виговського, О. Віннічук, С. Вітвіцького та Р. Южека, І. Ворчакової, Ю. Ганжурова, М. Ганізова, С. Годного, В. Головка, А. Горецької, П. Демченка, Д. Лубінця, О. Свідерської, В. Табакера, А. Трофименко, В. Федоренко, В. Філіповського, О. Шведи, Т. Ярового та ін.

З 1999 року по 2020 роки у Верховній Раді України реєстрували, за нашими підрахунками 13 законопроектів:1) «Про лобіювання в Україні» (№ 3188, 1999 р., ініціатор І. Шаров); 2) «Про правовий статус груп, об'єднаних спільними інтересами (лобістських груп) у Верховній Раді України» (№ 3188-1, 1999 р., ініціатор Ю. Сахно); 3) «Про діяльність лобістів у Верховній Раді України» (№ 8429, 2005 р., ініціатор І. Гринів); 4) «Про вплив громадськості на прийняття нормативно-правових актів» (урядовий проєкт 2009 р., не був внесений до Верховної Ради); 5) «Про регулювання лобістської діяльності в Україні» (№ 7269, 2010 р., ініціатор В. Коновалюк); 6) «Про регулювання лобістської діяльності та громадського представництва (адвокасі) в Україні» (2013 р., ініціатори – Національний інститут стратегічних досліджень та Інститут професійного лобіювання та адвокасі); 7) «Про лобіювання» (№5144-1, 2016 р., ініціатор М. Найєм); 8) «Про лобізм» (№5144, 2016 р., ініціатори: Т. Батенко, О. Дубінін та ін.); 9) «Про лобіювання» (ініціатори О. Сироїд, О. Сотник, О. Продан, В. Федоренко, ін.); 10) «Про державну реєстрацію суб'єктів лобіювання та здійснення лобіювання в Україні» (№3059, 2020 р., ініціатори: Ю. Тимошенко, С. Власенко); 11) «Про лобізм» (№ 3059-1, 2020 р., ініціатори: О. Дубінський, О. Василевська-Смаглюк); 12) «Про правове та прозоре регулювання діяльності з лобіювання» (№ 3059-2, 2020 р.; ініціатори: члени Комітету з правової політики – О. Качура, О. Костін, ін., та Комітету з питань інтеграції України до ЄС – І. Климпуш-Цинцадзе, ін.); 13) «Про лобістську діяльність» (№3059-3, 03.03.2020 р., ініціатори: Д. Монастирський, П. Фролов). Жоден із наведених законопроєктів не був прийнятий і критика стосувалася

питань розрізнення «лобістської діяльності» та «адвокації», «лобізму» та «лобіювання», предмету діяльності, прав та обов'язків лобістів, організації ведення Реєстру лобістів, регулювання «низового лобізму».

Наприклад, С. Власенко, автор законопроєкту № 3059, дотримувався позиції про необхідність регулювання в тому числі низового лобізму, який здійснюються громадські організації. Він вказував, что громадські активісти, які отримують гранти, називають себе лобістами Крім того, активізм у останній час став у нас професією, яка, на жаль, не регулюється державою. Натомість, члени підкомітету з питань конституційності на чолі з О. Совгирею критикували норми цього законопроєкту щодо звітності, а запрошені представники громадських організацій за порушення свободи об'єднань. Д. Базілевич – голова ГО «Інститут професійного лобіювання та адвокасі», коментуючи свій законопроєкт «Про регулювання лобістської діяльності та громадського представництва (адвокасі)» 2013 р. вказував: «Ніщо не заважає комерційному підприємству мати свою контрольовану громадську організацію й одразу перейти із категорії лобістів, наприклад, до правозахисників …в нас є такі громадські організації, які лобіюють свої інтереси настільки професійно, що …найпотужніші комерційні підприємства можуть цьому позаздрити» [1].

За відсутності спеціального Закону для регулювання лобіювання в Україні було прийнято широкий перелік дотичних нормативних актів: Закон «Про запобігання корупції» 2014 р.; Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції» 2015 р.; Закон «Про публічні закупівлі» 2015 р.; Закон «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» 2021 р. [8], який передбачив, що особа, визнана олігархом, не має права здійснювати внески на підтримку партій та до виборчих фондів, бути покупцем (бенефіціаром) у процесі приватизації об'єктів великої приватизації, фінансувати акції з політичними вимогами, а також зобов'язав публічного службові у разі контакту з олігархом подати декларацію про контакт; Закон «Про медіа» 2022 р., Постанову «Про утворення

Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування фактів можливих корупційних дій посадових осіб Державної податкової служби, Державної митної служби, що могли призвести до зменшення надходжень до державного бюджету, та можливих зловживань у сфері діяльності акціонерного товариства «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» 2022 р. У 2019 р. були розроблені акти, спрямовані на розслідування фактів міжнародної корупції та незаконного лобіювання: проєкт Постанови про утворення Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України для розслідування фактів міжнародної корупції за участі вищих посадових осіб держави, пов'язаних з діяльністю Національного банку України та Міністерства фінансів України, а також інших протиправних дій, вчинених під впливом міжнародних чинників та незаконного лобіювання окремими представниками міжнародних організацій та урядів іноземних країн (№2346, 2019 р.); проєкт Постанови про утворення Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради щодо корумпованого лобіювання розпродажу сільськогосподарської землі у корисливих інтересах посадовими особами всіх гілок влади (№2608, 2019 р.).

В свою чергу, регламентація діяльності «низового лобізму», що охоплює організацію громадської участі та взаємодії з державними органами влади, здійснюється через прийняття Кабінетом Міністрів України відповідних постанов. Це включає постанову «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» (№ 976 від 05.11.2008) та постанову «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» (№ 996 від 03.11.2010).

В 2021 р. Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), орієнтуючись на Антикорупційну ініціативу ЄС в Україні (EUACI), проєкт USAID «Підтримка організацій-лідерів у протидії корупції в Україні «ВзаємоДія» представило Методичні рекомендації «Щодо застосування окремих положень Закону «Про запобігання корупції» стосовно запобігання та врегулювання конфлікту інтересів [5].

Згідно з Антикорупційною стратегією на 2021–2025 роки (затверджена Законом «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» 2022 р. [9]) та Державною антикорупційною програмою на 2023–2025 роки (затверджена Постановою КМУ № 220 в 2023 р. [10]), впровадження нормативного регулювання лобістської діяльності слідом за прийняттям закону про розширення повноважень Спеціалізованої антикорупційної прокуратури через прийняття Закону від 8 грудня 2023 р. визначалося пріоритетним кроком для вступу в ЄС [4]. GRECO у проміжному звіті щодо виконання рекомендацій, наданих у рамках четвертого раунду оцінювання «Запобігання корупції серед народних депутатів, суддів та прокурорів» від 24.03.2023 р., наполегливо рекомендувала запровадити правила взаємодії членів парламенту з лобістами та іншими третіми сторонами, які намагаються впливати на законодавчий процес [12; 3].

10 січня 2024 року Верховна Рада проголосувала в першому читанні за урядовий законопроєкт № 10337 «Про доброчесне лобіювання», ініційований Д. Шмигалем [7]. В ньому «лобіст» визначається як фізична чи юридична особа, що веде лобіювання за договором, зареєстрована в Реєстрі прозорості НАЗК. Законопроєкт обмежує право на лобіювання для високопосадовців, депутатів, суддів, працівників прокуратури, військових, поліцейських, осіб з судимістю, недієздатних осіб, неповнолітніх, громадян росії, юридичних осіб публічного права, санкціонованих осіб та компаній, пов’язаних з росією або включених до «чорного списку» FATF. Законопроєкт також визначає, що адвокати не можуть здійснювати лобіювання у рамках договору про правничу допомогу, але не уточнює, чи можливе лобіювання на інших умовах [4]. Лобіювання може стосуватися лише розробки, змін чи скасування законодавчих актів, не поширюючись на судові рішення, рішення Конституційного Суду, акти про мобілізацію, воєнний стан, оголошення війни, використання військових формувань, екологічні заходи та індивідуальні акти. Об'єктами лобіювання є органи правотворчої діяльності: Верховна Рада, Президент, Кабмін,

міністерства, органи держвлади, ВР АР Крим, місцеві адміністрації, органи місцевого самоврядування, народні депутати та члени Уряду.

Законопроєкт розрізняє «лобіювання» та «адвокацію», де останню проводять громадські організації (ГО). За словами голови НАЗК О. Новікова, на відміну від лобіювання, мета адвокації – не прибуток, а захист громадських інтересів. Джерела фінансування адвокації можуть бути різними, зокрема міжнародними грантами. ГО не зобов’язані реєструватися чи подавати звітність, тому їхні дії не включені до Реєстру прозорості і вилучені з підсумкового впливу закону. Це дозволяє уряду зберегти можливість для використання астротурфінгу і активізму в політиці, не розцінюючи це як лобіювання. Законопроєкт також виключає зі своєї дії міжнародну технічну допомогу та право на мирні зібрання, але не уточнює, чи лобіювання обов'язково має бути платним, що суперечить рекомендаціям ПАРЄ 1908 (2010) про розрізнення професійного лобіювання та діяльності ГО. Фінансування лобіювання може здійснюватися з різних джерел, крім коштів, пов'язаних із державою-агресором.

Законопроєкт дає лобістам право представляти клієнтів, брати участь у розробці законів, відвідувати держустанови, бути співавторами законодавчих актів та організовувати публічні кампанії. Проте, за висновками Головного науково-експертного управління ВРУ, більшість цих прав вже існують в чинному законодавстві і через додаткові обов’язки і санкції від НАЗК, лобісти можуть не бажати реєструватися [2]

Законопроєкт передбачає адміністративну відповідальність за порушення в лобіюванні, включаючи штрафи за нереєстрацію, запізнення або недостовірність звітів, а також заборону на лобіювання [7]. Планується також ввести правила етичної поведінки для лобістів, хоча деталі цих правил поки не уточнені. Закон набуде чинності після запуску Реєстру прозорості, але не пізніше ніж через 4 місяці після його офіційного прийняття.

Новий закон має легалізувати лобізм в Україні, дозволити бізнесу та асоціаціям укладати угоди з лобістами для захисту своїх інтересів.

Джерела та література

1. Базілевич Д.С. Вплив на владу – наше право чи обов'язок? *Українська (економічна) Правда*. 15 червня, 2021. URL : http://surl.li/rctzw (дата звернення: 20.01.2024).
2. Висновок на проект Закону України «Про доброчесне лобіювання» / Апарат Верховної Ради України. Головне науково-експертне управління до реєстр. № 10337 від 13.12.2023 Кабінет Міністрів України. 9 с. URL : http://surl.li/rcuaa (дата звернення: 20.01.2024).
3. Крицька І. Верховна Рада має ухвалити закон про лобізм до кінця січня 2024 року – НАЗК. Forbes. 04 грудня 2023. URL : http://surl.li/rcuab (дата звернення: 20.01.2024).
4. Крохмалюк Л. Легалізація лобіювання: що пропонує новий закон. Хто і що зможе лобіювати в Україні після прийняття закону про лобіювання? *Європейська правда*. 10 січня 2024. URL : http://surl.li/rcuaf (дата звернення: 20.01.2024).
5. Методичні рекомендації «Щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно запобігання та врегулювання конфлікту інтересів. Київ: НАЗК, 2021. 127 с. URL : http://surl.li/bstns (дата звернення: 20.01.2024).
6. Новіков І. Чому не вдалося пролобіювати проєкт про лобізм в Україні. Латентний вплив гравців. *Закон і Бізнес*. 19.03.2021. URL : http://surl.li/rcuai (дата звернення: 20.01.2024).
7. Про доброчесне лобіювання: проєкт Закону України №3537-IX від 10.01.2024. URL : http://surl.li/ogopa (дата звернення: 15.01.2024).
8. Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів): Закон України № 1780-IX від 23.09.2021 № 1780-IX. В редакції від31.0.3 2023. URL : http://surl.li/rcuan (дата звернення: 20.01.2024).

9. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки; Антикорупційна стратегія : Закон України № 2322-IX від 20.06.2022. URL : http://surl.li/ddwrn (дата звернення: 20.01.2024).
10. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки: Постанова КМУ №220-2023-п від 04.03.2023 URL : http://surl.li/fwvrh (дата звернення: 20.01.2024).
11. Українська Асоціація професіоналів у сферах GR та лобізму провела Міжнародний GR Форум. 04 июня 2021. URL : http://surl.li/rcuas (дата звернення: 20.01.2024).
12. Jenkins M. Mitigating corruption in the post-war reconstruction of Ukraine: an overview of the debat. *Transparency International*. 21.02.2023. URL : http://surl.li/rcuau (дата звернення: 16.01.2024).
13. Wheaton S. Network now, clients later: Lobbyists are in Ukraine eyeing post-war contracts. *Politico*, July 7, 2023. URL : http://surl.li/rcuay (дата звернення: 16.01.2024).

ЩОДО ПРАВОГО СТАТУСУ ОСІБ, ЩО ЗНИКЛИ БЕЗ ВІСТИ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН

Зіньова Ольга,
старший викладач кафедри права
Київського кооперативного інституту бізнесу і права
м. Київ, Україна
lubchenko2391@ukr.net
https://orcid.org/0000-0002-0749-6032

Держава покликана захищати права і свободи своїх громадян, у тому числі, і тих, які зникли за особливих обставин, залишивши сім'ї, майно, що було на їх утриманні. Проблемою держави, що перебуває у стані війни, є зниклі особи, необхідність з'ясування їх подальшої долі, можливості повернення за умови, що вони живі. Встановлення статусу осіб, що зникли безвісти за особливих обставин, в Україні регулюється Законом України від 12.07.2018 року «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин».

Повномасштабне вторгнення російських агресорів на територію України 24 лютого 2022 року поглибило цю проблему, оскільки активні бойові дії та перебування частини території з її населенням під окупацією не дають повної картини щодо кількісного складу громадян України. Найбільшою трагедією щодо зникнення людей є приклад міста Маріуполь, де за приблизними оцінками експертів зникло більше 15 тисяч людей.

На законодавчому рівні дається визначення понять «особа, зникла безвісти, тобто нею є фізична особа, стосовно якої немає відомостей про її місцеперебування на момент подання заявником заяви про її розшук» та «особа, зникла безвісти за особливих обставин – під якою розуміють особу, що зникла безвісти у зв'язку із збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру» [1].

Процесуальний порядок щодо набуття правового статусу особи, що зникла безвісти, передбачає звернення із заявою до органів Національної поліції про розшук особи, що зникла безвісти за особливих обставин. Таке звернення здійснюється родичами такої особи або представниками військових формувань чи органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями або будь-які іншими особами, яким стало відомо про зникнення. Законодавство визначило коло осіб, що відносяться до родичів зниклої безвісти особи: батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брати та сестри, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач, усиновлений, опікун, піклувальник, особа, яка перебуває під опікою чи піклуванням, чоловік, дружина та особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки [1].

Альтернативним зверненням з такою заявою є звернення Уповноваженого з питань осіб зниклих безвісти за особливих обставин, якщо родичі зниклої особи чи уповноважені на таке звернення органи та особи звернулися до неї з повідомленням щодо зникнення особи.

Заява про розшук особи, зниклої безвісти за особливих обставин, має містити інформацію, що може сприяти розшуку такої особи.

Особа набуває статусу такої, що зникла безвісти за особливих обставин, з моменту внесення про неї відомостей, які містяться у заяві про факт зникнення, до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, у порядку, передбаченому чинним законодавством, та вважається такою, що зникла безвісти за особливих обставин, з моменту подання заявником заяви про факт зникнення особи.

На сьогодні проблематикою є відсутність дії зазначеного реєстру, що унеможливлює отримання відповідного статусу.

Набуття правового статусу особи, зниклої безвісти, не впливає на обсяг цивільної правоздатності такої особи відповідно до вимог цивільного законодавства. А це означає, що права та інтереси особи, зниклої безвісти, її майно підлягають захисту до моменту припинення її розшуку, тобто до моменту встановлення місця перебування чи місця поховання, або місця знаходження останків особи, зниклої безвісти, або оголошення її померлою відповідно до норм цивільного процесуального законодавства.

Правовий статус особи, зниклої безвісти за особливих обставин, не можна ототожнювати з визнання особи безвісно відсутньою у порядку, передбаченому цивільним законодавством [2]. Визнання особи безвісно відсутньою здійснюється лише у судовому порядку шляхом звернення заінтересованих осіб із заявою до суду, який в порядку окремого провадження буде розглядати таку заяву і приймати відповідне рішення. Заява про визнання особи безвісно відсутньою повинна містити мету визнання особи такою. Завершальним етапом розгляду заяви є винесення рішення суду щодо визнання особи безвісно відсутньою з усіма наслідками, що тягне за собою це рішення.

Таким чином, на підставі вищевикладеного, можна зробити висновки, що російсько-українська війна породила велику кількість зниклих громадян України як військових, так і цивільних, родичі яких мають можливість звернутися до відповідних органів із заявою для встановлення статусу особи, що зникла

безвісти за особливих обставин з метою їх розшуку та соціального захисту таких осіб і членів їхніх сімей.

Джерела та література

1. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин від 12.07.2018 р. № 2505-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.

ДІАЛЕКТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ

Красій Марія,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна
kmariia@ukr.net
https://orcid.org/0000-0001-8752-7371

Сучасна діалектика – це пошук людиною цілісності, її прагнення осягнути безкінечне, вічне, істинне. Завдяки діалектиці людина долає обмеженості формальної логіки, прагнучи узгодити розчленованість власного світу з уявленнями про Абсолют [2, с. 219]. Діалектичний (філософський) метод – це загальний метод пізнання, який застосовується в науці кримінального права для пояснення багатьох явищ. Діалектичний закон про загальний, універсальний зв'язок усіх явищ, на якому ґрунтується названий метод, дає можливість розглядати кримінальне право не як явище, що ні з чим не пов'язане, а простежити його численні зв'язки з соціальними процесами, сутністю держави, співвідношення з іншими галузями права. Діалектичний закон заперечення-заперечення дає можливість побачити в явищі, що існує, як нові, так і старі елементи, які у ньому залишилися, і в інших умовах постають в новій якості (наприклад у новій кодифікації містяться положення законів, що існували у попередньому акті, але виступають вони у новій якості [1, с. 14].

Як підкреслює М. В. Костицький, категорії діалектики є універсальними логічними формами мислення, в яких відображені ті загальні властивості, відношення і зв'язки, які існують в об'єктивній реальності. Без понять і категорій пізнання дійсності було б неможливим [3, с. 13]. Ці категорії вказують на наявність протиріч та їх роль у структурі, а також на постійні зміни та розвиток.

Правильно зазначає М. Панов, «діалектичний метод є загальним й універсальним методом наукового пізнання, що охоплює необхідні та дуже важливі етапи сходження від абстрактного до конкретного, і надалі, – від конкретного до абстрактного. Процедура їх формування не може бути зведена лише до елементарного (спрощеного) процесу сходження від конкретного до абстрактного або лише від абстрактного до конкретного. Тут завжди наявні складні та взаємопов'язані логіко-гносеологічні процедури, які можна охарактеризувати як внутрішньо суперечливий і одночасно органічно єдиний та взаємодоповнювальний пізнавальний процес. Застосування методу сходження від абстрактного до конкретного особливо актуально в період розвитку і становлення правових наукових теорій і концепцій. Причому процедура абстрагування в разі сходження від абстрактного до конкретного може бути різною. Так, за допомогою застосування переважно «абстракції ідеалізації» формуються нові правові утворення – нові правові категорії і поняття, які не мали раніше аналогів ні в науці та нормотворчій практиці, ні в чуттєво-конкретних, тобто емпірично заданих об'єктах. У результаті створюються нові логіко-правові одиниці – категорії або поняття, які містять важливі смислові та прагматичні значення. У них відображено і закріплено сутність («квінтесенцію») правових ідей, теорій і концепцій, що мають на меті забезпечити ефективні, найдоцільніші та найдосконаліші за змістом і формою правового регулювання суспільні відносини» [4]. Сутність діалектичного підходу полягає в пошуку джерела й рушійних сил розвитку, в поясненні його механізмів і спрямованості [2, с. 234].

Метод діалектики може бути застосований в дослідженні взаємозв'язку національної та міжнародної кримінально-правової політики шляхом аналізу їх взаємодії та розвитку в часі. Цей метод дозволяє розглядати відносини між

системами як процес, де зміни в одній впливають на іншу, та вивчати протиріччя та їх розв'язання. Діалектичний підхід може виявити внутрішню логіку та еволюцію кримінально-правової політики, покращуючи розуміння взаємодії на національному та міжнародному рівнях. Діалектичний метод слугує поштовхом для вирішення поставлених завдань.

Джерела та література

1. Бажанов М. І., Баулін Ю. В., Борисов В. І. та ін. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Харків : Право, 1997. 368 с.
2. Дротянко Л. Г., Матюхіна О. А., Онопрієнко В. І. Філософія: підручник, Київ, Національний авіаційний університет, 2014. 720 с.
3. Костицький М. В. Про діалектику як методологію юридичної науки. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2012. № 1. С. 3–17.
4. Панов М. Проблеми методології формування категоріально-понятійного апарату юридичної науки. *Право України*. 2014. № 1. 2014. С. 50–60.

THE CONCEPT OF STATE SOVEREIGNTY IN THE THEORY OF CONSTITUTIONAL LAW

Martyniuk Roman
Candidate of Political Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of National Security and Political Science
of the National University of Ostroh Academy,
Ukraine, Ostroh
roman.s.martyniuk@ukr.net
https://orcid.org/0000-0003-4469-7762

Baisan Dina
Senior Lecturer,
Senior Lecturer of the Department of State and Law Disciplines
of the National University of Ostroh Academy,
Ukraine, Ostroh,
dina.baisan@oa.edu.ua
https://orcid.org/0009-0007-3656-5387

The concept of state sovereignty is one of the leading concepts in the theory of constitutional law. As the sovereignty of the state reflects the nature of its power, the

concept of state sovereignty reveals essential characteristics of state power and the state itself [3, p. 121]. A French political thinker, Jean Bodin is regarded as the founder of the conception of state sovereignty. Bodin presented his views on state sovereignty in the work «The Six Books of the Republic», written in 1576. According to Bodin's ideas, the sovereignty is an essential feature of the state. He thought that the state power which was represented by the monarch had a supreme character in relation to his subjects or any other power approved by it, for example, the power of the family head over his household members. The state itself was defined by Jean Bodin as «governing of sovereign power according to its right» [1, p. 693]. Therefore, despite its sovereign character, the state power cannot be arbitrary because, as Boden claimed, the law of nature and the law of God had supremacy over the positive right created by the state; it is the assimilation of the principles of divine and natural law into the state legislation that distinguishes the real state from the usual effective use of violence [2, p. 367].

After the publication of Jean Bodin's «The Six Books of the Republic», the idea of the state sovereignty was accepted by many European political thinkers during the next several centuries, having got the meaning of supreme state power in their works. In the 18th century, a Swiss lawyer, Emmerich de Vattel for the first time drew attention to two – external and internal manifestations of the state sovereignty, that is to the right of the state to solve its external and internal cases individually.

In general, understanding of the nature of state sovereignty has not changed since those times. The modern interpretation of the concept of state sovereignty inherited from the Middle Ages the idea of the total power of the sovereign. The only principled difference was that in the typical for the Middle Ages monarchical form of government, the sovereign was associated with the monarch, but in the modern republican organization of state power, the sovereign has a collective character – it is the people, citizens of state. In a republican understanding, the people are the only source of state power and powers of its bodies. In a republican version, the state sovereignty comes from people's sovereignty, being its result. There is an obvious correlation between people's sovereignty and state sovereignty. The people are the only source of power which is exercised by the state by means of its bodies. The emergence of sovereign

statehood is the result of the realization of people's sovereignty, while the loss of sovereign statehood marks the end of people's sovereignty. At the same time, it may happen that the abolition of people's sovereignty, for example, in result of usurpation of power or establishing of totalitarian regime, will not lead to the loss of sovereign statehood.

The concept of the national sovereignty (sovereignty of the nation) is closely connected with the concepts of the people's sovereignty and state sovereignty. All these three concepts are often used in constitutional texts. The territory, where the state emerges, is the territory where the ethnos, which creates this state, lives. The ethnos, whose political development led to the creation of a sovereign state, is transformed into the nation. Thus, the sovereignty of the nation is understood as its total power, possibility and ability to ensure its sovereign political being by means of creation and preservation of the sovereign national statehood, the right to exercise its political self-determination till the separation and creation of an independent state. The emergence of the concept «national sovereignty» is connected with the process of formation of national states on the European continent in the 17-19th centuries. The formation of the modern European nations was accompanied by the establishment of their sovereign states. It explains why the nation sovereignty is viewed as a precondition of the state sovereignty in the theory of constitutional law.

The fact that the people are the only source of state power gives it a sovereign, i. e. supreme, character. As the state sovereignty comes from the people's sovereignty, its principled feature is inalienability. The people cannot be deprived of the right for the sovereign political being, as it is their inalienable right. That is why, it is impossible to legally deprive the sovereign state, which embodies the founding manifestation of the people's will by the very fact of its existence, of its sovereignty. The abolition of state sovereignty marks the end of the state existence, and criminal legislation of the developed countries defines encroachment on the state sovereignty as a criminal act.

In general, in the modern theory of constitutional law, the state sovereignty is viewed as a distinctive feature or an integral attribute of the state power, a supreme

character of the power of the state within its borders, and the independence, autonomy in relationships with the other sovereign states or their collective formations.

The nature of the state sovereignty is revealed through its features, the most important of which are the supremacy and independence of the state power in its internal and external manifestations. The prerogative of the state power to make final decisions, for the results of which the sovereign state holds responsibility to its own citizens, is also a feature of the sovereignty of state power. The sovereign supreme power of the state exercises the right to make decisions on those issues, the independent solution of which ensures the existence of the state.

The principled, significant feature of a real state is to have the sovereignty like a supreme power. The political formation, which does not possess a supreme power within its territory, cannot be regarded as a real state. The supremacy of the power of the state within its sovereign territory does not allow the other state power (the power of another state) to exist. The state creates the system of bodies on its sovereign territory, giving them the right to fulfil particular functions and exercise powers. State power bodies make decisions within their own competence, which are final until they are reviewed in the prescribed by the state (its law) manner. If, on the territory of some political formation, the final decisions on the most important for society issues are made not by the formation itself, but by another subject, the formation does not possess real sovereignty, that is, it is not the state. The supremacy of state power also provides for the legal subordination to the state of all the subjects within its sovereign territory. Any reservations relating to this subordination (e. g. diplomatic privileges and immunities) are only possible if a particular state agrees to them.

The state sovereignty also provides that the state power in its internal and external dimensions cannot be limited contrary to the will of its source – the people. That is why, any factual restrictions of the sovereign rights of the state (e. g. by means of delegations of some functions by the state to the local self-government bodies or international organizations, the members of which are sovereign states) are made by it voluntarily. In addition, no one can legally restrict the activities of the state which it carries out according to the manifestation of the will of its citizens.

The sovereign power exercises authority related to the fulfilment of the tasks and functions of the state, and fulfils these tasks and functions according to its own right. In such understanding, the sovereign power is universal, it shows all the features of state power, fulfils all functions of the state, and exercises all its powers. The sovereign power exercises its authority at its discretion and at any time.

References

1. Bodin Jean, *Shest knig o gosudarstve Zhana Bodena* [The Six Books of the Republic of Jean Bodin], in *Atologiya mirovoi pravovoi mysli. V 5 t. T. II. Yevropa: V-VIII vv.* [Anthology of World Legal Thought], Moskva, Mysl, 1999, 829 p.
2. Sebain J., Torson T. *Istoriya politychnoi dumky* [History of Political Thought], Kyiv, Osnovy, 1997, 838 p.
3. Shapoval V., *Suchasnyi konstytutsionalizm : monogr.* [Modern Constitutionalism : monograph], Kyiv, Salkom, Yurinkom Inter, 2005, 506 p.

ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС ЯК ОБ'ЄКТ ВИБОРЧОЇ ІНЖЕНЕРІЇ

Ніколенко Юрій,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності Політологія
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна
nikolenkoyriy@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-7438-6431
Науковий керівник – **Третяк Олексій**,
доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна
alexsir25@ukr.net
https://orcid.org/0000-0003-2536-0611

Вибори в найбільш загальному розумінні можна визначити як процедуру обрання певного суб'єкта (учасника виборів, який може буде як індивідуальним, так і колективним) певним колом осіб (виборців) на певну посаду (виборну посаду). Дана процедура проводиться за певними правилами (які регламентують хто є виборним суб'єктом, хто входить до кола виборців, особливості процедури голосування та встановлення його результатів, організація виборів, інші аспекти

виборів). Основними сутнісними складовими інституту виборів є: 1) виборча система (далі – ВС) - встановлений законодавством алгоритм (математичний за своєю природою) переведення голосів виборців (далі – ГВ) в представницькі мандати (далі – ПМ), тобто виборча формула; та 2) виборчий процес (далі – ВП) – встановлений законодавством порядок організації, підготовки, проведення та встановлення результатів виборів [6, с. 51–52].

Виборча інженерія (далі – ВІ) є діяльністю з законодавчого конструювання (розробки) або зміни закріплених в законодавстві початкових виборчих правил (параметри ВС та ВП), яка здійснюється для досягнення певних цілей та результатів. ВІ – це цілеспрямована, раціональна, науково та прагматично обґрунтована діяльність з законодавчого конструювання (або внесення змін) до закріплених в законодавстві правил організації, проведення та встановлення результатів виборів з метою отримання заданого політико-правового результату. Структура феномену ВІ включає в себе наступні складові: 1) перша складова – суб'єкт ВІ, тобто юридичні та фізичні особи, що мають право здійснювати ВІ;

2) друга складова – об'єкт ВІ – ВС та ВП; 3) третя складова - вплив суб'єкта ВІ на об'єкт ВІ, що формує технологічну сторону ВІ яка, у свою чергу, включає в себе з телеологічну, конструктивну, прогностичну та результативну складові [1].

Виборчий процес визначається як встановлений законодавством порядок організації, підготовки, проведення та встановлення результатів виборів [7]. На думку І. Климкової будь-який ВП складається з 4 базових стадій (які у свою чергу діляться на підстадії): 1) підготовчо-організаційна стадія – 1.1.) територіальна організація ВП – створення виборчих округів (далі – ВО) (кількість, територіальне охоплення та межі), визначення кількості ПМ, які розподіляються в кожному з ВО, визначення кількості, розміщення та територіального / персонального охоплення виборчих дільниць на території ВО; 1.2.) створення виборчих комісій та інших органів організації та управління ВП; 1.3.) реєстрація та складання списків виборців; 2) стадія висування УВ – 2.1.) призначення виборів – офіційно публікується вид виборів та дата їх проведення;

2.2.) висування УВ (індивідуальних – кандидатів, колективних – партій та блоків партій); 2.3.) реєстрація УВ; 3) стадія виборів – 3.1.) передвиборча кампанія – агітація та політична реклама УВ своїх передвиборних програм; 3.2.) голосування виборців (проводиться на виборчих дільницях в встановленому законодавством порядку); 4) стадія встановлення результатів виборів – 4.1.) підрахунок ГВ; 4.2.) встановлення та публікація результатів виборів [4, с. 96]. М. Афанасьєва виділяє наступні складові/стадії ВП: 1) балотування УВ на виборну посаду (тобто порядок надання пасивного виборчого права) – сюди входить реєстрація УВ; 2) визначення тих, хто бере участь у голосуванні (тобто порядок надання активного виборчого права) – насамперед це реєстрація та складання списків виборців, визначення підстав та обмежень для надання активного виборчого права; 3) безпосередня організація та проведення голосування (тобто власне сама процедура виборів); 4) підрахунок ГВ; 5) встановлення результатів виборів уповноваженими органами; а також 6) суб'єктна (суб'єкти, задіяні в ВП); 7) часова (часова організація ВП, визначення часу проведення кожної зі стадій ВП); та 8) просторова (територіальна організація ВП, тобто розподіл території проведення виборів на ВО та визначення кількості ПМ, які розподіляються в кожному з цих ВО) складові ВП [1]. М. Ставнійчук виділяє наступні стадії ВП: 1) проголошення або призначення виборів (сюди входить визначення виду виборів, дати їх проведення, території проведення виборів); 2) територіальна організація виборів – утворення ВО та виборчих дільниць; 3) утворення виборчих комісій; 4) висування та реєстрація учасників виборів, тобто суб'єктів, які балотуються на виборні посади – індивідуальних (кандидати) або колективних (партії та блоки партій); 5) проведення передвиборчої агітації; 6) голосування; 7) підрахунок ГВ та встановлення підсумків голосування і результатів виборів; 8) реєстрація осіб, обраних на виборні посади; 9) офіційне оприлюднення результатів виборів. Під суб'єктами ВП розуміються фізичні та юридичні особи та інституції, які задіяні в ВП. Суб'єктами ВП, на думку М. Ставнійчук, є: 1) громадяни, які мають право голосу (виборці); 2) суб'єкти організації ВП –

виборчі комісії (різного рівня – центральна, територіальна, окружна, дільнична); 3) учасники виборів (суб'єкти, які балотуються на виборах): індивідуальні – кандидати на виборні посади, колективні – політичні партії та виборчі блоки політичних партій; 4) офіційні спостерігачі від учасників виборів та інших національних та міжнародних інституцій; 5) органи державної влади та органи місцевого самоврядування [7]. Виборчий кодекс України (далі – ВКУ) називає наступних суб'єктів ВП: 1) виборець, який має право голосу на відповідних виборах; 2) виборча комісія, уповноважена здійснювати підготовку і проведення відповідних виборів; 3) партія (організація партії), яка висунула кандидатів на відповідних виборах; 4) кандидат, зареєстрований для участі у відповідних виборах; 5) офіційний спостерігач від УВ. ВКУ називає наступні засади здійснення ВП в Україні: 1) гарантія реалізації визначених Конституцією України та законами України виборчих прав громадян; 2) дотримання основних принципів об'єктивного та суб'єктивного виборчого права; 3) законність та заборона протиправного втручання в ВП; 4) політичний плюралізм та багатопартійність; 5) публічність та відкритість ВП, доступність для виборців інформації про ВП; 6) свобода передвиборної агітації, рівний доступ всіх УВ до засобів масової інформації в ході виборчої кампанії; 7) неупередженість органів державної влади та місцевого самоврядування до УВ, які задіяні в ВП [3].

Виборчий процес, на думку В. Бортнікова, є різновидом спрямованих процесів, складовою частиною політичного процесу загалом, що відбувається в кожній державі. Виходячи з базових принципів системного підходу, за яким будь-який елемент системи або ж її підсистема може бути представлена як система, ВП можна розглядати як своєрідну міні-політичну систему, якій притаманні специфічні риси й закономірності існування політичних систем загалом, у тому числі й така, як процесуальність. Відповідно, його зміст і спрямованість залежать від характеру і природи політичної системи. Чим демократичніше політичній системі, тим вірогідніше, що ВП в рамках даної політичної системи буде здійснено відповідно до демократичних норм і правил, закріплених у законодавстві. З погляду внутрішнього змісту ВП уособлює

технологію отримання влади, репрезентуючі сукупність відносно самостійних дій суб'єктів, структур та інститутів держави та громадянського суспільства, спрямованих на досягнення кінцевої мети – формування представницьких органів публічної влади. За аналогією перебігу етапів політичного процесу загалом і з урахуванням того, що ВП є його органічною складовою частиною, В. Бортніков виділяє наступні етапи ВП: 1) унормування (або конституювання) ВП передбачає обрання моделі ВС, чіткого визначення суб'єктів ВП, закріплення у аконодавстві відповідних норм, правил і процедур виборів; 2) інституалізація – процес створення організаційно-комунікаційної і логістичної структури, матеріально-технічного й інформаційного забезпечення тощо для повноцінної реалізації прав громадян на вільне волевиявлення; 3) реалізація здійснюється шляхом забезпечення широкого комплексу заходів і процедур з організації та забезпечення волевиявлення громадян та визначення його результатів; 4) контроль – організація контролю за ходом виборів, підрахунком голосів, а також належним виконанням інших процедур, на предмет їх відповідності процесуальним нормам виборчого законодавства (функцію контролю через інститут спостерігачів мають здійснювати і державні органи, і громадські організації та партії, і міжнародні спеціалізовані органи, організації та установи [2, с. 118, 120].

Ю. Ключковський виділяє в рамках ВП 3 виміри: 1) суб'єктний – нормативно врегульована діяльність уповноважених СВП, які вступають між собою та з деякими іншими суб'єктами у певні правовідносини (тобто «дійові особи ВП»); 2) процедурний – діяльність СВП; 3) темпоральний – хід ВП в часовій перспективі [5].

Під виборами розуміється встановлена та регульована законодавством процедура обрання певного суб'єкта (учасника виборів, індивідуального або колективного) певним колом осіб (виборців) на певну посаду (виборну посаду). Сутнісними складовими інституту виборів є: 1) ВС – встановлений законодавством алгоритм переведення ГВ в ПМ, тобто виборча формула; та

2) ВП – встановлений законодавством порядок організації, підготовки, проведення та встановлення результатів виборів.

Виборча інженерія є діяльністю з законодавчого конструювання (розробки) або зміни закріплених в законодавстві початкових виборчих правил (параметри ВС та ВП), яка здійснюється для досягнення певних цілей та результатів.

Виборчий процес визначається як встановлений законодавством порядок організації, підготовки, проведення та встановлення результатів виборів. ВП складається з 4 базових стадій: 1) підготовчо-організаційна стадія (територіальна організація ВП, створення виборчих комісій та інших органів організації та управління ВП, реєстрація та складання списків виборців); 2) стадія висування УВ (призначення виборів, висування УВ, реєстрація УВ); 3) стадія виборів (передвиборча кампанія, голосування виборців); 4) стадія встановлення результатів виборів (підрахунок ГВ, встановлення та публікація результатів виборів); а також 6) суб'єктна; 7) часова; та 8) просторова складові ВП. Суб'єктами ВП є: 1) виборці; 2) суб'єкти організації ВП; 3) учасники виборів – індивідуальні (кандидати) та колективні (партії та блоки партій; 4) офіційні спостерігачі від УВ та інших національних та міжнародних інституцій; 5) органи державної влади та органи місцевого самоврядування. На рівні ВП основними напрямами практичної реалізації ВІ є регламентація наступних аспектів ВП: 1) тип виборів – тобто інституції, чий склад обирається на виборах, та посади, претенденти на які балотуються на виборах; 2) активне та пасивне виборче право – тобто регламентація діяльності виборців та УВ; 3) адміністрування виборів – створення та організація роботи виборчих органів; 4) організація процесу голосування виборців, підрахунку ГВ та встановлення результатів виборів; 5) територіальна організація виборів; 6) часова організація виборів; 7) регламентація ведення виборчої кампанії (агітація, політична реклама тощо).

Джерела та література

1. Афанасьєва М. В. Виборча інженерія в Україні: монографія. Одеса : Юридична література, 2014. 384 с.

2. Бортніков В. «Виборчий процес» як категорія політологичного аналізу парламентських виборів в Україні. *Вісник Львівського університету*. Серія філософсько-політологічні студії. 2020. Вип. 28. С. 118–124.
3. Виборчий кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 2020, № 7, № 8, № 9, ст. 48.
4. Климкова І. І., Остапенко М. А. Вибори і виборчі системи: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2011. 160 с.
5. Ключковський Ю. Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. Київ : Ваіте, 2018. 908 с.
6. Ніколенко Ю. О. Інститут політичних виборів: основні структурні елементи в умовах конкурентної демократії. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. № 14 (2), 2022, С. 46–53.
7. Ставнійчук М. І. Виборчий процес. Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [онлайн] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. URL : http://surl.li/rcsji

ТИПИ ОРГАНІЗАЦІЙ ІЗ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ

Розгон Ольга,
кандидат юридичних наук,
доцент, провідний науковий співробітник
Науково-дослідного інституту правового забезпечення
інноваційного розвитку
Національної академії правових наук України
м. Харків, Україна
rozghon.o@ndipzir.org.ua
https://orcid.org/0000-0001-6739-3927

Наразі роль мережі центрів трансферу технологій зростає, що стимулює активізацію досліджень із сучасними інноваціями, технологіями та міжнародну співпрацю в реалізації інноваційних проєктів. Тому актуальним питанням у

цьому аспекті є з'ясування типів організацій із трансферу технологій в Україні та за кордоном.

Організації з трансферу технологій – це академічні або комерційні організації, які сприяють управлінню правами інтелектуальної власності та передачі технологій шляхом подолання розриву між дослідженнями і практикою. Вони забезпечують підтримку співпраці та посередництво у відносинах між різними зацікавленими сторонами інновацій, такими як академічні кола і промисловість [1].

У міжнародних мережах трансферу технологій можуть бути центри, офіси трансферу технологій. Наприклад, Baltic States Technology Transfer Centres Network — це Балтійська мережа центрів трансферу технологій. Ректори університетів Естонії, Латвії та Литви підписали Угоду про співпрацю в мережі центрів трансферу технологій у Балтії. Reseau SATT, France – це мережа, яка об'єднує французькі приватні Офіси трансферу технологій (Technology Transfer Offices), які спільно функціонують між кількома державними дослідницькими організаціями, створеними для розробки та комерціалізації результатів досліджень для перетворення їх на інноваційні продукти. Bridge Network – це консорціум із передачі технологій, який складається з 4 офісів трансферу технологій University College Cork, Teagasc, Cork Institute of Technology and Institute of Technology Tralee. NETVAL – це Італійська мережа валоризації досліджень, яка зосереджує свою діяльність на поширенні інформації та культури передачі знань (knowledge transfer, KT) в Італії через ініціативи, спрямовані на об'єднання офісів трансферу технологій університетів і громадських дослідницьких організацій через навчальні курси, зустрічі та тематичні робочі групи.

Для того, щоб перенести інновації щодо запобігання вживання психоактивних речовин, лікування та одужання від досліджень до практики, створено ITTC (International Technology Transfer Center, Мережа Міжнародного центру трансферу технологій). Мережа ITTC складається з *кількох центрів для окремих країн*, розташованих в університетах і дослідницьких центрах, і ITTC

використовують різноманітні стратегії для прискорення використання науково обґрунтованих і культурно відповідних практик. Мережа ITTC та International Consortium of Universities on Drug Demand Reduction (ICUDDR, Міжнародний консорціум університетів зі скорочення попиту на наркотики) об'єднують центри у взаємодопоміжну мережу.

Існує також Український міжнародний центр трансферу технологій (ITTC), розташований в Інституті психіатрії Київського національного університету імені Тараса Шевченка в Україні [2].

Як бачимо, у цих прикладах є і центри, й офіси трансферу технологій.

Центри трансферу технологій забезпечують узгодженість взаємодії між суб'єктами мережі трансферу технологій. Виступаючи посередниками на ринку інноваційних продуктів, центри трансферу технологій можуть здійснювати так званий «прямий трансфер технологій» або «непрямий трансфер». Центри прямого трансферу технологій становлять собою структурні підрозділи вищих навчальних закладів або науково-дослідних установ [3].

В Україні документом, який декларує шляхи створення і функціонування центрів трансферу технологій, є Наказ Держкомінформнауки України від 13.09.2010 р. «Методичні рекомендації з комерціалізації розробок, створених в результаті науково-технічної діяльності». У цьому документі визначають поняття *центру трансферу технологій*. Запропоноване визначення не повністю відповідає чинному законодавству, оскільки ЦТТ, створені в межах державних ВНЗ або наукових установ, не можуть працювати з метою отримання прибутку, адже ці організації є неприбутковими. Тому доцільно уточнити це визначення таким чином: *центр трансферу технологій* – це організаційна структура, діяльність якої спрямована на впровадження у реальний сектор економіки наукоємної конкурентоспроможної продукції, розробленої науково-дослідними, освітніми установами, приватними підприємствами чи окремими винахідниками, з метою отримання прибутку та/або конкурентних переваг реципієнтами технологій [4, с. 28].

На сайті WIPO наведено терміни, які стосуються організацій трансферу технологій, їх сутність і види. Існують різні *типи організацій трансферу технологій*, наприклад: офіси трансферу технологій (Technology Transfer Offices – TTO), центри підтримки технологій та інновацій (Technology and Innovation Support Centers – TISC), науково-технологічні парки, технологічні інкубатори і ринки інтелектуальної власності.

Центри підтримки технологій та інновацій (TISC) допомагають інноваторам отримати доступ до патентної інформації, наукової та технічної літератури, інструментів пошуку і баз даних, а також ефективніше використовувати ці ресурси для сприяння інноваціям, передачі технологій, комерціалізації та використання технологій.

Офіси трансферу технологій (ОТТ) зазвичай створюються в університеті для управління активами інтелектуальної власності (ІВ) і передачі знань і технологій промисловості. Іноді повноваження ОТТ щодо спільних досліджень включають будь-яку взаємодію або договірні відносини із приватним сектором. Загальні назви таких офісів відрізняються. Деякі приклади включають: Офіс ліцензування технологій (Technology Licensing Office – TLO), Офіс управління технологіями, Офіс дослідницьких контрактів і послуг IP, Інтерфейс передачі технологій, Офіс зв’язків із промисловістю, Офіс управління інтелектуальною власністю і технологіями та Ядро технологічних інновацій [1].

TISC для України – нетиповий державний інструмент підтримки, який знаходиться з інноваційними компаніями на одній хвилі та функціонує в структурі національного патентного відомства – УКРНОІВІ. Наразі відкрито 11 TISC.

За результатами звіту директорату науки та інновацій до проєкту постанови Кабінету Міністрів України «Про унормування процедури створення та функціонування регіональних центрів трансферу технологій» після проведеного громадського обговорення враховано пропозиції та зауваження і викладено поняття *регіональний центр трансферу технологій* у такій редакції. Він є юридичною особою або відокремленим підрозділом юридичної особи,

метою діяльності якої є забезпечення трансферу (комерціалізації) наукових результатів і технологій конкретного регіону, а також надання інформаційних, фінансових та інших послуг на всіх стадіях просування технологій та/або їх складових на ринок у сфері інноваційної діяльності, стимулювання інноваційної діяльності, сприяння просуванню і створенню конкуренції технологій на ринку [5].

Як бачимо, основний напрямок діяльності *регіонального центру трансферу технологій* полягає у забезпеченні трансферу (комерціалізації) наукових результатів і технологій конкретного регіону через співпрацю між суб'єктами трансферу технологій на всіх стадіях просування технологій та/або їх складових на ринок. Таким чином, виокремлюємо такі організації трансферу технологій: офіс трансферу технологій, TISC, науково-технологічні парки, технологічні інкубатори, ринки інтелектуальної власності, центр трансферу технологій, регіональний центр трансферу технологій, міжнародний центр трансферу технологій.

Джерела та література

1. Technology-transfer/en/organizations. WIPO. URL: http://surl.li/rcsnh
2. Український міжнародний центр трансферу технологій (ITTC). URL: http://surl.li/rcsnq
3. Супруненко С. Мережева система трансферу технологій в Україні. *Економічний аналіз*. 2023. Том 33. № 1. С. 66–72. URL: http://surl.li/rcsnu
4. Мрихіна О., Вовк В., Жураковська М. Аналізування типології центрів трансферу технологій в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2013. № 50. С. 27–35.
5. Горностай Н. І., Михальченкова О. Є., Любарський О. І. Інструменти і механізми трансферу технологій. *Наука технології інновації.* 2020. № 4(16). С. 87–92. URL: http://surl.li/rcsoa

СТРУКТУРА ХАРАКТЕРУ ІНДИВІДА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ЗЛОЧИНЦЯ

Сімакова Світлана,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри публічно-правових дисциплін
соціально-гуманітарного факультету
Білоцерківського національного аграрного університету
м. Біла Церква, Україна
simakova.svitlana@btsau.edu.ua
https://orcid.org/0000-0002-8088-3258

Емоційна неврівноваженість, егоцентризм, агресивність, втрата самовладання, слабовілля, безвідповідальність – усе це є проявами дисгармонійного характеру, які постають причинами психологічних проблем підлітків. На разі молоде покоління особливо гостро реагує на складну соціальну обстановку в державі, війну, а тому потребує психологічного і педагогічного супроводу. Під діями вищевказаних факторів характер індивідів змінюється, але не завжди в позитивну сторону, що в результаті може призвести до вчинення злочинів, та формування особи злочинця загалом. Приорітненим завдання органів держаної влади повинно бути формування здорової, правослухняної нації, попередження злочинності, зокрема серед неповнолітніх, нейтралізація криміногенної обстановки, розкриття, та розслідування кримінальних правопорушень. Про те, щоб не мати справу зі злочинами вчиненими неповнолітніми варто на першочерговому етапі їх попереджувати та роз'яснювати неповнолітнім правопорушникам про наслідки вчинення злочинів, про кримінальну відповідальність, яка настає в разі вчинення злочинів, та про зміни в їхньому житті, які настануть при наявності судимості.

Протягом багатьох років задля дослідження характеру індивіда дослідники, науковці, психологи, кримінологи проводили ряд дослідів, для отримання інформації про те, як буде вести себе людина в тих чи інших ситуаціях, як на неї вплине стрес, страх, та інші фактори, та її схильність до вчинення злочину в таких умовах. Проте, вчинення злочинів при вищевказаних обставинах не звільняє правопорушника від кримінальної відповідальності.

У характері людини можуть переважати позитивні, та негативні риси. Так, дорослий, свідомий індивід вміє працювати над проявами своїх негативних емоцій, та коригувати свою поведінку, на відміну від неповнолітнього, у якого психіка є ще не стійкою, та який не завжди може впоратися зі своїми емоціями. Наприклад, на словесну образу чи грубість неповнолітній може відреагувати фізичною силою, що може привести до нанесення кривднику тілесного ушкодження, отже і до вчинення злочину самим неповнолітнім.

Характер індивіда формується в процесі життя на підставі генетичних джерел, на підставі виховання, та впливу оточення, та в вже в зрілому віці у власному виборі людини. Стати злочинцем, чи законослухняним громадянином це також вибір самого індивіда, але обрати вірний шлях повинні допомогти, як батьків, так, і заклади освітніх та трудових колективів, та органи державної влади.

Проблема неповнолітніх злочинців – це проблема їх виховання, вплив мікросередовища, де особа народжується, зростає, та черпає життєвий досвід. У ході соціалізації індивід відчуває як негативний, так і позитивний вплив тих, чи інших суспільних процесів, у нього повинна виникнути правильна з точки зору інтересів суспільства поведінка, яка має відповідати загальноприйнятим соціальним нормам [2, с. 197–199].Ось чому під час формування характеру індивіда необхідно правильно формувати у нього світосприйняття, адже антисоціальна поведінка батьків друзів та найближчого оточення може негативно вплинути на формування особистості, що призведе останнього до формування особи злочинця. Так, наприклад, у сім'ї зловживаючи алкоголем, вживаючи наркотичні засоби, вчиняючи сварки та бійки на очах у дітей формують у підлітків негативне сприйняття світу, формують агресію до навколишнього світу, що у зрілому віці буде підґрунтям до вчинення злочинів.

Характер – це в першу чергу звички людини, а тому доросла людина сама може і повинена відповідати за свій характер. Варто зауважити, що благополучна особистість – це та особистість, яка має позитивний показник, це людина, яка сформувала позитивне ставлення в собі до суспільства і праці. Як правило, такі

люди адекватно оцінюють як свої позитивні, так і негативні властивості. Спілкування з іншими людьми проходить продуктивно, а робота приносить радість та задоволення. Під час виникнення життєвих невдач і криз люди такого формату спокійні і стійкі, адже вони перш за все шукають помилки в своїх діях і постійно самовдосконалюються [1]. І навпаки, індивіди, які завжди невдоволені життям, агресивні, схильні до конфліктів, під час своїх невдач завжди шукають винних осіб, не визнаючи своєї вини. Таким людям важко у колективі, адже свої емоції та сили вони не концентрують на праці, а розпорошують на інших людей. Тому такі індивіди явно потребують допомоги психолога. Як правило така поведінка показує на проблеми, які тягнуться ще із дитинства. Це може бути дефіцит уваги та любові, відсутність одного із батьків, адже в дорослому віці негативною поведінкою індивід намагається привернути до себе увагу. Такі люди за своїм характером являються потенційними порушниками закону, адже конфліктні ситуації можуть вирішувати силою, не здатні йти на компроміс, не бажають дотримуватись норм закону.

На разі проблема особистості правопорушника все більше привертає до себе увагу юристів, практичних працівників, та науковців. Діяльність, у тому числі злочинна, багато в чому обумовлена психологічними особливостями самої людини. При кримінологічної вивченні на практиці важливим є аналіз особистості у взаємодії із соціальним середовищем, оскільки злочинну поведінку породжує не сама по собі особистість або середовище, а саме їх взаємодія [2, с. 197–199]. На формування особи злочинця безпосередньо впливає спосіб життя, який веде особа, соціальні ролі, які займає особа в суспільстві, та контакт із зовнішнім середовищем. Закладання здорового способу життя у підлітка, заохочення до навчання та спорту допоможуть сформувати правильне світосприйняття, та не стати на злочинній шлях.

Помилки у вихованні, у незнанні норм права, у відсутності життєвого досвіду може призвести до вчинення злочинів неповнолітнім, та загалом може призвести в подальшому і до рецидиву, та збільшення статистичних показників злочинності в державі.

Злочини, що скоюються неповнолітніми характеризуються генезисом та специфічною мотивацією, яка відрізняється від дорослого населення. Це обумовлено специфікою виховання життєдіяльності, соціально-психологічними характеристиками та статусом, який займають неповнолітні у суспільстві. Відхилення від норм поведінки повинні бути предметом уваги перш за все в тому мікросередовищі, де формується людина як особистість – в сім'ї, школі, трудовому колективі [3, с. 13–14]. Саме тому у цих сферах соціального життя варто вести активну роботу щодо профілактики вчинення злочинів, роз'яснення норм права, та за необхідності звертатися за кваліфікованою допомогою спеціалістів у галузі психології та права, проводити правоосвітницькі заходи та активно залучати молодь, яка є майбутнім нашої держави.

На підставі вивчення проявів характеру індивіда в суспільстві можна визначити певний тип індивіда, надати кваліфіковану психологічну допомогу, покращити психоемоційний стан людини, допомогти розібратися в собі, попередити вчинення злочинів. Спільно робота закладів освіти, психологів, органів ювенальної поліції та органів пробації повинна бути спрямована на коригування поведінки неповнолітніх осіб, роз'яснення норм права, та недопущення вчинення нових умисних злочинів.

Джерела та література

1. Характер. Поняття про характер. Структура характеру. URL: http://surl.li/rcthd

2. Щериця С. І. Психологічна характеристика особистості правопорушника. *Юридична психологія в Україні: здобутки та перспективи:* матеріали наук.-прак. конф. (НАВС, 24 квітня 2015 р.). Київ, 2015. С.197–199.

3. Щериця С. І. Деякі аспекти кримінологічної профілактики злочинності серед неповнолітніх. *Наукові пошуки молоді у третьому тисячолітті:* мат. наук.-практ. конф. молодих учених, аспірантів і докторантів (БНАУ, 18–23 травня 2017 р.). Біла Церква. 2017. С. 13–14.

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ БІЖЕНЦІВ ТА ОСІБ ПЕРЕМІЩЕНИХ ВСЕРЕДЕНІ КРАЇНИ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЄТЬСЯ ГУМАНІТАРНИМ ПРАВОМ

Сокиринська Оксана,
кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри публічно-правових дисциплін
Білоцерківського національного аграрного університету
м. Біла Церква, Україна
oksana.sokyrynska@btsau.edu.ua
https://orcid.org/0000-0001-5171-2372

Відповідно до статті 1 Конвенції 1951 року про статус біженців, поняття «біженець» застосовується до будь якої особи, яка внаслідок цілком реальних побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, громадянства, приналежності до певної соціальної групи або політичних переконань знаходиться поза межами країни своєї громадянської приналежності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань; або не маючи визначеного громадянства та знаходячись поза межами країни свого попереднього постійного місця перебування в результаті таких побоювань, не може чи не бажає повернутися в неї внаслідок таких побоювань» [1].

Конвенція Організації африканської єдності 1969 року, що стосується аспектів, характерних для проблем біженців в Африці та Картахенська декларація 1984 року про біженців розширила межі попереднього визначення, включивши в нього осіб, які рятувалися втечею від подій, що викликають суттєві порушення громадського порядку, наприклад, збройні конфлікти чи масовий безлад [2–3].

На відміну від біженців, які перебувають за межами своєї країни, переміщені особи не перетинають державних кордонів. Біженці в першу чергу користуються захистом, що його надає право біженців та мандат Управління Верховного комісара ООН у справах біженців. Знаходячись на території держави, що є учасником збройного конфлікту, вони користуються також захистом, який надає міжнародне гуманітарне право. Окрім загального захисту, що надається гуманітарним правом цивільним особам, біженці користуються також спеціальним захистом, який передбачено Женевською конвенцією IV та Додатковим протоколом I [4–5] надаючи додатковий захист біженцям,

міжнародне гуманітарне право визнає незахищеність цих осіб, що є іноземцями під владою однієї із сторін в конфлікті, а також відсутність захисту з боку їх держави-походження.

Переміщені всередині держави особи знаходяться під захистом різноманітних галузей права, головним чином, національного законодавства, права прав людини, а також міжнародного гуманітарного права у випадку якщо вони перебувають на території держави де безпосередньо відбувається збройний конфлікт. Якщо переміщені всередині країни особи знаходяться на території держави, яка втягнута в збройний конфлікт, вони відносяться до цивільних осіб (за умови, що не беруть активної участі у військових діях), і тому мають право на захист, що надається цивільним особам.

Якщо дотримуватися цих норм, то вони відіграють важливу роль у справі попередження переміщення населення, оскільки саме порушення цих норм і є причиною такого переміщення. Окрім того, в гуманітарному праві містяться спеціальні положення, що забороняють здійснювати насильницьке переміщення населення, яке допускається лише у випадку необхідності забезпечення безпеки цивільного населення або ж з причин крайньої військової необхідності.

Після того, як особи набувають статус переміщених всередині країни осіб, вони отримують захист від наслідків військових дій, що надається основними нормами, які регулюють захист цивільного населення та надання гуманітарної допомоги, про яку йшлося вище. Дотримання основних норм гуманітарного права, що стосується захисту цивільного населення, може попередити його переміщення. Якщо ж цього зробити не можна, вони надають захист цивільним особам під час переміщення.

Особливо хочеться наголосити на тих правилах, які забороняють: напад на цивільних осіб та цивільні об’єкти або ж не вибірковий характер ведення військових дій; застосування проти цивільних осіб голоду у якості метода ведення війни, а також знищення запасів що є необхідними для їх виживання; колективні покарання та шантаж, що нерідко проявляється у знищенні житла та масових стратах; застосування різного роду насилля до цивільного населення як

метод ведення війни. Гуманітарне право містить також положення, що вимагають від сторін які беруть участь у конфлікті, дозволити доставку гуманітарної допомоги нужденному цивільному населенню.

Джерела та література

1. Конвенція про статус біженців 1951 рік. URL: http://surl.li/rctlf
2. Конвенція з конкретних аспектів проблем біженців у Африці 1969 року. URL: http://surl.li/rctlp
3. Картахенська декларація про біженців прийнята на колоквіумі по темі «Міжнародний захист біженців в центральній Америці, Мексиці та Панамі: юридичні та гуманітарні проблеми», що проходила в Картахені (Колумбія) з 19 по 22 листопада 1984. URL: http://surl.li/rctlw
4. Женевська Конвенція про захист цивільного населення під час війни. Женева, 12 серпня 1949 р. *Четверта Женевська Конвенція (1949).* URL: http://surl.li/rctma
5. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: http://surl.li/brsas

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Тимощук Олеся,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права та теоретико-правових дисциплін
Білоцерківського національного аграрного університету
м. Біла Церква, Україна
olesia.melnyk.btsau@gmail.com
https://orcid.org/0000-0003-1714-6957

Процес євроінтеграції в Україні включає глибоку політичну, економічну та соціальну інтеграцію у європейські структури, вимагаючи реформ в різних сферах. Угода про асоціацію з Європейським Союзом виступає ключовим механізмом, що містить зобов'язання стосовно захисту прав людини та принципів правової державності. Інтеграція до ЄС охоплює різні сектори,

включаючи аспекти прав людини та інтелектуальної власності. Однак важливо враховувати, що інтеграція в різних секторах може відрізнятися за масштабами та рівнем виконання. У сучасному суспільстві, в контексті шляху України до євроінтеграції, виникає потреба в аналізі питань, пов'язаних з правовим регулюванням прав людини на свободу переміщення, яке визнається як засіб розвитку та розв'язання соціальних конфліктів [1, с. 82]. Регулювання прав і свобод громадян України в контексті конституційного права відображається в конституційній системі та системі законів, спрямованої на забезпечення поваги до прав людини, захист її інтересів та гарантування рівності перед законом. У цілому необхідно актуалізувати угодову основу між Європейським Союзом та Україною, впроваджуючи нові нормативно-правові акти та здійснюючи контроль за якістю співпраці. Важливим аспектом залишається вдосконалення системи моніторингу, яка служить інструментом для виявлення можливих проблем та надання рекомендацій для підвищення ефективності співробітництва. Удосконалення ефективних механізмів у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина, а також протидії дискримінації, є постійно актуальним завданням для держав на національному рівні та міжнародних міжурядових організацій, таких як Європейський Союз [2, с.18].

Отже, процес євроінтеграції має прямий вплив на регулювання прав і свобод громадян в Україні. Це обумовлено необхідністю відповідності певним критеріям для приєднання до Європейського Союзу, що включає додержання прав людини та боротьбу з корупцією та ще багато інших. Україна має приймати заходи для поліпшення захисту прав і свобод громадян, зокрема в сферах прав людини, свободи слова, правосуддя, релігійної свободи та захисту прав жінок. Необхідно внести зміни до законодавства, відповідно до стандартів Європейського Союзу, що передбачає реформування судової системи, забезпечення свободи ЗМІ та сприяння розвитку громадянського суспільства [3, с. 84]. Загалом, євроінтеграція сприяє підвищенню рівня захисту прав і свобод людини в Україні, оскільки вона сприяє наближенню національного законодавства до міжнародних стандартів та сприяє більш прозорому та

демократичному розвитку країни. Врахування різних чинників, що впливають на результативність регулювання прав, свобод та обов'язків громадян в Україні, допоможе досягти максимально ефективного захисту їх прав.

Джерела та література

1.Тимощук О. Г. Вплив російсько-української війни на євроінтеграційні процеси в контексті набуття Україною статусу кандидата в члени ЄС: міжнародно-правовий аспект. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4, Ч. 3. С. 81–86. URL: http://surl.li/rctnb

2.Гігін О. В. Волченко Н. В., Лавренко Д. О. Конституційно-правове регулювання прав і свобод людини громадянина в Україні в умовах євроінтеграції. Академічні візії, 2023.

3. Васильчук Л. Б. Особливості реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в контексті євроінтеграції України.*Visegrad Journalon Human Rights*. 2020. No 5. С.80–85. URL: http://surl.li/rctne

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

Чулінда Людмила,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного та адміністративного права
Національного авіаційного університету
м. Київ, Україна
Chulinda@ukr.net
https://orcid.org/0000-0002-3771-4854

Клокун Ігор,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Національного авіаційного університету
м. Київ, Україна

Дотримання і захист прав людини є важливим завданням для кожної держави. Адже права людини є фундаментальними цінностями, що забезпечують гідне існування кожної особи. Попри те, що концепція прав людини виникла ще за часів античності, проблема їх дотримання залишається актуальною і сьогодні. Зокрема, існує питання забезпечення рівності прав чоловіків та жінок. Незважаючи на формальну рівність, факти домашнього

насильства в Україні свідчать, що проблема дискримінації жінок досі не вирішена. Отже, потрібні подальші зусилля держави, громадянського суспільства та міжнародної спільноти для зміцнення механізмів захисту прав людини, оскільки повага до гідності кожної особи є фундаментом розвитку демократичного суспільства.

Права людини є складним та багатогранним поняттям, що охоплює різні сфери суспільного життя. З філософського погляду, права людини ґрунтуються на принципах свободи, рівності та справедливості. Вони відображають уявлення про моральну цінність людської особистості. Юридично права людини є сукупністю можливостей, гарантованих державою для задоволення потреб та інтересів особи, що закріплені в нормативно-правових актах. З політичного погляду, права людини обмежують владу держави та захищають індивіда від свавілля. Права людини є комплексним поняттям, що поєднує морально-етичні, правові та політичні аспекти. Головне – усвідомлення їх універсальності та природності [1]. Дотримання прав людини сприяє розбудові вільного, справедливого та гуманного суспільства, де права і свободи людини є фундаментальними цінностями. Вони визначають можливості людини для самореалізації та захищають її гідність.

Протягом історії виокремлювалися певні базові права, що становлять основу всього комплексу прав людини. Серед них свобода слова, совісті, зібрань, рівність перед законом. Ці громадянські права забезпечують можливість людини вільно мислити і діяти у суспільстві. Важливими є також політичні права, що дозволяють брати участь в управлінні державою. А соціально-економічні права гарантують гідні умови існування.

Права людини є взаємопов’язаними і взаємодоповнюючими, їх реалізація створює передумови для вільного розвитку особистості та побудови справедливого суспільства. Повага до гідності кожної людини має бути вищою цінністю. Разом з тим, їх розуміння та інтерпретація не є однозначними. Права людини тісно пов’язані з такими поняттями, як права громадянина та права особи, проте вони мають свою специфіку. Сутність прав людини полягає в тому, що вони

є природними та невід'ємними. Їх дотримання є необхідною умовою нормального існування як окремої особи, так і суспільства загалом. У різних культурах та країнах можуть існувати відмінності в розумінні змісту та обсягу прав людини. Це пов'язано з особливостями історичного розвитку, менталітету, релігії тощо. Тому потрібен міжкультурний діалог та співпраця з метою існування універсального розуміння прав людини, адже саме повага до гідності кожної людини має бути вищою цінністю. Вищі цінності мають загальнонародне і загальнолюдське значення – мир, життя людства, цінності суспільного устрою, уявлення про справедливість, свободу, права та обов'язки, дружба, любов, довіра, цінності самозбереження і самореалізації, цінності основних якостей людини (чесність, хоробрість, вірність, справедливість, доброта тощо) [2, с. 29-30].

Права і свободи людини не є сталими та незмінними, а еволюціонують разом із суспільством. У первісному суспільстві права людини регулювалися традиціями та звичаями, оскільки не існувало держави та законів. В античні часи з'являються перші спроби юридичного закріплення прав людини, проте раби не визнавалися суб'єктами права. У феодальному суспільстві права людини залежали від станової належності. Представники певних станів мали особисті права і свободи, проте людина не сприймалася як суверенна особистість.

Лише з часом, з розвитком суспільних відносин поступово склалися умови для утвердження універсальних, невід'ємних прав людини незалежно від її статусу. Уявлення про права людини змінювалися залежно від конкретних історичних умов.

Сьогодні права і свободи людини є важливим елементом демократичного устрою будь-якої країни. Вони закріплені в основних законах держав та міжнародних документах, зокрема в Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. У Розділі ІІ Конституції України йдеться про широку систему громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав. Серед них: рівність усіх перед законом, недоторканність приватного життя, свобода думки і слова, вільний розвиток особистості та ін. Водночас Конституція закріплює не лише права, а й обов'язки громадян, оскільки реалізація прав має

відбуватися з дотриманням законів та прав інших людей. Стаття 3 Конституції України створює правові гарантії, проголошуючи: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю»[3] .

Отже, права людини є фундаментальними цінностями, що забезпечують гідне існування кожної особи. Вони мають універсальний характер, хоча їх розуміння еволюціонує протягом історії. На жаль, і сьогодні існують проблеми дотримання окремих прав, зокрема ґендерної рівності. Для їх подолання потрібні спільні зусилля держави, громадянського суспільства та міжнародної спільноти. В Україні створено правові гарантії реалізації прав людини. Проте на практиці ще трапляються випадки їх порушення, тому маємо працювати над утвердженням культури поваги до кожної особистості. Лише тоді можна побудувати по-справжньому демократичну, правову державу.

Джерела та література

1.Щербай І. Поняття та сутність прав людини. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2023. № 4. С.636-640. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/04/113.pdf.

2. Чулінда Л. І., Сопільник Р. Л., Трофанчук Г. І., Семчук Ю.І. Верховенство права: Навчальний посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2023. 280 с.

3.Конституція України. URL: http://surl.li/gdyl

ЗНАЧЕННЯ РІШЕНЬ СУДУ ЄС У ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ

Шабалін Андрій,
кандидат юридичних наук, старший дослідник,
завідувач відділу питань захисту прав інтелектуальної власності Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України, м. Київ, адвокат
ab96@ukr.net
https://orcid.org/0000-0001-8536-5081

Наразі в Україні проходять активні процеси пов'язані із євроінтеграцією країни до єдиного європейського блоку.

Подібні процеси стосуються різних аспектів суспільного життя – економіка, право, формування нових суспільних поглядів.

Процес адаптація національної правової системи до загальновизнаних європейських стандартів засає одне із ключових місць в у процесі євроінтеграції.

У плані викладеного важливим для України є досвід тих держав-членів Європейського Союзу (надалі – ЄС), які пройшли означену процедуру, особливо це стосується тих країні, які раніше входи до соціалістичного табору.

Одним із важливих кроків щодо євроінтеграції таких країн було взятття до уваги рішень Європейського Суду – Суд Європейського союзу (Court of Justice of the European Union), надалі – Суд ЄС [1].

Рішення означеної загальноєвропейської інституції формують єдину брюсельську правову політику, яка, соєю чергою, впливає на формування власної правової системи кожної держави-члена ЄС.

Суд ЄС був заснований відповідно до Угоди про Європейське об'єднання вугілля та сталі у 1952 році. Наразі Суд ЄС розташований у Люксембурзі [2].

Говорячи про компетенцію Суду ЄС варто зазначити, що основною компетенцією цього загальноєвропейського орану є забезпечення єдиного тлумачення та застосування загальноєвропейського права [3, с. 62-64].

По суті судді Суду ЄС є добрими тлумачниками загальноєвропейського права.

У Суді ЄС можуть бути оскаржені рішення щодо Апеляційних інстанцій, які приймають рішення відносно спірних питань пов'язаних із гармонізацією та діяльністю внутрішнього європейського ринку, наприклад, у Суді ЄС може бути оскаржене рішення Апеляційного органу, який розглядає відповідні звернення на рішення компетентних національних органів щодо торгових марок у ЄС.

Досвід деяких країни східної Європи свідчить про значний успіх на євроінтеграційному шляху, у разі, коли такими країнами були взяті до уваги саме рішення Суду ЄС, як стандарт.

До прикладу, свого часу Болгарія втілила значну кількість рішень Суду Єдиної Європи у власне законодавство, що значно прискорило входження країни

до Європейського Блоку. Зазначене стосується й Словаччині, Румунії (особливо у формуванні антикорупційної нормативної бази).

Вищеозначений досвід доцільно було б взяти й Україні в ході реалізації євроінтеграційних завдань.

Важливим позитивним моментом у такій юридичній комунікації є те, що взяття за основу рішень Суду ЄС дозволить оперативно втілити стандарти ЄС в національне право, систему правосуддя, що дозволить уникнути необхідності приведення власних нормативних актів до нормативної бази ЄС.

Джерела та література

1. CVRIA. URL : https://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/sv/ (дата звернення: 20.01.2024).
2. CVRIA. URL : https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7024/sv/ (дата звернення: 20.01.2024).
3. Шабалін А. В. Деякі правові аспекти правового захисту права інтелектуальної власності в ЄС. Проблемні питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу у сфері охорони прав на сорти росли: матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 28 листопада 2019 року) Український інституту експертизи сортів рослин. URL : htpp://confer.ulser.sops.gov.ua. С. 62-64.

ПОПЕРЕДНІЙ ДОГОВІР КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ

Шерстюк Світлана,
кандидат економічних наук,
доцент, доцент кафедри права та європейської інтеграції
Державного біотехнологічного університету
м. Харків, Україна
sherstiuks@ukr.net
https://orcid.org/0000-0003-3969-3361

Відповідно до закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» [1], з 2021 року в Україні був скасований мораторій на продаж землі.

У відповідності до умов ст. 635 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) [2], попереднім є договір, сторони якого зобов'язуються протягом певного строку (у певний термін) укласти договір в майбутньому (основний договір) на умовах, встановлених попереднім договором.

Здійснивши правовий аналіз зазначеної статті, можемо дійти висновку, що, на сьогодні, в законодавстві України відсутні будь-які обмеження та/або прямі заборони щодо виду або предмету договору, який можуть зобов'язатися укласти сторони у майбутньому на підставі попереднього договору, тому така домовленість може бути досягнута сторонами стосовно будь-яких договорів: про відчуження нерухомого чи рухомого майна, земельної ділянки, об'єкта незавершеного будівництва, виконання робіт, надання майна в оренду (лізинг, прокат) тощо.

Відповідно до ст. 657 ЦКУ, договір купівлі-продажу земельної ділянки, єдиного майнового комплексу, житлового будинку (квартири) або іншого нерухомого майна укладається у письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню, крім договорів купівлі-продажу майна, що перебуває в податковій заставі.

Про необхідність та обов'язковість нотаріального посвідчення угод про відчуження земельної ділянки зазначено у Законі України «Про нотаріат» [3].

Так, згідно зі ст. 55 Закону України «Про нотаріат»: «При посвідченні угоди про відчуження земельної ділянки сільськогосподарського призначення перевіряється дотримання встановлених Земельним кодексом України вимог до набувачів права власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення, у тому числі обмежень щодо загальної площі земельних ділянок сільськогосподарського призначення, які вправі набувати у власність одна особа. Така перевірка здійснюється з використанням відомостей Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, Державного земельного кадастру та Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. Якщо за результатами перевірки виявлено невідповідність таким вимогам, нотаріус відмовляє у посвідченні угоди».

Правова норма ст. 220 ЦКУ застерігає, що у разі недодержання сторонами вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору такий договір є нікчемним.

Посвідчення попереднього договору належить до компетенції нотаріусів (ст. 34 Закону України «Про нотаріат») та консульських установ (ст. 38 Закону України «Про нотаріат»). Зауважимо, що посадові особи органів місцевого самоврядування не мають права посвідчувати даний вид договору.

При цьому, важливим є те, що попередній договір може бути посвідчено будь-яким нотаріусом на всій території України без будь-яких обмежень, навіть якщо посвідчення основного договору обмежено територіальною юрисдикцією, визначеною ст. 55 Закону України «Про нотаріат». При посвідченні попереднього договору нотаріус зобов'язаний встановити реальність та дійсність намірів сторін щодо створення правових наслідків, які обумовлюються цим правочином. Також необхідна згода іншого з подружжя сторін на укладення попереднього договору купівлі-продажу земельної ділянки.

При цьому необхідно враховувати певні особливості купівлі-продажу земельної ділянки та чітко прописувати, що попередній договір є саме таким, за яким сторони зобов'язуються протягом певного строку укласти в майбутньому основний договір. Оскільки відповідно до частини 4 ст. 635 ЦКУ, договір або протокол про наміри, якщо в ньому немає волевиявлення сторін щодо надання йому сили попереднього договору, не вважається попереднім договором.

Щодо практичної доцільності укладання попереднього договору купівлі-продажу земельної ділянки, то вона має місце коли, наприклад, за певних обставин основний договір не може бути укладено відразу. Продавець в такому випадку має додатковий час, щоб підготувати всі необхідні документи та здійснити необхідні заходи для відчуження земельної ділянки. Покупець, в свою чергу, отримує гарантію, що об'єкт не буде проданий будь-якому іншому покупцю та має час на підготовку необхідної суми грошей для здійснення покупки землі.

Якщо ж земля в оренді, то необхідно обов'язково врахувати переважне право орендаря на купівлю цієї землі. Завчасно, за 2 місяці необхідно

зареєструвати намір про продаж земельної ділянки в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно та повідомити про це орендаря. А якщо земельна ділянка є спільною сумісною власністю подружжя, необхідно також отримати нотаріальну згоду чоловіка/дружини на укладання такого договору.

Джерела та література

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України від 31.03.2020 р. URL: http://surl.li/rctoz (дата звернення: 05.02.2024 р.).

2. Цивільний кодекс України. URL: http://surl.li/kixz (дата звернення: 05.02.2024 р.).

3. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. (в редакції від 30.01.2024 р.) URL: http://surl.li/vmvv (дата звернення: 07.02.2024 р.).

ПОНЯТТЯ КОДИФІКАЦІЇ ЯК ЗАСОБУ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

Штефан Анна,
доктор юридичних наук, старший дослідник,
завідувач відділу авторського права і суміжних прав
Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України
anna_shtefan@ukr.net
https://orcid.org/0000-0003-2382-4849

Кодифікація є формою систематизації законодавства, ефективним засобом впорядкування правових норм, великий масив яких проходить якісне опрацювання та об’єднується у логічно структурований акт, що вибудовує цілісний системний підхід до правого регулювання певної сфери суспільних відносин та удосконалює його. Цілком справедливо вважається, що у більшості випадків кодифікація ознаменовує собою «якісно новий етап у розвитку права» [1, с. 7], оскільки в процесі кодифікації відбувається усунення прогалин, подолання колізій, уніфікація уживаної термінології, відмова від застарілих норм, загальне підвищення якості та ефективності законодавства. Тому наукові розробки, які стосуються методології і принципів кодифікації, не втрачають

актуальності, адже зрештою результати доктринальних напрацювань закладають основу законотворчих процесів та скеровують їх.

У нормах чинного законодавства дефініція кодифікації відсутня. Закон України «Про правотворчу діяльність» [5] не визначає суть кодифікації, її призначення та особливості здійснення. Спроба введення такої дефініції була ужита у 2010 році у проекті Закону України «Про нормативно-правові акти» (реєстраційний номер 7409 від 01.12.2010 р.) [4], де під кодифікацію пропонувалося розуміти процес зведення різних нормативно-правових актів у єдиний, внутрішньо узгоджений та структурований акт шляхом переробки їх змісту. Пізніше це положення було включено й до інших аналогічних законопроектів, однак жоден з них прийнятий не був. Наведене визначення лаконічно описує процес кодифікації, недостатньо вказуючи на його якісне наповнення і призначення. Цілком очевидно, що кінцевою метою кодифікації є формування єдиного акта, однак змістовна сутність процесу його формування не вичерпується технічним зведенням різних норм права в один документ. Ця діяльність повинна спрямовуватися на удосконалення правового регулювання і підвищення його ефективності, інакше втрачається сенс переробки правових норм. Тому розглядуваному визначенню дещо бракує характеристики якісної складової процесу кодифікації.

Доктринальні тлумачення кодифікації близькі між собою по суті і вказують у першу чергу на змістовну якість результатів цього процесу. Згідно з підходом П. М. Рабіновича, кодифікацією законодавства є «спосіб його систематизації, який полягає у змістовному погодженні та зміні певної, пов’язаної спільним предметом регулювання, групи юридичних норм та логічно-послідовному об’єднанні їх в єдиному нормативно-юридичному акті» [6, с. 136]. О. Я Рогач охарактеризував кодифікацію як «вид, форму правотворчої діяльності, яка здійснюється на науковій основі», у процесі здійснення якої «стає можливим вирішення таких взаємопов’язаних завдань – удосконалення і змісту, і форми законодавства, а також забезпечення відносної стабільності його форми та змісту» [7, с. 8–9]. На думку Н. М. Мироненко, кодифікація є «найбільш дієвим

і водночас складним видом систематизації законодавства», в ході здійснення якої «відбувається ревізія законодавства: виявляються повтори, колізії, прогалини, визначається якість понятійного апарату, легалізованого у нормах законодавства» [2, с. 129]. Як вказує А. І. Мотрич, кодифікація – це «високоорганізована, упорядкована діяльність, змістом якої є не механічне упорядкування норм … законодавства за певним критерієм, а їх внутрішня обробка, узгодження між собою, удосконалення та інтеграція, внаслідок якої утворюється новий нормативно-правовий акт, котрий комплексно та всебічно регулює … правовідносини» [3, с. 71]. Не дивлячись на відмінності у формулюваннях, ці та інші існуючі визначення об'єднані тим, що розглядають кодифікацію як діяльність, яка має на меті удосконалення законодавства, а не просто зменшення кількості нормативно-правових актів, які регулюють певну сферу суспільних відносин, шляхом переробки і об'єднання відповідних норм в один акт.

Саме удосконалення законодавства, як за формою, так і за змістом, є основним призначенням кодифікації. У процесі її здійснення відбувається аналіз і переосмислення існуючих норм, розробка нових необхідних норм та перетворення наявного масиву регулятивного матеріалу в єдиний комплексний акт. Кодифікація виявляє дублювання однакових правил поведінки і колізії між ними, прогалини у правовому регулюванні, застарілі норми та норми, не забезпечені механізмом їх реалізації, а отже, неефективні. Внаслідок кодифікації розгалужена система нормативно-правових актів упорядковується і трансформується у єдиний акт, який відповідає потребам правового регулювання суспільних відносин у відповідній сфері.

Таким чином, кодифікація як спосіб систематизації законодавства полягає в якісному опрацюванні та об'єднанні правових норм, які мають спільний предмет регулювання, у структурно логічний та змістовно узгоджений акт. Результатом цієї діяльності є удосконалення законодавства, підвищення його якості та ефективності.

Джерела та література

1. Гетьман Є. А. Кодифікація законодавства України: загальна характеристика, особливості, види: монографія. Харків: Право, 2012. 192 с.
2. Мироненко Н. М. Теоретичні підходи до визначення принципів кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності. *Теорія і практика інтелектуальної власності.* 2021. № 5. С. 128–139.
3. Мотрич А. І. Особливості кодифікації законодавства України у сфері соціального забезпечення. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 4(1). С. 70–73.
4. Про нормативно-правові акти: проект Закону від 01.12.2010 р. № 7409. URL: http://surl.li/rctrv (дата звернення: 25.01.2024).
5. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX. *Голос України*. 2023. № 32. С. 5.
6. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права: навч. посібник. Львів: Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.
7. Рогач О. Я. Кодифікаційні акти в системі законодавства України: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2003. 19 с.

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА АНТРОПОЛОГІЯ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ

Щербак Максим,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності Філософія
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка
shcherbak.maxim@gmail.com
Науковий керівник – **Блоха Ярослав**,
кандидат філософських наук,
доцент, доцент кафедри філософії
Полтавського національного педагогічного університету імені
В. Г. Короленка
yaroslavblokha@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-0799-1789

Епоха Відродження, що охоплює період від XIV до XVII століть, була часом великого перетворення в усіх сферах культури, включаючи філософію та

право. Філософсько-правова антропологія цього періоду відігравала ключову роль у формуванні уявлень про людину, її місце в суспільстві та відносини між людьми та державою.

Під впливом гуманістичних ідей, що виникали на тлі культури епохи Відродження, змінювався підхід до розуміння людської природи та її потреб. Людина ставала об'єктом дослідження та визначальним чинником у створенні правових норм.

У філософії епохи Відродження виникали різні концепції людини. Наприклад, Джованні Піко делла Мірандола у своїй праці «Промова про гідність людини» висував ідею про гідність та свободу людини, що визначає її унікальність [2, с. 46]. Леонардо да Вінчі вивчав анатомію, намагаючись зрозуміти будову та функції людського тіла, що вплинуло на розуміння природи людини.

У сфері права в епоху Відродження спостерігалася тенденція до зміни підходів до правового врегулювання суспільних відносин. Одним із центральних понять у цьому контексті була ідея права на приватну власність, яка відображала зміну підходу до власності та її ролі в суспільстві.

Дана ідея найбільш повно була розкрита Ніколо Макіавеллі, який виходить з передумови про егоїстичність людини. Згідно з його ідеями не існує меж для людського прагнення до матеріальних благ і влади. Але внаслідок обмеженості ресурсів виникають конфлікти. Держава ж базується на потребах індивіда в захисті від агресивності з боку інших. За відсутності сили, яка стоїть за законом, виникає анархія, тому потрібен сильний правитель, щоб забезпечити безпеку людей. Не вдаючись у філософський аналіз сутності людини, Н. Макіавеллі розглядає ці положення як очевидні [1].

Базуючись на тому, що хоч люди завжди егоїстичні, існують різні ступені їх зіпсованості, у своїй аргументації Н. Макіавеллі використовує поняття доброї і поганої держави, а також хороших і поганих громадян. Він цікавиться саме умовами, які зробили б можливими гарну державу і хороших громадян. Держава, за Н. Макіавеллі, буде доброю, якщо вона підтримує баланс між різними

егоїстичними інтересами і, таким чином, є стабільною. У поганій державі відкрито конфліктують різні егоїстичні інтереси, а хороший громадянин є патріотичним і войовничим суб'єктом. Іншими словами, добра держава є стабільною. Метою політики є не гарне життя, як це вважалося в античній Греції та в епоху Середньовіччя, а просто утримання влади (і, таким чином, підтримка стабільності) [1].

Ідеї, що виникли в епоху Відродження, мають велике значення і для сучасної філософії та права. У контексті сучасного світу, де постійно змінюються технології, соціальні структури та міжнародні відносини, розуміння природи людини залишається актуальним питанням. Філософсько-правова антропологія допомагає сформулювати принципи справедливості, права та гідності, які є основою сучасного правового порядку.

У сфері правозастосування філософсько-правова антропологія епохи Відродження також має велике значення. Розуміння глибинних принципів гідності та свободи людини допомагає судам приймати справедливі рішення та захищати права та інтереси людини і громадянина в сучасному суспільстві.

Філософсько-правова антропологія епохи Відродження відіграла важливу роль у формуванні сучасних уявлень про права та гідність людини. Її вплив продовжується і сьогодні, нагадуючи про необхідність захищати права та свободи кожної особи в сучасному світі. Розуміння природи людини і її ролі в суспільстві залишається центральним елементом розвитку філософії та права, сприяючи побудові справедливого та гуманного суспільства.

Джерела та література

1. Макіавеллі Нікколо Державець. Про військове мистецтво / пер. Ярослав Мишанич. Київ : Андронум, 2021. 222 с.
2. Піко делла Мірандола Джованні Промова про гідність людини; [пер. з лат. Назарія Назарова]. *Всесвіт.* 2013. № 11–12. С. 44–64.

Наукове видання

ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА
ЗБІРНИК МТЕРІАЛІВ
V ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

(Полтава, 22 лютого 2024 р.)

Авторська редакція.
Комп'ютерна верстка – Макарець Світлана, Усанов Ігор

Умовн. друк. аркушів – 17,7. Гарнітура Times New Roman Cyr.